Національний університет «Львівська політехніка»
Міністерство освіти і науки України

Кваліфікаційна наукова
праця на правах рукопису

ЖЕЛІК МАКСИМ БОРИСОВИЧ

УДК 343.352 (477)

ДИСЕРТАЦІЯ

ПРИЙНЯТТЯ ПРОПОЗИЦІЇ, ОБІЦЯНКИ АБО ОДЕРЖАННЯ НЕПРАВОМІРНОЇ ВИГОДИ: КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВА ХАРАКТЕРИСТИКА

12.00.08 – кримінальне право та кримінологія;
кримінально-виконавче право
Юридичні науки

Подається на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело _____ М. Б. Желік

Науковий керівник Канцір Володимир Степанович, д. ю. н., професор

Львів – 2018

АНОТАЦІЯ

Желік М. Б. Прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди: кримінально-правова характеристика. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.08 «Кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право». – Національний університет «Львівська політехніка», Львів, 2018.

Дисертація присвячена кримінально-правовій характеристиці прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди. У результаті виконаної роботи отримано певні науково-теоретичні результати, які мають значення не лише для науки, а й для діяльності правозастосовних органів, а також для вдосконалення відповідних положень чинного кримінального законодавства України.

У процесі дослідження здійснено юридичний аналіз складів злочинів, які полягають у прийнятті пропозиції, обіцянки або одержанні неправомірної вигоди. Проаналізовано особливості кваліфікації, караності та призначення покарання за вчинення окреслених корупційних злочинів.

Здійснено розмежування складів злочинів, спільною ознакою яких є суспільно небезпечне діяння у вигляді прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди. На підставі отриманих результатів доведено необхідність відмовитися від використання у КК України юридичної конструкції «прохання надати таку вигоду для себе чи третьої особи», оскільки в кожній із досліджуваних статей, враховуючи типовість, схожість їх законодавчих конструкцій (єдина основа, спільні констатуючі ознаки), варто дотримуватися одного способу мовного вираження складу злочинного діяння. Водночас, згідно зі семантичним змістом поняття «прохання», вигодоодержувач може лише висловити пропозицію надати йому неправомірну вигоду.

Встановлено помилки, котрих допускаються правозастосовні органи під час кримінально-правової кваліфікації злочинів, які полягають у прийнятті пропозиції, обіцянки або одержанні неправомірної вигоди, а саме: «пропуск» статей КК України (неповна кримінально-правова кваліфікація); невизнання наявності складу злочину в діяннях, де він є; неправильний вибір норми КК України для кваліфікації злочину; кваліфікація «із запасом».

Викладені в роботі висновки та пропозиції мають і теоретичне, і прикладне значення. Відтак наведені у дисертації положення можуть бути використані для подальшого вдосконалення кримінального законодавства України в частині кримінальної відповідальності за прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди (Лист комітету Верховної Ради України з питань законодавчого забезпечення правоохоронної діяльності від 22.12.2017 р. № 04-18/12-2363); під час кримінально-правової кваліфікації відповідних посягань (довідка Апеляційного суду Львівської області від 13.10.2017 р. № 01.16/39/2017); у рамках вивчення Особливої частини кримінального права, підготовки відповідних навчальних посібників, підручників, науково-практичних коментарів (довідка про використання результатів дослідження у викладанні навчальних дисциплін від 07.09.2017 р. № 67-01-1459); задля подальшого виконання правових досліджень, які стосуються питань кримінально-правової характеристики прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди.

Перший розділ дисертації «Загальні засади дослідження кримінальної відповідальності за прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди» складається із двох підрозділів.

У підрозділі 1.1 «Стан теоретичного дослідження та історія розвитку кримінальної відповідальності за прийняття пропозиції, обіцянки абоодержання неправомірної вигоди» проаналізовано праці вітчизняних науковців за темою роботи. Констатовано, що окремі аспекти є взагалі недослідженими, а позиції авторів щодо окресленого питання – суперечливими чи надзагальними. Завдяки відповідному вивченню частину досі невисвітлених

питань піддано аналізу, щодо вирішення спірних – наведено додаткові аргументи.

Здійснено огляд історії вітчизняного кримінального права злочинів, які полягають у прийнятті пропозиції, обіцянки або одержанні неправомірної вигоди. Історичний екскурс засвідчив, що до XV ст. позитивне вирішення спірних питань службовцями на користь «дарувальника» не було підставою для притягнення перших до жодного із видів відповідальності. Витоки кримінальної відповідальності за прийняття неправомірної вигоди простежуються у Судебнику 1550 р. Лише в Уложенні про покарання кримінальні та виправні 1845 р. уперше регламентувалась відповідальність чиновника або іншої особи за вчинення дій, які полягають у прийнятті обіцянки, одержанні (з попередньою згодою та без попередньої згоди) або вимаганні неправомірної вигоди, подарунка, винагороди, грошей, речей. Окремо були передбачені склади одержання неправомірної вигоди особисто чиновником або через посередника. Однак законодавчі норми, які передбачають кримінальну відповідальність за прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди, у сформованому вигляді з'явились у чинному КК України.

Визначено систему складів злочинів, які полягають у прийнятті пропозиції, обіцянки або одержанні неправомірної вигоди. До них, зокрема, запропоновано відносити: чч. 3, 4 ст. 354 «Підкуп працівника підприємства, установи чи організації», ст. 368 «Прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою», чч. 3, 4 ст. 368-3 «Підкуп службової особи юридичної особи приватного права незалежно від організаційно-правової форми», чч. 3, 4 ст. 368-4 «Підкуп особи, яка надає публічні послуги», чч. 2, 3 ст. 369-2 «Зловживання впливом» КК України.

У підрозділі 1.2 «Зарубіжний досвід регламентації кримінальної відповідальності за прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди» проаналізовано кримінальне законодавство держав, які є членами Європейського Союзу. Виокремлено положення, які є вартими для запозичення українському законотворцю (передбачення кримінальної

відповідальності лише за одержання неправомірної вигоди; встановлення однакового покарання для осіб, які одержують неправомірну вигоду (вигодонабувач), і тих, хто її надає (вигододавець), а також за дії, які є невдалими (диференціація відповідальності за прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди особою, залежно від того, чи суперечить закону дія, котру вона вчиняє в інтересах особи, яка надає неправомірну вигоду, чи ця дія вчиняється згідно з законом).

Другий розділ дисертації «Кримінально-правова характеристика прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди» складається з чотирьох підрозділів.

У підрозділі 2.1 «Об'єкт та предмет складів злочинів, які полягають у прийнятті пропозиції, обіцянки або одержанні неправомірної вигоди» констатовано, що діяльність осіб, які приймають пропозицію, обіцянку або одержують неправомірну вигоду, пов'язана з діяльністю державного апарату, апарату управління органів місцевого самоврядування, підприємств, установ та організацій, а також із професійною діяльністю, що стосується надання публічних послуг. Окремі категорії відповідних осіб наділені правом у межах своєї компетенції постійно або тимчасово обіймати посади, пов'язані з виконанням організаційно-розпорядчих чи адміністративно-господарських обов'язків, висувати вимоги, а також приймати рішення, обов'язкові для виконання юридичними і фізичними особами, провадити професійну діяльність, пов'язану з наданням публічних послуг. Тобто спектр їхньої діяльності є різним та залежить від правового статусу (наприклад, службова особа, експерт, спеціаліст, працівник підприємства, установи чи організації та інші) та компетенції (наприклад, виконання організаційно-розпорядчих чи адміністративно-господарських обов'язків, надання експертного висновку тощо).

У підрозділі 2.2 «Об'єктивна сторона складів злочинів, які полягають у прийнятті пропозиції, обіцянки або одержанні неправомірної вигоди» встановлено, що корупційні злочини, об'єктивна сторона яких полягає в одержанні неправомірної вигоди, у кримінальному законі описані як такі, що

мають формальний склад, та вважаються закінченими з моменту вчинення суспільно небезпечного діяння. Злочини, які полягають у прийнятті пропозиції чи обіцянки одержати неправомірну вигоду, а також проханні надати таку вигоду чи пропозицію, чи в обіцянці здійснити вплив за надання неправомірної вигоди, є злочинами з усіченим складом та визнаються закінченими вже на початок виконання суспільно небезпечного діяння.

Ретельно проаналізовано ознаки об'єктивної сторони складів злочинів, які полягають у прийнятті пропозиції, обіцянки або одержанні неправомірної вигоди, та запропоновано рекомендації щодо їх конкретного тлумачення та використання у КК України.

У підрозділі 2.3 «Суб'єкт складів злочинів, які полягають у прийнятті пропозиції, обіцянки або одержанні неправомірної вигоди» констатовано, що суб'єктами складів злочинів, які полягають у прийнятті пропозиції, обіцянки або одержанні неправомірної вигоди, є службова особа публічного права (ст. 368 КК України); службова особа приватного права («недержавного сектора» – чч. 3, 4 ст. 368-3 КК України); особа, яка надає публічні послуги (чч. 3, 4 ст. 368-4 КК України); особа, яка зловживає впливом (чч. 2, 3 ст. 369-2 КК України); працівник підприємства, установи чи організації чи особа, яка працює на користь підприємства, установи чи організації (чч. 3, 4 ст. 354 КК України).

У підрозділі 2.4 «Суб'єктивна сторона складів злочинів, які полягають у прийнятті пропозиції, обіцянки або одержанні неправомірної вигоди» встановлено, що суб'єктивна сторона аналізованих посягань характеризується прямим умислом (винний усвідомлює, що він приймає пропозицію, обіцянку або одержує неправомірну вигоду без законних на те підстав, а також те, що його дії є кримінально караними) та корисливим мотивом.

Третій розділ дисертації «Актуальні питання кваліфікації, караності та призначення покарання за злочини, які полягають у прийнятті пропозиції, обіцянки або одержанні неправомірної вигоди» складається із двох підрозділів.

У підрозділі 3.1 «Питання кваліфікації злочинів, які полягають у прийнятті пропозиції, обіцянки або одержанні неправомірної вигоди» встановлено групи складів злочинів, які перебувають у конкуренції загальної та спеціальної норм (ст. 368 та чч. 2, 3 ст. 369-2 КК України); частини і цілого (ч. 1 ст. 189 (в частині обмеження прав, свобод або законних інтересів потерпілого), ч. 4 ст. 354, ч. 3 ст. 368, ч. 4 ст. 368-3, ч. 4 ст. 368-4, ч. 3 ст. 369-2 КК України); кількох пунктів статті, які передбачають кваліфікуючі обставини (ч. 3 ст. 368 та ч. 4 ст. 368 КК України). З'ясовано, що кримінально-правові норми можуть перебувати у колізії між окремими нормами Особливої частини КК України (ч. 3 ст. 368 та ч. 2 ст. 189 КК України (в частині вимагання неправомірної вигоди службовою особою з використанням свого службового становища).

Досліджено групи суміжних складів злочинів: ст. 354, ст. 368-3, ст. 368-4, ст. 369-2 КК України.

У підрозділі 3.2 «Караність та призначення покарання за прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди» констатовано, що санкції кримінально-правових норм, які регламентують відповідальність за прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди, є простими (чч. 3, 4 ст. 354, ч. 2 ст. 369-2 КК України), кумулятивними (ст. 368, ч. 3 ст. 368-3, чч. 3, 4 ст. 368-4, ч. 3 ст. 369-2 КК України), альтернативними (чч. 3, 4 ст. 354, ч. 2 ст. 369-2 КК України) та відносно визначеними (чч. 3, 4 ст. 354, ст. 368, чч. 3, 4 ст. 368-3, чч. 3, 4 ст. 368-4, чч. 2, 3 ст. 369-2 КК України).

З'ясовано, що суди, відповідно до положень КК України, не мають права на загальних засадах застосовувати до осіб, які вчинили корупційні злочини, що полягають у прийнятті пропозиції, обіцянки або одержанні неправомірної вигоди, інститут звільнення від кримінальної відповідальності, а також звільнення від покарання чи його відбування, за винятком випадків, передбачених ст.ст. 49, 80, 83, 84, 86, 87 КК України.

Ключові слова: прийняття пропозиції, прийняття обіцянки, одержання неправомірної вигоди, кримінальна відповідальність, публічні послуги, корупційні злочини.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

1. Наукові праці, в яких опубліковані основні наукові результати дисертації:

1. Желік М. Б. Обсяг поняття «неправомірна вигода» за кримінальним правом України. *Науково-практичний журнал «Наше право»*. 2016. № 1. С. 129–133.

2. Желік М. Б., Канцір В. С. Історичні аспекти встановлення відповідальності за прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди. *Науково-практичний журнал «Право.ua»*. 2016. № 1. С. 74–79. – Персональний внесок автора становить 90%: за результатами аналізу пам'яток права узагальнено висновок, що кримінальна відповідальність за прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди забезпечувалась не на всіх етапах розвитку суспільства. Відтак, законодавчі норми, які передбачають кримінальну відповідальність за прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди, у сформованому вигляді з'явились вже у чинному КК України.

3. Желік М. Б. Караність злочинів, які полягають у прийнятті пропозиції, обіцянки або одержанні неправомірної вигоди. *Науково-практичний журнал «Право.ua»*. 2017. № 2. С. 116–122.

4. Желік М. Б. Зарубіжний досвід регламентації кримінальної відповідальності за прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди. *Науково-інформаційний вісник Івано-Франківського університету права імені короля Данила Галицького*. Серія Право. Івано-Франківськ: УКД, 2017. № 3 (15). С. 261–268.

5. Желік М. Б. Співвідношення понять «прийняття пропозиції», «прийняття обіцянки» за кримінальним правом України. *Загальноукраїнський науково-практичний господарсько-правовий журнал «Підприємництво, господарство і право»*. 2017. № 9. С. 179–182.

6. Желік М. Б. Співвідношення складів злочинів, спільною ознакою яких є суспільно-небезпечне діяння у вигляді прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди. *Науково-практичний правовий журнал «Європейські перспективи»*. 2017. № 3. С. 132–136.

7. Желік М. Б. Питання кваліфікації злочинів, які полягають у прийнятті пропозиції, обіцянки або одержанні неправомірної вигоди. *Верховенство права*. Республика Молдова. 2017. № 4. С. 142–146.

8. Желик М. Б. Субъективная сторона составов преступлений, которые заключаются в принятии предложения, обещания или получении неправомерной выгоды. *Legea si Viata*. Республика Молдова. 2017. № 5. С. 44–48.

2. Опубліковані праці апробаційного характеру:

9. Желік М. Б. Грошові кошти та інше майно як вид неправомірної вигоди. *Актуальні питання кримінального права, кримінального процесу та криміналістики (на вшанування пам'яті Ганса Гросса):* зб. матер. Міжнар. наук.-практ. конф. Інституту права і психології НУ «Львівська політехніка» (м. Львів, 29 січня 2016 р.). Львів: Видавництво «Львівська політехніка», 2016. С. 17–18.

10. Желік М. Б., Канцір В. С. Зарубіжний досвід регламентації кримінальної відповідальності за прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди. *Правова держава: напрямки та тенденції її розбудови в Україні:* матер. Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 13–14 травня 2016 р.). Одеса: Громадська організація «Причорноморська фундація права», 2016. С. 87–90. – Персональний внесок автора становить 90%: на підставі аналізу закордонного досвіду встановлено доцільність упровадження в національну правову систему кримінальної відповідальності лише за одержання неправомірної вигоди; а також встановлення однакового покарання і для осіб, які одержують неправомірну вигоду, і тих, хто її надає.

11. Желік М. Б. Форма вини злочинів, які полягають у прийнятті пропозиції, обіцянки або одержанні неправомірної вигоди. *Вдосконалення правового механізму захисту прав і свобод людини і громадянина в умовах євроінтеграції:* зб. матер. Міжнар. конф. Інституту права і психології НУ «Львівська політехніка» (м. Львів, 28 лютого 2017 р.). Львів: ЛігаПрес, 2017. С. 221–225.

12. Желік М.Б. Прийняття пропозиції неправомірної вигоди як ознака об'єктивної сторони складу злочину. *Міжнародні та національні правові*

виміри забезпечення стабільності: матер. Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Львів, 14–15 квітня 2017 р.). Львів: Західноукраїнська організація «Центр правничих ініціатив», 2017. С. 24–26.

13. Желік М. Б. Поняття «прохання неправомірної вигоди» за кримінальним правом України. *Права людини та проблеми організації і функціонування публічної адміністрації в умовах становлення громадянського суспільства в Україні:* зб. матер. Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Запоріжжя, 21–22 квітня 2017 р.). Запоріжжя: Запорізька міська громадська організація «Істина», 2017. С. 133–136.

14. Желік М. Б., Канцір В. С. Особливості призначення покарання за прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди. *Захист прав і свобод людини та громадянина в умовах формування правової держави:* зб. тез IV Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Львів, 30 травня 2017 р.). Львів: Вид-во «Львівська політехніка», 2017. С. 158–160. – Персональний внесок автора становить 90%: обґрунтовано висновок про те, що суди не мають права на загальних засадах застосовувати інститут звільнення від кримінальної відповідальності щодо осіб, які вчинили аналізовані корупційні злочини; а також їх звільнення від покарання чи його відбування, за винятком випадків, передбачених ст.ст. 49, 80, 83, 84, 86, 87 КК України.

15. Желік М. Б. Розмежування складів злочинів, спільною ознакою яких є суспільно-небезпечне діяння у вигляді прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди. *Проблеми та стан дотримання захисту прав людини в Україні:* зб. матер. Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Львів, 18–19 серпня 2017 р.). Львів: Західноукраїнська організація «Центр правничих ініціатив», 2017. С. 33–36.

3. Опублікована праця, яка додатково відображає наукові результати дисертації:

16. Желік М. Б. Об’єктивна сторона складів злочинів, які полягають у прийнятті пропозиції, обіцянки або одержанні неправомірної вигоди. *Науковий вісник Львівського торговельно-економічного університету*. Серія юридична. 2017. № 4. С. 142–149.

ANNOTATION

Zhelik M. B. Acceptance of a proposal, a promise or reception of an unlawful benefit: a criminal-legal characteristic. – Qualification research paper/treatiseas a manuscript.

A dissertation thesis submitted for a degree of Candidate of Juridical Sciences in speciality of 12.00.08 – «Criminal Law and Criminology; Criminal Execution Law». – National University «Lvivska Politekhnika» (Lviv Polytechnic National University), Lviv, 2018.

The dissertation is a study which is devoted to the criminal-law characteristics of acceptance of a proposal, a promise or reception of an unlawful benefit. As a result of the work done, certain scientific and theoretical results have been obtained, which were important not only for science, but also for the activity of law enforcement authorities, as well as for improving the principals of the current criminal legislation of Ukraine in this part.

In the course of the study, a legal analysis of the crime components consisting in acceptance of a proposal, a promise or reception of an unlawful benefit has been carried out. The peculiarities of qualification, punishment and sentencing for committing the analysed corruption crimes have been analysed. The delineation of the crime components, the common feature of which is a socially dangerous act in the form of acceptance of a proposal, a promise or reception of an unlawful benefit. On the basis of the results obtained during the research, the necessity to refuse the use in the Criminal Code of Ukraine of the legal construct such as «a demand to provide such a benefit to himself/herself or a third person» has been proved, whereas in each of the articles under consideration, taking into account the typology, the similarity of their legislative constructions (the only basis, common stating/establishing features), one way of linguistic expression of a criminal act component should be observed. In addition, based on the semantic content of the notion of «a demand», the beneficiary can only express an offer to grant him an unlawful benefit.

The found errors made by law enforcement authorities during the criminal and legal qualification of crimes, which consist in accepting a proposal, a promise or

obtaining an unlawful benefit, namely: «passage» of the articles of the Criminal Code of Ukraine (incomplete criminal and legal qualification); non-recognition of the presence of the crime component in the acts where it takes place; incorrect choice of the norm of the Criminal Code of Ukraine for the qualification of a crime; qualification «with a safety/considerable margin».

The conclusions and proposals presented in the work have both a theoretical and applied significance. Therefore, the statements contained in the dissertation can be used at the further improvement of the criminal legislation of Ukraine in terms of criminal liability for accepting a proposal, promise or obtaining an unlawful benefit (the Letter of the Committee of the Verkhovna Rada (Supreme Council) of Ukraine on Legislative Support of Law Enforcement activities dated 27.09.2017 № 63-50-511); during the criminal and legal qualification of the relevant encroachments (the certificate from the Court of Appeal of the Lviv region dated 13.10.2017 № 01.16/39/2017); for teaching of a special part of criminal law, the preparation of relevant teaching/study aids, textbooks, scientific and practical comments (the statement on the use of research results in the teaching of academic disciplines dated 07.09.2017 № 67-01-1459); for the further implementation of legal studies dealing/associated with the issues of criminal and legal characteristic of the acceptance of a proposal, a promise or reception of an unlawful benefit.

The first section of the dissertation, «General statements of Investigation of Criminal Responsibility for the Acceptance of a Proposal, a Promise or the Reception of an Unlawful Benefit», consists of two Subsections.

In section 1.1. «The State of The Theoretical Research and the History of the Development of Criminal Responsibility for the Acceptance of a Proposal, a Promise or the Reception of an Unlawful Benefit», the works of domestic scientists related to the topic of research have been analysed. It has been stated that certain aspects had not been studied at all, and the authors' positions on the investigated issue were controversial or diverse. Due to the relevant analysis, some of the issues that are not illuminated have been analysed, the additional arguments have been given to resolve the controversial issues.

A review of the history of domestic criminal law through the prism of crime, which consist in accepting a proposal, a promise or obtaining an unlawful benefit, has been carried out. The historical insight showed that until the XV century, the positive resolution of controversial issues by the employees in favour of the «donor», was not the basis for bringing the first one to any kind of the responsibility. The origins of criminal responsibility for the adoption of an unlawful benefit are found in the Code of Laws/Law Book in 1550. Only in the Code of Criminal and Correctional Punishments/Corrective Punishments dated 1845, the first time the responsibility of an official or other person for committing acts considering the acceptance of a promise, obtaining (with the prior consent and without prior consent) or the extortion of an unlawful benefit, a gift, a reward, money, things, has been regulated. The complements for the reception of an unlawful benefit personally by an official or through an intermediary has been provided. However, the legislative standards that criminalize the acceptance of a proposal, a promise or the reception of an unlawful benefit have been emerged in the current Criminal Code of Ukraine in the established form.

The system of crime components consisting in accepting a proposal, a promise or obtaining an unlawful benefit has been determined. It has been proposed to attribute to them, in particular: Parts 3, 4 of Article 354 «Bribing an Employee of the Enterprise, Institution or Organization», Article 368 «Acceptance of a Proposal, a Promise or obtaining an Unlawful Benefit by an Official», Parts 3, 4 of Article 368-3 «Bribery of an Official of the Legal Entity of the Private Law Irrespective of the Organizational and Legal Form», Parts 3, 4 of Article 368-4 «Bribery of the Person Providing Public Services», Parts 2, 3 of Article 369-2 «Abuse of Influence» of the Criminal Code of Ukraine.

In Subsection 1.2 «Foreign Experience in the Regulation of Criminal Responsibility for the Acceptance of a Proposal, Promise or obtaining an Unlawful Benefit», the criminal law of the states which are members of the European Union has been analysed. The statements that are worthy to be adopted by and to Ukrainian lawmaker (criminal liability only for obtaining an unlawful benefit; the imposition of the equal punishment for those who receive the unlawful benefit (the beneficiary), and also for those who provide it (the beneficiary), as well as those which are unsuccessful (differentiation of responsibility for accepting a proposal, a promise or obtaining an

unlawful benefit by a person, depending on whether the act is in violation of the law committing by the person in the interests of the person who provides the unlawful benefit or if the act is committed in accordance with the legislation) have been elucidated.

The second Section of the dissertation thesis, «The Criminal and Legal Characteristics of Accepting a Proposal, a Promise or Obtaining an Unlawful Benefit» consists of four Subsections.

In Subsection 2.1. «Object and Subject of the Crime Components Consisting in Accepting of a Proposal, a Promise or Obtaining an Unlawful Benefit» it has been stated that the activities of the persons who accept a proposal, a promise or receive an unlawful benefit, is associated with the activity of the state apparatus, the management apparatus authorities of local self-government, enterprises, institutions and organizations, as well as with professional activities related to the provision of public services. Certain categories of relevant persons are entitled, within their competence, to permanently or temporarily hold the positions related to the implementation of organizational and administrative or administrative obligations, to set requirements, as well as to make decisions binding on legal entities and natural persons, to carry out professional activities associated with the provision of public services. That is, the spectrum of their activities is different and depends on the legal status (for example, an official, expert, specialist, employee of the enterprise, institution or organization, etc.) and competences (for example, performance of organizational and administrative or administrative obligations, provision of expert opinion etc.).

In Subsection 2.2. «The Objective Side of the Crime Compositions, Which Consists in Accepting a Proposal, a Promise or Obtaining an Unlawful Benefit» it has been established that corruption crimes, the objective side of which is in obtaining an unlawful benefit, are described in the criminal law as such that have a formal composition and are considered complete from the moment of the commitment of a socially dangerous act. The crimes consisting in accepting a proposal or a promise to receive an unlawful benefit, as well as a demand to provide such a benefit or a proposal or a promise to exercise influence over the provision of an unlawful benefits, are crimes with truncated composition and are determined as accomplished for the beginning of the commitment of the socially dangerous act.

The signs of the objective side of the crime components, which consist in accepting a proposal, a promise or obtaining an unlawful benefit, have been carefully analysed, and the recommendations for their concrete interpretation and use in the Criminal Code of Ukraine have been proposed.

In Subsection 2.3. «Subject of Crime Components Consisting in Accepting a proposal, a Promise or obtaining an Unlawful Benefit» has been stated that the subjects of crime components consisting in accepting a proposal, a promise or obtaining an unlawful benefit are the official of the Public Law (Article 368 of the Criminal Code of Ukraine); the officer of the Private Law («of the non-state sector») (Parts 3, 4. of Article 368-3 of the Criminal Code of Ukraine); the person providing public services (Parts 3, 4 of Article 368-4 of the Criminal Code of Ukraine); a person who abuses influence (Parts 2, 3 of Article 369-2 of the Criminal Code of Ukraine); the employee of the company, institution or organization or the person which works in favour of the company, institution or organization (Parts 3, 4 of Article 354 of the Criminal Code of Ukraine).

In Subsection 2.4. «Subjective Aspect of Crime Components Consisting in Accepting a proposal, a Promise or obtaining an Unlawful Benefit» it has been determined that the subjective aspect of the analysed encroachments was characterized by the direct intent (the perpetrator realizes that he accepts the proposition, the promise or receives the unlawful benefit without undue legal justifications, and that his actions are criminally liable/ punishable) and acquisitive motive.

The third Section of the dissertation thesis, «Actual Issues of the Qualification, Punishment and Imposition of Penalty for Crimes Consisting in Accepting a proposal, a Promise or obtaining an Unlawful Benefit» consists of two sections.

In Subsection 3.1. «Issues of the Qualification, of the Crimes Consisting in Accepting a proposal, a Promise or obtaining an Unlawful Benefit», the groups of crime components which were in competition of general and special standards (Article 368 and Part 2 and Part 3 of Article 369-2 of the Criminal Code of Ukraine); of the part and the whole (Part 1 of Article 189 (in terms of limiting the rights, freedoms or legitimate interests of the victim/injured), Part 4 of Article 354, Part 3 of Article 368, Part 4 of Article 368-3, Part 4 of Article 368-4, Part 3 of Article 369-2 of the Criminal Code of Ukraine); several clauses of the article which stipulate qualifying circumstances (Part 3 of Article 368 and

Part 4 of Article 368 of the Criminal Code of Ukraine). It has been clarified that the criminal and legal standards may be in the conflict between the separate norms of the Special Part of the Criminal Code of Ukraine (Part 3 of Article 368 and Part 2 of Article 189 of the Criminal Code of Ukraine (in terms of the extortion of an unlawful benefit by an official using his/her official position) have been determined.

The groups of adjacent components of the crimes: Article 354, Article 368-3, Article 368-4, Article 369-2 of the Criminal Code of Ukraine have been investigated.

In Subsection 3.2 Punishment and Imposition of Penalty for Crimes Consisting in Accepting a proposal, a Promise or obtaining an Unlawful Benefit», it has been stated that the sanctions of the criminal and legal standards regulating the responsibility for accepting a proposal, a promise or obtaining an unlawful benefit were simple (Part 3, 4 of Article 354, Part 2 of Article 369-2 of the Criminal Code of Ukraine), cumulative (Article 368, Part 3 of Article 368-3, Part 3, 4 of Article 348-4, Part 3 of Article 369-2 of the Criminal Code of Ukraine), alternative (Part 3, 4 of Article 354, Part 2 of Article 369-2 of the Criminal Code of Ukraine) and relatively determined (Part 3, 4 of Article 354, Article 368, Part 3, 4 of Article 368-3, Part 3, 4 of Article 368-4, Part 2, 3 of Article 369-2 of the Criminal Code of Ukraine).

It has been revealed that according to the statements of the Criminal Code of Ukraine, the courts have no right to apply, on a general basis, to the persons who committed the corrupt crimes which consist in accepting a proposal, a promise or obtaining an unlawful benefit, an institution for exemption from criminal liability, and also exemption from punishment or enduring the punishment/service of sentence, except in cases stipulated by Articles 49, 80, 83, 84, 86, and 87 of the Criminal Code of Ukraine.

It is revealed that according to the provisions of the Criminal Code of Ukraine, the courts have no right to apply, on a general basis, to persons who committed corruption crimes, which consist in accepting a proposal, a promise or gaining an unlawful benefit, an institution for exemption from criminal liability, and also exemption from punishment or his serving, except in cases stipulated by art. 49, 80, 83, 84, 86, 87 of the Criminal Code of Ukraine.

Key words: acceptance of a proposal, acceptance of a promise, reception of unlawful benefit, criminal liability, public services, corruption crimes.

LIST OF THE PUBLISHED WORKS ON THE THEME OF THE DISSERTATION THESIS

1. The scientific works in which the main scientific results of the dissertation thesis are published

1. Zhelik M. B. Denotation of «an unlawful benefit» under the Criminal Law of Ukraine. *Nashe Pravo (Our Law)*. 2016. № 1. P. 129–133.

2. Zhelik M. B., Kantsir V. S. Historical aspects of establishing responsibility for accepting a proposal, a promise or obtaining an unlawful benefit. *Pravo.ua (Law.ua.)*. 2016. № 1. P. 74–79. – The personal contribution of the author is 90%: according to the results of the analysis of the monuments of law, it is generalized that criminal responsibility for accepting a proposal, a promise or obtaining an unlawful benefit was not provided at all stages of the development of society. At the same time, the legislative rules, which provide for criminal responsibility for accepting a proposal, a promise or obtaining unlawful benefits, in the form appeared already in the current Criminal Code of Ukraine.

3. Zhelik M. B. Penalties of crimes which consist in accepting a proposal, a promise or obtaining an unlawful benefit. *Pravo.ua. (Law.ua.)*. 2017. № 2. P. 116–122.

4. Zhelik M. B. Foreign experience in the regulation of criminal responsibility for accepting a proposal, a promise or obtaining an unlawful benefit. *Scientific and Information Bulletin/Herald of the King Danylo Halytskyi Ivano-Frankivsk University of Law*: Journal. Law Series. 2017. № 3 (15). P. 261–268.

5. Zhelik M. B. Ratio of the concepts of «the acceptance of the proposal», «the acceptance of the promise» under the criminal law of Ukraine. *Pidpryiemnytstvo, hospodarstvo i pravo (Entrepreneurship, Economy and Law)*. 2017. № 9. P. 179–182.

6. Zhelik M. B. Ratio of the components of crimes, the common feature of which is a socially dangerous act in the form of the acceptance of a proposal, a promise or obtaining an unlawful benefit. *Ievropeyski perspectyvy (European perspectives)*. 2017. № 3. P. 132–136.

7. Zhelik M. B. Issues of the qualification of crimes which consist in accepting a proposal, a promise or obtaining an unlawful benefit. *Verkhovenstvo prava (Rule of Law).* 2017. № 4. P. 142–146.

8. Zhelik M. B. Subjective side of the components of crimes which consist in the acceptance of a proposal, a promise or obtaining an unlawful benefit. *Legea si Viata.* 2017. № 5. P. 44–48.

2. Published works of an approbation/approbative character

9. Zhelik M. B. Cash and other property as a kind of an unlawful benefit. *Actual Issues of Criminal Law, Criminal Procedure and Criminology (in honour of the memory of Hans Gross)*: Collection of materials of the International Scientific and Practical Conference (Lviv, Ukraine, January 29, 2016) / Lvivska Politekhnika (Lviv Polytechnic). Lviv: Lvivska Politekhnika (Lviv Polytechnic) Publishing House, 2016. – P. 17–18.

10. Zhelik M. B., Kantsir V. S. Foreign experience in the regulation of criminal responsibility for accepting a proposal, a promise or obtaining an unlawful benefit. *Legal state: directions and trends of its development in Ukraine*: International scientific and practical conference (Odessa, Ukraine, May 13–14, 2016). O., 2016. – P. 87–90. – The personal contribution of the author amounts to 90%: based on the analysis of foreign experience, it was found that it is expedient to introduce into the national legal system of criminal liability only for the receipt of unlawful benefit; as well as the establishment of equal penalties for both those who receive unlawful benefits and those who provide it.

11. Zhelik M. B. Form of guilt of crimes which consist in acceptance of a proposal, a promise or obtaining an unlawful benefit. *Improvement of the legal mechanism for the protection of human rights and freedoms in the conditions of European integration*: International scientific and practical Internet conference (Lviv, Ukraine, February 28, 2017). Lviv, 2017. – P. 221–225.

12. Zhelik M. B. Acceptance of the proposal of an unlawful benefit as a sign of the objective side of the crime. *International and national legal dimensions for*

stability: International Scientific and Practical Conference (Lviv, Ukraine, April 14–15, 2017). Lviv, 2017. – P. 24–26.

13. Zhelik M. B., Kantsir V. S. Features of imposition of penalty for acceptance of a proposal, a promise or obtaining of an unlawful benefit. *Protection of the rights and freedoms of a man and a citizen in the conditions of formation of a lawful state*: Collection of theses of the VI Ukrainian scientific-practical conference (Lviv, Ukraine, May 30, 2017) / Lvivska Politekhnika (Lviv Polytechnic). Lviv: Lvivska Politekhnika (Lviv Polytechnic) Publishing House, 2017. – P. 158–160. – The personal contribution of the author amounts to 90%: the conclusion is that the courts do not have the right to apply, on a general basis, to the persons who committed the analyzed corruption crimes, the institute of release from criminal liability; as well as exemption from punishment or detention, except in cases stipulated by art. 49,80, 83, 84, 86, 87 of the Criminal Code of Ukraine.

14. Zhelik M. B. Notion/Concept of «a demand for an unlawful benefit» under the criminal law of Ukraine. *Human rights and the problems of the organization and functioning of public administration in the terms and conditions of the formation of the civil society in Ukraine*: International scientific and practical conference (Zaporizhzhia, Ukraine, April 21–22, 2017). Zaporizhzhia, 2017. – P. 133–136.

15. Zhelik M. B. Delineation of the components of crimes the common feature of which is a socially dangerous act in the form of accepting a proposal, a promise or obtaining an unlawful benefit // Problems and status of observance of human rights protection in Ukraine: International Scientific and Practical Conference (Lviv, Ukraine, August 18–19, 2017). Lviv, 2017. – P. 33–36.

3. Academic papers, which reflect additionally the thesis' scientific results:

16. Zhelik M. B. Objective side of the components of crimes, which consist in accepting a proposal, a promise or obtaining an unlawful benefit. *Scientific Bulletin/Herald of Lviv Trade and Economic University*. Legal series. 2017. № 4. P. 142–149.

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ.....22
ВСТУП.....23
РОЗДІЛ 1
ЗАГАЛЬНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ
КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ
ЗА ПРИЙНЯТТЯ ПРОПОЗИЦІЇ, ОБІЦЯНКИ
АБО ОДЕРЖАННЯ НЕПРАВОМІРНОЇ ВИГОДИ 33
1.1 Стан теоретичного дослідження та історія розвитку
кримінальної відповідальності за прийняття пропозиції, обіцянки
або одержання неправомірної вигоди 33
1.2 Зарубіжний досвід регламентації
кримінальної відповідальності за прийняття пропозиції,
обіцянки або одержання неправомірної вигоди.....49
Висновки до першого розділу.....60
РОЗДІЛ 2
КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВА ХАРАКТЕРИСТИКА
ПРИЙНЯТТЯ ПРОПОЗИЦІЇ, ОБІЦЯНКИ
АБО ОДЕРЖАННЯ НЕПРАВОМІРНОЇ ВИГОДИ 62
2.1 Об’єкт та предмет складів злочинів,
які полягають у прийнятті пропозиції, обіцянки
або одержанні неправомірної вигоди 62
2.2 Об’єктивна сторона складів злочинів,
які полягають у прийнятті пропозиції, обіцянки
або одержанні неправомірної вигоди 93
2.3 Суб’єкт складів злочинів,
які полягають у прийнятті пропозиції, обіцянки
або одержанні неправомірної вигоди 115

2.4 Суб’єктивна сторона складів злочинів,
які полягають у прийнятті пропозиції, обіцянки
або одержанні неправомірної вигоди 143
Висновки до другого розділу 153
РОЗДІЛ 3
АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ КВАЛІФІКАЦІЇ, КАРАНОСТІ
ТА ПРИЗНАЧЕННЯ ПОКАРАННЯ ЗА ЗЛОЧИНИ,
ЯКІ ПОЛЯГАЮТЬ У ПРИЙНЯТТІ ПРОПОЗИЦІЇ, ОБІЦЯНКИ
АБО ОДЕРЖАННЯ НЕПРАВОМІРНОЇ ВИГОДИ 155
3.1 Питання кваліфікації злочинів,
які полягають у прийнятті пропозиції, обіцянки
або одержанні неправомірної вигоди 155
3.2 Караність та призначення покарання за прийняття
пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди 170
Висновки до третього розділу.....189
ВИСНОВКИ 191
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....199
ДОДАТКИ 235

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ

Болгарія – Республіка Болгарія

Бельгія – Королівство Бельгія

Данія – Королівство Данія

ДП – Державне підприємство

Естонія – Республіка Естонія

ЄС – Європейський Союз

ЗУ – Закон України

КК України – Кримінальний кодекс України

Латвія – Латвійська Республіка

НБУ – Національний банк України

ООН – Організація Об’єднаних Націй

ПАТ – Приватне акціонерне товариство

ПП – Приватне підприємство

Польща – Республіка Польща

США – Сполучені Штати Америки

ТОВ – Товариство з обмеженою відповідальністю

Франція – Французька Республіка

ФРН – Федеративна Республіка Німеччини

ЦК України – Цивільний Кодекс України

ЦПК України – Цивільний процесуальний кодекс України

Швеція – Королівство Швеція

ВСТУП

Обґрунтування вибору теми дослідження. Прагнення України до євроінтеграції сприяло усвідомленню потреби у перегляді певних положень кримінального законодавства, зокрема щодо запобігання і протидії корупції, та увідповіднення його до міжнародних стандартів. Відтак для встановлення напрямів боротьби з корупцією загалом наша держава ратифікувала низку міжнародно-правових актів та додержала рекомендації міжнародних організацій (Групи держав проти корупції (GRECO), Організації економічної співпраці та розвитку (ОЕСР та ін.). У зв'язку з імплементацією стандартів базових антикорупційних конвенцій у кримінальне законодавство України поняття «хабар» було замінено на юридичну конструкцію «неправомірна вигода». Відповідно, основною новелою у цьому стала диференціація кримінальної відповідальності за спеціальним суб'єктом, а також встановлення кримінальної відповідальності не лише за одержання особою неправомірної вигоди, а й за прийняття її пропозиції чи обіцянки, які визнаються закінченими вже на початок виконання суспільно небезпечного діяння.

Окрім того, законодавець унеможливив застосування на загальних підставах щодо осіб, які вчинили корупційні злочини, інститутів звільнення від кримінальної відповідальності чи від покарання або його відбування, а також призначення покарання нижчого від найнижчої межі, встановленої в санкції відповідної статті. Зазначені положення ґрунтуються на нормах міжнародного законодавства та є ще одним поступом у боротьбі із корупцією в Україні. Попри це, і досі невирішеним є питання, чи є запроваджені новели оптимальним варіантом удосконалення кримінального законодавства у рамках протидії корупційним проявам.

Аналіз звітності основних показників роботи органів досудового розслідування, підготовленої Генеральною прокуратурою України, за період 2014–2016 років засвідчує тенденцію до збільшення випадків вчинення злочинів, які полягають у прийнятті пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної

вигоди. Наприклад, у 2014 р. за прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою (ст. 368 КК України) зареєстровано 600 злочинів, за якими 248 кримінальних проваджень передано до суду з обвинувальним актом; 2015 р. – відповідно 1588 та 730; 2016 р. – 1578 та 594 [305]. Це, зокрема, свідчить про поширеність відповідних злочинних посягань та їх суспільну небезпеку, оскільки корупція підриває соціальну справедливість, порушує конституційні права громадян та перешкоджає економічному розвитку суспільства.

Окремі аспекти кримінально-правової характеристики прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди розглядали П. П. Андрушко, О. Ф. Бантишев, В. В. Березнер, О. Ю. Бусол, О. М. Грудзур, О. О. Дудоров, З. А. Загиней, В. В. Калитаєв, В. С. Канцір, М. І. Карпенко, С. М. Клімова, В. П. Кушпіт, Я. В. Ризак, Л. І. Скрекля, В. І. Тютюгін, П. Л. Фріс, М. І. Хавронюк, В. Б. Харченко, О. В. Шемякін, С. В. Якимова, Н. М. Ярмиш, О. Д. Ярошенко та інші. Водночас праці цих авторів, за правило, зводилися до аналізу корупційних діянь загалом або до коментування окремих складів злочинів.

Особливості кримінальної відповідальності за вчинення злочинів, які полягають у прийнятті пропозиції, обіцянки або одержанні неправомірної вигоди, вивчали, зокрема, О. О. Кашкаров, Н. О. Кочерова, М. В. Рябенко, К. К. Овод, Ю. І. Шиндель, наукові розвідки яких мають фундаментальне значення для подальшого розвитку відповідних положень кримінального законодавства.

Попри теоретичні напрацювання, у правозастосовній діяльності виникають труднощі щодо застосування норм, які регламентують кримінальну відповідальність за прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди. Це пов’язано з тим, що наявність значної розмаїтості форм вчинення корупційних злочинів (прийняття пропозиції, прийняття обіцянки неправомірної вигоди, прохання її надати, пропозиція чи обіцянка здійснити вплив за надання такої вигоди) перешкоджає судовим та правоохоронним органам чітко їх розмежовувати, внаслідок чого виникають помилки під час здійснення кримінально-правової кваліфікації (винному інкримінують ч. 3 ст. 368 КК України

(вимагання неправомірної вигоди), тоді як наявне прохання (а точніше, пропозиція) надати неправомірну вигоду та подальше її одержання службовою особою (ч. 1 ст. 368 КК України).

Окрім того, проблемним є питання, до якої категорії суб'єктів злочинів, які полягають у прийнятті пропозиції, обіцянки або одержанні неправомірної вигоди, слід відносити медичних працівників та викладачів чи вчителів, оскільки вони є працівниками установ та, водночас, провадять професійну діяльність, пов'язану з наданням публічних послуг. Словом, правозастосовним органам складно визначити, який саме інкримінувати злочин за вчинення відповідних дій, оскільки важко з'ясувати, чи це особа, яка провадить професійну діяльність, пов'язану з наданням публічних послуг (ст. 368-4 КК України), чи особа, яка є працівником підприємства, установи чи організації (ст. 354 КК України).

Очевидно, що така ситуація зумовлена відсутністю одностайності думок у теоретичних розробках з цього приводу, а також недосконалістю кримінального законодавства та практики його застосування. Відтак, наведене засвідчує актуальність обраної теми дисертації.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Роботу виконано на кафедрі кримінального права і процесу Навчально-наукового інституту права та психології Національного університету «Львівська політехніка» у межах науково-дослідних робіт «Вдосконалення правового механізму захисту прав і свобод людини і громадянина в умовах розбудови правової держави» (номер державної реєстрації 0112U001217) та «Шляхи вдосконалення правового механізму захисту прав і свобод людини і громадянина в умовах розбудови правової держави» (номер державної реєстрації 0117U004015).

Мета і завдання дослідження. *Мета* дисертаційної роботи – здійснити комплексний аналіз кримінально-правових норм, які регламентують кримінальну відповідальність за прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди, та напрацювати науково обґрунтовані пропозиції і рекомендації щодо удосконалення кримінального законодавства та практики його застосування в цій частині.

Реалізація мети передбачає вирішення таких *завдань:*

– вивчити стан теоретичної розробки та окреслити історичні аспекти кримінальної відповідальності за прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди;

– розглянути зарубіжний досвід регламентації кримінальної відповідальності за прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди;

– з'ясувати об'єкт, предмет та об'єктивну сторону складів злочинів, які полягають у прийнятті пропозиції, обіцянки або одержанні неправомірної вигоди;

– охарактеризувати суб'єктивні ознаки прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди;

– проаналізувати питання кваліфікації злочинів, які полягають у прийнятті пропозиції, обіцянки або одержанні неправомірної вигоди;

– встановити, наскільки обґрунтованими є визначені види і розміри покарання за злочини, які полягають у прийнятті пропозиції, обіцянки або одержанні неправомірної вигоди;

– окреслити особливості призначення покарання за прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди.

Об'єкт дослідження – суспільні відносини у сфері кримінально-правового регулювання протидії злочинам, які полягають у прийнятті пропозиції, обіцянки або одержанні неправомірної вигоди.

Предмет дослідження – кримінально-правова характеристика прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди.

Методи дослідження. З огляду на зазначені у дисертації мету і завдання, використано низку загальнонаукових і спеціально-наукових методів, а саме: *діалектичний* – для визначення понятійного апарату дослідження (всі розділи); *історико-правовий* – під час дослідження й аналізу злочинів, які полягають у прийнятті пропозиції, обіцянки або одержанні неправомірної вигоди, на різних історичних етапах формування кримінального законодавства (підрозділ 1.1); *логічного аналізу* – для вдосконалення КК України щодо регламентації кримінальної відповідальності за прийняття пропозиції, обіцянки або одержання

неправомірної вигоди (підрозділи 2.1, 2.2, 2.3, 2.4, 3.2); *формально-юридичний* – у рамках дослідження кримінально-правових норм про злочини, які полягають у прийнятті пропозиції, обіцянки або одержанні неправомірної вигоди (усі розділи); *логіко-семантичний* – для розкриття змістовного навантаження таких понять, як «прийняття пропозиції», «прийняття обіцянки», а також «прохання надати таку вигоду для себе чи третьої особи» (підрозділ 2.2); *порівняльно-правовий* – для встановлення особливостей регламентації кримінальної відповідальності за прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди, у КК окремих держав (підрозділ 1.2); *юридичної герменевтики* – задля з'ясування особливостей змісту об'єктивних та суб'єктивних ознак досліджуваних складів корупційних злочинів, а також тлумачення текстів нормативно-правових приписів законодавства (усі розділи); *системно-структурний* – для відмежування складів злочинів, які полягають у прийнятті пропозиції, обіцянки або одержанні неправомірної вигоди, від суміжних складів злочинів або злочинів, передбачених конкуруючими нормами (підрозділ 3.1); *статистичний* – у процесі аналізу матеріалів судової статистики та практики різних регіонів України щодо вчинення злочинів, які полягають у прийнятті пропозиції, обіцянки або одержанні неправомірної вигоди (розділи 2, 3); *рахування* – задля об'єктивування юридичної практики (розділи 2, 3); *соціологічний* – під час анкетування працівників правоохоронних органів і суддів (розділи 2, 3); *узагальнення* – з метою виокремлення практично значущих висновків на підставі виконаних досліджень (усі розділи).

Науково-теоретичне підґрунтя дисертації становлять праці з кримінального права України та зарубіжних держав, загальної теорії права, пам'ятки кримінального права та довідково-енциклопедична література. Дослідження окреслених проблем здійснено з урахуванням положень, що викладені у роботах і вітчизняних, і низки зарубіжних науковців.

Нормативну основу дослідження становлять чинне законодавство України, міжнародні нормативно-правові документи, практика Європейського суду з прав людини, рішення Конституційного Суду України, постанови

Пленуму Верховного Суду України, кримінальне законодавство окремих держав, які є членами ЄС.

Емпіричною основою дослідження слугують матеріали судової практики різних регіонів України, що містить Єдиний державний реєстр судових рішень України. Всього проаналізовано 320 вироків у справах про злочини, які полягають у прийнятті пропозиції, обіцянки або одержанні неправомірної вигоди. Окрім того, у роботі використано статистичні дані Генеральної прокуратури України щодо кількості зареєстрованих в Україні протягом 2014–2016 р.р. зазначених корупційних злочинів, а також результати соціологічного дослідження (опитано працівників правоохоронних органів і суддів – 200 осіб).

Наукова новизна отриманих результатів полягає у тому, що у дисертації наведено кримінально-правову характеристику прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди, за результатами якої отримано науково-теоретичні напрацювання, які мають значення для вдосконалення відповідних положень чинного кримінального законодавства України та практики його застосування. Найбільш суттєві результати, що мають наукову новизну, а також засвідчують особистий внесок автора, такі:

вперше:

– доведено необхідність відмовитись від використання у КК України юридичної конструкції «прохання надати таку вигоду для себе чи третьої особи», оскільки в кожній із досліджуваних статей, ураховуючи типовість, схожість їх законодавчих конструкцій (єдина основа, спільні констатуючі ознаки), слід дотримуватися єдиного тлумачення складу злочинного діяння. Водночас, згідно зі семантичним змістом поняття «прохання», вигодоодержувач може лише висловити пропозицію надати йому неправомірну вигоду;

– виявлено помилки, котрих допускаються правозастосовні органи під час кримінально-правової кваліфікації злочинів, які полягають у прийнятті пропозиції, обіцянки або одержанні неправомірної вигоди, а саме: «пропуск» статей КК України (неповна кримінально-правова кваліфікація); невизнання

наявності складу злочину в діяннях, де він є; неправильний вибір норми КК України для кваліфікації злочину; кваліфікація «із запасом»;

– констатовано порушення правил у побудові санкцій статей корупційних злочинів, зокрема: не узгоджені санкції в основному, кваліфікованому та особливо кваліфікованому складах злочину (чч. 1, 2, 3, 4 ст. 368, ч. 3, 4 ст. 354 КК України), а також санкції норм, які передбачають однорідні за характером і ступенем суспільної небезпеки діяння в частині покарання за вимагання неправомірної вигоди (ч. 4 ст. 354, ч. 3 ст. 368, ч. 4 ст. 368-3, ч. 4 ст. 368-4, ч. 3 ст. 369-2 КК України);

удосконалено:

– наукові положення, з урахуванням яких обґрунтовано умови відповідальності за підкуп працівника підприємства, установи чи організації. На їх підставі аргументовано доцільність внесення змін до редакції ч. 3 ст. 354 КК України, зокрема: «Одержання працівником підприємства, установи чи організації, який не є службовою особою та дії (бездіяльність) якого не породжують наслідків правового характеру, або особою, яка працює на користь підприємства, установи чи організації…». Такі ж зміни потрібно внести й до ч. 1 ст. 354 КК України: «Надання неправомірної вигоди працівникові підприємства установи чи організації, який не є службовою особою та дії (бездіяльність) якого не породжують наслідків правового характеру, або особі, яка працює на користь підприємства, установи чи організації…». Запровадження відповідних змін сприятиме правозастосовним органам чітко вбачати відмінність між суб'єктом вчинення злочину, передбаченого чч. 3, 4 ст. 354 та ч. 3, 4 ст. 368-4 КК України;

– теоретичні позиції, з урахуванням яких обґрунтовано умови відповідальності за зловживання впливом службовою особою. На їх підставі запропоновано внести зміни до ч. 2 ст. 369-2 КК України, виклавши її у такій редакції: «Одержання неправомірної вигоди для себе чи третьої особи за вплив силою влади та (або) авторитету на прийняття рішення особою, уповноваженою на виконання функцій держави». Натомість одержання

неправомірної вигоди будь-якою іншою особою (окрім службової) отримає кримінально-правову оцінку як пособництво при наданні неправомірної вигоди чи шахрайство (якщо неправомірну вигоду привласнено);

– наукові твердження, на основі яких запропоновано дефініцію поняття «публічні послуги» передбачити у примітці до ст. 368-4 КК України, яка матиме такий зміст: публічні послуги – це послуги, що надаються на звернення заінтересованої особи публічним суб'єктом, а в окремих випадках – приватним сектором, під відповідальність публічної влади у процесі професійної діяльності, що регламентована законодавством України та перебуває під наглядом держави, особами, які відповідають встановленим кваліфікаційним вимогам, що підтверджують право надавати відповідні послуги, породжують наслідки правового характеру та спрямовані на реалізацію прав, законних інтересів і виконання обов'язків фізичними або юридичними особами або пов'язані зі створенням організаційних умов;

набули подальшого розвитку:

– позиція декриміналізувати відповідальність за прийняття пропозиції (обіцянки) неправомірної вигоди та за пропозицію чи обіцянку здійснити вплив за надання такої вигоди, оскільки такі дії становлять попередню злочинну діяльність;

– твердження про те, що суб'єктом зловживання впливом може бути лише службова особа (в тому числі службова особа юридичної особи приватного права), яка використовує можливості, пов'язані зі своїми повноваженнями, для впливу на особу, яка уповноважена на виконання функцій держави;

– положення, що суб'єктивна сторона складів злочинів, які полягають у прийнятті пропозиції, обіцянки або одержанні неправомірної вигоди, характеризується прямим умислом (винний усвідомлює, що він приймає пропозицію, обіцянку або одержує неправомірну вигоду без законних на те підстав, а також те, що його дії є кримінально караними) та корисливим мотивом;

– міркування, що злочини, які полягають у прийнятті пропозиції, обіцянки або одержанні неправомірної вигоди, можуть перебувати у

конкуренції загальної та спеціальної норм, частини і цілого, кількох пунктів статті, які передбачають кваліфікуючі обставини, у колізії між окремими нормами Особливої частини КК України, а також бути суміжними.

– пропозиція з приводу того, що факт вимагання неправомірної вигоди буде наявним лише за умови, якщо за її надання фігурують саме законні інтереси особи, що можуть постраждати.

Практичне значення отриманих результатів. Отримані за результатами дисертаційної роботи положення мають і теоретичне, і прикладне значення та можуть бути використані у:

– правотворчості – задля подальшого вдосконалення кримінального законодавства України в частині кримінальної відповідальності за прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди (Лист Комітету Верховної Ради України з питань законодавчого забезпечення правоохоронної діяльності № 04-18/12-2363 від 22 грудня 2017 р.);

– правозастосовній діяльності – під час кримінально-правової кваліфікації відповідних посягань (довідка Апеляційного суду Львівської області від 13.10.2017 р. № 01.16/39/2017);

– навчальному процесі – у рамках вивчення Особливої частини кримінального права, підготовки відповідних навчальних посібників, підручників, науково-практичних коментарів (довідка про використання результатів дослідження у викладанні навчальних дисциплін від 07.09.2017 р. № 67-01-1459);

– науково-дослідній діяльності – задля подальшого виконання правових досліджень, які стосуються питань кримінально-правової характеристика прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди.

Особистий внесок здобувача. Результати дисертаційної роботи отримані здобувачем самостійно та мають наукову новизну. У працях, написаних у співавторстві, власні теоретичні розробки дисертанта становлять обсяг, який передбачений у списку опублікованих праць. У дисертації не використовувались наукові ідеї та розробки, що належать співавтору опублікованої роботи.

Апробація результатів дисертації. Основні положення та результати дисертаційної роботи оприлюднено на науково-практичних заходах, зокрема: міжнародних науково-практичних конференціях – «Актуальні питання кримінального права, кримінального процесу та криміналістики (на вшанування пам'яті Ганса Гросса)» (м. Львів, 29 січня 2016 р.), «Правова держава: напрямки та тенденції її розбудови в Україні» (м. Одеса, 13–14 травня 2016 р.), «Міжнародні та національні правові виміри забезпечення стабільності» (м. Львів, 14–15 квітня 2017 р.), «Права людини та проблеми організації і функціонування публічної адміністрації в умовах становлення громадянського суспільства в Україні» (м. Запоріжжя, 21–22 квітня 2017 р.),«Проблеми та стан дотримання захисту прав людини в Україні» (м. Львів, 18–19 серпня 2017 р.); міжнародній науково-практичній Інтернет-конференції «Вдосконалення правового механізму захисту прав і свобод людини та громадянина в умовах євроінтеграції» (м. Львів, 28 лютого 2017 р.); IV Всеукраїнській науково-практичній конференції «Захист прав і свобод людини та громадянина в умовах формування правової держави» (м. Львів, 30 травня 2017 р.).

Публікації. Основні результати дослідження викладено у 16 публікаціях, із яких шість – у наукових фахових виданнях України, дві – у наукових періодичних виданнях іншої держави, сім – у збірниках тез доповідей на науково-практичних заходах та одна стаття – в іншому виданні України.

Структура та обсяг дисертації. Дисертація складається з анотацій українською й англійською мовами, переліку умовних скорочень, вступу; трьох розділів, що охоплюють вісім підрозділів; висновків; списку використаних джерел і додатків. Загальний обсяг дисертації становить 258 сторінок, із них основного тексту – 176 сторінок, список використаних джерел (381 найменування) – 36 сторінок, обсяг додатків – 24 сторінки.

РОЗДІЛ 1
ЗАГАЛЬНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ПРИЙНЯТТЯ ПРОПОЗИЦІЇ, ОБІЦЯНКИ АБО ОДЕРЖАННЯ НЕПРАВОМІРНОЇ ВИГОДИ

1.1 Стан теоретичного дослідження та історія розвитку кримінальної відповідальності за прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди

Питання кримінальної відповідальності за прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди належить до тих, які постають не тільки перед правозастосовними органами, але й перед науковцями. З цього приводу П. В. Жовтан слушно зазначає, що таке явище порушує права та інтереси людини та стало однією з основних перешкод ефективному розвитку сучасного українського суспільства та держави. Відповідно, небезпека одержання неправомірної вигоди полягає у викривленні державним апаратом соціально-економічної політики держави, що відтак призводить до неможливості реалізовувати певну діяльність чесним громадянам та сприяє масовому залученню до неї представників злочинності [117, с. 88].

Питання прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди стали предметом кримінологічних та криміналістичних досліджень (Д. І. Биковський [16], О. В. Грибовський [96], Л. М. Казанська [129], І. Є. Мезенцева [207], А. В. Настенко [225], О. М. Обушенко [236], Н. Р. Палій [244], А. А. Приходько [272], А. В. Холостенко [358] та інші).

Водночас дослідження питань кримінальної відповідальності за прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди не знайшло свого детального розроблення у кримінально-правовій літературі. Це, зокрема, пов’язано з тим, що, за правило, це питання науковці розглядали лише дотично, у рамках кримінально-правової характеристики окремих складів злочинів або їх ознак.

Так, поняття та систему корупційних злочинів вивчали М. І. Карпенко [133], В. Є. Скулиш [296], В. І. Тютюгін [322], А. І. Шило [372], Н. М. Ярмиш [380]. Неправомірну вигоду як предмет складу злочину аналізували О. П. Бабіков [10], Ю. В. Городецький [93], Г. С. Крайник [161], Р. Л. Максимович [199], С. В. Якимова [378], а її співвідношення із поняттям хабара – О. М. Грудзур [100], О. О. Кашкаров [137]. Питання кримінально-правової характеристики прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою розглядали В. В. Калитаєв [130], В. Я. Ризак [281], Н. Р. Палій [243], Р. П. Томма [317], О. В. Узунова [335], зокрема службовою особою юридичної особи приватного права незалежно від організаційно-правової форми – О. О. Дудоров, Я. В. Ризак [107]. Питання притягнення до кримінальної відповідальності за підкуп особи, яка надає публічні послуги, висвітлювали О. В. Шемякін [369] та В. П. Кушпіт [194]. Кримінально-правову характеристику підкупу працівника підприємства, установи чи організації досліджували В. В. Березнер [14], Ю. А. Комісарчук [148], С. В. Якимова [377].

Попри значну увагу до питань кримінальної відповідальності за прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди, можна констатувати, що спеціальні кримінально-правові розробки практично відсутні. Щоправда, на дисертаційному рівні досліджувались питання кримінальної відповідальності за зловживання впливом [158], одержання незаконної винагороди працівником підприємства, установи чи організації [137]. Не можна оминути увагою дослідження О. В. Шемякіна, в якому автор розглянув особливості протидії і запобігання корупційним злочинам у сфері професійної та службової діяльності, пов’язаної з наданням публічних послуг [370]. Варто також навести працю Д. О. Шумейка, в якій загалом проаналізовано об’єктивні та суб’єктивні ознаки прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою [376]. Окрім того, на неправомірній вигоді як предметі складу злочину закцентовано у роботі Ю. І. Шиндель, у якій автор розкрила особливості кримінально-правової характеристики зловживання повноваженнями особами, які надають публічні послуги [374]. Однак

дослідження зазначених авторів зводилися до фрагментарного аналізу питань обраної тематики або до коментування окремих положень КК України.

Відтак доцільно окреслити основні питання, які аналізують у кримінально-правовій літературі щодо кримінальної відповідальності за прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди, оскільки «певні аспекти проблеми є справді загальновизнані, інші ж продовжують бути предметом гострих суперечок, треті – об'єктом розгляду лише поодиноких авторів, а четверті до сьогодні залишаються зовсім не висвітлені» [198, с. 17].

Суспільно небезпечні діяння, які полягають у прийнятті пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди, відносять до корупційних правопорушень [187, с. 60], характерними ознаками яких є особлива сфера соціальних відносин, в якій можливе вчинення корупційних злочинів (сфера публічної влади), а також неправомірне використання особою наданої їй влади або свого посадового становища [141, с. 5]. Беззаперечним є факт, що суб'єкт вчинення відповідних злочинів є спеціальним (працівник підприємства, установи чи організації, який не є службовою особою; службова особа; службова особа юридичної особи приватного права незалежно від організаційно-правової форми; особа, яка надає публічні послуги; особа, яка зловживає впливом) [187, с. 61–62]. У теорії кримінального права прийнято виокремлювати два основні способи одержання неправомірної вигоди: простий (полягає в безпосередньому наданні неправомірної вигоди службовій особі) та завуальований (приховування факту одержання неправомірної вигоди під зовні замасковану законну угоду) [194, с. 206; 241, с. 12; 329, с. 816; 373, с. 98].

Водночас більшість аспектів цієї проблеми є суперечливими. Розділились думки науковців з приводу трактування змісту поняття «публічні послуги». Відтак можна окреслити два підходи. Так, представники першого переконані, що публічними є ті послуги, які є загальнодоступними (надаються на звернення будь-якої особи), мають юридично значущий характер та спрямовані на захист чи забезпечення умов для реалізації суспільних інтересів, прав та інтересів фізичних або юридичних осіб [321, с. 5–6; 315]. Натомість представники

другого підходу до відповідних послуг відносять такі, які надаються публічним сектором, або в окремих випадках – приватним сектором під відповідальність публічного сектора і за рахунок публічних коштів [354, с. 76; 374, с. 87].

Немає одностайності думок і з приводу віку, досягнувши якого, можна бути службовою особою, та, зокрема, виступати суб'єктом вчинення злочину, передбаченого ст. 368 КК України, оскільки одні науковці вважають можливим визнати особу службовою тільки після досягнення нею вісімнадцяти років [218, с. 60; 293, с. 131; 124, с. 197; 28, с. 49; 102, с. 27], натомість інші переконані, що службовою може бути особа зі шістнадцятирічного віку [206, с. 40; 88, с. 528; 199, с. 73–74].

Дискусійним постає питання, чи відносити арбітражного керуючого до осіб, які надають публічні послуги під час здійснення ними професійної діяльності. З цього приводу слід виділити два підходи. Зокрема, представники першого підходу переконані у тому, що діяльність арбітражного керуючого є професійною, оскільки така особа не обіймає жодної посади, тому не може визнаватися службовою особою [287, с. 4; 101, с. 292–293; 17, с. 70]. Натомість представники другого підходу вважають, що арбітражні керуючі є службовими особами за ознакою виконання ними організаційно-розпорядчих і адміністративно-господарських обов'язків за спеціальним повноваженням, яким є ухвала відповідного господарського суду [199, с. 165; 8, с. 77].

Не має однозначного вирішення питання, кого слід визнавати суб'єктом злочину, передбаченого ч. 2 ст. 369-2 КК України. Зокрема, одні автори вважають, що суб'єкт досліджуваного складу злочину (чч. 2, 3 ст. 369-2 КК України) є загальним [173, с. 488; 354, с. 324]. Натомість, другі – будь-яка фізична осудна особа, яка досягла віку шістнадцяти років, в тому числі й службова особа [238, с. 408; 157, с. 6–7; 160, с. 97; 288, с. 153]. Врешті, треті переконані, що суб'єкт зловживання впливом є спеціальним [228, с. 1090; 175, с. 771].

Слід зазначити, що окремим проблемам, пов'язаним із питанням кримінально-правової оцінки прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди, приділили належну увагу лише деякі науковці. Так,

О. О. Дудоров та М. І. Хавронюк вважають, що послуги з написання дисертації або послуги повії, наркокур'єра, кілера тощо, які є на ринку нелегальних послуг, можуть бути визнані неправомірною вигодою, якщо їх запропоновано, обіцяно надати чи надано відповідній особі з метою «заохочення до виконання чи невиконання службових обов'язків» відповідно до Кримінальної Конвенції про боротьбу з корупцією від 27 січня 1999 р. (ст. 2) [162].

Своєю чергою, В. П. Кушпіт стверджує, що відповідальність за одержання неправомірної вигоди настає незалежно від того, чи вчинила особа, яка надає публічні послуги, дії або допустила бездіяльність із використанням наданих їй повноважень в інтересах того, хто надає таку вигоду, або в інтересах третьої особи, а також чи мала намір виконувати цю умову. Водночас дії особи, яка надає публічні послуги, можуть бути як незаконними, так і законними, що входять до кола її професійних повноважень, здійснюються в установленому порядку тощо [194, с. 206].

Тільки В. В. Калитаєв, залежно від часу отримання неправомірної вигоди, виокремлює два її види: неправомірна вигода-підкуп (особа одержує неправомірну вигоду після змови про вчинення будь-яких дій (бездіяльності) в інтересах особи, що пропонує, обіцяє або надає неправомірну вигоду, або в інтересах третьої особи) та неправомірна вигода-винагорода (одержувана особою як подяка від особи, яка пропонувала, обіцяла або надала неправомірну вигоду за надані послуги) [130, с. 379].

Попри наведений огляд, низка питань є взагалі невивченими. Поза увагою науковців залишився комплексний аналіз складів злочинів, які полягають у прийнятті пропозиції, обіцянки або одержанні неправомірної вигоди. Не досліджено караність відповідних злочинів та не визначено, на скільки обґрунтовано визначені межі покарань. Практика не отримала від кримінально-правової науки відповідних рекомендацій щодо вирішення питань кримінально-правової кваліфікації злочинів, які полягають у прийнятті пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди. Окрім того, не

проводилось розмежування аналізованих посягань від суміжних складів злочинів або злочинів, передбачених конкуруючими нормами.

Отже, короткий огляд кримінально-правової літератури щодо злочинів, які полягають у прийнятті пропозиції, обіцянки або одержанні неправомірної вигода, засвідчив, що більшість окреслених питань є дискусійними або невирішеними та потребують подальшого ретельного аналізу.

Найперше розглянемо історичні аспекти встановлення відповідальності за прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди. Очевидно, що будь-яку правову проблему неможливо вирішити без належного вивчення її генезису [352, с. 45]. Порівняльно-правовий метод дає змогу простежити формування основних тенденцій у кримінальній політиці, узагальнити досвід криміналізації і декриміналізації діянь, а також виявити передумови скасування одних покарань за вчинення відповідних злочинів і введення інших [352, с. 45]. Позитивний та негативний досвід історичної минувшини пояснює причини появи кримінально-правових норм, дозволяє оцінити положення, що в них містяться, з погляду їх ефективності, спрогнозувати розвиток законодавства, а також сприяти його вдосконаленню [365, с. 241]. Саме так можна відстежити появу перших кримінально-правових норм, які регламентують відповідальність за прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди, проаналізувати неузгодженості, які колись існували, а також перейняти відповідний позитивний правовий досвід [116, с.74].

У рамках історії вітчизняного кримінального права, зокрема, щодо злочинів, які полягають у прийнятті пропозиції, обіцянки або одержанні неправомірної вигоди, слід закцентувати на пам’ятках права, до яких належать Руська Правда, Литовські Статути (1529, 1566, 1588 рр.), Права, за якими судиться малоросійський народ 1743 р.; на пам’ятках російського права – Судебники 1497 р. 1550 р., Соборне Уложення 1649 р., Артикул Воєнний 1715 р., Уложення про покарання кримінальні і виправні 1845 р., Кримінальне Уложення 1903 р., а також на КК УРСР.

«Вінцем давньоруського права є кодифікований юридичний збірник Руська Правда» [126, с. 46], яка ділилася на три редакції: «Коротка редакція» (найдавніша редакція, у тексті якої закріплено фрагменти давньоруського права, які належать ще до VIII–IX ст.), «Розширена редакція» (відображає Статут Володимира Мономаха) та «Скорочена редакція» (розглядається як переробка одного зі списків «Розширеної редакції» і датується кінцем XII ст.) [246, с. 128]. Слід зазначити, що у цій пам'ятці права не встановлювалась кримінальна відповідальність за прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди. Окрім того, не фігурувало саме поняття «неправомірна вигода». Водночас у п. 14 Короткої редакції Руської Правди зазначено таке положення: «якщо хто буде стягувати з іншого гроші, а той стане відмовлятися, то йти йому на суд 12 осіб». Однак у цьому пункті не вказано про те, що кошти стягувалися для власної наживи особи, оскільки не становили винятку випадки, коли гроші стягувались для покриття певних витрат, які потрібно відшкодувати.

У цій пам'ятці права були також передбачені положення, які містили правила надання грошової допомоги «кормління», яка сплачувалась населенням відповідної території за виконання вірниками та їх намісниками своїх службових обов'язків. Зокрема, у коментарі до ст. 7 Розширеної редакції Руської Правди зазначалося: разом зі судовими зборами княжа влада узурпує стародавні судові права вільних общинників і вводить княжий суд. Вірник і супроводжуючий його намісник творить у громаді суд і розправу і стягує на користь князя віри і продажу (у справах, не пов'язаних з убивством), отримуючи частину грошей і в свою користь. Крім того, громада зобов'язана, згідно із законом, утримувати вірника і намісника, годувати їх і їхніх коней [147, с. 63]. Із наведеного очевидно, що отримання вказаними особами частини грошей від населення на свою користь не суперечило законові та вважалося соціально прийнятним явищем. До XVIII ст. чиновники взагалі не мали «фіксованого» заробітку і жили лише за кошти, які отримували як «приношення» і дарунки від громадян; до того ж, розмір цих «поборів» жодним чином не обмежувався [200].

Водночас позитивне вирішення спірних питань службовцями на користь «дарувальника» не було підставою для притягнення осіб до відповідальності [294, с. 81].

У 1497 та 1550 рр. створено Судебники великого князя Казимира, які значної мірою запозичили норми «Руської Правди». У цих пам'ятках права була передбачена заборона одержання так званих «посулів», які у Судебнику 1550 р. трактувались як винагорода чи хабар. Зокрема, у Судебнику 1497 р. були передбачені такі положення: «посулів бояром і окольнічим і дяком внаслідок здійснення правосуддя не мати нікому» (п. 1). «А недільщиком на суді на боярина, і на окольнічих, і на дяків посула не просити і не мати, а самим відпоруки посулів не мати» (п. 33).

У Судебнику 1550 р. також знаходимо норми про заборону отримувати винагороду чи хабар. Зокрема, у п. 3 зазначається: «хто посул візьме і звинуватить не по суду…». Відтак поняття «не по суду» трактується як «вчинення дій за хабар, всупереч достовірним результатам слідства і суду». Однак у цих документах була відсутня система покарань за вчинення таких дій. Виняток становив п. 4 Судебника 1550 р., у якому передбачалось тюремне ув'язнення дяка за те, що він взяв посул і «справу записав не по суду» [142, с. 54, 78]. Таким чином, у Судебниках 1497 та 1550 рр. була визначена заборона одержання посулів лише у сфері судочинства.

Судебники Казимира не були всебічною кодифікацією права, а тому їх змінили Литовські Статути 1529, 1566 та 1588 рр. Питання одержання неправомірної вигоди відповідало загальній тенденції внутрішньої політики Великого князівства Литовського як держави, сутність якої полягала в забороні одержання неправомірної винагороди за вирішення справи по дружбі [294, с. 81]. Водночас у цьому документі не фігурували терміни «неправомірна вигода» чи «хабар». Зокрема, в артикулі 39 Розділу 3 Литовського Статуту 1566 р. містився припис про те, що «кожному стану всим заривно однакую справедливость чинить без от волоки, а от прав немаем ничого брати» [361, с. 112].

У 80-х рр. XVII ст. територією Гетьманщини із ліквідацією її політичної та правової автономії починає поступово поширюватися російське імперське законодавство, основним джерелом якого було Соборне Уложення царя Олексія Михайловича 1649 р., яке вважалося універсальним кодексом законів феодального права, що не мало аналогів у попередній законотворчій роботі та сприяло подальшому зміцненню самодержавного ладу [196, с. 76]. Цей документ регламентував кримінальну відповідальність за одержання неправомірної винагороди. Деякі дослідники критично оцінювали цю пам'ятку права, оскільки, на їх думку, вона не розширила, а навпаки, звузила сферу правового регулювання аналізованого посягання [235, с. 23]. Однак така позиція постає сумнівною, оскільки Соборне Уложення 1649 р. розширило коло суб'єктів, які підлягають кримінальній відповідальності за одержання неправомірної вигоди (боярин, воєвода, окольничий, дяк, суддя, думна людина і будь-яка наказна людина). Зокрема, у ст.ст. 5 та 6 Глави X містилось таке положення: «як буде боярин чи околнічий чи думна людина позивача або відповідача по посулам або по дружбі чи по недружбі несправедливо звинувачувати, а винного відпустить…, то за таку вину у них забрати честь. Воєводам і дякам і всяким приказним людям за такі ж неправди чинити той же указ» [284, с. 102–104].

Наступний період розвитку законодавства стосовно встановлення відповідальності за одержання неправомірної вигоди, пов'язаний із іменем Петра I, під час правління якого задля запобігання корупційним злочинам уведено в дію низку указів, які мали радикальний та принциповий характер щодо заборони отримувати чиновникам будь-яку незаконну винагороду за свою працю, крім жалування, та запроваджували смертну кару за вчинення вказаних дій [128, с. 15–20]. Зокрема, в Указі від 24 грудня 1714 р. було передбачене таке положення: «забороняється всім чинам, які при справах поставлені, вимагати жодні посули, і з народу брати торгами, підрядами та іншими вигадками» [128, с. 23]. Отже, якщо в попередні періоди злочини, які полягали в одержанні неправомірної вигоди (так звані «посули»), розглядалися

як порушення службового обов'язку у сфері судочинства, то за законодавством Петра I їх виокремлюють як загальні склади злочинів.

1715 р. був підготовлений Артикул Воєнний, однак у цьому документі жодної згадки про встановлення відповідальності за прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди не було. Найвідомішою з-поміж кодифікацій українського права першої половини XIX ст. було створення пам'ятки права «Права, за якими судиться малоросійський народ» 1743 р., яка вважається проектом першого відомого в історії Кодексу українського права [260, с. 7]. Однак і в цьому нормативно-правовому акті не було передбачено норм, які б регламентували кримінальну відповідальність за вчення вказаних злочинних дій.

Наприкінці першої половини XIX ст. прийнято новий кримінальний закон – Уложення про покарання кримінальні та виправні 1845 р., який був затверджений російським імператором Миколою I, яке, на відміну від інших пам'яток права, вирізнялось багатостатейністю та казуїстичністю [191, с. 50]. У цьому документі, зокрема, вперше регламентовано відповідальність чиновника або іншої особи за вчинення дій, які полягають у прийнятті обіцянки, одержанні (за попередньою згодою та без попередньої згоди) або вимаганні хабара, подарунка, винагороди, грошей, речей. Окремо були передбачені склади одержання неправомірної вигоди особисто чиновником або через посередника (Розділі V «Про злочини і проступки по службі державній і суспільній» Глави VI «Мздоімство і лихоімство» (ст. 401–413)). Відповідно, поняття «мздоімство» трактувалось як отримання чиновником чи іншою особою неправомірної вигоди за вчинення законних дій, натомість «лихоімство» полягало в одержанні неправомірної вигоди за вчинення дій незаконного характеру [197, с. 144]. Із наведеного очевидно, що законодавець того часу диференціював відповідальність за одержання неправомірної вигоди особою, залежно від того, чи суперечить закону дія, яка нею вчиняється в інтересах особи, яка надає неправомірну вигоду, чи ця дія вчиняється згідно з законом.

Так, у ст. 401 Уложення 1845 р. зазначено: якщо чиновник або інша особа, яка перебуває на державній чи суспільній службі, за вчинення дії, яка входить до обов'язків його служби, прийме, хоча і без будь-якого порушення своїх обов'язків, подарунок, який полягає у грошах, речах або в будь-чому іншому, або прийме подарунок без попередньої на те згоди та не поверне його негайно або не пізніше, як через три дні з моменту одержання, то в такому випадку він підлягає грошовому стягненню у розмірі, вдвічі більшому від ціни подарунка, та звільненню з посади. Такому ж покаранню підлягає і та особа, яка приймає вказані подарунки через інших осіб, або дозволить від свого імені приймати подарунки дружиною, дітьми чи іншими родичами.

Натомість у ст. 402 Уложення 1845 р. передбачена відповідальність за прийняття в дар грошей, речей або будь-чого іншого та «вчинення або допущення чого-небудь протиправного, що суперечить обов'язкам служби». За вчинення вказаних дій законом було встановлено покарання у виді позбавлення всіх особистих, зокрема і присвоєних, прав, а також заслання до Томської або Тобольської губернії на термін від одного до трьох років та побиття різками. Відтак, з одного боку, встановлення відповідних мір покарання за вчинення вказаних дій свідчить про суворість тогочасного законодавця, однак із другого – їх застосування було своєрідним засобом стримування від учинення суспільно небезпечних дій, які полягають в одержанні неправомірної вигоди.

В Уложенні 1845 р. також були передбачені обставини, які пом'якшують покарання. Зокрема, якщо особа, одержавши неправомірну вигоду та не вчинивши жодних порушень по службі, щиро розкаялась та повідомила про відповідний факт своєму начальству, то суд мав право пом'якшити міру покарання, обмежившись лише звільненням особи зі служби, позбавленням посади або суворою доганою (ч. 2 ст. 402).

Окрім того, особа підлягала покаранню також у тому випадку, «коли гроші і речі були їй ще не віддані, а тільки обіцяні, однак вона дала на це

згоду» (ч. 2 ст. 405). Тобто у цьому документі вперше було передбачено кримінальну відповідальність за прийняття обіцянки неправомірної вигоди. Відповідно, що складнішими ставали суспільні відносини, то більше впроваджувались у життя нові положення про заборону прийняття обіцянки або одержання неправомірної вигоди.

Відповідно до ч. 2 ст. 406 Уложення про покарання кримінальні та виправні 1845 р., найвищим ступенем «лихоімства» (одержання неправомірної вигоди за вчинення дій незаконного характеру) було вимагання неправомірної вигоди, зокрема «будь-яка вимога подарунків або невстановленої законом платні, або будь-яких послуг, прибутків чи інших вигод, за справу, яка стосується служби чи посади винного…».

В останнє десятиріччя XIX ст. підготовлений новий кримінальний кодекс – Кримінальне уложення 1903 р., яке було підписане імператором, але повністю так і не ввійшло в дію [213]. Відповідальність за одержання неправомірної вигоди була передбачена у ст.ст. 656–662. Так, у ч. 1 ст. 656 Уложення 1903 р. зазначалося: «службовець, який винний в одержанні хабара, завідомо наданого йому, за вчинення дій, які належать до його обов'язків по службі, підлягає покаранню у виді ув'язнення в тюрмі на термін не вище шести місяців». За цією ж статтею кримінально караними вважалися дії, які полягали в одержанні неправомірної вигоди за вчинення злочинного діяння або кримінального проступку (ч. 3 ст. 656).

Також у цій пам'ятці права законодавець регламентував відповідальність за одержання неправомірної вигоди службовцем, за вчинення дій, які належать до його обов'язків, внаслідок її витребування. Покарання за вказані дії полягало в ув'язненні в тюрму на термін, не менше трьох місяців. Отже, якщо порівнювати відповідне покарання із тим, яке передбачене у ч. 1 ст. 656 Уложення 1903 р., то виходить, що за одержання неправомірної вигоди внаслідок її вимоги судом може бути призначене менш суворе покарання, ніж за одержання такої вигоди без висування вимоги.

Зазначеними діями не обмежилася регламентація кримінальної відповідальності за одержання неправомірної вигоди. Під покарання підпадали

також дії, які полягали у присвоєнні дару службовцем, який наданий йому для передачі іншій особі, а також прийняттю його з метою присвоєння, під видом іншого службовця (ст. 661).

Аналіз Кримінального уложення 1903 р. засвідчив, що законодавець за одержання неправомірної вигоди не диференціював кримінальну відповідальність за спеціальним суб'єктом (лише службова особа). Окрім того, не було передбачено відповідальності за прийняття пропозиції або обіцянки одержання неправомірної вигоди.

1922 року прийнято КК УСРР, який став першим кодифікаційним актом, що систематизував норми радянського кримінального права, у якому була передбачена відповідальність за одержання службовою особою хабара. У теорії кримінального права зазначається, що запровадження відповідальності за вказані дії мало декларативний характер, оскільки за радянських часів доступ до чиновницького апарату та надання ними послуг було можливо лише за корупційною схемою [294, с. 81]. З цього приводу О. С. Бондаренко наголошує, що «до кримінальної відповідальності притягали виключно тих осіб, що отримували хабарі-підкупи, у той час як хабарі-подяки чи хабарі-дарунки взагалі перестали сприймати як прояви антиправової поведінки» [19, с. 21].

Далі було прийнято КК УРСР 1927 р., який майже не відрізнявся від свого попередника. Зокрема, ст. 117 передбачала відповідальність за одержання службовою особою особисто або через посередників у будь-якому виді хабара за виконання чи невиконання в інтересах особи будь-якої дії, яку службова особа могла і повинна була вчинити виключно внаслідок свого службового становища.

Важливе значення для розвитку кримінально-правових норм мав КК УРСР 1960 р., у якому відповідальність за одержання хабара була передбачена у ст. 168 КК. Покарання за вказані дії полягало у виді позбавлення волі на строк від п'яти до десяти років із конфіскацією майна і позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до п'яти років. Кваліфікуючими ознаками одержання хабара були: великий розмір

одержання хабара; вчинення злочину посадовою особою, яка займає відповідальне становище; попередня змова групи осіб; повторність; вимагання (ч. 2 ст. 168); особливо великий розмір хабара; вчинення злочину посадовою особою, яка займає особливо відповідальне становище (ч. 3 ст. 168).

1 вересня 2001 р. набрав чинності діючий КК України, в якому була передбачена кримінальна відповідальність за одержання хабара службовою особою (ст. 368). Зокрема, ч. 1 ст. 368 КК України мала такий зміст: «одержання службовою особою в будь-якому вигляді хабара за виконання чи невиконання в інтересах того, хто дає хабара, чи в інтересах третьої особи будь-якої дії з використанням наданої їй влади чи службового становища». Зазначимо, що порівняно з КК 1960 р. міра покарання за вчинення вказаного злочину була не такою суворою, зокрема: штраф від п’ятисот до семисот п’ятдесяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або виправні роботи на строк до одного року, або арешт на строк до шести місяців, з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років [174].

У межах реалізації державної політики щодо євроінтеграції шляхом увідповіднення законодавства України до європейських стандартів 18 квітня 2013 р. було прийнято ЗУ «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо приведення національного законодавства у відповідність із стандартами Кримінальної конвенції про боротьбу з корупцією» № 221-VII, згідно з яким поняття «хабар» було замінено на «неправомірну вигоду». Це значно розширило сутність цього кримінально-правового поняття, оскільки кримінальна відповідальність тепер передбачалася не лише за одержання неправомірної вигоди, а й за прийняття її пропозиції чи обіцянки. Також розширено коло осіб, які підлягають кримінальній відповідальності за вчинення вказаних дій. Зокрема, ними, окрім службової особи, є працівник підприємства, установи чи організації, який не є службовою особою; службова особа юридичної особи приватного права незалежно від організаційно-правової форми; аудитор, нотаріус, приватний виконавець,

експерт, оцінювач, третейський суддя або інша особа, яка провадить професійну діяльність, пов’язану з наданням публічних послуг, а також незалежний посередник чи арбітр під час розгляду колективних трудових спорів; особа, яка зловживає впливом.

Окрім того, 14 жовтня 2014 р. було прийнято ЗУ «Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо посилення відповідальності за порушення виборчих прав громадян» № 1703-VII, яким у новій редакції викладено ст. 160 КК України, де передбачена кримінальна відповідальність за прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди виборцем та учасником референдуму.

Зауважимо, що у рамках роботи акцентується саме на корупційних злочинах, які полягають у прийнятті пропозиції, обіцянки або одержанні неправомірної вигоди, оскільки прояви корупції перешкоджають демократизації суспільства та євроінтеграції України, а також гальмують процеси державотворення. Відтак, злочин, який полягає у підкупі виборця, учасника референдуму (ч. 1 ст. 160 КК України), відповідно до примітки до ст. 45 КК України, не належить до таких. Це, по-перше, пов’язано з тим, що вказане суспільно небезпечне діяння посягає на суспільні відносини, які регламентують порядок реалізації громадянами права голосу шляхом вільного волевиявлення. Натомість корупційні злочини посягають на суспільні відносини, які визначають і регулюють порядок діяльності конкретних суб’єктів щодо їх непідкупності, а також законності та об’єктивності у прийнятті ними рішень. По-друге, склад злочину, передбаченого ч. 1 ст. 160 КК України, відрізняється від аналізованих корупційних злочинів, які полягають у прийнятті пропозиції, обіцянки або одержанні неправомірної вигоди, за особливостями суб’єкта, яким є виборець або учасник референдуму, тобто звичайний громадянин, який не належить до службових осіб, працівників підприємства, установи чи організації чи таких, які надають публічні послуги або зловживають впливом. Словом, злочин, який полягає у прийнятті пропозиції, обіцянки або одержанні неправомірної вигоди виборцем

або учасником референдуму, не поєднаний із використанням вказаними особами службових повноважень та відповідних можливостей, що, відповідно, є характерним для корупційних посягань.

З огляду на це, можна виокремити наступну систему складів корупційних злочинів, які полягають у прийнятті пропозиції, обіцянки або одержанні неправомірної вигоди, а саме: чч. 3, 4 ст. 354 «Підкуп працівника підприємства, установи чи організації», ст. 368 «Прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою», чч. 3, 4 ст. 368-3 «Підкуп службової особи юридичної особи приватного права незалежно від організаційно-правової форми», чч. 3, 4 ст. 368-4 «Підкуп особи, яка надає публічні послуги», ч. 2, 3 ст. 369-2 «Зловживання впливом» КК України.

Таким чином, аналіз історичних джерел права засвідчив, що кримінальна відповідальність за прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди забезпечувалась не на всіх етапах розвитку суспільства. Зокрема, за часів Руської Правди існувала «система кормління», яка утримувала чиновників за рахунок населення відповідної території, що не суперечило закону та вважалося соціально прийнятним явищем. Правові норми, які вперше передбачали відповідальність за одержання неправомірної вигоди, з'явилися у Судебниках 1497 та 1550 рр., однак вони не мали універсального характеру і поширювалися зазвичай на сферу здійснення судочинства. Згодом одержання неправомірної вигоди диференціюється залежно від правомірності дій, котрі вчиняє вигодоодержувач, з'являються нові його форми, а також види неправомірної вигоди (Уложення про покарання кримінальні та виправні 1845 р., Кримінальне уложення 1903 р.). Відтак законодавчі норми, які передбачають кримінальну відповідальність за прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди, у сформованому вигляді з'явились лише у чинному КК України, однак і вони не позбавлені недоліків.

1.2 Зарубіжний досвід регламентації кримінальної відповідальності за прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди

Українська доктрина кримінального права існує і розвивається з урахуванням відомих досягнень зарубіжного кримінального права, правильних та помилкових рішень кримінально-правової політики та положень кримінального законодавства інших держав; кримінально-правові норми в Україні застосовуються з уваги певною мірою, на те, як аналогічні норми застосовуються в інших державах; новели у кримінальному законодавстві України з'являються часто під впливом апробованих на практиці положень законодавства інших держав чи результатів наукових досліджень зарубіжних науковців [353, с. 298].

Завдяки інтенсивним процесам глобалізації в Україні простежується істотний вплив запозичень із досвіду зарубіжних держав та міжнародних стандартів на формування сучасної правоохоронної системи та кримінальної юстиції. Україна, прагнучи інтегруватись до світової спільноти, намагається гармонізувати своє законодавство у сфері протидії корупційній злочинності [364, с. 444]. За сучасних умов становлення України як правової держави, адаптації вітчизняного законодавства до держав Європейського Союзу значення порівняльно-правового методу стає як ніколи актуальним [3, с. 68], оскільки дозволяє озброїти ідеями і аргументами, які неможливо отримати навіть за дуже доброго знання свого права [6, с. 38], а також визначити спільне та відмінне, бачити як недоліки, так і зразки вирішення певних питань [166, с. 438].

З огляду на це, проаналізуємо зарубіжний досвід регламентації кримінальної відповідальності за прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди. Це, зокрема, сприятиме виявленню переваг та недоліків національного кримінального законодавства у цій частині, а також внесенню відповідних змін шляхом урахування позитивного зарубіжного досвіду [108, с.261].

У сучасному світі налічується понад двісті держав, кримінальне законодавство яких має історичну і правову специфіку [156, с. 15–16] та є індивідуальним для кожної держави, навіть попри деякі спільні риси, які

характерні для тих чи інших правових сімей, що обумовлені спільним розвитком певних держав [3, с. 68]. З уваги на певну обмеженість обсягу дисертації, проаналізувати всі практично неможливо та й недоцільно.

А. В. Савченко слушно вважає, що КК України має реформуватися відповідно до стратегії європейської інтеграції, з урахуванням найкращих іноземних стандартів та досвіду, оскільки за сучасних умов без цього неможливо розбудовувати національну правову систему та зближувати її з правовими системами розвинених країн світу, а також забезпечувати обмін правовою інформацією [289, с. 24]. Відтак розглянемо правовий досвід кримінального законодавства тих держав, які є членами Європейського Союзу (Французька Республіка [330] (далі – КК Франції), Федеративна Республіка Німеччини [331] (далі – КК ФРН), Королівство Швеція [332] (далі – КК Швеції), Республіка Польща [328] (далі – КК Польщі), Королівство Бельгія [323] (далі – КК Бельгії), Королівство Данія [324] (далі – КК Данії), Латвійської Республіки [326] (далі – КК Латвії), Республіка Болгарія [323] (далі – КК Болгарії), Республіка Естонія [325] (далі – КК Естонії), оскільки «інтеграція України у європейські структури ставить питання про зближення українського національного і європейського права» [368, с. 26].

Передусім дослідимо, чи взагалі передбачена кримінальна відповідальність за прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди у диспозиціях статей кримінального законодавства держав, які є членами Європейського Союзу. Зокрема, аналіз КК засвідчує, що в одних державах законодавець передбачає систему відповідних злочинів (параграфи 331, 332, 335, 337 КК ФРН; ст.ст. 432-11, 432-12, 433-1, 433-2 КК Франції; параграфи 144, 145, 299 КК Данії; ст.ст. 283, 301, 302, 302-а, 303 КК Болгарії; ст.ст. 164, 164-2, 164-6, 166-3 КК Естонії; ст.ст. 246, 247, 248, 249, 250 КК Бельгії), натомість в інших є лише окремі статті, в яких регламентується кримінальна відповідальність за вчинення вказаних дій (ст. 2 Глави 20 КК Швеції; ст. 320 КК Латвії; ст. 228 КК Польщі).

Своєю чергою, до злочинів, які полягають у прийнятті пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди, законодавець зарубіжних держав відносить:

отримання вигоди, отримання хабара, особливо тяжкі випадки продажності і підкупу, винагороду третейського судді (параграфи 331, 332, 335, 337 КК ФРН); отримання хабара, корупційне діяння, використання службового положення в корисливих цілях, незаконне прийняття службовою особою винагороди (ст.ст. 164, 164-2, 164-6, 166-3 КК Естонії). Окрім того, у КК Франції передбачено два окремих параграфи та главу, у яких регламентується кримінальна відповідальність за пасивну корупцію і торгівлю впливом, які вчинені особами, що обіймають публічну посаду (ст. 432-11), незаконне отримання вигоди (ст. 432-12) та активну корупцію і торгівлю впливом (ст.ст. 431-1, 431-2).

Далі необхідно проаналізувати предмет складів злочинів про кримінальну відповідальність за прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди. Р. Л. Максимович слушно зауважує, що кримінальне законодавство більшості зарубіжних держав містить кримінально-правові норми з деякими особливостями, які зумовлені специфікою системи права, традиціями побудови загальнообов'язкових правил поведінки, важливістю відповідних відносин в житті держави тощо [198, с. 41–42]. Окрім того, «досвід держав щодо запобігання і протидії корупції кримінально-правовими засобами різний і залежить від правових, соціальних, політичних умов, рівня економічного розвитку, удосконалення державного управління і обумовлений особливістю кримінально-правової сім'ї, до якої належить кожна із держав» [211, с. 118].

Так, у КК зарубіжних держав предметом складів злочинів, які полягають у вчиненні зазначених дій, є вигода (параграфи 331, 332, 335, 337 КК ФРН; ст. 432-12 КК Франції), винагорода (ст.ст. 164-6, 166-3 КК Естонії), хабар (ст.ст. 246, 247, 248, 249, 250 КК Бельгії), подарунки, презенти або переваги (ст.ст. 432-11, 433-1, 433-2 КК Франції), хабар або інша незаконна винагорода (ст. 2 Глави 20 КК Швеції), подарунок або інші привілеї (параграф 144 КК Данії), винагорода, мито або збір, які не підлягають стягненню (параграф 145), матеріальні цінності, майнові чи інші блага (ст. 320 КК Латвії), майнові блага (ст. 283 КК Болгарії), дар або будь-яке інше майнове благо (ст. 301 КК Болгарії), майно, право на майно або інша майнова вигода у вигляді хабара (ст. 164

КК Естонії), корупційний дохід (ст. 164-2 КК Естонії), майнова або особиста вигода (ст. 228 КК Польщі).

Потрібно також зупинитися на аналізі об'єктивної сторони складів злочинів, які полягають у прийнятті пропозиції, обіцянки або одержанні неправомірної вигоди. Слід зазначити, що кримінальна відповідальність за вчинення трьох вказаних дій не передбачена у жодному з КК зарубіжних держав. Натомість кримінально караними є такі види діянь: вимагання або прийняття (ст. 432-11 КК Франції), прийняття, отримання або зберігання (ст. 432-12 КК Франції), отримання, приймання обіцянки або вимагання (ст. 2 Глави 20 КК Швеції; параграф 144 КК Данії; ст. 228 КК Польщі), отримання (ст. 320 КК Латвії; ст.ст. 301, 302, 302-а КК Болгарії; ст.ст. 164, 164-2, 164-6, 166-3 КК Естонії), вимога або прийняття пропозиції чи обіцянки (ст. 246 КК Бельгії).

Із наведеного очевидно, що регламентація відповідальності за вчинення відповідних дій у кримінальному законодавстві держав, які є членами Європейського Союзу, є не дуже подібною. Зокрема, в одних випадках кримінально караними є дії, які полягають лише в одержанні неправомірної вигоди, а в інших – у її вимаганні, одержанні або прийнятті пропозиції. Окрім того, у КК ФРН (ч. 1 параграфу 331, ч. 1 параграфу 332), Франції (п. 1 ст. 432-11, п. 1 ст. 432-12), Швеції (ч. 1 ст. 2 Глава 20), Данії (параграфи 144, 145), Польщі (ч. 1 ст. 228) вимагання неправомірної вигоди виступає ознакою основного складу злочину, натомість у КК Латвії, Естонії (ч. 2 ст. 164, п. 4 ч. 3 ст. 164-2) – кваліфікованого складу.

Окремо слід зупинитися на аналізі об'єктивної сторони складу злочину, передбаченого параграфом 145 КК Данії. Зокрема, у цьому параграфі зазначається, що «якщо з метою особистої вигоди особа утримує винагороду, яка була отримана добросовісно, то після виявлення нею такої помилки, вона підлягає тюремному ув'язненню на будь-який термін, який не перевищує двох років». Із наведеного положення не зрозуміло, яким чином особа може отримати добросовісно винагороду. Окрім того, положення аж ніяк не роз'яснює, що внаслідок виявленої помилки особа підлягає покаранню. Можливо, в цьому

випадку йдеться про те, що особа не бачила, як їй надали винагороду, а згодом виявила її в себе. Однак у такому випадку її дії не повинні отримати кримінально-правову оцінку.

Аналіз КК зарубіжних держав свідчить про те, що, за правило, суспільно небезпечні діяння, які полягають у прийнятті пропозиції, обіцянки або одержанні неправомірної вигоди, є злочинами з формальним складом. Такі злочини вважаються закінченими з моменту вчинення зазначених у кримінальному законодавстві дій чи бездіяльності. Відповідно, суспільно небезпечні наслідки не є обов'язковою ознакою об'єктивної сторони складу злочину [371, с. 112]. Попри це, як приклад злочину з матеріальним складом, який полягає в одержанні неправомірної вигоди, можна вважати злочин, передбачений ч. 1 ст. 166-3 КК Естонії. В диспозиції відповідної статті міститься вказівка на вид суспільно небезпечних наслідків – значна майнова шкода або інші тяжкі наслідки для охоронюваних законом прав та інтересів особи, держави або органів місцевого самоврядування. Таким чином, зазначений склад злочину слід вважати закінченим лише з моменту настання цієї шкоди.

Далі необхідно зупинитися на аналізі суб'єкта складів злочинів, які полягають у прийнятті пропозиції, обіцянки або одержанні неправомірної вигоди. У кримінальному законодавстві окремих зарубіжних держав передбачена диференціація кримінальної відповідальності залежно від спеціального суб'єкта. Зокрема, законодавець в одних випадках використовує термін «службова особа», у других – наводить перелік службових осіб; у третіх – узагальнює коло осіб, які можуть бути суб'єктами відповідних злочинів; натомість у четвертих – конкретизує коло осіб, які вчиняють злочини, що полягають у прийнятті пропозиції, обіцянки або одержанні неправомірної вигоди.

Так, відповідальність службових осіб за вчинення вказаних дій передбачена у КК таких зарубіжних держав: Швеції (ст. 2 Глави 20), Болгарії (ст.ст. 301, 302), Естонії (ст.ст. 164, 164-2, 164-6, 166-3). Перелік службових осіб, які отримують, приймають обіцянку або вимагають хабар або іншу незаконну винагороду, закріплений у ст. 2 Глави 20 КК Швеції, зокрема: член

дирекції, адміністрації, ради або іншого закладу, який належить державі, муніципалітету, об'єднанню місцевих органів тощо; особа, яка здійснює призначення, що регулюється статутом; військовослужбовець; особа, яка здійснює державні повноваження; особа, яка отримала завдання вести юридичні або фінансові справи іншої особи або незалежний розгляд призначень, які потребують кваліфікованих технічних знань, або здійснює керівництво за управлінням такими справами.

Кримінально караними також є дії службової особи або особи, яка спеціально уповноважена на виконання публічної служби (параграфи 331, 332 КК ФРН), особи, яка наділена обов'язками публічної влади або виконує обов'язки у рамках державної служби (ст.ст. 432-10, 432-11, 432-12 КК Франції). Окрім того, кримінальна відповідальність за прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди передбачена також і щодо третейського судді (параграф 337 КК ФРН), будь-якої особи, яка здійснює державні повноваження або функції (параграфи 144, 145 КК Данії).

Лише у КК Франції законодавець чітко диференціює відповідальність осіб, які обіймають публічну посаду (параграф 2 відділу III «Про пасивну корупцію і торгівлю впливом, вчинених особами, які займають публічну посаду»), та приватних осіб (відділ 1 Глави III «Про активну корупцію і торгівлю впливом, вчинених приватними особами»). Натомість у КК Польщі законодавець наводить узагальнену характеристику осіб, які одержують неправомірну вигоду. Як приклад наведемо параграф 1 ст. 228, у якому вказується: «хто у зв'язку із виконанням публічних функцій отримує майнову або особисту вигоду або обіцянку її надання, або вимагає надання такої…». Однак, з аналізу змісту цієї статті випливає, що суб'єктом злочину, передбаченого параграфом 1 ст. 228 КК, є особа, яка виконує публічні функції.

Доцільно також зупинитися на аналізі змісту суб'єктивної сторони складів злочинів, які полягають у прийнятті пропозиції, обіцянки або одержанні неправомірної вигоди. Зокрема, аналіз КК зарубіжних держав засвідчує, що законодавець у диспозиціях статей не вказує на форму вини відповідних діянь.

Однак зі змісту статей, у яких регламентується кримінальна відповідальність за вчинення вказаних дій, випливає, що аналізовані посягання можуть вчинятися лише з прямим умислом. Окрім того, у диспозиціях окремих статей законодавець також вказує на спеціальну мету вчинення злочину – з метою особистої вигоди (параграф 145 КК Данії), з метою одержання корупційного доходу (ст. 164-2 КК Естонії), що вказує на умисний характер діяння.

Також неможливо оминути увагою вирішення питання щодо кваліфікуючих ознак прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди, що передбачені у кримінальному законодавстві держав Європейського Союзу. Так, за КК ФРН, особливо тяжкими випадками запроданства і підкупу є одержання вигоди у великому розмірі (п. 1 ч. 2 параграфу 335), одержання систематично особою вигоди, яку він вимагав як послугу за те, що в майбутньому вчинить службову дію (п. 2 ч. 2 параграфу 335), одержання вигоди особою, яка діяла з метою промислу або як член банди, що організувалася для постійного вчинення відповідних дій (п. 3 ч. 2 параграфу 335). Натомість, за КК Естонії (ч. 2 ст. 164) та Латвії (ч. 2 ст. 288), кваліфікуючими ознаками прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди є вчинення злочину повторно або у великих розмірах, які пов’язані із вимаганням вигоди.

Дещо відрізняються за своїм змістом кваліфікуючі ознаки складу злочину, передбаченого ч. 2, 3 ст. 301 КК Болгарії та ч. 2 ст. 247 КК Бельгії, зокрема одержання посадовою особою вигоди за порушення своїх службових обов’язків або за вже виконане порушення, якщо це порушення як таке не становить злочину (ч. 2 ст. 301 КК Болгарії), а також одержання особою вигоди за обіцянку вчинити злочин у зв’язку з її службовою діяльністю або за вже вчинений злочин (ч. 3 ст. 301 Болгарії, параграф 2 ст. 247 КК Бельгії).

М. І. Мельник уважає, що вчинені особою за винагороду дії можуть бути як цілком законними (входити до її компетенції, узгоджуватися з усіма нормативно-правовими актами, здійснюватися в установленому порядку тощо), так і неправомірними. Відповідно, на думку автора, відсутність у КК України диференціації відповідальності за одержання неправомірної вигоди,

залежно від зазначених обставин, є невиправданим, оскільки дії особи, яка за незаконну винагороду порушує свої службові повноваження, свідчать про її антисоціальну орієнтацію [208, с. 11]. Водночас така позиція постає сумнівною з огляду на те, що поняття «неправомірні дії» за своїм обсягом є дуже широким і охоплює суспільно небезпечні діяння, які є різними за характером і ступенем суспільної небезпеки (наприклад, перевищення повноважень, зловживання повноваженнями, підроблення документа тощо). Тому у випадку одержання особою неправомірної вигоди за порушення своїх службових обов'язків такі дії отримають додаткову кримінально-правову оцінку. За таких умов диференціація відповідальності за одержання неправомірної вигоди, залежно від зазначеної ознаки, не є виправданою та не має жодного практичного значення. Навіть більше – це суперечить принципам точності та повноти кримінально-правової кваліфікації, відповідно до яких діяння кваліфікується за статтею кримінального закону, що найбільш точно описує його ознаки та має охоплювати всі посягання, вчинені винною особою.

Що ж до видів покарань за прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди, то необхідно наголосити, що у КК держав, які є членами ЄС, передбачена різна караність за такі дії. Так, за КК Франції, десятьма роками тюремного ув'язнення і штрафом у розмірі 1000000 франків карається діяння, вчинене будь-якою особою, яка наділена публічною владою і виконує обов'язки у рамках державної служби або наділена виборчим мандатом, що проявилося у вимаганні або прийнятті, без законних на те підстав, відносин, обіцянок, подарунків, презентів або будь-яких інших переваг (ст. 432-11). Натомість, за КК ФРН, дії посадової особи або особи, спеціально уповноваженої на виконання публічної служби, які полягали у вимозі вигоди для себе або третьої особи чи домовленості про її прийняття або одержання її, караються позбавленням волі на строк до трьох років або грошовим штрафом. Тобто в цьому випадку позбавлення волі не буде основним видом покарання, а може застосовуватись як альтернатива покарання у виді штрафу.

У КК зарубіжних держав передбачена різна міра покарання за одержання неправомірної вигоди, залежно від того, одержана вона за законні дії чи незаконні. Так, за одержання посадовою особою вигоди за порушення своїх службових обов'язків або за те, що вона вже їх порушила, якщо це порушення як таке не становить злочину, передбачене покарання у виді позбавлення волі від одного до семи років (ч. 2 ст. 301 КК Болгарії). Натомість за одержання особою вигоди за обіцянку вчинити злочин у зв'язку з її службовою діяльністю або за вже вчинений злочин – позбавлення волі від одного до десяти років (ч. 3 ст. 301 КК Болгарії). Якщо порівнювати відповідні санкції, то виходить, що суд може призначити однакове покарання за одержання службовою особою вигоди за вже вчинений злочин та одержання неправомірної вигоди за вчинення дій, які належать до її обов'язків. Таку позицію законодавця навряд чи можна вважати виправданою, оскільки покарання має посилюватись із підвищенням значущості об'єкта, який охороняється, а об'єкти різної соціальної значущості повинні отримати оцінку у кримінально-правових санкціях шляхом встановлення більш суворих санкцій за посягання на більш значущі об'єкти [125, с. 62–63].

Окрім того, слід зазначити, що у КК Болгарії встановлено однакову відповідальність як за пасивну (прийняття дару або будь-якого іншого майнового блага службовою особою), так і активну (надання дару або будь-якого іншого майнового блага службовій особі) форму корупції, зокрема у виді позбавлення волі до шести років (ч. 1 ст. 301, ч. 1 ст. 304). Таку позицію законодавця вважаємо виправданою, оскільки суспільна небезпека (як одержання неправомірної вигоди, так і пропозиція чи обіцянка її надання) полягає у підриві державного апарату, установи чи організації, дискредитує її діяльність, а також негативно впливає на здійснення соціальних перетворень та економічний розвиток. Інколи особа, яка пропонує неправомірну вигоду, сама спонукає службову чи іншу особу вчинити дії, які суперечать її обов'язкам, тобто схиляє її до протиправного використання наданих їй службових повноважень та пов'язаних із цим можливостей. Тому у більшості випадків, якщо б люди самі не виявляли ініціативну щодо пропозиції

неправомірної вигоди, то показники корупції були б значно нижчими. Водночас варто зауважити, що однакова міра покарання за одержання та надання неправомірної вигоди є недопустимим лише тоді, коли щодо особи, яка її надала, було вимагання неправомірної вигоди.

У кримінальному законодавстві деяких зарубіжних держав описані випадки, коли особа може бути звільнена від покарання за отримання неправомірної вигоди. Так, у КК ФРН передбачене положення, відповідно до якого особа не підлягає покаранню, якщо вона домовляється прийняти або приймає незатребувану нею вигоду, і компетентний орган у рамках своїх повноважень заздалегідь дає дозвіл на її отримання, або особа негайно заявляє цьому органу, який санкціонує прийняття вигоди (ч. 3 параграфу 331).

Натомість у ч. 3 ст. 164 КК Естонії передбачено таке: особа, яка отримала хабар, звільняється від покарання, якщо вона після отримання майна, права на майно або іншої майнової вигоди у виді хабара, але до виконання або невиконання в інтересах того, хто дав хабар, певних дій, добровільно заявить про це письмово. Із наведеного очевидно, що особа у цьому разі не може бути звільнена від кримінальної відповідальності. Лише після постановлення обвинувального вироку щодо неї вона буде звільнена від покарання. Однак навряд чи ця норма застосовується на практиці. Якщо в особи, яка одержала неправомірну вигоду, і виникне намір зізнатися правоохоронним органам про вчинений нею злочин, то сумнівно, чи вона це зможе зробити, знаючи про «свої майбутні перспективи» (відкриття щодо неї кримінального провадження, судовий розгляд справи, обвинувальний вирок суду, звільнення з посади тощо). У ч. 3 ст. 164 КК Естонії також зазначається, що заява про вчинений злочин має бути подана у письмовій формі. Відтак постає запитання, чи буде службова особа, яка одержала неправомірну вигоду, звільнена від кримінального покарання, якщо лише встигла повідомити в усній формі правоохоронні органи про факт вчинення нею злочину, оскільки зразу ж після цього інші особи повідомили про надання ними неправомірної вигоди вказаній особі. Мабуть, у цьому разі до уваги має братися лише один факт, а саме, чи була заява

службової особи добровільною. Видається, що якщо ця особа за власної волі зробила відповідне повідомлення, хоча і в неналежній формі, то вона повинна бути звільнена від кримінального покарання.

Отже, відповідей на всі запитання в законодавстві зарубіжних держав немає. З цього приводу В. О. Навроцький слушно зауважує, що несправедлива критика КК України, протиставлення його законодавству зарубіжних держав, де, нібито, все краще й досконаліше, видається безпідставною, оскільки вміле застосування КК України може слугувати виконанню поставлених перед ним завдань. Основна ж проблема в цій галузі на сьогодні – це не недоліки кримінального законодавства (яких ніхто й не заперечує), а його неправильне застосування [215, с. 50].

Загалом вивчення питань кримінальної відповідальності за прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди дає підстави для певних висновків. Зокрема, невдалими вважаємо положення кримінального законодавства тих держав (Болгарії (ч. 2, 3 ст. 301) та Бельгії (ч. 2 ст. 247)), у яких передбачена диференціація відповідальності за одержання неправомірної вигоди залежно від законності чи незаконності дій (бездіяльності), які спеціальний суб’єкт повинен вчинити або утриматися від них. У випадку одержання особою неправомірної вигоди за порушення своїх службових обов’язків такі дії (бездіяльність) повинні отримати додаткову кримінально-правову оцінку, що відповідає принципам повноти та точності кримінально-правової кваліфікації.

Водночас зауважимо, що вартим до запозичення видається досвід кримінального законодавства Латвії (ст. 320), Болгарії (ст.ст. 301, 302, 302-а) та Естонії (ст.ст. 164, 164-2, 164-6, 166-3), у якому передбачена кримінальна відповідальність лише за отримання неправомірної вигоди. Позитивним є також досвід КК Болгарії (ч. 1 ст. 301, ч. 1 ст. 304) щодо встановлення однакового покарання для тих осіб, які одержують неправомірну вигоду, а також тих, хто її надає, оскільки в обох випадках це перешкоджає реалізації конституційних прав людини і громадянина, а також негативно впливає на імідж України у міжнародній спільноті.

Висновки до першого розділу

За результатами окресленого дослідження можна зробити такі висновки:

– вивчено стан теоретичної розробки питань кримінальної відповідальності за прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди, зокрема проаналізовано праці вітчизняних науковців у рамках задекларованої теми. Констатовано, що окремі аспекти є взагалі недослідженими, а позиції авторів щодо заявленого питання – суперечливими чи різноаспектними. Відтак проаналізовано низку досі невисвітлених питань, а щодо вирішення спірних – наведено додаткові аргументи;

– здійснено огляд історії вітчизняного кримінального права щодо злочинів, які полягають у прийнятті пропозиції, обіцянки або одержанні неправомірної вигоди. Історичний екскурс засвідчив, що до XV ст. позитивне вирішення спірних питань службовцями на користь «дарувальника» не було підставою для притягнення перших до жодного виду відповідальності. Витоки кримінальної відповідальності за прийняття неправомірної вигоди простежуються у Судебнику 1550 р. Лише в Уложенні про покарання кримінальні та виправні 1845 р. уперше регламентовано відповідальність чиновника або іншої особи за вчинення дій, які полягають у прийнятті обіцянки, одержанні (з попередньою згодою та без попередньої згоди) або вимаганні неправомірної вигоди, подарунка, винагороди, грошей, речей. Окремо були передбачені склади одержання неправомірної вигоди особисто чиновником або через посередника;

– визначено систему складів злочинів, які полягають у прийнятті пропозиції, обіцянки або одержанні неправомірної вигоди, а саме: чч. 3, 4 ст. 354 «Підкуп працівника підприємства, установи чи організації», ст. 368 «Прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою», чч. 3, 4 ст. 368-3 «Підкуп службової особи юридичної особи приватного права незалежно від організаційно-правової форми», чч. 3, 4 ст. 368-4 «Підкуп особи, яка надає публічні послуги», чч. 2, 3 ст. 369-2 «Зловживання впливом» КК України;

– проаналізовано кримінальне законодавство держав, які є членами Європейського Союзу, що стосується злочинів, які полягають у прийнятті пропозиції, обіцянки або одержанні неправомірної вигоди. Виокремлено положення, які є вартими для запозичення українському законотворцю (передбачення кримінальної відповідальності лише за одержання неправомірної вигоди; встановлення однакового покарання для тих осіб, які одержують неправомірну вигоду (вигодонабувач), а також тих, хто її надає (вигододавець), а також ті, які є невдалими (диференціація відповідальності за прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди особою, залежно від того, чи суперечить закону дія (бездіяльність), яка нею вчиняється чи не вчиняється в інтересах особи, яка надає неправомірну вигоду, чи ця дія (бездіяльність) вчиняється (не вчиняється) згідно з законом).

РОЗДІЛ 2
КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВА ХАРАКТЕРИСТИКА ПРИЙНЯТТЯ ПРОПОЗИЦІЇ, ОБІЦЯНКИ АБО ОДЕРЖАННЯ НЕПРАВОМІРНОЇ ВИГОДИ

2.1 Об’єкт та предмет складів злочинів, які полягають у прийнятті пропозиції, обіцянки або одержанні неправомірної вигоди

Склад злочину як законодавча конструкція становить зафіксований у законі абстрактний опис найбільш типових ознак певного виду суспільно небезпечних діянь [24, с. 267]. Злочин і склад злочину як нормативно-правове поняття (правова модель, юридична конструкція) співвідносяться між собою як явище (злочин – факт соціально-правової реальності) та юридичне кримінально-правове поняття щодо нього (склад злочину) [247, с. 113]. Встановлення конкретного складу злочину та його ознак є передумовою дотримання принципу законності під час застосування кримінально-правових норм у слідчо-судовій практиці [210, с. 841].

Загальноприйнятою є позиція, що склад злочину утворює чотири його елементи: об’єкт (об’єкт злочину; предмет злочину; потерпілий від злочину); об’єктивну сторону (суспільно небезпечне діяння; суспільно небезпечні наслідки; причинний зв’язок між суспільно небезпечним діянням і наслідками, що настали; місце; час; спосіб; обстановка; знаряддя; засоби вчинення злочину); суб’єкт (фізична особа; осудність; вік, з якого може наставати кримінальна відповідальність; ознаки спеціального суб’єкта) та суб’єктивну сторону (вина; мотив; мета; емоційний стан) [290, с. 26; 210, с. 841; 291, с. 73]. Відсутність бодай однієї з ознак, в тому числі тих, зміст яких є незмінним у кожному складі злочину, однозначно свідчить про відсутність певного складу злочину [24, с. 268]. Встановлення об’єктивних ознак злочинів, які полягають у прийнятті пропозиції, обіцянки або одержанні неправомірної вигоди, потребує визначення низки загальних положень, а

насамперед дослідження об’єкта складу злочину, вчення про який, на думку Вчення про об’єкт складу злочину є одним із найбільш досліджених і водночас дискусійних питань, оскільки будь-який злочин посягає на конкретний об’єкт, окрім того, шкода від злочину часто заподіюється відразу кільком об’єктам [381, с. 370]. Об’єкт складу злочину дає змогу усвідомити соціальну та юридичну природу посягання, характер і ступінь його суспільної небезпеки, визначає межу дії кримінально-правової норми, сприяє правильній кваліфікації діяння, а також його відмежуванню від суміжних складів злочинів [209, с. 100].

У теорії кримінального права не існує однозначного розуміння щодо того, що слід визнавати об’єктом складу злочину. З цього приводу можна виокремити, принаймні, три підходи. Зокрема, представники першого підходу об’єктом будь-якого складу злочину визнають суспільні відносини, які охороняються кримінальним законом від злочинних посягань [251, с. 132; 22, с. 14; 152, с. 46; 312, с. 114]. Зокрема, В. Я. Тацій, зауважував, що загальним, родовим і безпосереднім об’єктами можуть бути лише суспільні відносини як цілісна система, а не будь-які їх складові частини [312, с. 114].

Натомість представники другого підходу вважають, що це блага, що охороняються кримінальним законом і яким злочином заподіяно або може бути спричинено шкоду [309, с. 32–33; 89, с. 125–172], цінності (потерпілі, їх інтереси, соціальні зв’язки (дії, взаємодії та взаємозв’язки) [342, с. 11; 343, с. 123; 4, с. 76]. Виправданість закріплення саме цієї позиції обґрунтовується у кримінально-правовій літературі положеннями, які передбачені у ст. 3 Конституції України: «людина, її життя і здоров’я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю» [341, с. 67].

Врешті, представники третього підходу визнають об’єктом складу злочину людину, її сферу життєдіяльності [234, с. 60], яка є універсальним поняттям, що здатне охопити всі, без винятку, охоронювані кримінальним законом реальні об’єкти [310, с. 129–131].

Кожен із запропонованих підходів належним чином обґрунтований у кримінально-правовій літературі та вартий уваги. Не вдаючись до полеміки «pro» чи «contra», зазначимо, що аналіз об'єкта складів злочинів, які полягають у прийнятті пропозиції, обіцянки або одержанні неправомірної вигоди, здійснюватиметься на основі традиційного та, видається, найбільш прийнятного розуміння об'єкта складу злочину як суспільних відносин, поставлених під охорону кримінального закону, яким злочином заподіюється істотна шкода, або які ставляться у загрозу заподіяння такої шкоди [311, с. 15].

Це, зокрема, пов'язано з тим, «що всі відносини (їх структурні елементи) перебувають у нерозривному діалектичному взаємозв'язку та взаємодії, а тому неможливо посягнути на одну із них, не зачіпаючи певною мірою іншої» [159, с. 3]. Вчинення злочину призводить до процесу руйнування всієї соціальної системи, робить таке порушення суспільно небезпечним чи шкідливим для суспільства (характером і сутністю суспільних відносин, на які посягає винний, визначається характер і ступінь суспільної небезпеки злочинних діянь) [159, с. 3]. Таким чином, саме заради охорони існуючих суспільних відносин створюються кримінально-правові норми, встановлюються кримінально-правові заборони [154, с. 14]. Однак «об'єктом злочину можуть виступати не будь-які суспільні відносини, а виключно такі, які належним чином регламентовані (передбачені) відповідними нормативно-правовими актами або національного законодавства, або міжнародно-правовими актами» [374, с. 71].

Важливим питанням є також визначення розглянутих суспільних відносин з погляду класифікації об'єктів складів злочинів, що дає змогу визначити їхній вплив на розвиток кримінального законодавства та на питання протидії злочинності, сприяє більш повному з'ясуванню сутності об'єкта, а також соціально-правової значущості [182, с. 58; 153, с. 29–31]. У теорії кримінального права, за правило, виокремлюють триступеневу систему об'єктів злочину: загальний (уся сукупність суспільних відносин, що поставлені під охорону кримінального закону), родовий (група суспільних відносин, тотожних або

однорідних за своєю сутністю) і безпосередній (конкретні суспільні відносини, які охороняються кримінально-правовою нормою) [360, с. 56–57]. Щоправда, існують і дещо інші класифікації об'єктів кримінально-правової охорони. М. Й. Коржанський, зокрема, пропонує виділяти загальний, родовий, видовий та безпосередній об'єкти складу злочину [155, с. 123–124]. Видовий об'єкт складу злочину розглядається як відносно невелика група суспільних відносин у межах родового об'єкта, спільна для кількох подібних злочинів [333, с. 87–88]. Його слід виокремлювати тоді, коли родовий об'єкт складається з великої групи суспільних відносин, які можна виділити у відносно самостійні підгрупи відносин, кожна з яких об'єднувала б два та більше безпосередніх об'єктів, а також тоді, коли виділення такого видового об'єкта буде мати значення в науці та практиці [285]. Водночас В. Я. Тацій слушно зазначає, що виділення видового об'єкта аж ніяк не суперечить тричленній класифікації, а існує поряд із нею – для виокремлення окремих груп суспільних відносин, які входять до родового об'єкта [312, с. 67].

Беззаперечно, що у рамках окресленого дослідження необхідно виділити чотириступеневу систему об'єктів складу злочину, оскільки прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди може бути вчинене у сферах як службової, так і професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг, що, безумовно, потребує детальної систематизації та виділення окремих груп кримінально-правових норм.

Під загальним об'єктом злочину (в тому числі і складів злочинів, які полягають у прийнятті пропозиції, обіцянки або одержанні неправомірної вигоди) розуміють усі найбільш важливі суспільні відносини, які охороняються кримінальним законом [311, с. 62]. Наступним, нижчим за рівнем узагальнення охоронюваних суспільних відносин, є родовий об'єкт, яким виступають окремі, однорідні суспільні відносини, що охороняються єдиним комплексом взаємопов'язаних кримінально-правових норм [312, с. 104]. Саме особливості родового об'єкта дають змогу здійснити науково обґрунтовану класифікацію всіх злочинів та відповідних кримінально-правових норм (об'єднати їх у

межах конкретних розділів КК України, якими закріплена відповідальність за посягання на тотожні або однорідні суспільні відносини) [367, с. 390]. Однорідність суспільних відносин визначається на основі об'єктивних критеріїв, а саме: 1) тотожність або схожість учасників відносин; 2) збіг або схожість тих соціальних інтересів, які становлять зміст суспільних відносин [348, с. 201].

У кримінально-правовій літературі загальноприйнятою є позиція, що родовий об'єкт злочину встановлюється шляхом аналізу назви розділу Особливої частини КК України, в якому наявна стаття, що передбачає відповідальність за його вчинення. Тобто діяння, які містяться в одному розділі кримінального закону, посягають на той самий родовий об'єкт [153, с. 83]. Така обґрунтована систематизація в КК України кримінально-правових норм, безумовно, має важливе і теоретичне, і практичне значення, оскільки сприяє з'ясуванню змісту кримінального закону та спрощує пошук відповідної кримінально-правової норми.

За таких умов слід визначити, в яких розділах Особливої частини КК України передбачені злочини, які регламентують кримінальну відповідальність за прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди. Систематизуючи передбачені чинним КК України норми про досліджувані злочини, слід урахувати те, що відповідні посягання передбачені у різних розділах Особливої частини КК України (Розділ XV «Злочини проти авторитету органів державної влади, органів місцевого самоврядування, об'єднань громадян та злочини проти журналістів» (чч. 3, 4 ст. 354 КК України) та Розділ XVII «Злочини у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг» (ст. 368, чч. 3, 4 ст. 368-3, чч. 3, 4 ст. 368-4, чч. 2, 3 ст. 369-2 КК України)). Із наведеного очевидно, що назви відповідних розділів вказують на зміст родового об'єкта злочину, правильність визначення якого, своєю чергою, має важливе значення для вирішення питань розмежування цих злочинів зі суміжними.

Водночас слушно зазначають В. О. Навроцький та Л. П. Брич, що під час визначення родового об'єкта не слід керуватися місцем норми в системі Особливої частини КК України як єдиним і визначальним критерієм, оскільки «сам законодавець нерідко допускає помилки і вільності у визначенні місця норми у системі Особливої частини. Є багато злочинів, які посягають одночасно на кілька, в тому числі різнорідних, суспільних відносин. Які з них є основними для конкретної норми часто визначити складно. Далі, місце окремої норми в системі Особливої частини визначається на момент створення Кримінального кодексу чи внесення до нього змін і доповнень. В той же час характер суспільної небезпеки посягання може змінюватися в зв'язку із зміною суспільних умов» [23, с. 151].

Отже, для того, щоб встановити коло відносин, які становлять родовий об'єкт складу злочину, потрібно визначити зміст порушуваних і охоронюваних суспільних відносин, тобто виходити з того, яка шкода настає внаслідок вчинення суспільно небезпечних дій, які полягають у прийнятті пропозиції, обіцянки або одержанні неправомірної вигоди. Загалом діяльність осіб, які приймають пропозицію, обіцянку або одержують неправомірну вигоду, пов'язана з діяльністю державного апарату, апарату управління органів місцевого самоврядування, підприємств, установ та організацій, а також із професійною діяльністю, пов'язаною з наданням публічних послуг. Тобто вимога діяти лише у межах наданих повноважень та у спосіб, передбачений законодавством, поширюється не лише на службових осіб, а й на тих, які хоча і не належать до службових, але сфера їх професійної діяльності пов'язана з наданням публічних послуг (надання таких послуг спрямоване на набуття, зміну чи припинення прав та обов'язків юридичних і фізичних осіб, а результатом їх надання є спричинення наслідків правового характеру) [176, с. 782] чи осіб, які є працівниками підприємства, установи чи організації або які працюють на їх користь. Окремі категорії зазначених осіб наділені правом у межах своєї компетенції постійно або тимчасово обіймати

посади, пов’язані з виконанням організаційно-розпорядчих чи адміністративно-господарських обов’язків, висувати вимоги, а також приймати рішення, обов’язкові для виконання юридичними і фізичними особами, провадити професійну діяльність, пов’язану з наданням публічних послуг. Тобто спектр діяльності відповідних осіб є різним та залежить від їх правового статусу (наприклад, службова особа, експерт, спеціаліст, працівник підприємства, установи чи організації та інші), компетенції (наприклад, виконання організаційно-розпорядчих чи адміністративно-господарських обов’язків, надання експертного висновку тощо).

Враховуючи важливість діяльності відповідних осіб та їх уплив на сфери суспільства, закономірним є те, що вона повинна відповідати вимогам чинного законодавства та базуватися на принципах об’єктивності, компетентності та незалежності. Однак діяльність службових осіб чи осіб, які надають публічні послуги, не позбавлена недоліків, оскільки не є винятком випадки різних прямих зловживань (наприклад, небажання повно та об’єктивно розслідувати кримінальне провадження, розглядати колективні трудові спори чи надати експертний висновок) з метою одержати неправомірну вигоду, що призводить до відповідних суспільно небезпечних наслідків (порушує права громадян, має загрозливий уплив на стабільність демократичних інститутів, дотримання правопорядку та демократії, призводить до зменшення ефективності управління, перешкоджає конкуренції та економічному розвиткові). Окрім того, прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної винагороди породжує у громадян та суспільства уявлення про можливість досягнення бажаного результату шляхом підкупу службових осіб, осіб, які надають публічні послуги, чи інших осіб, дії яких підпадають під ознаки досліджуваних складів злочинів, для яких така винагорода є джерелом незаконних доходів, що руйнує чесність та соціальну справедливість. Відтак постає необхідність кримінально-правової оцінки їхніх дій та з’ясування того, якими нормами КК України вони охоплюються та чи наявні прогалини в кримінально-правовій регламентації у вказаній сфері.

Зазначимо, що під змістом правильної діяльності розуміють таку, що відповідає загальноприйнятим нормам, установленим вимогам; не має відхилень від норми [308, с. 564]. Йдеться, зокрема, про оціночний характер поняття «правильна діяльність», що потребує критеріїв оцінювання такої правильності. Відповідно, правильною (нормальною, правомірною) слід уважати діяльність зазначених суб'єктів, яка полягає у виконанні ними наданих їм прав та обов'язків відповідно до вимог законодавства України та здійснюється в інтересах громадян, суспільства та держави загалом. Правильна робота у контексті функціонування сфери діяльності службових осіб, осіб, які надають публічні послуги, чи працівників підприємства, установи чи організації є тією соціальною цінністю, яка потребує з боку держави особливого правового захисту, у тому числі за допомогою кримінально-правових норм про корупційні злочини.

Отже, родовим об'єктом складів злочинів, які полягають у прийнятті пропозиції, обіцянки або одержанні неправомірної вигоди, є суспільні відносини, що визначають і регулюють зміст правильної (нормальної), тобто такої, яка відповідає встановленим вимогам законодавства, діяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, юридичних осіб приватного та публічного права, підприємств, установ, організацій, а також осіб, які надають публічні послуги.

У межах родового об'єкта необхідно виокремити видові об'єкти складів злочинів, що полягають у прийнятті пропозиції, обіцянки або одержанні неправомірної вигоди, а також визначити їх безпосередні об'єкти. Відповідальність за відповідні злочини диференціюється залежно від того, яким саме суспільним відносинам спричиняється шкода. Слід зазначити, що родовий об'єкт злочинів, передбачених Розділом XVII КК України, складається із сукупності чотирьох видових об'єктів, які забезпечують нормальну, тобто таку, що відповідає вимогам законодавства, діяльність, зокрема щодо: 1) виконання владних повноважень суб'єктами державного апарату, апарату управління органами місцевого самоврядування, державних

чи комунальних підприємств, установ, організацій (ст.ст. 364, 365, 368, 368-2, 369, 369-2 КК України); 2) здійснення службової діяльності в юридичних особах приватного права незалежно від організаційно-правової форми (ст.ст. 364-1, 368-3 КК України); 3) здійснення службової діяльності в юридичних особах як публічного, так і приватного права (ст.ст. 366, 367, 370 КК України); 4) здійснення професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг (ст.ст. 365-2, 368-4 КК України) [176, с. 782–783; 320, с. 18]. Із наведеного простежується, що видовим об'єктом злочинів, які полягають у прийнятті пропозиції, обіцянки або одержанні неправомірної вигоди, у системі злочинів розділу XVII КК України є перша, друга та четверта групи суспільних відносин.

Далі необхідно проаналізувати безпосередній об'єкт складів злочинів, які полягають у прийнятті пропозиції, обіцянки або одержанні неправомірної вигоди, що передбачені Розділом XVII КК України. Своєю чергою, під безпосереднім об'єктом складу злочину розуміють суспільні відносини, що поставлені законодавцем під охорону певної статті Особливої частини КК України і яким заподіюється шкода, що має ознаки конкретного складу злочину [312, с. 88; 167, с. 111]. Він, відповідно до класифікації безпосереднього об'єкта «по горизонталі», може бути основним (ті суспільні відносини, посягання на які становить суспільну сутність злочину та заради охорони яких законодавець створив відповідну кримінально-правову норму [165, с. 95]), тобто визначальним для класифікації суспільно небезпечного діяння і для вибору місця конкретної кримінально-правової норми в системі законодавства [307, с. 155], та додатковим (ті суспільні відносини, яким поряд із основним об'єктом заподіюється чи створюється загроза заподіяння шкоди і які поставлені законодавцем під охорону закону [167, с. 114]).

Найперше необхідно визначити безпосередні об'єкти складів злочинів, що належать до видової групи злочинів, які посягають на суспільні відносини, що забезпечують нормальну, тобто таку, що відповідає вимогам законодавства, діяльність щодо виконання владних повноважень суб'єктами

державного апарату, апарату управління органами місцевого самоврядування, державних чи комунальних підприємств, установ, організацій (ст.ст. 368, 369-2 КК України).

У теорії кримінального права побутує думка, що безпосереднім об'єктом складу злочину, передбаченого ст. 368 КК України, є суспільні відносини, що регулюють правильну (нормальну) діяльність державного апарату, апарату органів місцевого самоврядування та інших юридичних осіб публічного права [130, с. 376; 320, с. 6]. Однак, видається, що для з'ясування сутності, змісту безпосереднього об'єкта складу злочину, передбаченого ст. 368 «Прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою» КК України, потрібно проаналізувати зміст та структуру суспільних відносин, які охороняються цією нормою. У кримінально-правовій літературі прийнято виділяти такі елементи структури суспільних відносин: суб'єкти (носії) відносин; предмет, із приводу якого існують відносини; суспільно значущу діяльність (соціальний зв'язок) як зміст відносин [311, с. 10; 251, с. 138; 92, с. 14].

Визначення суб'єктів та з'ясування їх соціальних функцій у цих відносинах дає змогу правильно визначити сутність і обсяг тих відносин, які кримінальним законом поставлені під охорону, а також встановити «механізм» заподіяння шкоди об'єкту [312, с. 22]. Аналіз ст. 368 КК України засвідчує, що окреслені суспільні відносини складаються між двома категоріями учасників. Від однієї сторони таким учасником виступає службова особа, яка приймає пропозицію, обіцянку або одержує неправомірну вигоду. Відповідно, роль цих учасників відносин полягає у тому, що вони повинні реалізовувати надані їм владні повноваження відповідно до нормативно-правових актів, які визначають їх права та обов'язки. Відтак у них виникають специфічні обов'язки – охорона прав та законних інтересів громадян, юридичних осіб, громадських чи державних інтересів. Другим учасником відносин є особа, яка пропонує, обіцяє чи надає неправомірну вигоду службовій особі.

Наступним елементом структури суспільних відносин є їх предмет, який потрібно відрізняти від предмета складу злочину як самостійної факультативної ознаки, що існує поряд із об'єктом, оскільки предметом суспільних відносин завжди виступає те соціальне благо, цінність, з приводу якого виникають суспільні відносини [23, с. 155]. Суспільні відносини, на які посягають особи, що виконують владні повноваження, виникають з приводу реалізації завдань, що стоять перед ними, зокрема вчинення чи невчинення будь-якої дії з використанням наданої влади чи службового становища. Інтереси окремих громадян, державні чи громадські інтереси або інтереси юридичних осіб вимагають прийняття службовими особами законного рішення, вчинення відповідних дій (бездіяльності) в межах приписів чинного законодавства. Відтак очевидно, що інтереси служби важливі не тільки для одного суб'єкта, а й для всього суспільства. Такі інтереси визнані державою, мають вагоме загальносуспільне значення, задоволення яких, на думку Ю. А. Тихомирова, слугує умовою та гарантією розвитку спільноти людей [316, с. 54–55]. А тому порушення вказаних інтересів посягає на основи існування та функціонування відповідних суспільних відносин.

Останній елемент структури суспільних відносин – соціальний зв'язок (певна взаємодія, певний взаємозв'язок суб'єктів цих відносин, який має об'єктивний прояв, тобто існує у реальності [167, с. 103; 307, с. 147]), який має вияв у діяльності службових осіб, що спрямована на забезпечення порядку функціонування органів державної влади, місцевого самоврядування тощо відповідно до законодавства України. Водночас такі службові особи зобов'язані в своїй діяльності керуватися інтересами служби і можуть отримувати винагороду тільки у встановленому законом порядку і в жодному разі не від окремих громадян чи організацій, які зацікавлені в тій чи іншій дії (бездіяльності) службової особи [86, с. 189]. У разі порушення порядку здійснення такої діяльності (службова особа, отримавши неправомірну вигоду, не вчиняє відповідні дії, які мала вчинити у зв'язку із виконанням покладених

на неї обов’язків, чи приймає необ’єктивне рішення) це призводить до розриву соціального зв’язку і заподіює шкоду охоронюваним законом правам та інтересам громадян, державним чи громадським інтересам або інтересам юридичних осіб.

Отже, безпосереднім об’єктом складу злочину, передбаченого ст. 368 КК України, є суспільні відносини, які визначають і регулюють порядок діяльності службових осіб органів державної влади, місцевого самоврядування, підприємств, установ чи організацій щодо їх непідкупності, а також законності та об’єктивності у прийнятті рішень. Склад злочину, передбачений ст. 368 КК України, окрім основного безпосереднього об’єкта, характеризується ще й додатковим безпосереднім об’єктом (честь, гідність особи, її фізична чи психічна недоторканність тощо), у випадку, якщо наявне вимагання неправомірної вигоди службовою особою.

Далі необхідно з’ясувати безпосередній об’єкт складу злочину, передбаченого чч. 2, 3 ст. 369-2 «Зловживання впливом». У наукових джерелах можна зустріти різні визначення безпосереднього об’єкта досліджуваного складу злочину. Так, Д. І. Крупко визначає безпосередній об’єкт зловживання впливом як суспільні відносини, які встановлюють авторитет на нормальні (нормативно закріплені) умови функціонування органів, які виконують функції держави [175, с. 770]. Однак така позиція не позбавлена недоліків, оскільки суспільні відносини не можуть встановлювати авторитет на певні умови функціонування органів, оскільки вони поставлені під охорону кримінального закону та мають за мету визначати і регулювати зміст певної діяльності.

О. О. Дудоров та Є. О. Письменський безпосереднім об’єктом складу зловживання впливом уважають встановлений порядок службової діяльності осіб, уповноважених на виконання функцій держави [173]. Позиція цих авторів також потребує уточнення, оскільки вказується лише на службову діяльність осіб, тоді як у підпункті «б» п. 2 ч. 1 ст. 3 ЗУ «Про запобігання корупції» від 14 жовтня 2014 р. № 1700-VII передбачено, що особи, які не є державними

службовцями, посадовими особами місцевого самоврядування, але надають публічні послуги (аудитори, нотаріуси, експерти та інші) прирівнюються до осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування [275]. Тобто йдеться про те, що у разі вчинення відповідного злочину шкода заподіюється не лише суспільним відносинам, які визначають порядок службової діяльності осіб, а й професійній діяльності осіб, які надають публічні послуги.

Своєю чергою, М. І. Мельник та М. І. Хавронюк основним безпосереднім об'єктом зловживання впливом вважають правильну, тобто таку, що відповідає вимогам законодавства, діяльність органів державної влади [228, с. 1089]. Знову ж таки, коли особа, зловживаючи впливом, приймає пропозицію, обіцянку або одержує неправомірну вигоду, то в такому випадку заподіюється шкода суспільним відносинам, які визначають зміст правильної діяльності не лише органів державної влади, а й недержавних установ, а також осіб, які здійснюють професійну діяльність, пов'язану із наданням публічних послуг, що безпосередньо випливає з аналізу ст. 3 ЗУ «Про запобігання корупції» відвід 14 жовтня 2014 р. № 1700-VII, де передбачено перелік суб'єктів відповідальності за корупційні правопорушення.

Для того, щоб визначити безпосередній об'єкт складу злочину «зловживання впливом», потрібно також з'ясувати, які саме суспільні відносини порушуються під час зловживання впливом. Передусім розглядувані суспільні відносини складаються між такими категоріями учасників: 1) особа, яка пропонує, обіцяє або надає неправомірну вигоду за вплив на прийняття рішення особою, уповноваженою на виконання функцій держави; 2) особа, яка приймає пропозицію, обіцянку або одержує неправомірну винагороду і обіцяє вплинути на прийняття рішення особою, уповноваженою на виконання функцій держави.

У теорії кримінального права зазначається, що предметом суспільних відносин у зазначеній сфері є «державна влада, органи місцевого

самоврядування, підприємства, установи і організації незалежно від форм власності, а також професійна діяльність осіб, пов'язана з наданням ними публічних послуг, авторитет цих органів та установ» [159]. Однак така позиція є сумнівною, оскільки таке трактування сформоване дещо нелогічно. Зокрема, коли йдеться про державну владу, професійну діяльність як предмет суспільних відносин, то, мабуть, правильно буде говорити не про «органи місцевого самоврядування», «підприємства, установи і організації», а «владу органів місцевого самоврядування», а також «діяльність підприємств, установ і організацій». Як відомо, предметом суспільних відносин завжди є соціальне благо чи цінність, із приводу якого виникають суспільні відносини. Відповідно, інтереси громадян, державні чи громадські інтереси або інтереси юридичних осіб полягають в одержанні справедливого та об'єктивного рішення, яке б виключало корисливий інтерес особи, уповноваженої на виконання функцій держави.

Важливою ознакою соціального зв'язку є обов'язок до відповідної поведінки суб'єктів відносин, у якому зацікавлені і окремі громадяни, і все суспільство. Найважливішим у цьому випадку є саме обов'язок особи, яка уповноважена на виконання функцій держави, використовувати надані їй повноваження винятково у законних інтересах громадян та держави загалом, виключаючи відтак особистий, корисливий інтерес.

Механізм завдання шкоди охоронюваним суспільним відносинам за зловживання впливом має вияв у порушенні природного соціального зв'язку здійснення діяльності осіб, які уповноважені на виконання функцій держави відповідно до чинного законодавства України, та, як наслідок, у завданні шкоди предмету суспільних відносин – інтересам громадян, державним чи громадським інтереси або інтересам юридичних осіб. Отже, при вчиненні зловживання впливом учасником відносин він, ніби, виключає себе з цих суспільно корисних відносин та розриває укладений суспільством і державою соціальний зв'язок, утворюючи відтак новий антисоціальний зв'язок.

Таким чином, основним безпосереднім об’єктом складу злочину «зловживання впливом» є суспільні відносини, які виникають у зв’язку зі здійсненням особою, яка уповноважена на виконання функцій держави, діяльності, яка базується на нормах чинного законодавства України, щодо її непідкупності. Додатковим безпосереднім об’єктом складу злочину, передбаченого чч. 2, 3 ст. 369-2 КК України, є охоронювані законом права та інтереси людини, її власність у випадку, якщо щодо неї наявне вимагання неправомірної вигоди.

Далі необхідно визначити безпосередній об’єкт складу злочину, що належить до видової групи злочинів, які посягають на суспільні відносини, що забезпечують нормальну, тобто таку, що відповідає вимогам законодавства, службову діяльність юридичних осіб приватного права незалежно від організаційно-правової форми (чч. 3, 4 ст. 368-3 «Підкуп службової особи юридичної особи приватного права незалежно від організаційно-правової форми» КК України). Однак найперше потрібно з’ясувати, що слід розуміти під поняттям «юридичні особи приватного права». Своєю чергою, юридичні особи приватного права створюються на підставі установчих документів (статуту або засновницького договору, якщо інше не встановлено законом) з метою реалізації приватних інтересів окремих осіб. Вони діють на засадах саморегулювання, а їхній правовий статус регулюється правовими нормами, які мають загальнодозвільний характер. Тут нормативно-правові форми повинні визначати тільки необхідні вимоги, які мають висуватися до приватних осіб (фізичних і юридичних осіб), залишаючи широкий простір для їх власного розсуду. Відповідне законодавство характеризується, за правило, диспозитивними нормами та відсутністю детальної регламентації відносин [193, с. 10, 15–16]. Правовою підставою для створення і діяльності юридичних осіб приватного права є Цивільний і Господарський кодекси України, а також інші закони України. Основною особливістю юридичних осіб приватного права є те, що вони здійснюють свою діяльність під нормативно встановленим вирішальним впливом на неї фізичних осіб або

їхніх об’єднань [14, с. 49]. Із наведеного випливає, що інтереси юридичної особи приватного права можуть обмежуватися лише сферою її діяльності та не мають загальносуспільної значущості.

У межах аналізу безпосереднього об’єкта складу злочину, в тому числі передбаченого ч. 3 ст. 368-3 КК України, розглянемо зміст та структуру суспільних відносин, які охороняються цією нормою. Так, учасниками зазначених суспільних відносин, з одного боку, є особа, яка пропонує, обіцяє надати неправомірну вигоду або її надає, натомість з іншого – службова особа юридичної особи приватного права, яка приймає пропозицію, обіцянку або одержує неправомірну винагороду за вчинення дій чи бездіяльності з використанням наданих їй повноважень. Тобто її поведінка, за яку вона одержує неправомірну вигоду, повинна обмежуватись діяннями у межах наданих їй повноважень. Указані особи не є представниками держави, а їх діяльність спрямована на забезпечення нормального функціонування юридичної особи приватного права.

Суспільні відносини, на які посягають службові особи юридичної особи правного права, виникають із приводу реалізації покладених на них завдань відповідно до статуту чи засновницького договору та у межах чинного законодавства. Відповідно, їх службова діяльність стосовно фізичних і юридичних осіб (сформовані на основі приватної форми власності) має здійснюватись непідкупно і фінансуватися за рахунок коштів юридичних осіб приватного права. Інтереси фізичних та юридичних осіб обмежуються сферою діяльності юридичної особи приватного права.

Останнім елементом структури суспільних відносин є соціальний зв’язок, сутність якого полягає в обов’язку взаємодіючих суб’єктів щодо певної поведінки, в якій зацікавлені як окремі особи, так і суспільство загалом [249, с. 31]. Зокрема, з боку юридичних і фізичних осіб існує обов’язок завжди діяти в законний спосіб (реалізовувати свої інтереси, не порушуючи вимог чинного законодавства), тобто не пропонувати чи обіцяти неправомірну вигоду або її надавати службовій особі юридичної особи приватного права за вчинення нею

дій чи її бездіяльність із використанням наданих їй повноважень. Обов'язки ж, які покладені на останніх, полягають у реалізації службовою особою своїх повноважень виключно у межах компетенції та в інтересах юридичної особи загалом, а не у своїх інтересах чи інтересах окремих осіб. Зловживаючи своїми повноваженнями (наприклад, одержання неправомірної вигоди за звільнення одного із працівників підприємства з роботи чи призначення відповідної особи на посаду керівника філії чи іншого підрозділу юридичної особи приватного права), службова особа порушує відповідні приписи нормативно-правових актів, що стосуються належного виконання її обов'язків, що дискредитує до неї довіру працівників та позначається на розвитку підприємства. Відтак основним безпосереднім об'єктом складу злочину, передбаченого чч. 3, 4 ст. 368-3 КК України, є суспільні відносини, які забезпечують нормальну (засновану на законі) діяльність службових осіб юридичної особи приватного права щодо їх непідкупності. Натомість додатковим безпосереднім об'єктом аналізованого складу злочину можуть бути законні права та інтереси людини, її честь, гідність тощо.

Окремо слід також зупинитись на визначенні безпосереднього об'єкта складу злочину, передбаченого чч. 3, 4 ст. 368-4 «Підкуп особи, яка надає публічні послуги» КК України, що належить до видової групи злочинів, які посягають на суспільні відносини, що забезпечують нормальну, тобто таку, що відповідає вимогам законодавства, діяльність щодо здійснення професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг. Однак передусім необхідно визначити зміст такого поняття, як «публічні послуги».

У теорії кримінального права зазначається, що недоліком законодавчої техніки є те, що законодавець, використовуючи у КК України поняття «публічні послуги», не наводить його нормативного визначення [119, с. 68]. Ю. І. Шиндель зауважує, що через відсутність відповідного законодавчого акта щодо врегулювання та визначення сутності таких послуг наукові підходи щодо тлумачення цього поняття не можуть свідчити про об'єктивне існування суспільних відносин, які забезпечують здійснення регламентованої

законодавством професійної діяльності, пов’язаної з наданням публічних послуг [374, с. 87]. Таку позицію слід визнати слушною, оскільки із буквального тлумачення чч. 3, 4 ст. 368-4 КК України не зрозуміло, на які суспільні відносини посягає особа, яка приймає пропозицію, обіцянку або одержує неправомірну вигоду. Однак, попри відсутність загального, базового законодавчого акта щодо врегулювання та визначення сутності таких послуг, є нормативно-правові акти, які визначають діяльність окремих осіб, які надають публічні послуги (ЗУ «Про наукову і науково-технічну експертизу» від 10 лютого 1995 р. № 51/95-ВР, ЗУ «Про нотаріат» від 2 вересня 1993 р. № 3425-XII, ЗУ «Про аудиторську діяльність» від 22 квітня 1993 р. № 3125-XII, ЗУ «Про оцінку майна, майнових прав та професійну оціночну діяльність в Україні» від 12 липня 2001 р. № 2658-III). Окрім того, у Концепції розвитку системи надання адміністративних послуг органами виконавчої влади від 15 лютого 2006 р. № 90-р. зазначається, що послуги, що надаються органами державної влади, органами місцевого самоврядування, підприємствами, установами, організаціями, які перебувають в їх управлінні, становлять сферу публічних послуг. Залежно від суб’єкта, що надає публічні послуги, розрізняють державні (надаються органами державної влади (в основному виконавчої) та державними підприємствами, установами, організаціями, а також органами місцевого самоврядування в порядку виконання делегованих державою повноважень за рахунок коштів державного бюджету) та муніципальні (надаються органами місцевого самоврядування, а також органами виконавчої влади та підприємствами, установами, організаціями в порядку виконання делегованих органами місцевого самоврядування повноважень за рахунок коштів місцевого бюджету) послуги [277]. Однак таке визначення має орієнтовний характер та не є обов’язковим для врахування.

У теорії кримінального права немає одностайності щодо трактування змісту поняття «публічні послуги». Відтак можна виокремити два підходи. Так, представники першого переконані, що публічними є ті послуги, які є загальнодоступними (надаються на звернення будь-якої особи), мають

юридично значущий характер та спрямовані на захист чи забезпечення умов для реалізації суспільних інтересів, прав та інтересів фізичних або юридичних осіб [321, с. 5–6; 315; 295, с. 45]. Натомість представники другого підходу до відповідних послуг відносять такі, які надаються публічним сектором, або в окремих випадках – приватним сектором під відповідальність публічного сектора і за рахунок публічних коштів [354, с. 76; 374, с. 87; 119, с. 68]. Очевидно, що кожна із названих позицій варта уваги, однак перша більш повно відображає їх зміст та розкриває ознаки.

За таких умов слід детальніше зупинитися на кожній із ознак, які характеризують поняття публічних послуг, зокрема:

1) надаються публічним сектором, а в окремих випадках – приватним, під відповідальність публічної влади на звернення заінтересованої особи (наприклад, звернення особи з приводу посвідчення заповіту до нотаріуса державної нотаріальні контори чи приватного нотаріуса; звернення особи до державної спеціалізованої установи з метою проведення експертом аналізу ДНК на предмет визначення батьківства; розгляд третейським судом господарських спорів на підставі угоди сторін);

2) спрямовані на реалізацію прав, законних інтересів і виконання обов’язків фізичними або юридичними особами або пов’язані зі створенням організаційних умов (отримання компенсації за пошкоджений автомобіль на підставі висновку автотехнічної експертизи; можливість розпоряджатись земельною ділянкою внаслідок визнанням дійсним права власності на неї рішенням третейського суду);

3) породжують наслідки правового характеру (наприклад, аудиторський висновок стосовно достовірності звітності, повноти і відповідності чинному законодавству і встановленим нормативам бухгалтерського обліку фінансово-господарської діяльності; посвідчення нотаріусом договору купівлі-продажу квартири, що засвідчує набуття покупцем права власності на нерухомість; висновок оцінювача про ринкову вартість земельної ділянки, без якого неможливе укладення договору-купівлі продажу; встановлення родинних

зв’язків за допомогою проведення експертом ДНК-тесту на батьківство; визнання дійсним договору довічного утримання рішенням третейського суду);

4) надаються у процесі професійної діяльності особами, які відповідають встановленим кваліфікаційним вимогам, що підтверджують право займатись наданням відповідних послуг (компетентність аудитора підтверджується сертифікатом, що визначає його кваліфікаційну придатність на заняття аудиторською діяльністю на території України; компетентність нотаріуса підтверджується складанням кваліфікаційного іспиту та одержанням свідоцтва про право на зайняття нотаріальною діяльністю);

5) порядок і форма їх надання регламентуються законодавством України та перебувають під наглядом держави (ЗУ «Про аудиторську діяльність» від 22 квітня 1993 р.; ЗУ «Про нотаріат» від 2 вересня 1993 р.; ЗУ «Про оцінку майна, майнових прав та професійну оціночну діяльність» від 12 липня 2001 р.; ЗУ «Про судову експертизу» від 25 лютого 1994 р.; ЗУ «Про третейські суди» від 11 травня 2004 р.).

Відсутність законодавчої дефініції поняття «публічні послуги» ускладнює, а то й унеможливлює встановлення кола осіб, які підлягають кримінальній відповідальності за вчинення злочину, передбаченого чч. 3, 4 ст. 368-4 КК України. Відтак пропонуємо внести зміни до КК України, доповнивши вказану статтю приміткою, у якій передбачити таке визначення: публічні послуги – це послуги, що надаються на звернення заінтересованої особи публічним суб’єктом, а в окремих випадках – приватним сектором, під відповідальність публічної влади у процесі професійної діяльності, що регламентована законодавством України та перебуває під наглядом держави, особами, які відповідають встановленим кваліфікаційним вимогам, що підтверджують право займатись наданням відповідних послуг; породжують наслідки правового характеру та спрямовані на реалізацію прав, законних інтересів і виконання обов’язків фізичними або юридичними особами або пов’язані зі створенням організаційних умов.

Далі необхідно з’ясувати, у чому полягає безпосередній об’єкт складу підкупу особи, яка надає публічні послуги (чч. 3, 4 ст. 368-4 КК України), під яким у теорії кримінального права розуміють суспільні відносини, які забезпечують установлений організаційно-правовий порядок здійснення публічних послуг [214], законну діяльність осіб, які надають публічні послуги [194]. Однак вважаємо, що вказані позиції є дещо узагальненими, оскільки організаційно-правовий порядок здійснення публічних послуг, а також законна діяльність осіб, які їх надають, стосуються не лише складу злочину, передбаченого чч. 3, 4 ст. 368-4 КК України, а й ст. 365-2 КК України.

Відтак доцільно охарактеризувати складові суспільних відносин (суб’єкти відносин; предмет, з приводу якого існують відносини; соціальний зв’язок як зміст відносин), на які посягає особа, вчиняючи відповідний злочин. Так, із одного боку учасником суспільних відносин виступають фізичні та юридичні особи, держава (в особі відповідних органів та посадових осіб), натомість з іншого – особа, яка надає публічні послуги (аудитор, арбітражний керуючий, експерт, оцінювач та інші). Між цими суб’єктами існує тісний взаємозв’язок «виконавець-споживач». Відповідно, організація системи надання таких послуг повинна здійснюватись в інтересах суспільства, держави та громадян, а не у власних інтересах особи, яка їх надає. Здійснюючи свої повноваження, така особа підтверджує надання публічної послуги індивідуальним актом від свого імені, тобто діє як індивід. У разі порушень з її боку вона може бути притягнена до кримінальної відповідальності, оскільки її дії призводять до юридичних наслідків.

Суспільні відносини, на які посягають особи, які надають публічні послуги (незалежний посередник, експерт, арбітражний керуючий та інші), виникають із приводу реалізації ними повноважень. Відповідно, інтереси окремих громадян, юридичних осіб, які звернулися за наданням конкретної послуги, полягають в її одержанні з відповідною якістю у встановленому законом порядку. Приймаючи пропозицію, обіцянку неправомірної вигоди чи

одержуючи неправомірну вигоду, особа, яка надає публічні послуги, зловживає своїми повноваженнями у процесі професійної діяльності (наприклад, одержання оцінювачем неправомірної вигоди за незаконне заниження оціночної вартості приміщення, в результаті чого буде сплачуватись менший відсоток державного мита сторонами договору купівлі-продажу; надання експертом завідомо неправдивого висновку щодо результатів аналізу ДНК внаслідок одержання неправомірної вигоди), оскільки не виконує передбачений законом обов'язок захищати чи забезпечувати умови для реалізації суспільних інтересів, прав та інтересів фізичних або юридичних осіб. Натомість її дії спрямовані на те, щоб отримати особисту вигоду та за рахунок цього збагатитись.

Отже, основним безпосереднім об'єктом складу злочину, передбаченого чч. 3, 4 ст. 368-4 КК України, є суспільні відносини, що забезпечують нормальну діяльність осіб, які провадять професійну діяльність, пов'язану з наданням публічних послуг, щодо їх непідкупності. Натомість додатковим безпосереднім об'єктом аналізованого складу злочину можуть бути законні права та інтереси людини, її честь, гідність тощо.

Наприкінці розглянемо безпосередній об'єкт складу злочину, передбаченого чч. 3, 4 ст. 354 «Підкуп працівника підприємства, установи чи організації» КК України. Аналізований склад злочину передбачений у Розділі XV «Злочини проти авторитету органів державної влади, органів місцевого самоврядування, об'єднань громадян та злочини проти журналістів». У теорії кримінального права загальновизнаним є правило, відповідно до якого законодавець об'єднує в межах одного розділу КК України норми, в яких встановлюється відповідальність за посягання на тотожні чи однорідні суспільні відносини [168, с. 106]. Однак аналіз КК України засвідчує, що це правило зовсім не універсальне, про що засвідчує те, де міститься норма ст. 354 КК України. На цю проблему зауважував В. О. Навроцький, який зазначав, що традиційно в теорії кримінального права і практиці правотворчості тодішня глава про злочини проти порядку управління (чинна назва – «Злочини проти авторитету

органів державної влади, органів місцевого самоврядування, об’єднань громадян та злочини проти журналістів») розцінювалась як резервна. Тому, коли виникала потреба доповнити кримінальний закон новою нормою, а адекватного місця новелі законодавець не знаходив, він відводив місце такій нормі у вказаній главі [216, с. 572]. У кримінально-правовій літературі зазначається, що суспільна небезпека злочинів, відповідальність за які передбачена у розділі XV Особливої частини КК України, полягає в тому, що вони протидіють нормальній управлінській діяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування та об’єднань громадян, призводять або можуть призвести до послаблення їх авторитету, спричиняють або можуть спричинити шкоду здоров’ю, гідності чи власності громадян та іншим об’єктам, що охороняються законом [214]. Відтак родовим об’єктом складів відповідних злочинів є група суспільних відносин, що виникають між органами державної влади, органами місцевого самоврядування, об’єднаннями громадян і фізичними особами у зв’язку із виконанням адміністративно-розпорядчих функцій з метою захисту прав, свобод та законних інтересів фізичних і юридичних осіб [172, с. 49], із реалізацією передбачених законодавством форм впливу, підпорядкування, вимог, вказівок та розпоряджень органів державної влади, органів місцевого самоврядування та об’єднань громадян у межах їх повноважень [173]. Натомість аналіз ст. 354 КК України засвідчує, що вказаний злочин не посягає на зазначені суспільні відносини, оскільки підприємства, установи чи організації, хоча і є складовою механізму держави, однак не мають державно-владних повноважень, а управлінські функції здійснюються адміністрацією винятково у сфері їх діяльності, тобто обмежуються лише інтересами служби всередині певної структури. Як слушно зазначає В. В. Березнер, законодавче розуміння підкупу працівника підприємства, установи чи організації як злочину проти авторитету органів державної влади, місцевого самоврядування й об’єднань громадян фактично робить цей злочин безоб’єктним. Відтак автор пропонує відповідний злочин помістити до Розділу VII «Злочини у сфері господарської діяльності», оскільки, на його

думку, підкуп, про який ідеться, заподіює шкоду, насамперед, установленому в Україні правовому господарському порядкові [14, с. 50, 53]. Однак така позиція не є виправданою, оскільки вчинення злочину, який полягає в одержанні неправомірної вигоди, до прикладу, медичним працівником, який працює у приватному медичному закладі, під час надання ним медичної допомоги аж ніяк не заподіює шкоди правовому господарському порядкові, а ймовірніше, суспільним відносинам, які забезпечують нормальну діяльність підприємств, установ чи організацій від злочинних посягань із боку власних працівників. Тому постає запитання, який Розділ Особливої частини КК України має містити аналізовану статтю. Видається, що юридична природа діяння, передбаченого ст. 354 КК України, належить до злочинів у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг, оскільки, по-перше, підкуп працівника підприємства, установи чи організації розглядається як корупційний злочин поряд зі злочинами у сфері службової діяльності (примітка до ст. 45 КК України), по-друге, за правило, ознаки об'єктивної сторони аналізованого складу злочину (за характером суспільно небезпечної поведінки (прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди чи її вимагання) збігаються із ознаками інших корупційних злочинів (ст. 368, чч. 3, 4 ст. 368-3, чч. 3, 4 ст. 368-4, ч. 2, 3 ст. 369-2 КК України), по-третє, «немає принципової різниці між тим, ким саме – службовою особою або працівником, котрий не є службовою особою – заподіюється шкода нормальній діяльності підприємства, установи чи організації» [14, с. 50]. За таких умов необхідно внести корективи до назви Розділу XVII Особливої частини КК України та сформулювати його як «Злочини у сфері службової діяльності, діяльності підприємств, установ чи організації, а також професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг».

Отже, основним безпосереднім об'єктом складу злочину, передбаченого чч. 3, 4 ст. 354 КК України, слід вважати суспільні відносини, що забезпечують нормальну діяльність осіб, які є працівниками підприємств, установ чи організацій, щодо їх непідкупності.

Дослідивши об’єкт складів злочинів, які полягають у прийнятті пропозиції, обіцянки або одержанні неправомірної вигоди, потрібно проаналізувати їх предмет, який становить структуру об’єкта складу злочину. У кримінально-правовій літературі розділились думки науковців щодо того, що необхідно відносити до предмета складу злочину. З цього приводу можна виокремити два підходи. Зокрема, автори першого вважають, що він охоплює як матеріальні, так і нематеріальні блага (інформація, послуги) [18, с. 53; 195, с. 83; 234, с. 10; 279, с. 78]. Натомість автори другого – будь-які речі лише матеріального світу, з певними якостями яких КК України пов’язує наявність у діях особи ознак конкретного складу злочину [171, с. 273]. Видається, слід погодитись із представниками першого підходу, оскільки, як слушно зазначає Є. В. Лащук, до предмета складу злочину поряд із матеріальними благами слід відносити лише ті нематеріальні блага, які можна зафіксувати як доказову інформацію (сприймати певними технічними засобами), побачити, почути чи вчинити щодо неї певні дії [195, с. 65–66].

Аналіз складів злочинів, які полягають у прийнятті пропозиції, обіцянки або одержанні неправомірної вигоди, засвідчує, що їх предметом є неправомірна вигода, оскільки це безпосередньо випливає із тексту кримінального закону (чч. 3, 4 ст. 354, ст. 368, ч. 3, 4 ст. 368-3, ч. 3, 4 ст. 368-4, ч. 2, 3 ст. 369-2 КК України). Так, відповідно до примітки до ст. 364-1 КК України «під неправомірною вигодою слід розуміти грошові кошти або інше майно, переваги, пільги, послуги, нематеріальні активи, будь-які інші вигоди нематеріального чи негрошового характеру, які пропонують, обіцяють, надають або одержують без законних на те підстав». Ідентичне визначення також передбачене у ст. 1 ЗУ «Про запобігання корупції» від 14 жовтня 2014 р. № 1700-VII [275]. Відтак необхідно проаналізувати конкретні види неправомірної вигоди, зміст яких має бланкетний характер, тобто залежить від іншої, за правило, підзаконної норми із іншої галузі права [112, с.130].

Найперше грошові кошти – це особливий товар, що є загальною еквівалентною формою вартості інших товарів [120, с. 48]. Грошова одиниця України – гривня – є законним платіжним засобом, обов'язковим до приймання за номінальною вартістю на всій території України. Окрім того, до грошових коштів належить також іноземна валюта (ст. 192 ЦК України) у вигляді банкнот, казначейських білетів, металевої монети, що перебувають в обігу та є законним платіжним засобом на території відповідної іноземної держави (іноземних держав) [241, с. 7]. Прикладом, коли грошові кошти виступають різновидом неправомірної вигоди, є вирок Жовтневого районного суду м. Дніпропетровська. Так, підсудний, будучи викладачем ТОВ «Голда-2012», із корисливих мотивів, реалізовуючи свій раптово виниклий злочинний намір, висловив своїм слухачам протиправну вимогу передачі йому грошових коштів у сумі 2000 гривень за успішне складання іспитів, повідомивши їм про те, що у разі непередачі йому вказаних грошових коштів вони не зможуть успішно скласти іспити та отримати посвідчення водія. Таким чином, підсудний своїми діями створив умови, за яких потерпілий, який був одним із слухачів групи ТОВ «Голда-2012» із проходження навчання як водій транспортних засобів, вимушений був погодитися на передачу викладачеві протиправної вигоди у розмірі 2000 гривень [44].

Наступним видом неправомірної вигоди є майно (окрема річ, сукупність речей, а також майнові права та обов'язки) (ч. 1 ст. 190 ЦК України). Відповідно до п. «d» ст. 2 Конвенції Організації Об'єднаних Націй проти корупції від 31 жовтня 2003 р., що ратифікована Україною 18 жовтня 2006 р. (підстава 251-16), майном є «будь-які активи, матеріальні або нематеріальні, рухомі або нерухомі, виражені в речах або правах, а також юридичні документи або активи, що підтверджують право власності на такі активи або інтерес у них» [149]. Приклад майна, як різновиду неправомірної вигоди, відображений у вироку Шосткинського міськрайонного суду Сумської області від 7 квітня 2011 р., за яким особа була визнана винною у вчиненні злочинів,

передбачених ч. 3 ст. 364, ч. 3 ст. 15, ч. 1 ст. 368 КК України. Злочини було вчинено за таких обставин. Молодший інспектор нагляду відділу безпеки та охорони, будучи службовою особою правоохоронного органу, умисно, з корисливих мотивів, за винагороду у вигляді предмету мобільного телефону «Самсунг S 5230 star» заніс на охоронювану територію ШВК № 66 в натільній білизні для передачі засудженому заборонений предмет – мобільний телефон «Нокіа 6080», однак перед передачею забороненого предмета засудженому був затриманий працівниками оперативного відділу [84].

Далі необхідно розглянути поняття «переваги» (особливі привілеї, що створюють додаткові можливості для конкретних осіб, які вигідно відрізняють їх від інших [176, с. 797]) та «пільги» (полягають у звільненні різних категорій осіб від певних обов'язків, або у наданні їм додаткових можливостей майнового чи немайнового характеру [229]) як різновиди неправомірної вигоди. Поняття «переваги» розглядається у двох значеннях: 1) вигода, перевага порівняно з ким-небудь іншим; 2) виключне право на що-небудь, привілей. Основною відмінністю, що відрізняє переваги від пільг, є те, що перші проявляються у праві на першочергове чи позачергове надання будь-яких благ (наприклад, позачергове отримання квартири від держави особою, яка має на це право, але у відповідному списку таких осіб не була першою [229]).

Також потрібно розглянути поняття «послуга», яке є одним із об'єктів цивільних прав (ст. 177 ЦК України). У п. 17 ч. 1 ЗУ «Про захист прав споживачів» від 12 травня 1991 р. № 1023-XII послуга трактується «як діяльність виконавця з надання (передачі) споживачеві певного визначеного договором матеріального чи нематеріального блага, що здійснюється за індивідуальним замовленням споживача для задоволення його особистих потреб» [265]. У науковій літературі її розглядають як матеріальне (наприклад, ремонт квартири, транспортного засобу) чи нематеріальне благо (наприклад, надання професійних консультацій), яке надається однією

особою (виконавцем) та споживається іншою особою (замовником) у процесі вчинення виконавцем певних дій або здійснення певної діяльності [362, с. 268], або дію, спрямовану на задоволення господарської потреби суб'єкта [280, с. 59]. Для прикладу: за умови надання послуги матеріального характеру у разі одержання особою, яка надає публічні послуги, майна, яке фактично коштує сто тисяч гривень, за ціною п'ятдесяти тисяч гривень, неправомірна вигода, яка повинна враховуватися під час кваліфікації злочину, становитиме п'ятдесят тисяч гривень.

Аналіз матеріалів судової практики України, що містить Єдиний державний реєстр судових рішень України, засвідчив повну відсутність вироків суду, де б предметом неправомірної вигоди були пільги, переваги чи послуги. Мабуть, це пов'язано з тим, що особа, яка одержує неправомірну вигоду, ймовірно, надає перевагу грошовим коштам чи майну. Окрім того, факт одержання неправомірної вигоди у виді послуги, пільги чи переваги значно складніше довести на практиці.

У кримінально-правовій літературі побутує думка, що послуги, пільги та привілеї нематеріального характеру не можуть визнаватися предметом неправомірної вигоди [356, с. 296–297], оскільки це ускладнює, а іноді й унеможливлює, визначення значного, великого та особливо великого розміру такої вигоди, оскільки такі поняття лише вносять плутанину та ускладнюють роботу правозастосовних органів в частині доказування наявності кваліфікуючих та особливо кваліфікуючих ознак [140, с. 45]. Окрім того, у п. 4 Постанови Пленуму Верховного Суду України «Про судову практику у справах про хабарництво» (від 26 квітня 2002 р. № 5) зазначено, що послуги, пільги і переваги, які не мають майнового характеру (похвальні характеристики чи виступ у пресі, надання престижної роботи тощо), не можуть визнаватися предметом хабара (неправомірної вигоди). Одержання їх може розцінюватись як інша (некорислива) заінтересованість при зловживанні владою чи службовим становищем [258, с. 11].

Попри певну суть цієї позиції, її навряд чи можна визнати слушною, оскільки це засвідчують відповідні зміни, які були внесені до КК України (ст. 364-1) щодо визначення окремим предметом неправомірної вигоди будь-яких інших вигод нематеріального чи негрошового характеру. І справді, було б за правильне передбачити у кримінальному законі усі можливі види неправомірної вигоди, адже такі випадки не виключені у практичній діяльності. Особа, яка одержує неправомірну вигоду, усвідомлює, що натомість повинна вчинити дії, які суперечать її службовим обов'язкам та законності. Водночас вона розуміє, що отримає від цього особисту вигоду, користь. І це не обов'язково має бути вигода матеріального характеру. Вона отримує те, що на певний момент її найбільше цікавить, наприклад, лобіювання її інтересів у відповідних інстанціях. Тобто йдеться про те, що, мабуть, не має значення, який вид неправомірної вигоди вона отримає, а лише те, що вона вчиняє певні дії або бездіяльність із використанням наданих їй повноважень в інтересах того, хто пропонує, обіцяє чи надає таку вигоду, або в інтересах третьої особи за те, що вона отримала. Своєю чергою, до будь-яких інших вигод нематеріального чи негрошового характеру відносять отримання службовою особою будь-яких відомостей на матеріальних носіях або в електронному вигляді; задоволення сексуальних потреб службової особи; нагородження її почесними званнями, що не мають державного значення тощо) [245].

Слід зазначити, що поняття «нематеріальні активи» передбачене у Податковому кодексі України (пп. 14.1.120. п. 14.1 ст. 14), відповідно до якого ними це право власності на результати інтелектуальної діяльності, у тому числі промислової власності, а також інші аналогічні права, визнані об'єктом права власності (інтелектуальної власності), право користування майном та майновими правами платника податку в установленому законодавством порядку, у тому числі набуті в установленому законодавством порядку права користування природними ресурсами, майном та майновими

правами [252]. Нематеріальні активи як предмет неправомірної вигоди можуть пропонуватися чи надаватися виключно суб'єктом права інтелектуальної власності, яких прийнято поділяти на первинних (ті, які набули такого права у результаті створення об'єкта права інтелектуальної власності або державної реєстрації прав на нього) та вторинних (ті, які особисто нічого не створили, але на підставі закону або договору набувають в установленому порядку виключних майнових прав інтелектуальної власності і правомочності щодо таких об'єктів) [356, с. 300–301].

Від розміру неправомірної вигоди залежить кваліфікація злочину. Зокрема, у п. 1 примітки до ст. 368 КК України закріплені її критерії. У значному розмірі вважається вигода, що в сто і більше разів перевищує неоподатковуваний мінімум доходів громадян, у великому розмірі – така, що у двісті і більше разів перевищує неоподатковуваний мінімум доходів громадян, в особливо великому розмірі – така, що у п'ятсот і більше разів перевищує неоподатковуваний мінімум доходів громадян. Відповідно до ст. 7 ЗУ «Про державний бюджет України на 2017 рік» від 21 грудня 2016 р. № 1801-VIII прожитковий мінімум на одну працездатну особу в розрахунку на місяць становить 1600 гривень [274]. Тому податкова соціальна пільга становить 800 гривень. Відтак неправомірна вигода у значному розмірі у цьому складі злочину становить 80000 гривень, у великому розмірі – 200000 грн., в особливо великому розмірі – 400000 грн.

У чинному законодавстві не визначено мінімальний розмір неправомірної вигоди, що може призвести до зловживань у правозастосовній діяльності. Аналіз вироків судів у справах про злочини, які полягають у прийнятті пропозиції, обіцянки або одержанні неправомірної вигоди, засвідчує, що найменший розмір неправомірної вигоди, яку одержала службова особа, становить 200 грн. [52]. Водночас закріплення у кримінальному законодавстві мінімального розміру неправомірної вигоди (наприклад, 200 грн., що менше, ніж 0,5 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян) також не вирішить

усіх проблем. Зокрема, за таких умов дії особи, яка одержала неправомірну вигоду у розмірі 199 грн., не вважатимуться кримінально караними. Тобто різниця у розмірі однієї гривні «врятує» спеціального суб'єкта від кримінального переслідування. Водночас вважаємо, що визначення мінімального розміру неправомірної вигоди у складі злочину, передбаченого ч. 1 ст. 368 КК України, не має суттєвого значення, тоді як важливо те, що службова особа прийняла пропозицію (обіцянку) чи її одержала за вчинення певних дій чи бездіяльності. Відповідно, розмір неправомірної вигоди, навіть і мінімальний, є обумовлений між вигододавцем та вигодоодержувачем. Тобто такий розмір влаштовує спеціального суб'єкта і він готовий із використанням наданої йому влади чи службового становища вчинити чи не вчинити в інтересах того, хто пропонує, обіцяє чи надає неправомірну вигоду, чи в інтересах третьої особи, будь-які дії.

Отже, підсумовуючи цей підрозділ, зауважимо: родовим об'єктом складів злочинів, які полягають у прийнятті пропозиції, обіцянки або одержанні неправомірної вигоди, є суспільні відносини, що визначають і регулюють зміст правильної (нормальної), тобто такої, яка відповідає встановленим вимогам законодавства, діяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, юридичних осіб приватного та публічного права, підприємств, установ, організацій, а також осіб, які надають публічні послуги.

Безпосереднім об'єктом складів злочинів, що полягають у прийнятті пропозиції, обіцянки або одержанні неправомірної вигоди, є суспільні відносини, які визначають і регулюють порядок діяльності службових осіб органів державної влади, місцевого самоврядування, службових осіб юридичної особи приватного права, осіб, які уповноважені на виконання функцій держави, осіб, які провадять професійну діяльність, пов'язану з наданням публічних послуг, осіб, які є працівниками підприємств, установ чи організацій щодо їх непідкупності, а також законності та об'єктивності у прийнятті рішень.

Додатковим безпосереднім об'єктом досліджуваних складів злочинів є охоронювані законом права та інтереси людини, її власність у разі, якщо щодо неї наявне вимагання неправомірної вигоди.

2.2 Об’єктивна сторона складів злочинів, які полягають у прийнятті пропозиції, обіцянки або одержанні неправомірної вигоди

Специфіка кожного складу злочину полягає, головно, в його об’єктивній стороні, яка охоплює такі обов’язкові та факультативні ознаки: зовнішню сторону суспільно небезпечного діяння (дію чи бездіяльність), суспільно небезпечний наслідок, причинний зв’язок між діянням і суспільно небезпечним наслідком, місце, час, спосіб, знаряддя та засоби, а також обстановку вчинення злочину [318, с. 183]. Об’єктивна сторона складу злочину, на відміну від інших його структурних елементів, містить найбільше інформації, необхідної для кваліфікації суспільно небезпечного діяння [292, с. 43]. Вона завжди пов’язана із зовнішнім виявом суспільно небезпечної і протиправної поведінки особи у формі дії або бездіяльності, яка супроводжується певним психічним станом такої особи [164]. Водночас не всі ознаки об’єктивної сторони охопленікожним складом злочину. Зокрема, аналіз диспозицій статей, у яких передбачена кримінальна відповідальність за прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди, засвідчує, що обов’язковою ознакою об’єктивної сторони аналізованих складів злочинів є лише суспільно небезпечне діяння. З цього приводу Є. Ф. Фесенко слушно зауважує: якщо діяння саме по собі є суспільно небезпечним, а можливі наслідки за характером, обсягом, часом їх настання значно не підвищують ступеня суспільної небезпеки злочину, то за таких умов злочинний результат не належить до ознак відповідного складу злочину [341, с. 110].

Так, досліджувані злочини, об’єктивна сторона яких полягає в одержанні неправомірної вигоди, у кримінальному законі описані як такі, що мають формальний склад (не містять суспільно небезпечних наслідків як обов’язкову ознаку об’єктивної сторони та вважаються закінченими з моменту вчинення суспільно небезпечного діяння). Натомість прийняття пропозиції чи обіцянки одержати неправомірну вигоду, а також прохання надати таку вигоду чи пропозиція чи обіцянка здійснити вплив за надання неправомірної вигоди є

злочинами з усіченим складом (такі, в яких вже початок виконання діяння визнається закінченим злочином)[115, с.138-139].

Слід зазначити, що об'єктивна сторона складів злочинів, які полягають у прийнятті пропозиції, обіцянки або одержанні неправомірної вигоди, полягає у вчиненні таких дій:

1) прийняття пропозиції надати неправомірну вигоду для себе чи третьої особи (ч. 3 ст. 354, ч. 1 ст. 368, ч. 3 ст. 368-3, ч. 3 ст. 368-4, ч. 2 ст. 369-2 КК України);

2) прийняття обіцянки надати неправомірну вигоду для себе чи третьої особи (ч. 3 ст. 354, ч. 1 ст. 368, ч. 3 ст. 368-3, ч. 3 ст. 368-4, ч. 2 ст. 369-2 КК України);

3) одержання неправомірної вигоди для себе чи третьої особи (ч. 3 ст. 354, ч. 1 ст. 368, ч. 3 ст. 368-3, ч. 3 ст. 368-4, ч. 2 ст. 369-2 КК України);

4) прохання надати неправомірну вигоду для себе чи третьої особи (ч. 3 ст. 354, ч. 1 ст. 368 КК України);

5) пропозиція чи обіцянка здійснити вплив за надання неправомірної вигоди (ч. 2 ст. 369-2 КК України).

Передусім необхідно розглянути семантичний зміст поняття «пропозиція», яке у тлумачних словниках української мови трактується як те, що виноситься на обговорення, розгляд; порада, вказівка щодо того, як діяти, що робити [301, с. 258]; що пропонується кому-небудь замість чогось або на вибір як угода, умова та інше [233, с. 396; 31, с. 11]. У п. 3 примітки до ст. 354 КК України передбачено, що під пропозицією слід розуміти висловлення працівнику підприємства, установи чи організації, особі, яка надає публічні послуги, або службовій особі наміру про надання неправомірної вигоди, а під обіцянкою – висловлення такого наміру з повідомленням про час, місце, спосіб надання неправомірної вигоди.

У кримінально-правовій літературі простежуємо, що визначення яккорупційного правопорушення діяння у вигляді прийняття пропозиції (обіцянки) неправомірної вигоди для себе чи інших осіб, хоч і випливає з

положень ст. 27 Конвенції ООН проти корупції, однак не враховуєособливостей української правової системи порівняно з правовими системами більшості держав світу [354, с. 322–323].

О. О. Дудоров під пропозицією здійснити вплив за надання неправомірної вигоди розуміє висловлення в усній або письмовій формі недвозначного наміру (бажання, готовності) здійснити вплив на прийняття рішення особою,уповноваженою на виконання функцій держави, за умови надання неправомірної вигоди на користь як її одержувача, так і третіх осіб [105, с. 145]. Із наведеного незрозумілим є те, що автор розуміє під поняттям «недвозначний намір». Своєю чергою, поняття «двозначний» трактується як таке, що має два значення [299, с. 221]. Отже, недвозначний намір – це намір, який має одне значення. Однак у цьому разі виникає слушне запитання: як зрозуміти особі, яка пропонує неправомірну вигоду, що особа, яка зловживає впливом, чи інша особа має однозначний намір її прийняти, а також у яких конкретних діях чи бездіяльності це повинно проявитися. Прийняття пропозиції означає, що відповідна особа висловила згоду в будь-який спосіб та не заперечує, чи в будь-який інший спосіб не реагує (мовчазна згода) на пропозицію того, хто пропонує або обіцяє надати неправомірну вигоду в майбутньому [130, с. 377–378]. Згода на прийняття пропозиції може бути здійснена в будь-якій формі (усній, письмовій, SMS-повідомленням тощо), зміст якої фактично обмежується лише тим, що особа схвалює (не заперечує) намір того, хто прагне у майбутньому передати їй неправомірну вигоду [241, с. 11]. Зміст викладеного викликає ще більше запитань, оскільки в такому випадку помах рукою службової особи чи її мовчання слід розцінювати як прийняття пропозиції неправомірної вигоди[109, с.180]. Для прикладу, службова особа, якій запропонували неправомірну вигоду за вчинення чи невчинення відповідних дій, у відповідь може змовчати, оскільки могла не почути чи не зрозуміти відповідної пропозиції. Тому такі дії аж ніяк не можуть підпадати під ознаки складів злочинів, які полягають у прийнятті пропозиції неправомірної вигоди. Можна навести ще інший приклад. Особа, так би мовити, прийняла

пропозицію неправомірної вигоди помахом голови лише для того, щоб позбутись надокучливих та незаконних прохань, однак не мала на меті незаконно збагатитись. Відтак, якщо і справді був факт прийняття пропозиції, то його буде складно довести у правозастосовній діяльності.

Окрім того, не виключені випадки помилкового трактування особою, яка пропонує неправомірну вигоду, того, що службова чи інша особа прийняла відповідну пропозицію. Для прикладу: родичі хворого, який перебуває у реанімації, пропонують лікарю неправомірну вигоду у розмірі двох тисяч гривень, якщо він проведе вдало операцію. Своєю чергою, лікар, говорить, що він згідний і зробить операцію якнайкраще. В цьому випадку позицію лікаря можна трактувати двозначно: 1) прийняття пропозиції неправомірної вигоди; 2) відсутність факту прийняття неправомірної вигоди. У другому випадку лікар міг сказати зазначене лише для того, щоб заспокоїти родичів хворої особи, однак у нього не було корисливих мотивів. У кримінально-правовій літературі Д. О. Шумейко зауважує, що за наявності у сторони обвинувачення інших, більш вагомих, доказів (аудіо-, відеозаписи, на яких особа обумовлює розмір неправомірної вигоди, способи її передачі тощо) усі факти у сукупності свідчитимуть про наявність підстав для притягнення особи до кримінальної відповідальності [375, с. 43]. Така позиція, беззаперечно, є справедливою, однак обумовлення розміру неправомірної вигоди, способів її передачі тощо характерне не для прийняття пропозиції, а для прийняття обіцянки неправомірної вигоди. Зрозуміло, що законодавець, передбачивши кримінальну відповідальність за прийняття пропозиції (обіцянки) неправомірної вигоди, мав намір «присікти» вчинення відповідних злочинів ще на ранній стадії, однак навряд чи це є виправданим рішенням. Зауважимо, що у КК України є безліч злочинів, які за ступенем суспільної небезпеки є більш небезпечними і завдають значно більшої шкоди. Як приклад такого злочину є державна зрада. Однак законодавець не врахував за необхідне передбачити відповідальність громадянина України за досягнення ним лише самої згоди з представником іноземної держави чи організації на вчинення зрадницьких дій. Мабуть, таке

рішення законодавця обумовлене складністю доведення цієї категорії справ, а також наданням особі можливості схаменутись і відмовитись від злочинного наміру.

Видається, що законодавцю не варто вдаватися до криміналізаціїприйняття пропозиції неправомірної вигоди за таких підстав: по-перше, факт прийняття пропозиції неправомірної вигоди, без «підкріплення» його відповідними діями, не має чіткого вираження на практиці (усна форма, SMS-повідомлення тощо), що свідчить лише про ймовірне виявлення умислу, за що не передбачена кримінальна відповідальність; по-друге, вказаний факт складно, а то й неможливо, довести у правозастосовній діяльності, оскільки для того, щоб притягнути службову чи іншу особу, дії якої підпадають під ознаки досліджуваних складів злочинів, до кримінальної відповідальності, потрібні вагомі докази, які б підтверджували факт її підкупу, а не припущення окремих осіб, оскільки усі сумніви тлумачаться на користь особи, діяння якої кваліфікуються. Своєю чергою, аналіз матеріалів судової практики України, що містить Єдиний державний реєстр судових рішень України, засвідчує повну відсутність вироків суду, де б особу було притягнуто до кримінальної відповідальності за прийняття пропозиції неправомірної вигоди. Окрім того, передбачення кримінальної відповідальності лише за факт прийняття пропозиції (обіцянки) неправомірної вигоди позбавляє можливості особу в подальшому відмовитись від своїх злочинних намірів. Слід нагадати, що законодавець навіть для осіб, які вчинили державну зраду, передбачає можливість їх звільнення від кримінальної відповідальності за умови, якщо вони на виконання злочинного завдання іноземної держави, іноземної організації або їх представників жодних дій не вчинили. Тому цілком імовірні випадки, коли особа може погодитися прийняти обіцянку неправомірної вигоди (обумовити розмір неправомірної вигоди, узгодити час і місце зустрічі тощо), однак згодом передумати та не чинити жодних дій для її отримання. Однак, якщо факт прийняття нею обіцянки неправомірної вигоди буде зафіксований

правоохоронними органами засобами аудіо-, відеоконтролю, показаннями свідків тощо, відповідно до положень КК України, вона буде притягнена до кримінальної відповідальності як за вчинення вже закінченого корупційного злочину.

Далі необхідно розглянути об'єктивну сторону складів злочинів, які полягають у прийнятті обіцянки неправомірної вигоди. Так, семантичний зміст поняття «обіцянка» означає добровільно дане зобов'язання зробити що-небудь [300, с. 508; 233, с. 43]. Відповідно, прийняття особою обіцянки щодо надання їй неправомірної вигоди полягає у виявленні нею згоди (бажання) прийняти (одержати) таку вигоду у відповідь на висловлення особою, яка її обіцяє, наміру її надати з повідомленням про час, місце та спосіб надання такої вигоди та передбачає коригування суми, форми чи виду неправомірної вигоди [122, с. 26; 241, с. 11]. Із наведеного очевидно, що прийняття пропозиції та прийняття обіцянки неправомірної вигоди є дещо подібними поняттями, однак прийняття обіцянки має більш конкретний вияв, оскільки службова особа чи інша особа, дії якої підпадають під ознаки досліджуваних складів злочинів, не лише дає згоду прийняти пропозицію неправомірної вигоди, а й обумовлює місце, час, адресати її майбутнього одержання тощо. Тому у разі застосування оперативно-розшукових заходів, спрямованих на документування відповідних злочинних дій, показів свідків тощо, вину особи може бути доведено. Водночас видається, що коригування суми, форми чи виду неправомірної вигоди тощо постає лише як готування, яке вчиняється у формі «іншого умисного створення умов для вчинення злочину», що полягає у вчиненні будь-яких дій, що полегшують можливість виконання подальших дій, безпосередньо спрямованих на вчинення злочину.

Нагадаємо, що відповідно до ст. 45 та ч. 4 ст. 74 КК України передбачено, що особа, яка вчинила корупційний злочин, в тому числі і той, що передбачений ст.ст. 354, 368, 368-3, 368-4, 369-2 КК України, не може бути звільнена від кримінальної відповідальності чи кримінального покарання. Відтак немає значення, чи особа одержала неправомірну вигоду чи лише

прийняла пропозицію чи обіцянку: в будь-якому разі щодо неї не можуть застосовуватись зазначені заходи. З цього приводу Д. О. Шумейко зауважує, що вчинення дій, які полягають у прийнятті пропозиції чи обіцянки неправомірної вигоди, не має того рівня суспільної небезпеки, щоб визнаватися закінченим злочином «на одному рівні» із отриманням неправомірної вигоди, більше того, таким, покарання за яке аналогічне покаранню за одержання неправомірної вигоди [375, с. 44]. Така позиція варта уваги, оскільки прийняття пропозиції чи обіцянки неправомірної вигоди ще не свідчить про остаточний намір особи у майбутньому одержати неправомірну вигоду, адже не виключено, що вона може передумати. З цього приводу Л. О. Ужва слушно вважає, що між помислами людини та її реальними діями часто існує величезна прірва, а тому невідомо, чи зважиться людина на виконання певних злочинних дій. Навіть обіцянку вчинити будь-що за звичайної ситуації важко розцінювати як закінчену дію доти, доки її не буде виконано і не буде отримано наочний результат її виконання [334].

Слід зазначити, що відповідно до кримінального законодавства України прийняття пропозиції чи обіцянки неправомірної вигоди вважається закінченим злочином із моменту виявлення на це згоди спеціальним суб’єктом. Натомість аналіз судової практики України засвідчує ситуації, коли правоохоронні та судові органи за одержання особою частини неправомірної вигоди (що, видається, є більш суспільно небезпечним, ніж прийняття пропозиції чи обіцянки неправомірної вигоди) кваліфікують її дії як готування [338] чи замах [337] на вчинення злочину. Відтак чинна редакція чч. 3, 4 ст. 354, ст. 368, чч. 3, 4 ст. 368-3, чч. 3, 4 ст. 368-4, чч. 2, 3 ст. 369-2 КК України суперечить законам юридичної логіки.

За таких умов вважаємо за необхідне декриміналізувати відповідальність за прийняття пропозиції (обіцянки) неправомірної вигоди (чч. 3, 4 ст. 354, ст. 368, ч. 3, 4 ст. 368-3, ч. 3, 4 ст. 368-4, ч. 2, 3 ст. 369-2 КК України), оскільки прийняття пропозиції неправомірної вигоди є лише виявленням умислу, що не підлягає кримінально-правовій оцінці, натомість прийняття обіцянки

неправомірної вигоди потрібно розглядати як готування до вчинення злочину та кваліфікувати такі дії за ч. 1 ст. 14 та відповідною статтею Особливої частини КК України, де передбачена відповідальність за одержання неправомірної вигоди конкретним суб'єктом.

Тепер необхідно дослідити поняття «одержання неправомірної вигоди». Існують різні способи одержання неправомірної вигоди, з-поміж яких, зокрема, передавання предмета неправомірної вигоди «з рук у руки», через посередника, з використанням можливостей мережі Інтернет через банківські платіжні системи, під виглядом укладення законної угоди тощо. Однак у теорії кримінального права та правозастосовній діяльності прийнято виокремлювати два основні способи одержання неправомірної вигоди: простий (полягає у безпосередньому врученні неправомірної вигоди); завуальований (факт одержання неправомірної вигоди маскується у зовні законну цивільно-правову угоду чи виконання трудових зобов'язань і набуває вигляду цілком правомірної операції, наприклад, різні виплати, премії, кредитування, консультування тощо) [194, с. 206; 241, с. 12; 329, с. 816; 373, с. 98]. Як приклад завуальованого способу одержання неправомірної вигоди можна навести вирок Вінницького міського суду Вінницької області від 23 вересня 2013 р. Зокрема, до фізичної особи-підприємця К. звернулася службова особа Ю. з проханням посприяти йому в отриманні неправомірної вигоди від фізичної особи – підприємця (за приховування наявних порушень правил протипожежної безпеки) шляхом надання йому рахунку нібито на закупівлю будівельних матеріалів з метою створення видимості цивільно-правових відносин між суб'єктами підприємницької діяльності. Погодившись із цією пропозицією, К. за попередньою змовою з Ю. надав рахунок для перерахування неправомірної вигоди під виглядом розрахунків за будівельні матеріали. В подальшому Ю. отримав неправомірну вигоду у виді грошових коштів, які надійшли на його розрахунковий рахунок, відкритий в одному з комерційних банків [38].

Однак існують і більш витончені завуальовані способи одержання неправомірної вигоди із залученням третіх осіб (посередників), що є

надзвичайно складним для доказування. Так, службова особа з метою одержання неправомірної вигоди за передачу за заниженими цінами державної власності підприємницьким структурам поза аукціонами, перебуваючи у змові зі своїм племінником, у власності якого перебуває приватна медична клініка, скеровує особу, яка зацікавлена у прийнятті нею незаконного рішення, нібито для проведення лікувальних та оздоровчих процедур, при цьому вигододавець вносить на банківський рахунок медичної клініки неправомірну вигоду як оплату за, так би мовити, надання її працівниками медичних послуг. Отже, в цьому випадку наявний факт одержання неправомірної вигоди через маскування у зовні законну цивільно-правову угоду.

Одержання неправомірної вигоди вважається закінченим злочином з моменту, коли особа прийняла бодай частину неправомірної вигоди [194, с. 206; 223, с. 123; 130, с. 378; 105, с. 145]. Водночас така позиція не завжди узгоджується зі судовою практикою. Це пов’язано з тим, що завжди потрібно зважати на спрямованість умислу особи, яка одержує неправомірну вигоду. Як приклад слід навести ухвалу колегії суддів судової палати з розгляду кримінальних справ апеляційного суду Чернівецької області від 18 листопада 2014 р. Так, працюючи на посаді старшого державного виконавця відділу державної виконавчої служби, С. виніс постанову про відкриття виконавчого провадження про усунення перешкод В. у користуванні житловим будинком з господарськими будівлями та спорудами шляхом виселення О. з цього приміщення. Також С. було винесено постанову про відкриття виконавчого провадження щодо виконавчого напису приватного нотаріуса про звернення стягнення на житловий будинок із належними до нього прибудовами на користь стягувача ПАТ «Сведбанк», боржником по яких була Л.

Під час зустрічі із С. родич О. та Л. попросив відтермінувати виконання рішення суду про виселення О. з метою оскарження рішення про продаж будинку на прилюдних торгах, визнання договору купівлі-продажу з прилюдних торгів та свідоцтва про придбання арештованого нерухомого майна з прилюдних торгів недійсними, а також про затягування виконання виконавчого

напису нотаріуса, та як винагороду пообіцяв передати службовій особі С. 500 доларів США, що згідно з курсом НБУ становило 3996,50 грн. (три тисячі дев'ятсот дев'яносто шість гривень). У подальшому С. отримав від родича О. та Л. частину неправомірної вигоди в розмірі 100 доларів США, що згідно з курсом НБУ становило 799,30 грн. (сімсот дев'яносто дев'ять гривень тридцять копійок) [337]. Ухвалою колегії суддів апеляційного суду С. було визнано винним у вчиненні злочину, передбаченого ч. 2 ст. 15 – ч. 2 ст. 368 КК України (закінчений замах на одержання неправомірної вигоди службовою особою), тоді як вироком Кіцманського районного суду Чернівецької області від 3 липня 2013 р. – лише за ч. 2 ст. 368 КК України [57]. Видається, що судом першої інстанції надано неправильну кримінально-правову оцінку діям обвинуваченого, оскільки службова особа мала намір одержати суму в значному розмірі (500 доларів США), що еквівалентно, згідно з курсом НБУ, 3996,50 гривням (це підтверджено показами свідків та результатами аудіо- та відеоконтролю), однак із незалежних від її волі причин отримала тільки частину обумовленої неправомірної вигоди у розмірі 100 доларів.

Необхідно також дослідити поняття злочинних дій, які полягають у проханні особи надати їй неправомірну вигоду. Зазначена форма підкупу не передбачена у нормах Кримінальної конвенції про боротьбу з корупцією від 27 січня 1999 р. У диспозиціях ч. 3 ст. 354 та ч. 1 ст. 368 КК України прохання надати неправомірну вигоду (активна форма підкупу) викладено через наявність пасивних форм підкупу (прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди). Натомість у диспозиціях ч. 1 ст. 368-3 та ч. 1 ст. 368-4 КК України вказана форма підкупу межує з його активними формами (пропозиція, обіцянка чи надання неправомірної вигоди). На цій проблемі у кримінально-правовій літературі акцентували Ю. А. Комісарчук та С. В. Якимова, на думку яких «така невідповідність викладу форм підкупу у диспозиціях зазначених кримінально-правових норм суперечить вимогам законодавчої техніки, а також спотворює уявлення про активні та пасивні форми підкупу як кримінально-караного правопорушення» [148, с. 235].

Слід зазначити, що вказана форма підкупу із п’яти розглядуваних статей, які регламентують кримінальну відповідальність за прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди, передбачена лише у двох із них (ч. 3 ст. 354 «Підкуп працівника підприємства, установи чи організації», ч. 1 ст. 368 «Прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою» КК України). Відтак постає запитання: чому дії службової особи чи працівника підприємства, установи чи організації є кримінально караними за прохання надати їм неправомірну вигоду за вчинення ними чи невчинення будь-яких дій, тоді як службової особи юридичної особи приватного права чи особи, яка надає публічні послуги, чи особи, яка зловживає впливом, відповідно до змісту диспозицій ч. 3 ст. 368-3, ч. 3 ст. 368-4, ч. 2 ст. 369-2 КК України, – ні. Своєю чергою, у ч. 2 ст. 369-2 КК України передбачена ще одна форма суспільно-небезпечного діяння (пропозиція чи обіцянка здійснити вплив на прийняття рішення особою, уповноваженою на виконання функцій держави, за надання такої вигоди), за вчинення якої особа, яка зловживає впливом, підлягає кримінальній відповідальності. Тобто у цьому випадку спеціальний суб’єкт сам виявляє ініціативу (не висловлює прохання, а пропонує чи обіцяє) та має на меті у майбутньому одержати неправомірну вигоду.

За таких умов незрозуміло, чому законодавець ознакою об’єктивної сторони складів корупційних злочинів в одному випадку визнає суспільно небезпечне діяння у формі прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди (ч. 3 ст. 368-4, ч. 3 ст. 368-3 КК України), в іншому – у формі прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди, а також прохання надати таку вигоду (ч. 3 ст. 354, ч. 1 ст. 368 КК України), натомість ще в іншому – прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди або пропозиція чи обіцянка здійснити вплив за надання такої вигоди (ч. 2 ст. 369-2 КК України). Видається слушною відсутність у диспозиціях ч. 3 ст. 368-4 та ч. 3 ст. 368-3 КК України такої форми вчинення корупційного злочину, як прохання чи пропозиція надати

спеціальному суб’єкту неправомірну вигоду, оскільки це усуне низку проблем під час кримінально-правової кваліфікації. Зокрема, через велику розмаїтість форм вчинення корупційних злочинів (прийняття пропозиції, прийняття обіцянки неправомірної вигоди, прохання її надати, пропозиція чи обіцянка здійснити вплив за надання такої вигоди) судові та правоохоронні органи не вміють чітко їх розмежовувати, внаслідок чого допускають помилки під час здійснення кримінально-правової кваліфікації (винному інкримінують ч. 3 ст. 368 КК України (вимагання неправомірної вигоди), тоді як насправді було прохання надати неправомірну вигоду та подальше її одержання службовою особою (ч. 1 ст. 368 КК України) (про це йтиме у підрозділі 3.1 «Питання кваліфікації злочинів, які полягають у прийнятті пропозиції, обіцянки або одержанні неправомірної вигоди»).

Для того, щоб визначити, які способи вчинення аналізованих посягань є найбільш прийнятними, потрібно проаналізувати поняття «прохання», яке у словнику української мови трактується як ввічливе звертання до кого-небудь із метою домогтися чогось, спонукати кого-небудь зробити, виконати щось [301, с. 335], просьба [297, с. 487], синонімами якого є благання, заклинання, уклінне звернення, умовляння, взивання, схиляння адресата до бажаної поведінки [87]. Це також звернення до адресата із закликом задовольнити потреби і бажання ініціатора такими засобами впливу, як чіткі й ввічливі формулювання, повага до права адресата відмовити у задоволенні прохання тощо [278, с. 7].

Видається, що використання поняття «прохання» у диспозиціях ч. 3 ст. 354 та ч. 1 ст. 368 КК України є зайвим, оскільки в цьому випадку більш вдалим буде поняття «пропозиція». Це пояснюється тим, що особа, яка звертається до спеціального суб’єкта із того чи іншого питання, перебуває у скрутному становищі чи становищі, яке потребує вирішення з боку компетентних осіб. Відповідно, спеціальний суб’єкт, знаючи про це, усвідомлює, що від нього, до певної міри, може залежати доля людини, її фінансове благополуччя, кар’єрний ріст і, за певних випадків, душевний

спокій. Вигодоодержувач завжди намагається приховати свою зацікавленість, переконати, що він діє не в своїх інтересах, а в інтересах особи (заради її блага), від якої має намір одержати неправомірну вигоду. Тому спеціальний суб'єкт, ймовірніше, не просить надати йому неправомірну вигоду за вчинення чи невчинення нею певних дій, а висловлює пропозицію, тобто розкриває шляхи вирішення певного питання. Так, наприклад, завідувач кафедри висловлює пропозицію студентові, який не виконав дипломний проект, що може допомогти йому за винагороду у його написанні, оскільки у нього залишилось обмаль часу і він може бути відрахований із університету. Інакше студент зобов'язаний самостійно у найкоротший термін написати та здати дипломний проект на кафедру. Можна навести ще один приклад. Так, начальник відділу поліції запропонував (висловив пропозицію) особі, яка на законних підставах затримана за вчинення грабежу, посприяти їй в уникненні від кримінальної відповідальності, якщо вона надасть йому неправомірну вигоду.

У судовій практиці суди нерідко визнають спеціального суб'єкта винним у вчиненні злочину, що полягає у пропозиції надати йому неправомірну вигоду та в подальшому її одержанні за вчинення чи невчинення ним певних дій. Як приклад слід навести вирок Пустомитівського районного суду Львівської області від 21 квітня 2015 р., за яким особу засуджено за вчинення злочину, передбаченого ч. 1 ст. 368 КК України. Так, Р., перебуваючи в своєму службовому кабінеті, маючи умисел на незаконне одержання неправомірної вигоди, достовірно знаючи про порушення засудженим порядку та умов відбування покарання у виді виправних робіт на посаді слюсаря ТзОВ «Водоканал Зимна Вода», зокрема про його звільнення з вказаної посади у зв'язку з прогулом без поважних причин, висловив йому пропозицію про передачу йому неправомірної вигоди за невжиття до нього заходів за порушення порядку та умов відбування покарання у виді виправних робіт, а також ненаправлення прокуророві матеріалів для вирішення питання про притягнення його до кримінальної відповідальності за ухилення від відбування виправних робіт [68].

Відтак доводиться констатувати, що з проаналізованих вироків судів не встановлено жодного, де б спеціального суб'єкта притягнули до кримінальної відповідальності лише за пропозицію чи прохання надати йому неправомірну вигоду (так само як і за прийняття пропозиції чи обіцянки неправомірної вигоди). Така ситуація зумовлена складністю процесу доказування таких злочинів і бажанням працівників поліції здобути неспростовні докази вини особи. Таким чином, правоохоронці, за твердженням П. Л. Фріса, фактично дають можливість злочинцю «заглибитися» у процес вчинення злочину, замість того, щоб припинити його на ранній стадії [346, с. 171]. Труднощі саме процесуального характеру, які пов'язані з доведенням вини особи, зумовлюють і те, що підготовча стадія розвитку злочину, навіть якщо на цій стадії було перервано розвиток суспільно небезпечного діяння, залишається поза увагою і відповідним реагуванням правоохоронних органів [29, с. 235, 250–251].

Видається, що законодавцю поряд із відмовою від використання у КК України поняття «прийняття пропозиції (обіцянки) неправомірної вигоди» (ч. 3 ст. 354, ст. 368, ч. 3 ст. 368-3, ч. 4 ст. 368-4, ч. 2 ст. 369-2) потрібно також відмовитись від понять «прохання надати таку вигоду для себе чи третьої особи» (ч. 3 ст. 354, ч. 1 ст. 368 КК України) та «пропозиція чи обіцянка здійснити вплив за надання такої вигоди» (ч. 2 ст. 369-2 КК України). Це пояснюється тим, що, по-перше, у кожній із досліджуваних статей, враховуючи типовість, схожість їх законодавчих конструкцій (єдина основа, спільні констатуючі ознаки), слід дотримуватися єдиного трактування злочинного діяння; по-друге, така розмаїтість та «розмитість» форм злочинної поведінки ускладнює розуміння змісту диспозицій аналізованих статей та, як наслідок, призводить до помилок під час здійснення кримінально-правової кваліфікації. Ця позиція отримала підтвердження під час анкетування працівників правоохоронних органів і суддів. Так, на запитання: «Чи доцільне використання у КК України поняття «прийняття пропозиції (обіцянки) неправомірної вигоди»? 96% респондентів дали негативну відповідь, 3% – відповіли ствердно, натомість 1% – утримались.

За таких умов пропонуємо у ч. 3 ст. 354, ст. 368, ч. 3 ст. 368-3, ч. 4 ст. 368-4, ч. 2 ст. 369-2 передбачити кримінальну відповідальність спеціального суб'єкта лише за одержання неправомірної вигоди. Натомість у випадках, коли спеціальний суб'єкт запропонував надати йому неправомірну вигоду, його дії повинні отримати кримінально-правову оцінку як готування чи замах на одержання неправомірної вигоди. Так, особа, яка надає публічні послуги, наприклад, експерт, який запропонував надати йому неправомірну вигоду за надання ним «потрібного» висновку, підлягатиме кримінальній відповідальності за замах на вчинення злочину, передбаченого ч. 3 чи 4 ст. 368-4 КК України.

Аналіз диспозицій статей, які передбачають кримінальну відповідальність за прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди, засвідчив, що спеціальний суб'єкт одержує неправомірну вигоду за вчинення чи невчинення будь-яких дій. Однак вчинення таких дій чи бездіяльність знаходиться за межами об'єктивної сторони відповідного складу злочину, оскільки кримінальна відповідальність настає за прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди чи прохання її надання незалежно від того, коли були вчинені чи не вчинені будь-які дії (до чи після одержання неправомірної вигоди). Відтак дії чи бездіяльність спеціального суб'єкта, пов'язані із корупційною поведінкою, можуть бути як законними, так і незаконними. На підставі цього постає запитання: чи впливає їх законність чи незаконність на кваліфікацію діяння особи? Задля отримання відповіді необхідно з'ясувати, які дії чи бездіяльність особи, яка повинна їх вчинити чи утриматись від них у зв'язку з одержанням нею неправомірної вигоди, слід відносити до законних чи незаконних. Мабуть, законними є дії особи, які не виходять за межі її повноважень, що передбачені нормативно-правовими актами. Так, наприклад, завідувач хірургічного відділення лікарні, який зобов'язаний безоплатно лікувати хворого, вимагає неправомірну вигоду. Він, зокрема, зобов'язаний сприяти лікуванню захворювань та запобігати їм, надавати своєчасну та кваліфіковану медичну допомогу. Окрім того, відповідно до ч. 2 ст. 49 Конституції України, у державних і комунальних

закладах охорони здоров’я медична допомога надається безоплатно. Отже, дії завідувача відділення отримають кримінально-правову оцінку за відповідною частиною статті 368 КК України.

Своєю чергою, прикладів учинення спеціальним суб’єктом незаконних дій чи бездіяльності у зв’язку з одержанням ним неправомірної вигоди можна навести безліч (постановлення суддею завідомо неправосудного вироку, притягнення завідомо невинного до кримінальної відповідальності, службове підроблення тощо), що, безумовно, впливає на кримінально-правову кваліфікацію, оскільки вчинене належить кваліфікувати за сукупністю злочинів. Так, А., перебуваючи на посаді головного державного виконавця, зловживаючи своїм службовим становищем, в особистих інтересах, діючи умисно, всупереч інтересам служби, з метою отримання неправомірної вигоди склала та видала офіційний документ (довідку) про те, що рішень судів та інших органів про стягнення з П. штрафів за порушення правил дорожнього руху на виконанні у відділі державної виконавчої служби Прилуцького міськрайонного управління юстиції ГУ юстиції в Чернігівській області немає, яка не відповідає дійсності. 14 вересня 2013 р. А. передала вказану довідку громадянину П., за що одержала від нього неправомірну вигоду в розмірі 2000 гривень. Органом досудового розслідування та судом її дії кваліфіковані за ч. 2 ст. 368 та ч. 1 ст. 366 КК України як одержання службовою особою неправомірної вигоди та складання і видача нею завідомо неправдивого офіційного документа [69].

Слід зазначити, що спеціальний суб’єкт одержує неправомірну вигоду за вчинення чи невчинення будь-яких дій із використанням становища, яке займає працівник на підприємстві, в установі чи організації, або у зв’язку з діяльністю особи на користь підприємства, установи чи організації (ч. 3 ст. 354 КК України), наданої влади чи службового становища (ч. 1 ст. 368 КК України), з використання наданих повноважень (ч. 3 ст. 368-3, ч. 3 ст. 368-4 КК України) в інтересах того, хто пропонує, обіцяє чи надає таку вигоду, або в інтересах третьої особи.

Так, одержання службовою особою неправомірної вигоди з використанням наданої влади чи службового становища не обмежується лише діями у межах службової компетенції (одержання слідчим неправомірної вигоди за затягування розслідування кримінального провадження), а охоплює також можливість нею використовувати свій службовий авторитет чи зв'язки з іншими службовими особами (наприклад, начальник відділення поліції одержав неправомірну вигоду за вказівку слідчому закрити кримінальне провадження за відсутністю складу злочину).

Слід наголосити на юридичній конструкції, яка передбачена у ч. 3 ст. 368-3 КК України, – «з використанням наданих їй повноважень». У великому тлумачному словнику української мови поняття «повноваження» трактується як «право, надане кому-небудь для здійснення чогось» [31, с. 1000]. Г. В. Бублик стверджує, що юридичне значення поняття «повноваження» полягає в сукупності прав і обов'язків державних органів і громадських організацій, а також посадових та інших осіб, які закріплені за ними у встановленому законом порядку для здійснення ними покладених функцій [27, с. 14]. Отже, реалізація наданих прав та виконання покладених на службову особу юридичної особи приватного права обов'язків і визначають коло її повноважень. Я. В. Ризак з цього приводу зауважує, що поведінка, за яку службова особа одержує неправомірну вигоду, повинна обмежуватись лише діяннями у рамках службової компетенції і унеможливлювати використання цією особою свого службового авторитету, зв'язків із іншими службовими особами, інших можливостей, обумовлених займаною посадою. Науковець вважає, що за таких умов випадки отримання неправомірної вигоди за незаконні службові діяння не будуть охоплюватись складом злочину, передбаченого ч. 3 ст. 368-3 КК України [281, с. 277–278]. Однак із цією позицією не можна погодитись, оскільки особа вчиняє незаконні діяння з використанням наданих їй повноважень. Так, наприклад, директор Ізюмської технічної школи Товариства сприяння обороні України, будучи службовою особою юридичної особи приватного права, маючи надані йому

повноваження на укладення договорів оренди нежитлових приміщень між Ізюмською технічною школою товариства сприяння обороні України та приватними особами, одержав від підприємця неправомірну вигоду для себе у формі грошових коштів у розмірі 8000 гривень за надання ним у користування приміщень за зниженою орендною платою та на більший термін дії договорів оренди [47]. У цьому випадку, якщо б директор технічної школи не мав відповідних повноважень, то не зміг би вчинити злочин, передбачений ч. 3 ст. 368-3 КК України. Тобто, якщо поведінка службової особи юридичної особи приватного права, за яку вона одержує неправомірну вигоду, не буде обмежуватись лише діяннями у рамках службової компетенції, то її дії отримають кримінально-правову оцінку за іншою статтею КК України. Наприклад, одержання неправомірної вигоди за видачу особою документа, який вона не уповноважена видавати, має кваліфікуватися за ст. 358 «Підроблення документів, печаток, штампів та бланків, збут чи використання підроблених документів, печаток, штампів» та ст. 190 «Шахрайство» КК України.

Окремого розгляду потребує вимагання неправомірної вигоди, яке є кваліфікуючою ознакою корупційних правопорушень (ч. 4 ст. 354, ч. 3 ст. 368, ч. 4 ст. 368-3, ч. 4 ст. 368-4, ч. 3 ст. 369-2 КК України). У практичному словнику синонімів української мови особливістю вимагання є досягнення бажаного результату певними засобами психологічного впливу (домагатися, видирати погрозами, правдами й неправдами, шантажувати) [261, с. 42]. Вимагання полягає у наказі виконати настанову ініціатора. Така вимога підкріплена відкритими чи прихованими погрозами. Засобами вимагання як психологічного впливу є оголошення адресату визначених термінів чи засобів, виконання вимоги без пояснень і обґрунтувань, висунення беззаперечних заборон і обмежень, залякування погрозами, шкідливими наслідками [278, с. 8]. Посилення караності за одержання хабара, поєднаного з вимаганням, пояснюється не лише особливим характером взаємовідносин між хабародавцем і службовою особою як ініціатором таких

взаємовідносин, а й тим, що зазначений злочин посягає на додатковий об'єкт – права і законні інтереси особи, для яких виникає загроза заподіяння їм шкоди [107, с. 183–184].

Законодавче визначення вимагання неправомірної вигоди передбачене у п. 5 примітки до ст. 354, де вказується, що у ст.ст. 354, 368, 368-3 і 368-4 КК України під вимаганням неправомірної вигоди слід розуміти вимогу щодо надання неправомірної вигоди з погрозою вчинення дій або бездіяльності з використанням свого становища, наданих повноважень, влади, службового становища стосовно особи, яка надає неправомірну вигоду, або умисне створення умов, за яких особа вимушена надати неправомірну вигоду з метою запобігання шкідливим наслідкам щодо своїх прав і законних інтересів.

Отже, вимагання неправомірної вигоди може мати дві форми: відкриту та завуальовану. Прикладом першої форми вимагання неправомірної вигоди є вирок Броварського міськрайонного суду Київської області від 31 липня 2014 р.Так, до директора СКП Броварської міської ради Київської області «Броварська ритуальна служба» Ю. звернувся В. у зв'язку зі смертю свого родича з метою організації поховання померлого, придбання ритуальної атрибутики та влаштування поховання. Відтак Ю., зловживаючи своїм службовим становищем, з метою одержання неправомірної вигоди, достовірно знаючи порядок виділення безоплатного місця для поховання померлих (їхніх останків) чи урн із прахом, а також створювання рівних умов для поховання померлого незалежно від місця проживання, власноручно написав на аркуші паперу суму коштів у розмірі 3000 гривень за виділення місця для поховання на кладовищі в м. Бровари. Окрім того, він запевнив В., що останній самостійно, без його згоди не зможе отримати місце для поховання померлого, оскільки померлий проживав в м. Києві. Усвідомлюючи можливість настання негативних наслідків для себе та членів своєї родини, В. був вимушений передати Ю. неправомірну вигоду за виділення місця під поховання померлого [37].

Натомість приклад завуальованої форми вимагання неправомірної вигоди наводять О. О. Дудоров та Я. В. Ризак. Так, засуджений, перебуваючи на посаді директора ПП «Енергія», отримав від підлеглого працівника заяву про звільнення з роботи за власним бажанням, який повідомив, що підшукав для себе більш оплачувану роботу. Засуджений із метою отримання неправомірної вигоди від працівника у сумі 1300 грн. його заяву не розглянув та, погрожуючи звільненням з роботи за прогули і відмовою видачі трудової книжки, видав наказ про оголошення вказаному працівнику догани за порушення ним трудової дисципліни. Бажаючи вирішити питання щодо звільнення з роботи у позитивний для себе спосіб, працівник надав засудженому неправомірну вигоду у розмірі 1300 грн.; після цього службова особа анулювала наказ про оголошення догани та видала наказ про звільнення з роботи за власним бажанням [107, с. 182–183].

Аналізуючи зміст поняття неправомірної вигоди, постає певне застереження законодавця, а саме: факт вимагання неправомірної вигоди наявний лише за умови, якщо у разі її надання фігурують саме законні інтереси особи, які можуть постраждати. У Рішенні Конституційного Суду України від 1 грудня 2004 р. у справі за конституційним поданням 50 народних депутатів України щодо офіційного тлумачення окремих положень ч. 1 ст. 4 ЦПК України від 1 грудня 2004 р. № 18-рп/2004 поняття «охоронюваний законом інтерес» розглядається як прагнення до користування конкретним матеріальним та (або) нематеріальним благом, як зумовлений загальним змістом об’єктивного і прямо неопосередкований у суб’єктивному праві простий легітимний дозвіл, що є самостійним об’єктом судового захисту та інших засобів правової охорони з метою задоволення індивідуальних і колективних потреб, які не суперечать Конституції і законам України, суспільним інтересам, справедливості, добросовісності, розумності та іншим загальноправовим засадам [282]. Отже, під законними інтересами слід розуміти такі, які відповідають положенням чинного законодавства (їм не суперечать) та захищаються державою в особі компетентних органів.

Свого часу ще О. Я. Свєтлов писав, що вимагання хабара (неправомірної вигоди) не вбачалось у тих випадках, коли під загрозу ставились незаконні інтереси особи, в якої вимагали хабар (неправомірну вигоду) [293, с. 511–516]. Тобто, якщо особа, яка надала неправомірну вигоду нібито у зв'язку з її вимаганням, зацікавлена у злочинній поведінці спеціального суб'єкта (наприклад, закриття слідчим щодо неї кримінального провадження за вчинення діяння, що містить ознаки складу злочину), то у такому випадку аж ніяк не можна говорити про вимушеність надання такої вигоди, оскільки вона може відмовитись від відповідної пропозиції і в подальшому на законних підставах підлягати кримінальній відповідальності за вчинений злочин. Така ж позиція простежується на практиці. Так, за вироком Олександрійського міськрайонного суду Кіровоградської області від 15 серпня 2011 р. особу було визнано винною у тому, що вона, працюючи на посаді завідувача терапевтичного відділення Олександрійської міської лікарні № 1, виконуючи обов'язки голови комісії для проведення медичного огляду на право керування транспортними засобами, отримала від Б. та К. неправомірну вигоду у розмірі 500 грн. за видачу останнім передбачених законом довідок про придатність до керування транспортним засобом без проходження обов'язкового огляду лікарями. Органи досудового розслідування дії завідувача терапевтичного відділення кваліфіковано за діючою на той час ч. 2 ст. 368 КК України як такі, що вчинені повторно та поєднані з вимаганням одержання неправомірної вигоди. Однак місцевий суд зазначені ознаки виключив із обвинувачення та перекваліфікував дії підсудного за ч. 1 ст. 368 КК України, пославшись на те, що потерпілі не могли вимагати довідок, оскільки вимога надати неправомірну вигоду за вчинення незаконних дій в інтересах потерпілих не може розцінюватися як вимагання та одержання неправомірної вигоди, оскільки не порушує законні права цих осіб [283]. Таке рішення суду, безумовно, є правильним, оскільки Б. та К. було вигідно, щоб завідувач терапевтичного відділення одержав неправомірну вигоду та надав відповідні довідки без проходження ними обов'язкового огляду

лікарями. Тобто про вимушеність надання неправомірної вигоди слід говорити тоді, коли потерпілий «не мав іншого виходу», коли єдиний шлях вирішення проблеми полягав у наданні неправомірної вигоди. В цьому випадку Б. та К. просто необхідно було пройти лікарський огляд та на законних підставах отримати відповідний документ. Тобто у них був вибір, однак Б. та К. обрали легший шлях, зокрема підкуп службової особи.

Таким чином, аналіз об'єктивної сторони складів злочинів, які полягають у прийнятті пропозиції, обіцянки або одержанні неправомірної вигоди, свідчить про недоцільність використання у КК України понять «прийняття пропозиції (обіцянки) неправомірної вигоди», «прохання надати таку вигоду для себе чи третьої особи» та «пропозиція чи обіцянка здійснити вплив за надання такої вигоди» із таких підстав: 1) факт прийняття пропозиції неправомірної вигоди, без «підкріплення» його відповідними діями, не має чіткого вияву на практиці, що свідчить лише про ймовірне виявлення умислу, за що не передбачена кримінальна відповідальність; 2) факт прийняття пропозиції неправомірної вигоди складно, а то й неможливо, довести у правозастосовній діяльності, оскільки для того, щоб притягнути службову чи іншу особу, дії якої підпадають під ознаки досліджуваних складів злочинів, до кримінальної відповідальності, потрібні вагомі докази, а не лише її згода на одержання неправомірної вигоди; 3) прийняття обіцянки неправомірної вигоди необхідно розглядати як готування до вчинення злочину та кваліфікувати відповідні дії за ч. 1 ст. 14 та відповідною статтею Особливої частини КК України, де передбачена відповідальність за одержання неправомірної вигоди конкретним суб'єктом; 4) у кожній із досліджуваних статей, враховуючи типовість, схожість їх законодавчих конструкцій (єдина основа, спільні констатуючі ознаки), слід дотримуватися єдиного трактування злочинного діяння; 5) розмаїтість та «розмитість» форм злочинної поведінки ускладнює розуміння змісту диспозицій аналізованих статей, що призводить до помилок під час проведення кримінально-правової кваліфікації.

2.3 Суб'єкт складів злочинів, які полягають у прийнятті пропозиції, обіцянки або одержанні неправомірної вигоди

Для кримінально-правової оцінки суспільно небезпечної поведінки особи потрібно встановлювати низку обов'язкових ознак, що характеризують її деліктоздатність, передусім розкривають її осудність та відображають внутрішнє ставлення до дій, котрі вона вчиняє. Перша група ознак досліджується у рамках аналізу суб'єкта складу злочину, натомість друга – його суб'єктивної сторони [306, с. 160].

Суб'єкт злочину, поряд із об'єктом, об'єктивною та суб'єктивною сторонами, є обов'язковим і самостійним елементом будь-якого складу злочину. Його відсутність виключає наявність складу злочину загалом, що, своєю чергою, зумовлює відсутність підстав для притягнення особи до кримінальної відповідальності. Ознаки, що характеризують суб'єкта, нерозривно пов'язані з усіма іншими елементами складу злочину (своїм суспільно небезпечним діянням (об'єктивна сторона злочину) суб'єкт завдає шкоди об'єкту посягання, діючи при цьому винно (суб'єктивна сторона) [366, с. 125].

У КК України передбачений зміст поняття загального (фізична осудна особа, яка вчинила злочин у віці, з якого, відповідно до КК, може наставати кримінальна відповідальність (ч. 1 ст. 18 КК України) та спеціального (фізична осудна особа, що вчинила злочин у віці, з якого може наставати кримінальна відповідальність за злочин, суб'єктом якого може бути лише певна особа) суб'єкта (ч. 2 ст. 18 КК України). У теорії кримінального права вказується, що у суб'єкта злочину, як елемента складу злочину, наявні певні ознаки, що дає можливість характеризувати особу як суб'єкта злочину і застосувати до неї відповідні міри кримінальної відповідальності [314, с. 57–58]. Відповідні ознаки поділяються на обов'язкові та додаткові. До обов'язкових ознак суб'єкта злочину належать: фізична особа; загальний вік, з якого може наставати кримінальна відповідальність; осудність особи. Відсутність будь-якої із цих обов'язкових ознак указує на відсутність суб'єкта злочину взагалі. У тих випадках, коли, окрім

обов'язкових ознак суб'єкта злочину, передбачаються його додаткові ознаки, які встановлені відповідною кримінально-правовою нормою, то їх наявність дає змогу охарактеризувати суб'єкта злочину як спеціального [15, с. 146; 11, с. 22].

Найперше слід проаналізувати зміст загальних ознак, зокрема з'ясувати, чи існує їх специфіка щодо осіб, які вчинили корупційні злочини, що полягають у прийнятті пропозиції, обіцянки або одержанні неправомірної вигоди). У вітчизняній теорії кримінального права загальноприйнятою є позиція, що суб'єктом будь-якого злочину може бути лише фізична особа, тобто людина [185, с. 82; 9, с. 42; 237, с. 111], оскільки суб'єктивна сторона, яка є обов'язковим елементом усіх складів злочинів, передбачає психічне ставлення особи до свого діяння та злочинних наслідків [237, с. 111]. На думку Н. Ф. Кузнєцової, за колективною відповідальністю юридичної особи можуть ховатися справжні винуватці злочину. Внаслідок «покарання» юридичної особи з вини її керівників можуть постраждати невинні працівники відповідного підприємства (наприклад, виникнення проблем працевлаштування звільнених людей, невиплата заробітної плати тощо) [185, с. 82].

Така позиція повністю відповідає принципам кримінально-правової кваліфікації, відповідно до яких особа притягується до кримінальної відповідальності за власні дії з урахуванням характеру вчинених нею дій (принцип індивідуальності). Питання кваліфікації вирішуються окремо щодо кожного з обвинувачених (принцип індивідуальності). Однак позиція щодо визнання суб'єктом злочину лише фізичної особи неодноразово зазнавала критики у працях В. К. Грищука [99], Б. М. Грека [95], Р. Р. Кузьміна [186], О. Ф. Пасєки [248] та інших авторів.

Наукову ідею щодо можливості застосування заходів кримінально-правового характеру до юридичних осіб підтримано законодавцем. Зокрема, відповідно до ЗУ від 23 травня 2013 р. № 314-VII Загальна частина КК України була доповнена новим розділом (XIV-1 «Заходи кримінально-правового характеру щодо юридичних осіб»), згідно з яким до юридичної особи можуть застосовуватись такі заходи кримінально-правового характеру як штраф,

конфіскація майна та ліквідація (ст. 96-6). За основу взято принцип винної кримінальної відповідальності фізичної особи, яка вчинила злочин від імені та в інтересах юридичної особи. У кримінально-правовій літературі з цього приводу зазначається, що важко довести, що винна фізична особа діяла саме «від імені» юридичної особи, оскільки підприємства, установи чи організації не дають уповноваженим особам довіреність на вчинення злочину. Теж саме можна сказати про вчинення злочину «в інтересах» юридичної особи, які закономірно випливають з мети її діяльності, що визначається установчими документами юридичної особи, відповідно до законодавства України. Навряд чи можна побачити установчі документи юридичних осіб, у яких би зазначалось, що метою цього підприємства, установи чи організації є вчинення злочину [138, с. 135].

Своєю чергою, аналіз розділу XIV-1 Загальної частини КК України засвідчує, що відповідні заходи щодо юридичних осіб можуть застосовуватись за вчинення фізичними особами злочинів, які полягають у пропозиції, обіцянці або наданні неправомірної вигоди (ч. 1, 2 ст. 368-3, чч. 1, 2 ст. 368-4, ч. 1 ст. 369-2 КК України), і лише в одному випадку – за прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди за зловживання впливом (чч. 2, 3 ст. 369-2 КК України). Однак, як слушно вважає Н. В. Кимлик, враховуючи крайній формалізм українського правосуддя, довести факт вчинення злочину від імені чи в інтересах юридичної особи (навіть якщо вона отримала від вчинення цього злочину матеріальну вигоду або інші переваги) доволі складно [138, с. 135]. Це підтверджують і матеріали судової практики, а, точніше, їх відсутність. Зокрема, не віднайдено жодної справи, де б до юридичних осіб застосовувались заходи кримінально-правового характеру за вчинення злочину, передбаченого чч. 2, 3 ст. 369-2 КК України, однак de ure, згідно з положеннями ст. 96-3 КК України, не виключена така можливість.

Наступною ознакою загального суб'єкта складу злочину є встановлення законом віку, з досягненням якого може наставати кримінальна відповідальність. У ч. 1 ст. 22 КК України зазначається, що кримінальній відповідальності підлягають особи, яким до вчинення злочину виповнилося шістнадцять років.

Натомість вичерпний перелік осіб, які підлягають кримінальній відповідальності за вчинення злочинів у віці від чотирнадцяти до шістнадцяти років, передбачений у ч. 2 ст. 22 КК України.

Водночас із аналізу ст. 22 КК України не завжди можна чітко визначити мінімальний вік спеціальних суб'єктів злочинів, в тому числі і тих, що підлягають кримінальній відповідальності за прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди. М. З. Вовк з цього приводу зауважує, що за «віковими» особливостями спеціальних суб'єктів складу злочину слід поділити на три групи: 1) ті, мінімальний вік яких можна визначити шляхом аналізу ст. 22 КК України; 2) ті, мінімальний вік яких установлений у певних нормативно-правових актах або його можна визначити шляхом їх аналізу; 3) ті, мінімальний вік яких законодавчо не врегульований [85, с. 227]. Відтак вважаємо, що суб'єктів аналізованих складів злочинів слід віднести до другої групи, тобто тих, мінімальний вік яких установлений у певних нормативно-правових актах або його можна визначити шляхом їх аналізу.

Водночас із положень кримінального законодавства простежується, що суб'єктами аналізованих посягань є: 1) службова особа публічного права (ст. 368 КК України); 2) службова особа приватного права («недержавного сектору») (чч. 3, 4 ст. 368-3 КК України); 3) особа, яка надає публічні послуги (ч. 3, 4 ст. 368-4 КК України); 4) особа, яка зловживає впливом (чч. 2, 3 ст. 369-2 КК України); 5) працівник підприємства, установи чи організації чи особа, яка працює на користь підприємства, установи чи організації (чч. 3, 4 ст. 354 КК України).

Вважається, що питання про вік, з якого може наставати кримінальна відповідальність за злочини, які характеризуються бланкетними диспозиціями статті Особливої частини КК України, повинно враховуватись у рамках законодавства, що регулює відповідні суспільні відносини. Відповідно, за віком спеціальний суб'єкт злочину має відповідати віку суб'єкта відносин, учасником яких він є [1, с. 112]. У теорії кримінального права не існує одностайності думок з приводу віку, досягнувши якого, можна бути службовою особою, та, зокрема, виступати суб'єктом вчинення злочину, передбаченого

ст. 368 КК України. У цьому контексті можна виокремити два підходи. Зокрема, представники першого вважають можливим визнати особу службовою тільки після досягнення нею вісімнадцяти років [218, с. 60; 293, с. 131; 124, с. 197; 28, с. 49; 102, с. 27]. На користь своєї позиції наводять такі аргументи: по-перше, оцінка дій, що належать до об'єктивної сторони злочинів у сфері службової діяльності як протиправних і кримінально караних, не завжди доступна розумінню неповнолітньої особи; по-друге, виконання службовою особою відповідних обов'язків полягає у здійсненні функцій представника, яким, відповідно до цивільного законодавства, може бути тільки повнолітня особа; по-третє, виконання таких функцій часто пов'язане з укладенням договору про повну матеріальну відповідальність, який може бути укладений лише з особою, яка досягла вісімнадцятирічного віку [218, с. 60].

Натомість представники другого підходу переконані, що службовою може бути особа зі шістнадцятирічного віку [206, с. 40; 88, с. 528; 198, с. 73–74], оскільки, по-перше, у житті трапляється так, що молода людина значно випереджає своїх однолітків як у фізичному, так і в розумовому розвитку; по-друге, у цивільному законодавстві немає такої вимоги, щоб представником була тільки повнолітня особа, – головне, щоб вона була наділена повною цивільною дієздатністю; по-третє, повна цивільна дієздатність може бути надана фізичній особі, яка досягла шістнадцяти років і працює за трудовим договором, а також неповнолітній особі, яка записана матір'ю або батьком дитини (ч. 1 ст. 35 ЦК України) [198, с. 73–75].

Відтак слушною постає позиція представників другого підходу щодо визнання особи службовою тільки після досягнення нею вісімнадцяти років. Розглядаючи вік із різних точок зору, необхідно найперше зважати на волю особи, що вчиняє злочин, яка, без сумніву, становить основу його усвідомленої протиправної поведінки [242, с. 83]. Окрім того, слід також урахувати ступінь фізичного і психічного розвитку, соціально-психологічні особливості (інтелектуальні, вольові, емоційні) людини, здатність суб'єкта під час вчинення злочину усвідомлювати його фактичний характер і суспільну

небезпечність [226, с. 35]. Учинення службовою особою злочину, який полягає у прийнятті пропозиції, обіцянки або одержанні неправомірної вигоди, не є характерним для осіб у віці 16 років, оскільки для цього потрібно мати певний рівень психофізіологічної зрілості. Така особа, на думку І. І. Карпець, «ні життя, ні виробництва не знає» [135, с. 177]. Вона не в змозі повною мірою усвідомлювати об'єктивну сторону злочину та протиправність своїх дій. Отже, для цього необхідний більш зрілий вік, відповідна освіта та життєвий досвід.

Далі слід з'ясувати, з якого віку особа може провадити професійну діяльність, пов'язану з наданням публічних послуг, чи бути працівником підприємства, установи чи організації та, відповідно, виступати суб'єктом вчинення злочинів, передбачених чч. 3, 4 ст. 368-4 та чч. 3, 4 ст. 354 КК України. Зазначимо, що у диспозиції статті законодавець наводить перелік осіб, які можуть визнаватися спеціальним суб'єктом відповідного злочину (аудитор, нотаріус, приватний виконавець, оцінювач, експерт, арбітражний керуючий, незалежний посередник, член трудового арбітражу, третейський суддя, інша особа, яка здійснює професійну діяльність, пов'язану з наданням публічних послуг). Натомість у чч. 3, 4 ст. 354 КК України лише загалом окреслено суб'єкт відповідного складу злочину – працівник підприємства, установи чи організації. Відповідно, вік наведених осіб не є однаковим для всіх категорій, оскільки це залежить від відповідних вимог, яким повинні відповідати певні категорії осіб та які становлять основу виконання ними своїх повноважень. Окрім того, освоєння конкретної професії вимагає затрати часу, проходження навчання та досвіду. Так, наприклад, відповідно до ЗУ «Про аудиторську діяльність» від 22 квітня 1993 р., передумовами виникнення компетенції аудитора є: 1) здобуття вищої економічної або юридичної освіти, документ про здобуття якої визнається в Україні; 2) необхідні знання з питань аудиту, фінансів, економіки та господарського права; 3) досвід роботи не менше трьох років підряд на посадах ревізора, бухгалтера, юриста, фінансиста, економіста, асистента (помічника) (ч. 3 ст. 10); 4) наявність сертифіката, що визначає його кваліфікаційну придатність на заняття аудиторською діяльністю на території

України (ч. 1 ст. 10); 5) включення його до Реєстру аудиторських фірм та аудиторів (якщо має намір займатися аудиторською діяльністю як фізична особа – підприємець) (чч. 1, 3 ст. 4) [262]. Отже, із наведеного очевидно, що аудитор як спеціальний суб'єкт посягання може підлягати кримінальній відповідальності за прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди однозначно у більш зрілому віці, аніж 18 років, оскільки навіть якщо припустити, що відповідна особа має вищу економічну або юридичну освіту, то їй необхідно ще мати досвід роботи (три роки), отримати сертифікат.

Те саме можна сказати і про експертів. Так, відповідно до ст. 10 ЗУ «Про судову експертизу» від 25 лютого 1994 р., судовими експертами державних спеціалізованих установ можуть бути фахівці, які мають належну вищу освіту, освітньо-кваліфікаційний рівень не нижче спеціаліста, пройшли відповідну підготовку та отримали кваліфікацію судового експерта з певної спеціальності. До проведення судових експертиз, крім тих, що здійснюються виключно державними спеціалізованими установами, можуть залучатися також судові експерти, які не є працівниками цих установ, за умови, що вони мають відповідну вищу освіту, освітньо-кваліфікаційний рівень не нижче спеціаліста, пройшли підготовку в державних спеціалізованих установах, атестовані та отримали кваліфікацію судового експерта з певної спеціальності [269]. Відтак для того, щоб експерт визнавався особою, яка надає публічні послуги, та у випадку вчинення дій, передбачених чч. 3, 4 ст. 368-4 КК України, підлягав кримінальній відповідальності, він повинен володіти певними знаннями, відповідною освітою тощо. Однак не слід виключати випадки, коли експертом може стати й особа у віці вісімнадцяти років, оскільки інколи особа раніше за своїх ровесників закінчує школу та завчасно вступає до вищого навчального закладу. Окрім того, введення нових методів навчання, постійний уплив книг, кіно, радіо, телебачення інтенсифікує розумовий розвиток людей, прискорює процес переходу від дитинства до юності і становлення особистості [183, с. 38].

Потрібно також з'ясувати, з якого віку може наставати кримінальна відповідальність за прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної

вигоди особою, яка зловживає впливом. Слід зазначити, що у ч. 2 ст. 369-2 відсутні будь-які приписи, що розкривають ознаки суб'єкта зловживання впливом. Відтак передусім необхідно з'ясувати, хто може бути суб'єктом зловживання впливом. У ст. 12 Кримінальної конвенції про боротьбу з корупцією, підписаної від імені України 27 січня 1999 р. № 252-V, зазначається, що «кожна Сторона вживатиме таких законодавчих та інших заходів, які можуть бути необхідними для встановлення у своєму національному законодавстві кримінальної відповідальності за умисне вчинення обіцяння, пропонування чи надання прямо або опосередковано будь-якої неправомірної переваги будь-якій особі, яка заявляє чи підтверджує, що вона може за винагороду зловживати впливом на прийняття рішень будь-якою особою...» [162]. Тобто у Конвенції не конкретизовано, кого слід відносити до «будь-яких осіб».

Більш детальна інформація з приводу того, хто може виступати суб'єктом злочину зловживання впливом, наведена у п. «б» ст. 18 «Зловживання впливом» Конвенції ООН проти корупції від 11 грудня 2003 р., у якій зазначено: «вимагання або прийняття державною посадовою особою чи будь-якою іншою особою, особисто або через посередників, будь-якої неправомірної переваги для самої себе чи для іншої особи, щоб ця особа чи така інша особа зловживала своїм справжнім або удаваним впливом...». Своєю чергою, у ст. 2 цієї Конвенції передбачено, що поняття державної посадової особи охоплює три категорії осіб, зокрема: 1) будь-яка особа, яка обіймає посаду в законодавчому, виконавчому, адміністративному або судовому органі; 2) будь-яка інша особа, яка виконує будь-яку державну функцію, зокрема для державного органу або державного підприємства, або надає будь-яку державну послугу; 3) будь-яка інша особа, що визначається як «державна посадова особа» у внутрішньому праві Держави-учасниці. Тобто у Конвенції йдеться про незаконне використання державною посадовою особою того впливу, яким вона наділена у зв'язку зі своїм службовим становищем. Що стосується поняття «інша особа», то, мабуть, під ним слід розуміти будь-яку іншу особу, зокрема як спеціального, так і загального суб'єкта.

У кримінально-правовій літературі питання, кого слід визнавати суб'єктом злочину, передбаченого ч. 2 ст. 369-2 КК України, не отримало однозначного вирішення. З цього приводу можна виокремити три позиції. Зокрема, представники першої вважають, що суб'єкт досліджуваного складу злочину (чч. 2, 3 ст. 369-2 КК України) є загальним [173, с. 488; 354, с. 324]. Натомість представники другої позиції стверджують, що суб'єктом може бути будь-яка фізична осудна особа, яка досягла віку шістнадцяти років, в тому числі й службова особа (за умови, що обіцяний, запропонований, здійснений нею вплив на особу, уповноважену на виконання функцій держави, зумовлено не наданою їй у межах служби владою чи службовим становищем, а близькими, дружніми чи будь-якими іншими позаслужбовими відносинами з останньою [238, с. 408; 157, с. 6–7; 160, с. 97; 288, с. 153]. Врешті, представники третього підходу переконані, що суб'єкт зловживання впливом є спеціальним [228, с. 1090; 175, с. 771].

Кожна із наведених позицій варта уваги, однак, видається, що суб'єкт злочину, передбаченого ч. 2 ст. 369-2 КК України, аж ніяк не може бути загальним, оскільки у п. 3 примітки до ст. 354 КК України визначено коло суб'єктів, які можуть отримати неправомірну вигоду (працівник підприємства, установи чи організації, особа, яка надає публічні послуги, службова особа), з-поміж яких немає загального суб'єкта. Окрім того, така позиція випливає з аналізу п. 1. ч. 1 ст. 96-3 КК України, де зазначено, що до юридичної особи можуть бути застосовані заходи кримінально-правового характеру у випадку вчинення її уповноваженою особою від імені та в інтересах юридичної особи злочину, передбаченого ст. 369-2 КК України. З цього приводу В. М. Киричко слушно зауважує, що подібно до того, як поняття «зловживання службовим становищем» само собою вказує на те, що суб'єктом такого зловживання є будь-яка особа, яка займає службове становище, поняття «зловживання впливом» само собою обмежує коло суб'єктів цих дій будь-якими особами, які мають законний вплив на особу, уповноважену на виконання функцій держави, але зловживають ним [140, с. 42]. Окрім того, навіть якщо і припустити, що суб'єкт зловживання впливом є загальним, то такий факт у практичній діяльності

неможливо довести, оскільки вигодоодержувач шукатиме виправдання і «вигідніше для себе становище», посилаючись на те, що хотів заволодіти чужим майном шляхом обману чи зловживання довірою, оскільки санкція статті за шахрайство є менш сувора, ніж санкція статті за зловживання впливом. Навіть якщо будуть докази винуватості вигодоодержувача (покази свідків, аудіо- чи відеозапис та інші), його обвинувачення ґрунтуватиметься на його показах. Тому, якщо він вкаже, що не мав наміру вплинути на прийняття рішення особою, уповноваженою на виконання функцій держави, такий факт просто неможливо буде спростувати.

Видається, що суб'єктом зловживання впливом може бути лише службова особа (в тому числі службова особа юридичної особи приватного права), яка використовує можливості, пов'язані зі своїми повноваженнями, для впливу на особу, яка уповноважена на виконання функцій держави. Принагідно зазначимо, що у словнику української мови поняття «вплив» трактується як дія, яку певна особа виявляє стосовно іншої особи; сила влади, авторитету [298, с. 751]. Окрім того, аналіз вироків судів за цією категорією справ засвідчує, що суб'єктом складу зловживання впливом є службова особа [51; 33; 75]. Як приклад наведемо вирок Городоцького районного суду Хмельницької області від 25 травня 2016 р. Так, М., перебуваючи на посаді начальника Городоцького районного сектора Головного управління Державної служби з надзвичайних ситуацій у Хмельницькій області, будучи службовою особою, яка займає відповідальне становище, перебуваючи на посаді керівника структурного підрозділу органу державного управління, одержав від В. неправомірну вигоду в сумі 400 (чотириста) доларів США, що за курсом Національного банку України станом на 11 лютого 2015 р. становило 9936 гривень, для третьої особи за вплив на прийняття рішення особою, уповноваженою на виконання функцій держави, за таких обставин. 26 січня 2015 р. М. під час розмови з пожежником-рятувальником 32-го державного пожежно-рятувального посту повідомив В. про те, що той, із метою уникнення неприємностей по службі, повинен надати кошти в розмірі 400 доларів США за вплив на керівництво ГУ ДСНС України у Хмельницькій

області при прийнятті ним рішення про проведення перевірок роботи В. та вирішенні питання про притягнення останнього до дисциплінарної відповідальності чи звільнення з посади пожежника-рятувальника [40]. Таким чином, кримінальна відповідальність за прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди особою, яка зловживає впливом (службова особа публічного права та службова особа приватного права), настає у віці вісімнадцяти років.

Наступною загальною ознакою, яка характеризує суб'єкта складу злочину, є його осудність. Формулу осудності необхідно виводити на підставі трьох критеріїв: двох змістовних (психологічного і медичного) та формально-правового (юридичного). Змістовні критерії характеризують власне оцінку психічного стану особи і визначають інтелектуально-вольові здатності особи під час вчинення злочину. Інтелектуальна ознака розглядається як здатність особи під час вчинення злочину усвідомлювати фактичний характер і суспільну небезпеку здійснюваних дій та їх наслідків. Вольова ознака – здатність особи під час вчинення злочину керувати своїми діями та діяти відповідно до своєї волі [242, с. 110]. Натомість формально-правовий (юридичний) критерій допомагає встановити наявність юридичного факту, що супроводжується висловом «під час вчинення злочину» [30, с. 130–131]. Медичний критерій осудності характеризує наявність у особи відносного психічного здоров'я, що не виходить за рамки «психічної норми» і відповідно – осудності [30, с. 132]. Відтак для того, щоб стверджувати, що особа підлягає кримінальній відповідальності за прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди та є осудною, вона має бути психічно здоровою, усвідомлювати, що, вчиняючи корупційний злочин, незаконно збагачується та порушує інтереси фізичних чи юридичних осіб, а також суспільства загалом. Окрім того, відповідна особа повинна не лише усвідомлювати суспільну небезпеку своїх дій, а й робити певні вчинки (керувати своїми діями) задля досягнення своєї мети (наприклад, відкрити рахунок у банку для того, щоб потерпілий міг переслати на нього неправомірну вигоду чи зустрітися в певному місці для її одержання тощо).

Далі необхідно проаналізувати ознаки спеціальних суб'єктів складів злочинів, які полягають у прийнятті пропозиції, обіцянки або одержанні неправомірної вигоди. Як уже зазначалось у роботі, суб'єкти аналізованих складів злочинів є різними. Тому передусім слід проаналізувати ознаки спеціального суб'єкта злочину, передбаченого ст. 368, ч. 2, 3 ст. 369-2 КК України, – службової особи (по суті, службові особи публічного права). Відповідно до чч. 3, 4 ст. 18 та пп. 1, 2 примітки до ст. 364 КК України, службовими визнаються особи, які здійснюють функції представника влади чи місцевого самоврядування на постійній, тимчасовій основі чи за спеціальним повноваженням; обіймають на підприємствах, в установах чи організаціях незалежно від форми власності посади, пов'язані з виконанням організаційно-розпорядчих чи адміністративно-господарських обов'язків. Відзначимо, що зміст цих ознак детально опрацьований у кримінально-правовій літературі на прикладі злочинів у сфері службової діяльності. Тому коротко зупинимось на кожній із них.

З приводу першої ознаки, яка характеризує службову особу, зазначимо, що представниками влади є працівники, які здійснюють функції влади [139, с. 12; 189, с. 18], є працівниками державних органів та їх апарату, що наділені правом у межах своєї компетенції ставити вимоги, а також приймати рішення, обов'язкові для виконання юридичними і фізичними особами незалежно від їх відомчої належності і підлеглості (ч. 2 п. 1 Постанови Пленуму Верховного суду України від 26 квітня 2002 р. № 5 «Про судову практику у справах про хабарництво») [258].

За характером владних повноважень визнають дві категорії представників влади: 1) особи, які безпосередньо здійснюють владу (депутати, члени Уряду, судді тощо); 2) особи, наділені владними повноваженнями щодо непідлеглих фізичних осіб і організацій, тобто наділені повноваженнями публічного характеру [127, с. 424; 198, с. 78–79]. Функції влади визначаються завданнями, що стоять перед органом, який він представляє [90, с. 12], та характером повноважень, якими наділені представники влади у зв'язку з їхньою службовою компетенцією [239, с. 91]. Так, до представників влади належать народні депутати України, судді [177, с. 985; 228, с. 847], керівники державних адміністрацій та

органів місцевого самоврядування, контролери [177, с. 985], працівників контрольних і ревізійних служб [123, с. 5], працівники поліції [228, с. 847] тощо.

Наступна ознака службової особи як спеціального суб'єкта (обіймання посад, пов'язаних із виконанням організаційно-розпорядчих обов'язків) полягає у виконанні обов'язків щодо здійснення керівництва галуззю промисловості, трудовим колективом, ділянкою роботи, виробничою діяльністю окремих працівників на підприємствах, в установах чи організаціях незалежно від форми власності [97, с. 57; 177, с. 986; 227, с. 733]. Щодо ознаки, яка характеризує службову особу як спеціального суб'єкта (обіймання посад, пов'язаних із виконанням адміністративно-господарських обов'язків), то її суть зводиться до управління та розпорядження чужим для себе майном (державним, колективним чи приватним) незалежно від форми власності [198, с. 94]. Водночас установити вичерпний перелік посад, обіймання яких пов'язане з виконанням організаційно-розпорядчих чи адміністративно-господарських обов'язків, неможливо, оскільки, як слушно зауважує В. Г. Хашев, постійно постає потреба у створенні нових та скасуванні деяких існуючих посад, потреба в яких уже відпала [357, с. 121].

Слід зазначити, що у теорії кримінального права свого часу тривала дискусія щодо того, чи слід вважати службовими особами експертів [132, с. 89; 293, с. 119; 222, с. 17], нотаріусів [344, с. 31; 5, с. 34] та інших. Однак це питання нині втратило актуальність у зв'язку із уведенням Законом України від 7 квітня 2011 р. у КК України статей 365-2, 368-4 КК України, де однозначно визначено, що вказані особи належать до таких, які у процесі професійної діяльності надають публічні послуги, та у разі прийняття ними пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди підлягають кримінальній відповідальність за ч. 3 чи ч. 4 ст. 368-4 КК України.

Однак не слід забувати, що, наприклад, оцінювачі, які належать до осіб, які надають публічні послуги (ч. 1 ст. 368-4 КК України), можуть також в окремих випадках визнаватись службовими особами публічного права, якщо перебувають на державній службі у держави та обіймають керівні або

інші посади. Окрім того, службовими особами вважатимуться керівники експертних установ, які мають характерні для службових осіб повноваження і використовують їх у зв'язку з керівництвом експертною установою, мають підлеглих працівників і здійснюють організаційно-розпорядчі та адміністративно-господарські функції. Керівник аудиторської фірми, за ознакою виконання організаційно-розпорядчих обов'язків, також повинен визнаватися службовою особою чи нотаріус, який очолює нотаріальну контору, здійснюючи керівництво підпорядкованими йому працівниками. Відповідно, прийняття пропозиції, обіцянки або одержання такими особами неправомірної вигоди буде кваліфікуватися за статтею, яка регламентує відповідальність за злочини у сфері службової діяльності [217].

Необхідно також визначити, яку категорію службових осіб слід відносити до таких, що займає відповідальне чи особливо відповідальне положення. Це питання розкрито у ч. 2 примітки до ст. 368 КК України, норма якої є відсильною, оскільки повний перелік вказаних службових осіб передбачений у ЗУ «Про державну службу» від 10 грудня 2015 р. № 889-VIII та ЗУ «Про службу в органах місцевого самоврядування» від 7 червня 2001 р. № 2493-III. Так, службовими особами, які займають відповідальне становище, є особи, які зазначені у п. 1 примітки до статті 364 КК України, посади яких згідно зі ст. 6 ЗУ «Про державну службу» [264] належать до категорії «Б» (керівники структурних підрозділів Секретаріату Кабінету Міністрів України та їх заступники; керівники структурних підрозділів міністерств, інших центральних органів виконавчої влади та інших державних органів, їх заступники; керівники територіальних органів цих державних органів та їх структурних підрозділів, їх заступники; заступники голів місцевих державних адміністрацій; керівники апаратів апеляційних та місцевих судів; керівники структурних підрозділів апаратів судів, їх заступники; заступники керівників державної служби в інших державних органах, юрисдикція яких поширюється на всю територію України), судді, прокурори і слідчі, а також інші, крім зазначених у п. 3 примітки до ст. 368 КК України, керівники і заступники керівників органів

державної влади, органів місцевого самоврядування, їх структурних підрозділів та одиниць. Як приклад вчинення злочину службовою особою, яка займає відповідальне становище, є вирок Хмельницького міськрайонного суду Хмельницької області від 23 липня 2014 р., за яким вона визнана винною за одержання неправомірної вигоди за таких обставин. Перебуваючи на посаді начальника відділу державного контролю та нагляду за безпекою на наземному транспорті Управління Укртрансінспекції у Хмельницькій області, будучи службовою особою, яка займає відповідальне становище, вимагав та одержав від потерпілого неправомірну вигоду в розмірі 3000 грн. за те, що за результатами перевірки складе акт, який не буде підставою для анулювання його ліцензії «Про надання послуг з внутрішнього і міжнародного перевезення пасажирів автобусами». Вказані дії підсудного органом досудового розслідування та судом кваліфіковано як одержання службовою особою, яка займає відповідальне становище, неправомірної вигоди для себе за вчинення в інтересах того, хто надає неправомірну вигоду, дій із використанням службового становища, поєднане з вимагання неправомірної вигоди [79].

Натомість вичерпний перелік службових осіб, які займають особливо відповідальне становище, передбачений у ч. 3 примітки до ст. 368 КК України, ЗУ «Про державну службу» [264] (ст. 6) та ЗУ «Про службу в органах місцевого самоврядування» (ст. 14) [268]. Це, зокрема, Президент України, Прем'єр-міністр України, члени Кабінету Міністрів України, перші заступники та заступники міністрів, народні депутати України та інші. Перелік осіб, які віднесені законодавством до тих, котрі займають відповідальне або особливо відповідальне становище, є вичерпним. Аналіз судової практики за цією категорією справ засвідчує, що не віднайдено жодного вироку суду, за яким особу, яка займає особливо відповідальне становище, визнавали винною за вчинення злочину, передбаченого ч. 4 ст. 368 КК України.

Водночас чинне кримінальне законодавство України передбачає, що службовими також можуть бути такі особи: 1) особи іноземних держав; 2) іноземні третейські судді, особи, уповноважені вирішувати цивільні,

комерційні або трудові спори в іноземних державах у порядку, альтернативному судовому, посадові особи міжнародних організацій; 3) члени міжнародних парламентських асамблей, учасником яких є Україна, та судді і посадові особи міжнародних судів (ч. 4 ст. 18 КК України). Однак законодавець не наводить більш точних критеріїв щодо відбору осіб, яких можна було б віднести до зазначених груп. У різних іноземних державах та міжнародних організаціях ці особи за посадою можуть відрізнятися, що також ускладнює можливість їх точного і повного дослідження [379].

Далі необхідно проаналізувати ознаки спеціального суб'єкта злочину, передбаченого ст. 368-3 КК України, – службової особи юридичної особи приватного права, інтереси якої можуть обмежуватися лише сферою діяльності юридичної особи приватного права та не мають загальносуспільного значення. Аналіз ч. 3 ст. 18 КК України, у якій передбачена дефініція поняття службової особи, дає змогу зробити висновок, що законодавець умовно здійснив поділ службових осіб на осіб публічного та приватного права. Зокрема зазначається, що службовими особами є особи, які «…постійно чи тимчасово обіймають в органах державної влади, органах місцевого самоврядування, на підприємствах,в установах чи організаціях посади…». Тобто у вказаній статті немає уточнення щодо належності підприємства, установи чи організації, форми їх власності або організаційно-правової форми, що наводить на висновок, що законодавець дав узагальнене визначення поняття службової особи (службової особи публічного права та службової особи приватного права). Якщо б ішлося лише про службову особу публічного права, то у ч. 3 ст. 18 КК України вказувалось би на «державні чи комунальні підприємства, установи чи організації», як це передбачено у ч. 1 примітки до ст. 364 КК України, де міститься дефініція поняття службової особи (по суті службові особи публічного права).

КК України не містить визначення поняття службових осіб приватного права та не наводить їх переліку. Попри те, на основі аналізу загального поняття службової особи (виключаючи ознаки службової особи публічного

права) службовими особами приватного права визнаються такі, котрі наділені такими ознаками: 1) постійно або тимчасово обіймають на підприємствах, в установах чи організаціях, які не належать до державних або комунальних, посади, пов'язані з виконанням організаційно-розпорядчих чи 2) адміністративно-господарських функцій; 3) виконують такі функції за спеціальним повноваженням, яким наділяються повноважним органом чи повноважною службовою особою підприємства, установи та організації, судом або законом. Як приклад вчинення злочину службовою особою приватного права є вирок Приморського районного суду м. Одеси від 10 грудня 2014 р. Досудовим розслідуванням встановлено, що до директора ДП «Наш сервіс» П. за місцем його роботи, з метою встановлення реклами товарів шляхом укладання відповідного договору з ДП «Наш сервіс», звернувся Ю. Під час розмови П., у якого виник злочинний намір на одержання неправомірної вигоди, повідомив Ю., що не проти укладання договору стосовно розміщення реклами, та запропонував останньому, крім офіційного щомісячного платежу у розмірі 500 (п'ятсот) гривень, згідно з умовами договору, який необхідно сплатити шляхом безготівкового переказу на рахунок підприємства, надати особисто П. грошові кошти у розмірі 500 (п'ятсот) доларів США. Далі П. попрощався з Ю. та повідомив, що чекає його з підготовленим договором для обговорення питання щодо його укладення.

Згодом П., перебуваючи у своєму службовому кабінеті, одержав від Ю. частину раніше обумовлених грошових коштів, а саме 2800 гривень, як неправомірну вигоду за укладення договору про розміщення зовнішньої реклами на фасаді будинку. Орган досудового розслідування та суд дії підсудного кваліфікували за ч. 3 ст. 368-3 КК України як одержання службовою особою юридичної особи приватного права незалежно від організаційно-правової форми неправомірної вигоди для себе за вчинення дій з використанням наданих їй повноважень в інтересах того, хто надає таку вигоду [67].

Окремого аналізу потребує також визначення ознак та з'ясування кола суб'єктів, які надають публічні послуги під час здійснення професійної

діяльності. У ч. 1 ст. 368-4 КК України та п. «б» ч. 2 ст. 3 ЗУ «Про запобігання корупції» [275] від 14 жовтня 2014 р. № 1700-VII наведено неповний перелік таких осіб, зокрема: аудитор; нотаріус; приватний виконавець; оцінювач; експерт; арбітражний керуючий; незалежний посередник; член трудового арбітражу; третейський суддя чи інша особа, яка не є державним службовцем, посадовою особою місцевого самоврядування, але провадить професійну діяльність, пов'язану з наданням публічних послуг. Ці суб'єкти мають відповідні повноваження, якими вони наділені відповідно до чинного законодавства України, що забезпечує реалізацію покладених на них завдань та функцій. У кримінально-правовій літературі неодноразово наводилися пропозиції щодо коригування формулювання суб'єкта злочину у ст. 368-4 КК України, зокрема його узагальнення, а у примітці, в якій вперше вживатиметься відповідне поняття, запропонувати перелік осіб, які здійснюють професійну діяльність з надання публічних послуг [118, с. 40; 286, с. 147]. Така позиція видається слушною, оскільки використання казуїстичного прийому формулювання диспозиції статті, який побудований на відповідному переліку осіб, загромаджує текст кримінального закону та ускладнює розуміння змісту диспозиції ст. 368-4 КК України.

На основі аналізу ч. 1 ст. 368-4 КК України та п. «б» ч. 2 ст. 3 ЗУ «Про запобігання корупції» від 14 жовтня 2014 р. простежується, що суб'єктом відповідного злочину є особа, яка наділена такими ознаками: здійснює професійну діяльність; надає публічні послуги; не є державним службовцем, посадовою особою місцевого самоврядування.

Відповідно до положень Податкового кодексу України від 2 грудня 2010 р. незалежна професійна діяльність – це участь фізичної особи у науковій, літературній, артистичній, художній, освітній або викладацькій діяльності, діяльність лікарів, приватних нотаріусів, адвокатів, арбітражних керуючих (розпорядників майна, керуючих санацією, ліквідаторів), аудиторів, бухгалтерів, оцінщиків, інженерів чи архітекторів, особи, зайнятої релігійною (місіонерською) діяльністю, іншою подібною діяльністю за умови, що така

особа не є працівником або фізичною особою – підприємцем та використовує найману працю не більш як чотирьох фізичних осіб (п. 14.1.226 ст. 14) [252]. Згідно з Національним класифікатором України, до професіоналів віднесено осіб з високим рівнем знань у галузі фізичних, математичних, технічних, біологічних, агрономічних, медичних чи гуманітарних наук і необхідною кваліфікацією (з урахуванням кола та складності певних професійних завдань), що документально підтверджується: дипломом про вищу освіту, який відповідає рівню спеціаліста, магістра; дипломом про присвоєння наукового ступеня кандидата або доктора наук; атестатом про затвердження вченого звання старшого наукового співробітника, доцента, професора [230].

Відповідно, передумовою виникнення компетенції осіб, як таких, які провадять професійну діяльність, є: наявність сертифіката, що визначає кваліфікаційну придатність на заняття аудиторською діяльністю (ч. 1 ст. 10 ЗУ «Про аудиторську діяльність» від 22 квітня 1993 р. № 3125-XII [262]); свідоцтва про право на заняття нотаріальною діяльністю та акта про сертифікацію робочого місця (контори) приватного нотаріуса або рішення суду, яке набрало законної сили, яким визнано незаконним акт про відмову у сертифікації робочого місця (контори) приватного нотаріуса (ст. 11, ч. 4 ст. 25 ЗУ «Про нотаріат» від 2 вересня 1993 р. № 3425-XII [266]); одержання кваліфікаційного свідоцтва, що підтверджує достатній фаховий рівень підготовки оцінювача, та сертифіката суб’єкта оціночної діяльності, а також внесення його до Державного реєстру оцінювачів (ст.ст. 15, 17, 18 ЗУ «Про оцінку майна, майнових прав та професійну оціночну діяльність» від 12 липня 2001 р. № 2658-III [267]); наявність відповідної підготовки та отримання кваліфікації судового експерта з певної спеціальності (судові експерти державних спеціалізованих установ); наявність атестації та включення до Державного реєстру атестованих судових експертів (судові експерти, які не є працівниками державних установ (ст. 9, ч. 2 ст. 10 ЗУ «Про судову експертизу» від 25 лютого 1994 р. № 4038-XII [269]); одержання відповідного свідоцтва та внесення до Єдиного реєстру арбітражних керуючих України (ч. 1 ст. 1, ч. 3 ст. 4 ЗУ «Про

відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом» від 14 травня 1992 р. № 2343-XII [263]); включення до Списку посередників та видача відповідного посвідчення (п. 2.7 Положення про посередника, затверджене наказом Національної служби посередництва і примирення від 18 листопада 2008 р. № 133 [254]); включення до Списку арбітрів та видача відповідного посвідчення (п. 2.7 Положення про арбітра, затверджене наказом Національної служби посередництва і примирення 18 листопада 2008 р. № 132 [253]); рішення компетентного органу про виникнення правового статусу третейського судді та його державна реєстрація (ст.ст. 8, ст. 9 ЗУ «Про третейські суди» від 11 травня 2004 р. № 1701-IV [270]).

Однак для правильної кримінально-правової оцінки дій особи, яка вчинила злочин, передбачений чч. 3. 4 ст. 368-4 КК, важливо також з'ясувати, чи належить вона до тих осіб, що надають публічні послуги. У кримінально-правовій літературі з цього приводу З. А. Тростюк зазначає, що буквальне тлумачення цієї диспозиції статті може спонукати до висновку, що суб'єктами відповідних злочинів є, зокрема, перукарі, масажисти, тренери та інші, тому що їх професійна діяльність пов'язана з наданням публічних послуг [118, с. 40]. Така позиція зумовлена тим, що у КК України відсутнє визначення поняття «публічні послуги», ознаки якого б чітко вказували на осіб, які належать до цієї категорії. Саме з цією метою у роботі запропоновано доповнити ст. 368-4 КК України приміткою, передбачивши дефініцію поняття публічних послуг, відповідно до змісту якої можна однозначно стверджувати, що названі у диспозиції ч. 1 ст. 368-4 КК України суб'єкти належать до осіб, котрі надають публічні послуги.

Як уже зазначалось, після набрання чинності Закону України від 7 квітня 2011 р., на підставі якого введено в дію ст.ст. 365-2, 368-4 КК України, питання про те, чи є експерти, нотаріуси, аудитори, оцінювачі службовими особами, більше не поставало. Однак дискусійним досі є питання, чи слід відносити арбітражного керуючого до осіб, які надають публічні послуги під час здійснення ними професійної діяльності. З цього приводу слід виокремити

два підходи. Відтак представники першого переконані у тому, що діяльність арбітражного керуючого є професійною, оскільки фізична особа–підприємець, що має ліцензію на право здійснення такої, під час реалізації своїх повноважень у конкретній справі про банкрутство не вступає із боржником або кредиторами у трудові відносини. Окрім того, така особа не обіймає жодної посади, тому не може визнаватися службовою особою [287, с. 4; 101, с. 292–293; 17, с. 70]. Натомість представники другого підходу вважають, що арбітражні керуючі є службовими особами за ознакою виконання ними організаційно-розпорядчих і адміністративно-господарських обов'язків за спеціальним повноваженням, яким є ухвала відповідного господарського суду [198, с. 165; 8, с. 77].

Видається, що слушною є позиція представників другого підходу, зокрема що арбітражний керуючий є службовою особою (з моменту винесення ухвали про його призначення судом) із таких підстав: по-перше, у ч. 2 ст. 4 ЗУ «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом» від 14 травня 1992 р. вказується, що арбітражний керуючий (розпорядник майна, керуючий санацією, ліквідатор) з моменту винесення ухвали (постанови) про призначення його арбітражним керуючим до моменту припинення здійснення ним повноважень прирівнюється до службової особи підприємства – боржника; по-друге, він здійснює адміністративно-господарські обов'язки з розпорядження майном боржника у різних процедурах банкрутства, а саме: нагляд та контроль за управлінням і розпорядженням майном боржника (розпорядник майна (ч. 1 ст. 22), розпорядження майном боржника відповідно до плану санації (керуючий санацією (ч. 5 ст. 28); управління та розпорядження майном банкрута (ліквідатор) (ч. 2 ст. 41). Окрім того, арбітражний керуючий здійснює організаційно-розпорядчі обов'язки (ліквідатор очолює ліквідаційну комісію та формує ліквідаційну масу, виконує повноваження керівника (органів управління банкрута) (ч. 2 ст. 41). Таким чином, видається, що арбітражний керуючий, з моменту винесення судом ухвали про його призначення, є службовою особою, а відповідно, у разі прийняття пропозиції, обіцянки або

одержання неправомірної вигоди не може бути суб'єктом вчинення злочину, передбаченого чч. 3, 4 ст. 368-4 КК України.

Слід зазначити, що перелік осіб, які провадять професійну діяльність, пов'язану з наданням публічних послуг, який передбачений у ч. 1 ст. 368-4 КК України та п. «б» ч. 2 ст. 3 ЗУ «Про запобігання корупції» від 14 жовтня 2014 р. № 1700-VII, є неповним. Це означає, що правозастосовним органам під час надання кримінально-правової оцінки вчиненому злочинному діянню, яке полягає у прийнятті пропозиції, обіцянки або одержанні неправомірної вигоди, необхідно щоразу вивчати нормативно-правові акти, що регулюють певну діяльність із метою визначення, чи підпадає відповідна особа під ознаки суб'єкта злочину, передбаченого чч. 3, 4 ст. 368-4 КК України. За таких умов не виключені помилки під час здійснення кримінально-правової кваліфікації за підкуп особи, яка надає публічні послуги. Як приклад слід навести вирок Борзнянського районного суду Чернігівської області від 4 червня 2014 р. Так, підсудний, працюючи на посаді інженера з інвентаризації нерухомого майна, з-поміж обов'язків якого є виконання інвентаризаційної оцінки та робіт щодо технічної інвентаризації, обмірювальних робіт та обстеження в натурі нерухомого майна, використовуючи надані йому повноваження, незаконно отримав від потерпілого неправомірну вигоду в розмірі 200 дол. США, що за курсом Національного банку України станом на 18 вересня 2013 р. становило 1598,60 грн., за прискорення проведення інвентаризації та виготовлення технічної документації на багатоквартирний житловий будинок із надвірними будівлями [36].

Орган досудового розслідування дії обвинуваченого кваліфікував за ч. 3 ст. 368-4 КК України. Однак суд перекваліфікував його дії на ч. 3 ст. 354 «Підкуп працівника підприємства, установи чи організації» КК України, оскільки він є працівником державного підприємства. На обґрунтування свого рішення було зазначено, що жодних обов'язків, які б свідчили, що обвинувачений наділений правом надання публічних послуг у контексті поняття «публічні послуги», немає, а тому суд вважає, що останній не

наділений правом надання публічних послуг, а лише дотичний до їх надання, оскільки він безпосередньо проводить обстеження, обмірювання, роботи, пов’язані з інвентаризаційною оцінкою, та готує відповідні інвентаризаційні документи, а безпосередню їх перевірку, затвердження, підпис та видачу здійснює безпосередній керівник.

Отже, зміст диспозиції ст. 368-4 КК України не є зрозумілим та однозначним, а відтак спричиняє помилки під час її застосування на практиці. У кримінально-правовій літературі було запропоновано передбачити примітку до вказаної статті, яка б містила повний перелік осіб, які належать до таких, що здійснюють професійну діяльність, пов’язану з наданням публічних послуг [118, с. 40]. Така позиція, безумовно, варта уваги, однак навряд чи можна передбачити повний перелік таких осіб. Тому, видається, що задля вирішення цього питання необхідно за основу брати законодавчу дефініцію поняття публічних послуг, що має бути передбачена у примітці до ст. 368-4 КК України.

Слід зазначити, що аналіз вироків судів у справах про вчинення підкупу осіб, які надають публічні послуги, засвідчив, що, окрім тих, що передбачені у диспозиції ч. 1 ст. 368-4 КК України, такими особами, що здійснюють професійну діяльність, пов’язану з наданням публічних послуг, є: інженер-землевпорядник [50], головний геолог [66], лікар-дерматовенеролог [77], представник митного брокера [45], старший інспектор інспекції енергонагляду та інші [63]. В усіх випадках суд під час вирішення питання, чи слід відносити ту чи іншу особу до суб’єкта злочину, передбаченого чч. 3, 4 ст. 368-4 КК України, встановлював, відповідно до чинного законодавства, їх правовий статус через поняття публічних послуг та професійної діяльності.

Далі необхідно розкрити ознаки спеціального суб’єкта складу злочину, передбаченого чч. 3, 4 ст. 354 КК України. З аналізу диспозиції вказаної статті очевидно, що суб’єкт аналізованого посягання наділений такими ознаками: 1) є працівником підприємства, установи чи організації або особою, яка працює на їх користь (виконує роботу або надає послугу

відповідно до договору з таким підприємством, установою, організацією); 2) не є службовою особою.

Найперше необхідно з'ясувати, що слід розуміти під поняттями «підприємство», «установа», «організація». Так, відповідно до Господарського кодексу України від 16 січня 2003 р., підприємство є самостійним суб'єктом господарювання, створене компетентним органом державної влади або органом місцевого самоврядування, або іншими суб'єктами для задоволення суспільних та особистих потреб шляхом систематичного здійснення виробничої, науково-дослідної, торговельної, іншої господарської діяльності (ч. 1 ст. 62). В Україні, залежно від форм власності, можуть діяти підприємства таких видів: приватне підприємство, що діє на основі приватної власності громадян чи суб'єкта господарювання (юридичної особи); підприємство, що діє на основі колективної власності (підприємство колективної власності); комунальне підприємство, що діє на основі комунальної власності територіальної громади; державне підприємство, що діє на основі державної власності; підприємство, засноване на змішаній формі власності (на базі об'єднання майна різних форм власності); спільне комунальне підприємство, що діє на договірних засадах спільного фінансування (утримання) відповідними територіальними громадами – суб'єктами співробітництва (ч. 1 ст. 63) [94].

Установою є організація, створена однією або кількома особами (засновниками), які не беруть участі в управлінні нею, шляхом об'єднання (виділення) їхнього майна для досягнення мети, визначеної засновниками, за рахунок цього майна (ч. 3 ст. 83 ЦК України) [363]. Установи, залежно від порядку їх створення, поділяються на установи приватного права й установи публічного права (неприбуткові організації, зокрема вищі навчальні заклади, науково-дослідні інститути, дошкільні дитячі установи, школи, лікарні, санаторії тощо). Перші створюються за волевиявленням приватних осіб (засновника чи засновників) на підставі установчих документів, другі – публічних – за розпорядчим актом відповідного органу, зокрема Актом

Президента, органу державної влади або органу місцевого самоврядування [21, с. 7–8]. Натомість організація – це інституціоналізована група осіб (фізичних і юридичних), які взаємодіють за допомогою матеріальних, економічних, правових і інших умов для досягнення поставлених цілей [232].

Аналіз судової практики України засвідчує, що суб'єктами злочину, передбаченого чч. 3, 4 ст. 354 КК України є такі: медичний працівник (лікар-травматолог [49], акушер-гінеколог [62], лікар-хірург [54]), викладач [65], завідувач пляжем [56], командир роти [59], методист факультету [43], вчитель [35], провідний спеціаліст відділення офіцерів запасу і кадрів [39], головний фахівець відділу безпеки регіональних підрозділів банку [64], майстер з експлуатації житлового фонду [71], технік із інвентаризації нерухомого майна [80], старший контролер-касир [60].

Диференціація законодавцем кримінальної відповідальності за прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди за спеціальним суб'єктом є слушним кроком та відповідає нормам міжнародного права. Однак нерідко трапляються випадки, коли правозастосовним органам складно визначити, який інкримінувати злочин за вчинення відповідних дій, оскільки важко з'ясувати, чи це особа, яка здійснює професійну діяльність, пов'язану з наданням публічних послуг, чи особа, яка є працівником підприємства, установи чи організації. Зокрема, проблемним є питання, до якої категорії суб'єктів злочину слід відносити медичних працівників та викладачів чи вчителів, оскільки вони є працівниками установ та, водночас, здійснюють професійну діяльність, пов'язану з наданням публічних послуг. Зокрема, судовій практиці відомі випадки, коли одержання неправомірної вигоди лікарем в одному випадку було кваліфіковано за ч. 3 ст. 368-4 КК України [77], натомість в іншому – за ч. 3 ст. 354 КК України [76]. Такі помилки зумовлені відповідного недосконалістю кримінального законодавства (відсутність дефініції поняття публічних послуг), а також теоретичних рекомендацій. Відтак, якщо дії суб'єкта одночасно підпадають під чч. 3, 4 ст. 368-4 та ч. 3, 4 ст. 354 КК України, то вирішальною ознакою, яка стане орієнтиром під час вибору тієї

чи іншої кримінально-правової норми, буде така: якщо професійні дії (бездіяльність) медичного працівника чи іншого суб'єкта породжують наслідки правового характеру, то застосовується чч. 3, 4 ст. 368-4 КК України, натомість якщо суб'єкт виконував виключно професійні обов'язки, які не породжують наслідків правового характеру (наприклад, проведення операції), то чч. 3, 4 ст. 354 КК України.

Саме цю обставину не було враховано у вироку Тернопільського міськрайонного суду Тернопільської області від 1 жовтня 2015 р., за яким лікаря-хірурга обласної консультативної поліклініки було визнано винним у вчиненні злочину, передбаченого ч. 3 ст. 354 КК України, за те, що він під час проведення медичного огляду потерпілого та діагностування в останнього пупкової грижі, одержав неправомірну вигоду у розмірі 1000 грн. за складення та видачу акта обстеження стану здоров'я з вказаним діагнозом, що надало останньому можливість бути звільненим від призову за мобілізацією [76]. З наведеного вироку випливає, що лікар-хірург виконував професійні обов'язки, пов'язані із наданням публічних послуг, оскільки склав та видав акт обстеження стану здоров'я, що має юридично значущий характер та породжує наслідки правового характеру, що стало підставою для звільнення потерпілого від призову за мобілізацією. Тому його дії повинні отримати кримінально-правову оцінку за ч. 3 ст. 368-4 КК України як підкуп особи, яка надає публічні послуги.

Відтак задля сприяння подальшого уникнення відповідних помилок у правозастосовній діяльності, потрібно внести відповідні зміни до ч. 3 ст. 354 КК України, зокрема такого змісту: «Одержання працівником підприємства, установи чи організації, який не є службовою особою та дії (бездіяльність) якого не породжують наслідків правового характеру, або особою, яка працює на користь підприємства, установи чи організації…». Такі ж зміни доцільно внести й до ч. 1 ст. 354 КК України, а саме: «Надання працівникові підприємства установи чи організації, який не є службовою особою та дії (бездіяльність) якого не породжують наслідків правового характеру, або особі, яка працює на користь підприємства, установи чи організації…».

Запровадження відповідних змін дасть змогу правозастосовним органам чітко вбачати відмінність між суб'єктом вчинення злочину, передбаченого чч. 3, 4 ст. 354 та чч. 3, 4 ст. 368-4 КК України.

Насамкінець слід розглянути ознаки спеціального суб'єкта зловживання впливом. Як уже зазначалося, таким суб'єктом є службова особа. Однак вчинити злочин, передбачений чч. 2, 3 ст. 369-2 КК України може не будь-яка службова особа, а лише та, яка зловживає впливом. Для прикладу: чи може звичайний поліцейський, одержавши неправомірну вигоду, вплинути на прийняття рішення начальником Головного управління Національної поліції в інтересах того, хто надав таку вигоду. Мабуть, що ні. Видається, що особа, яка уповноважена на виконання функцій держави, повинна перебувати в службовій залежності від того, хто зловживає впливом, або ж їхні посади повинні бути взаємопов'язані. Тобто в цьому випадку ключова роль відведена силі влади чи авторитету суб'єкта злочину, передбаченого чч. 2, 3 ст. 369-2 КК України. Як приклад наведемо вирок Лубенського міськрайонного суду Полтавської області від 7 грудня 2015 р. Так, начальник Лубенського МВ УМВС України в Полтавській області П. та підпорядковані йому оперуповноважені, діючи з корисливих мотивів, за попередньою змовою, володіючи інформацією про можливий збут наркотичних засобів О., у приміщенні міськвідділу запропонувалиостанньому надати їм неправомірну вигоду за вплив на слідчого у кримінальному провадженні щодо прийняття останнім рішення про непритягнення О. до кримінальної відповідальності за ст. 307 КК України та непередання обвинувального акта до суду за підозрою О. у вчиненні злочину, передбаченого ч. 1 ст. 309 КК України. Дії злочинців кваліфіковані як одержання неправомірної вигоди за вплив на прийняття рішення особою, уповноваженою на виконання функцій держави, за попередньою змовою групою осіб (ч. 2 ст. 28 – ч. 2 ст. 369-2 КК України) [61].

В іншому кримінальному провадженні вироком Чортківського районного суду Тернопільської області від 11 березня 2015 р. Джуринського сільського голову К. засуджено за вчинення злочину, передбаченого ч. 2 ст. 369-2

КК України за таких обставин. 3 грудня 2014 р. у с. Джурин Чортківського району до Джуринської сільської ради звернулась Л. та повідомила голові сільської ради, що бажає отримати в оренду дві кімнати адміністративної будівлі для відкриття швейного цеху. К. повідомила Л., що зможе вплинути на депутатів сільської ради щодо позитивного голосування, однак за вказані дії Л. необхідно передати їй неправомірну вигоду в сумі 3000 гривень, на що остання погодилась. Під час сесії сільської ради К. переконала депутатів в доцільності позитивного голосування за рішення про надання Л. дозволу на відкриття швейного цеху та оренди приміщення адміністративної будівлі [83].

Відтак очевидно, що у двох випадках начальник поліції та голова сільської ради намагались вплинути на прийняття рішення особами, які уповноважені на виконання функцій держави (слідчого, депутатів сільської ради), силою влади (слідчий перебуває у службовій залежності від начальника поліції) та авторитету (голова сільської ради переконав депутатів проголосувати на користь особи, яка надала йому неправомірну вигоду). На основі наведеного пропонуємо внести зміни до ст. 369-2 КК України, виклавши її у такій редакції: «Одержання неправомірної вигоди для себе чи третьої особи за вплив силою влади та (або) авторитету на прийняття рішення особою, уповноваженою на виконання функцій держави…» Натомість одержання неправомірної вигоди будь-якою іншою особою отримає кримінально-правову оцінку як пособництво при наданні неправомірної вигоди чи шахрайство (якщо привласнив неправомірну вигоду).

Відтак, підсумовуючи підрозділ, слід зазначити: суб’єктами складів злочинів, які полягають у прийнятті пропозиції, обіцянки або одержанні неправомірної вигоди, є службова особа публічного права (ст. 368 КК України); службова особа приватного права («недержавного сектора») (чч. 3, 4 ст. 368-3 КК України); особа, яка надає публічні послуги (чч. 3, 4 ст. 368-4 КК України); особа, яка зловживає впливом (чч. 2, 3 ст. 369-2 КК України); працівник підприємства, установи чи організації чи особа, яка працює на користь підприємства, установи чи організації (чч. 3, 4 ст. 354 КК України).

2.4 Суб’єктивна сторона складів злочинів, які полягають у прийнятті пропозиції, обіцянки або одержанні неправомірної вигоди

Останнім елементом складу злочину є його суб’єктивна сторона, яка розглядається як психічна діяльність особи, яка безпосередньо пов’язана з вчиненням злочину, що відображає ставлення її свідомості й волі до суспільно небезпечного діяння, яке вона вчиняє, і до його наслідків [168, с. 152; 98, с. 173]. Це система інтелектуальних, вольових та емоційних компонентів (частин), що взаємопов’язані між собою та визначають один одного [205, с. 4]. «Особливість суб’єктивної сторони злочину полягає в тому, що вона не тільки передує вчиненню злочину, формуючись у вигляді певного відношення, мотиву, плану злочинного посягання, але і «супроводить» його зовнішню сторону від початку до кінця злочинних діянь, являючи собою своєрідний самоконтроль над поведінкою» [279, с. 143].

Встановлення суб’єктивної сторони складу злочину через низку ознак має важливе значення для кваліфікації злочину та призначення покарання, оскільки дає змогу оцінити як злочинця, так і ступінь тяжкості злочину, а також відмежувати злочинну поведінку від невинно заподіяної шкоди [169, с. 81; 170, с. 67]. Відносна самостійність суб’єктивної сторони полягає у тому, що вона породжує, регулює та спрямовує об’єктивну сторону злочину [181, с. 12–13]. Суб’єктивну сторону злочину становлять вина, мотив, мета злочину, а також емоційний стан особи в момент його вчинення [168, с. 154]. Мотив, мета та емоції є факультативними ознаками складу злочину та мають допоміжне значення, однак обов’язковими мотив та мета стають тоді, коли безпосередньо відображені у тексті кримінального закону, що свідчить про підвищену суспільну небезпечність діяння [2, с. 7]. Натомість вина є основною ознакою суб’єктивної сторони складу злочину і характеризується психічним ставленням особи до вчинюваної дії чи бездіяльності, а також її наслідків, виражене у формі умислу або необережності (ст. 23 КК України). Вина може бути безпосередньо вказана у кримінально-правовій нормі, встановлюватися

завдяки викладу диспозиції статті в тексті КК України або випливати з аналізу певних ознак складу злочину. У КК України вказується на дві форми вини: умисел (ст. 24) і необережність (ст. 25), які на законодавчому рівні поділено на окремі її види (умисел може бути прямим і непрямим; необережність полягає у злочинній самовпевненості і злочинній недбалості).

Слід зазначити, що у диспозиціях статей, які регламентують кримінальну відповідальність за прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди, законодавець не вказує на форму вини, що змушує вдаватися до тлумачення їх змісту (чч. 3, 4 ст. 354, ст. 368, чч. 3, 4 ст. 368-3, чч. 3, 4 ст. 268-4, чч. 2, 3 ст. 369-2 КК України), а також вживаної у них термінології. Однак у Конвенції ООН проти корупції від 31 жовтня 2003 р., передбачено, що кожна держава-учасниця вживає законодавчих та інших заходів, які можуть бути необхідними для визнання кримінально караними діянь, які полягають у вимаганні або прийнятті державною посадовою особою, будь-якою особою, яка керує роботою організації приватного сектора або працює на будь-якій посаді, у такій організації, особисто або через посередників, будь-якої неправомірної переваги, якщо вони вчинені умисно (п. «b» ст. 15, п. «b» ст. 21). Однак у Конвенції не йдеться про форму вини злочинів, які полягають у прийнятті пропозиції або обіцянки неправомірної вигоди. Натомість вказується, що обіцянка, пропозиція або надання неправомірної переваги визнаються кримінально караними діяннями за умови, якщо вчинені умисно (п. «a» ст. 15, п. «a» ст. 21) [149]. Водночас у Кримінальній Конвенції про боротьбу з корупцією від 27 січня 1999 р. передбачено, що кримінально караним є умисне вчинення вимагання чи одержання будь-якими посадовими особами, особами, які обіймають керівні посади у приватних підприємствах або працюють на них у будь-якій якості, неправомірної переваги або прийняття пропозиції чи обіцянки надання такої переваги (ст.ст. 3, 8).

Аналіз ознак об’єктивної сторони досліджуваних складів злочинів засвідчив, що їх можна вчинити лише з прямим умислом за таких підстав:

1) ці злочини описані як такі, що мають формальний (одержання неправомірної вигоди) та усічений склади (прийняття пропозиції чи обіцянки одержати неправомірну вигоду, а також прохання надати таку вигоду чи пропозиція, чи обіцянка здійснити вплив за надання неправомірної вигоди). Як у першому, так і другому випадку форма вини визначається психічним ставленням тільки до суспільно небезпечного діяння [163, с. 88], оскільки у злочинах із формальним складом злочинні наслідки «упущені», тобто не передбачені у диспозиції статті, натомість у злочинах з усіченим складом уже початок виконання діяння визнається закінченим злочином;

2) у диспозиціях статей, які передбачають кримінальну відповідальність за прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди, наявний корисливий мотив, оскільки вчинення чи невчинення будь-яких дій спеціальним суб’єктом (службовою особою, особою, яка є працівником підприємства, установи чи організації, особою, яка здійснює професійну діяльність, пов’язану з наданням публічних послуг, особою, яка зловживає впливом) пов’язане з неправомірною вигодою, а, як відомо, корисливий мотив має місце лише щодо умисних злочинів [219, с. 357–358]. Це підтвердили й результати анкетування, відповідно до яких 98% респондентів зазначили, що такі посягання вчиняються лише з прямим умислом.

Однак для того, щоб остаточно відповісти, чи досліджувані злочини вчиняються лише з умисною формою вини у виді прямого умислу, потрібно проаналізувати зміст інтелектуального і вольового критеріїв умислу. Своєю чергою, інтелектуальний момент умислу вчинення аналізованих злочинів характеризується тим, що винна особа, знаючи обсяг та особливості своєї компетенції як сукупності прав та обов’язків, усвідомлює, що приймає пропозицію, обіцянку або одержує неправомірну вигоду без законних на те підстав, а також те, що її дії є кримінально караними (вигадує різні способи одержання неправомірної вигоди, які б у подальшому унеможливили її викриття правоохоронними органами, залучає для цього третіх осіб як «підстраховку», наперед обдумує виправдання у разі її затримання тощо).

Окрім того, злочинець розуміє, що використовує свої повноваження, авторитет чи становище для вчинення дій в інтересах третьої особи, яка запропонувала чи пообіцяла йому надати неправомірну вигоду або надала її (наприклад, сприяння у вирішенні питання про продовження терміну інвалідності; швидке оформлення митних документів та зниження вартості розмитнення товару; виготовлення довідки про несудимість у стислі строки тощо). Тобто він має чітку уяву про вчинюване ним діяння, а також про те, що воно суперечить положенням чинного законодавства та є кримінально караним[114, с.46].

Відповідно до ст. 24 КК України вольовий момент умислу характеризується бажанням особи настання суспільно небезпечних наслідків свого діяння (прямий умисел) або, якщо й небажанням, то свідомим припущенням їх настання (непрямий умисел). Однак, як уже зазначалось у роботі, злочини, які полягають у прийнятті пропозиції, обіцянки або одержанні неправомірної вигоди, описані як такі, що мають формальний чи усічений склад. Тому вольова ознака умислу обмежується лише бажанням вчинення конкретної дії чи бездіяльності [303, с. 358]. Тобто вольовий момент умислу визначається бажанням спеціального суб’єкта злочину одержати неправомірну вигоду навіть за умови відсутності законних на те підстав. Для того, щоб отримати неправомірну вигоду, винний запевняє особу, яка її надає, що «вирішить» її питання та вчинить усі дії в її інтересах.

У кримінально-правовій літературі з цього приводу зауважено, що вчинення діяння є ні чим іншим, як спричиненням певних наслідків. Умисел – форма психічного ставлення не до власне діяння, а до його соціальної сутності, тобто до його наслідків [231, с. 27–28]. Зокрема, А. О. Пінаєв є послідовним прихильником позиції щодо важливості та необхідності встановлення психічного ставлення особи до наслідків злочинного діяння у будь-якому складі злочину, в тому числі і в формальному усіченому. Науковець обґрунтовує свою позицію тим, що у формальних та усічених складах злочинів за їх межі виводяться не наслідки посягання, а лише їх розміри, оскільки особа, вчиняючи відповідний злочин, не лише усвідомлює суспільно небезпечний характер своєї дії чи

бездіяльності, але й передбачає її суспільно небезпечні наслідки, бажаючи їх настання [250, с. 147]. Така позиція варта уваги, оскільки, як відомо, безнаслідкових злочинів не буває, адже будь-якими злочинними діями завжди заподіюється істотна шкода. Тому психічно здорова особа повинна усвідомлювати, що спричиняє шкоду своїми діями. Так, наприклад, службова особа усвідомлює, що, одержуючи неправомірну вигоду та вчиняючи відповідні дії (бездіяльність) в інтересах вигододавця, завдає шкоди інтересам окремих громадян та суспільства загалом, формує у них уявлення щодо можливості досягнення бажаного результату шляхом підкупу, однак не зважає на це, оскільки прагне незаконно збагатитися (наприклад, службова особа звільняє злочинця від кримінальної відповідальності, і він, знаючи про свою безкарність, буде вчиняти нові злочини).

У практичній діяльності відомі випадки, коли у спеціального суб'єкта не було умислу на прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди, однак він був спровокований за участю заявника працівниками правоохоронних органів, які здійснили штучний вплив з метою спонукати його вчинити відповідний злочин. Європейський Суд з прав людини для відмежування провокації злочину від передбачених законом методів розслідування, зазначає, що потрібно зважати на те, чи був би вчинений злочин без відповідної провокації, чи піддавався обвинувачений впливу з метою вчинення злочину. Окрім того, слід з'ясувати, з якого моменту органи влади розпочали оперативно-розшукові заходи, чи проведення цих заходів обмежувалося спостереженням, або вчинення злочинного діяння було спровоковано та вказує, що виявлення ініціативи стосовно обвинуваченого, налагоджування з ним зв'язків не є пасивною поведінкою правоохоронних органів при викритті злочину (параграф 58 Рішення Європейського Суду з прав людини від 5 лютого 2008 р. у справі «Раманаускас проти Литви») [304].

Окрім того, відповідно до вимог Європейського Суду з прав людини правоохоронні органи повинні мати конкретні та об'єктивні свідчення, що підтверджують факт вчинення обвинуваченим конкретних дій задля вчинення

діяння, за яке він в подальшому переслідується. Будь-яка інформація, що стосується існуючого наміру вчинити злочин або вчинюваного злочину, маєбути такою, що може бути перевіреною (параграфи 38–42 Рішення Європейського Суду з прав людини від 4 листопада 2010 р. у справі «Баннікова проти Російської Федерації» [12]).

Як приклад провокації на одержання службовою особою неправомірної вигоди слід навести вирок Софіївського районного суду Дніпропетровської області від 30 грудня 2013 р., де її визнано невинуватою у вчиненні злочину, передбаченого ч. 4 ст. 368 КК України. Так, 23 квітня 2013 р. до службового кабінету завідувача сектора містобудування та архітектури Софіївської РДА звернувся громадянин з приводу оформлення паспорта прив'язки тимчасової споруди торговельно-виставочного павільйону на території центрального кладовища для здійснення підприємницької діяльності з надання ритуальних послуг населенню. За свідченням потерпілого, службова особа висунула на його адресу вимогу про передачу їй неправомірної грошової вигоди в розмірі 1500 гривень за оформлення та видачу паспорта прив'язки тимчасової споруди, на що останній дав свою згоду та надав йому грошові кошти.

Однак під час розгляду справи суд дійшов висновку, що в діях підсудного відсутній склад інкримінованого йому злочину, оскільки, як свідчить аналіз аудіо-, відеоконтролю, службова особа, спілкуючись із заявником, просила останнього виготовити документи у м. Кривий Ріг, але заявник заявив, що виготовлення в місті коштуватиме 3200 грн. і схиляв підсудного виготовити документи самостійно, що буде коштувати більш, ніж удвічі дешевше. Це свідчить про пряме підбурювання службової особи до вчинення протиправної дії, оскільки така дія вказує на активний вплив на підсудного. Відтак службову особу було виправдано за відсутністю в її діях складу злочину, передбаченого ч. 4 ст. 368 КК України [72]. Така позиція суду є справедливою, оскільки службова особа не мала наміру незаконно збагатитися, жодних дій для цього не вчиняла, однак шляхом умовлянь та переконань заявника погодилась на його пропозицію.

В. І. Кучер стверджує, що об'єктивна сторона складу злочину не має чіткого розмежування зі суб'єктивною, що самий поділ злочинного діяння на зовнішню і внутрішню сторони – умовний, оскільки насправді зміст об'єктивної сторони становить її суб'єктивну сторону [192, с. 76]. Така позиція є слушною, оскільки врахування лише об'єктивного критерію (факту прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди) є недостатнім, адже умислом винного має охоплюватися бажання одержати неправомірну вигоду, без наявності якого у діях особи не буде складу злочину (наприклад, учитель помилково вважає, що одержує кошти від учня на купівлю для нього нової парти, тоді як наявний його підкуп за сприяння в успішній здачі іспиту). З цього приводу також слід навести приклад зі судової практики. Так, вироком Деснянського районного суду м. Чернігова від 10 березня 2015 р. особу було визнано невинуватою у вчиненні злочину, передбаченого ч. 3 ст. 354 КК України, за таких підстав. Так, лікар-онколог А. органом досудового розслідування обвинувачувався в тому, що одержав від М. неправомірну вигоду у вигляді грошових коштів в сумі 4000 грн. за проведену ним хірургічну операцію її батькові П. та видачу ним виписки-епікризу з історії хвороби щодо лікування П.

Однак допитаний у судовому засіданні обвинувачений свою вину у вчиненні злочину, передбаченого ч. 3 ст. 354 КК України, не визнав та запевнив, що під час спілкування з дочкою хворого жодних розмов про гроші за проведене лікування у них не було. Окрім того, повідомив, що 19 вересня 2014 р. до нього звернулась М. Під час спілкування він зауважив, що вона поводила себе дещо дивно та неадекватно, оскільки голос її тремтів, у розмові вона повторювала, що прийшла вирішити питання, яке залишилося незакритим. Після цього він побачив у неї в руці пачку грошей, якими вона демонстративно розмахувала і протягувала йому. У відповідь на це він сказав: «Ні, ні, це ваше побажання, я з вас нічого не вимагаю». Він зрозумів, що всі види медичних послуг її батькові ним були надані в

повному обсязі, а М. його підставляє, даючи йому гроші, не зрозуміло, за що. Усвідомлюючи, що ці гроші можуть бути поміченими з використанням якогось фарбника, та за таких дій М. фарба на грошових купюрах може потрапити на нього або його одяг, і йому потім буде важко доводити правоохоронним органам свою невинуватість, він показав їй жестом руки покласти гроші на стіл. Це він зробив для того, щоб вона не розмахувала перед ним грошовими купюрами і не вимазала його можливо нанесеною на них фарбою. Водночас він розумів, що якщо М. покладе гроші на стіл, то у нього буде можливість не брати ці гроші, а обдумати ситуацію та прийняти правильне рішення. Після того, як М. пішла, він, не перераховуючи, завернув гроші у папір, щоб вони механічно не розсипалися, та кинув їх до корзини для сміття, після чого хотів порадитися з вітчимом, який працював у міліції, що йому робити, та звернутися з заяву до правоохоронних органів про дачу М. йому неправомірної вигоди. Однак, коли він вийшов зі свого службового кабінету, то був затриманий працівниками поліції [42].

Тут вирок суду можна тлумачити двояко. Зокрема, з одного боку, обвинувачений є справедливо виправданий, оскільки, як очевидно з його показів, він не прохав та не вимагав неправомірної вигоди від М., а навпаки, відмовлявся від неї та викинув у смітник. Однак, з іншого боку, не виключено, що лікар-онколог міг в подальшому привласнити грошові кошти, оскільки він викинув їх у смітник, а не через вікно, не покликав інших осіб як свідків. Можливо, обвинувачений і просив надати йому неправомірну вигоду, однак під час її передачі М. виказала себе своєю поведінкою (хвилювалась, голос тремтів), і він зрозумів, що потрібно відмовитись від початкового задуму та убезпечити себе від потрапляння на нього та його одяг будь-яких слідів, які б могли в подальшому бути використані для його обвинувачення у вчиненні відповідного злочину.

Однак таке рішення суду відповідає нормам чинного законодавства, згідно з яким обвинувачення не може ґрунтуватися на припущеннях. Усі

сумніви щодо доведеності вини особи тлумачаться на її користь (ст. 62 Конституції). Обвинувальний вирок може ухвалюватися лише за умови доведення у ході судового розгляду винуватості особи у вчиненні кримінального правопорушення, а в разі, якщо це не доведено, то ухвалюється виправдувальний вирок (ст. 373 КПК України).

Мотив та мета, на відміну від вини, для одних складів злочину є обов'язковими, натомість для інших – факультативними ознаками [151, с. 225]. Що стосується емоційного стану як ознаки суб'єктивної сторони, то більшість емоцій перебуває за її межами саме тому, що зовсім не впливають на формування її ознак або вплив їх настільки мізерний, що істотно не позначається на формуванні у свідомості особи мотиву вчинення злочину; однак деяким із них закон надає значення ознаки суб'єктивної сторони (наприклад, вбивство, вчинене в стані сильного душевного хвилювання) [167, с. 142]. Із наведеного очевидно, що емоційний стан під час вчинення злочинів, які полягають у прийнятті пропозиції, обіцянки або одержанні неправомірної вигоди, знаходиться за межами суб'єктивної сторони досліджуваних складів злочинів.

Мотив і мета становлять ту психологічну основу, на якій зароджується вина. Своєю чергою, мотив розглядається як усвідомлене спонукання, що визначає мету і спрямованість дій суб'єкта та відповідає на запитання, чому людина виконує ті чи інші дії [302, с. 191–194]. Щодо мети злочину, то її розуміють як уявний і бажаний суб'єктом кінцевий шкідливий результат, якого вона прагне досягти, вчиняючи суспільно небезпечне діяння [98, с. 294; 32, с. 464].А. А. Піонтковський зазначає, що «такі категорії, як мотив та мета злочину можна застосовувати лише щодо умисних злочинів» [190, с. 291].

Слід зазначити, що у диспозиціях статей, що передбачають кримінальну відповідальність за прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди, хоча і не вказується на мотиви вчинення злочину, однак аналіз їх змісту дає змогу стверджувати, що відповідні посягання мають корисливий характер, оскільки службова особа, працівник підприємства,

установи чи організації, особа, котра здійснює професійну діяльність, пов’язану із наданням публічних послуг, та інші вчиняють чи не вчиняють певні дії в інтересах певної особи у зв’язку із одержанням від неї неправомірної вигоди. Тобто, якщо б спеціальний суб’єкт не одержав такої вигоди, то він не вчиняв би жодних дій в інтересах іншої особи (хоча це не завжди так, оскільки, до прикладу, лікар у будь-якому випадку зобов’язаний оглянути хворого та, за необхідності, надати медичну допомогу, однак не виключено, що такі професійні обов’язки можуть бути неналежно виконані через те, що хворий не надав неправомірної вигоди). Однак, так чи інакше стимулом для подальших дій суб’єкта є прагнення незаконно збагатитись, тобто корисливий мотив. Як приклад слід навести вирок Миколаївського районного суду Львівської області від 25 липня 2016 р. Так, начальник Миколаївської виправної колонії, будучи службовою особою, яка наділена організаційно-розпорядчими та адміністративно-господарськими обов’язками, та головою адміністративної комісії щодо застосування пільг до засуджених, будучи уповноваженим приймати рішення про застосування до засуджених заходів забезпечення та погоджувати характеристику на засуджених, з метою протиправного особистого збагачення, під час особистої зустрічі з П. отримав від останнього неправомірну вигоду в розмірі 5000 доларів США за сприяння у вирішенні питання про надання умовно-дострокового звільнення його братові, який відбуває покарання у цій установі, а саме у затвердженні позитивних характеристик та наданні заохочень останньому [53]. Із наведеного вироку суду випливає, що винний, сприяючи у вирішенні питання про надання умовно-дострокового звільнення особі, яка відбуває покарання, бажав одержати за це матеріальні блага, тобто у нього був корисливий мотив.

Отже, суб’єктивна сторона аналізованих посягань (чч. 3, 4 ст. 354, ст. 368, чч. 3, 4 ст. 368-3, чч. 3, 4 ст. 368-4, чч. 2, 3 ст. 369-2 КК України) характеризується прямим умислом (винний усвідомлює, що він приймає пропозицію, обіцянку або одержує неправомірну вигоду без законних на те підстав, а також те, що його дії є кримінально караними) та корисливим мотивом.

Висновки до другого розділу

За результатами виконаного дослідження можна зробити такі висновки:

– злочини, які полягають у прийнятті пропозиції, обіцянки або одержанні неправомірної вигоди, передбачені у різних розділах Особливої частини КК України (Розділ XV «Злочини проти авторитету органів державної влади, органів місцевого самоврядування, об'єднань громадян та злочини проти журналістів» (чч. 3, 4 ст. 354 КК України) та Розділ XVII «Злочини у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічнихпослуг» (ст. 368, чч. 3, 4 ст. 368-3, чч. 3, 4 ст. 368-4, чч. 2, 3 ст. 369-2 КК України). Діяльність осіб, які приймають пропозицію, обіцянку або одержують неправомірну вигоду, пов'язана з діяльністю державного апарату, апарату управління органів місцевого самоврядування, підприємств, установ та організацій, а також з професійною діяльністю, пов'язаною з наданням публічних послуг. Окремі категорії відповідних осіб наділені правом у межах своєї компетенції постійно або тимчасово обіймати посади, пов'язані з виконанням організаційно-розпорядчих чи адміністративно-господарських обов'язків, ставити вимоги, а також приймати рішення, обов'язкові для виконання юридичними і фізичними особами, здійснювати професійну діяльність, пов'язану з наданням публічних послуг. Тобто спектр їх діяльності є різним та залежить від правового статусу (наприклад, службова особа, експерт, спеціаліст, працівник підприємства, установи чи організації та інші) та компетенції (наприклад,виконання організаційно-розпорядчих чи адміністративно-господарських обов'язків, надання експертного висновку тощо);

– корупційні злочини, об'єктивна сторона яких полягає в одержанні неправомірної вигоди, у кримінальному законі описані як такі, що мають формальний склад та вважаються закінченими з моменту вчинення суспільно небезпечного діяння. Злочини, які полягають у прийнятті пропозиції чи обіцянки одержати неправомірну вигоду, а також проханні надати таку вигоду чи пропозиції, чи обіцянці здійснити вплив за надання неправомірної вигоди, є

злочинами з усіченим складом та визнаються закінченими вже на початок виконання суспільно небезпечного діяння;

– суб'єктами складів злочинів, які полягають у прийнятті пропозиції, обіцянки або одержанні неправомірної вигоди, є службова особа публічного права (ст. 368 КК України); службова особа приватного права («недержавного сектора») (чч. 3, 4 ст. 368-3 КК України); особа, яка надає публічні послуги (чч. 3, 4 ст. 368-4 КК України); особа, яка зловживає впливом (чч. 2, 3 ст. 369-2 КК України); працівник підприємства, установи чи організації чи особа, яка працює на користь підприємства, установи чи організації (чч. 3, 4 ст. 354 КК України);

– суб'єктивна сторона аналізованих посягань (чч. 3, 4 ст. 354, ст. 368, чч. 3, 4 ст. 368-3, чч. 3, 4 ст. 368-4, чч. 2, 3 ст. 369-2 КК України) характеризується прямим умислом (винний усвідомлює, що він приймає пропозицію, обіцянку або одержує неправомірну вигоду без законних на те підстав, а також те, що його дії є кримінально караними) та корисливим мотивом.

РОЗДІЛ 3
АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ КВАЛІФІКАЦІЇ, КАРАНОСТІ ТА ПРИЗНАЧЕННЯ ПОКАРАННЯ ЗА ЗЛОЧИНИ, ЯКІ ПОЛЯГАЮТЬ У ПРИЙНЯТТІ ПРОПОЗИЦІЇ, ОБІЦЯНКИ АБО ОДЕРЖАННЯ НЕПРАВОМІРНОЇ ВИГОДИ

3.1 Питання кваліфікації злочинів, які полягають у прийнятті пропозиції, обіцянки або одержанні неправомірної вигоди

Кваліфікація злочинів – це встановлення і юридичне закріплення точної відповідності між фактичними ознаками вчиненого діяння й ознаками складу злочину, передбаченого кримінальним законом [91, с. 21]. Для кваліфікації велике значення має не тільки встановлення фактичних обставин справи, а й розподіл тих фактів, яким притаманні об’єктивно визначені, передбачені законом правові ознаки та їх конкретизація [156, с. 47]. Відтак у теорії кримінального права розрізняють дві підстави кваліфікації злочинів – фактичну та юридичну [336, с. 152]. Фактичною підставою кваліфікації злочину є інформація про вчинене суспільно небезпечне діяння, що стала відомою правоохоронним органам і яку вони здобули в законному порядку [313, с. 44–45]. Натомість юридичною підставою слід вважати кримінально-правову норму, що передбачає узагальнені, типові ознаки злочинного діяння [221, с. 171–172].

Кримінально-правова кваліфікація злочинів є найскладнішим завданням у правозастосуванні та може бути правильною лише тоді, якщо буде застосовано саме ту норму, яка передбачає це діяння, тобто застосовано лише одну і лише певну, конкретну норму [150, с. 6]. Вона сприяє реалізації на практиці принципів кримінально-правової політики (соціальна справедливість, економія репресії, диференціація та індивідуалізація відповідальності та покарання) та визначає весь подальший процес застосування кримінально-правової норми, тобто кримінально-правову політику на рівні застосування

КК України при розгляді кримінального провадження по суті судом першої інстанції, в апеляційному суді, при виконанні вироку тощо [347, с. 34].

Н. Ф. Кузнєцова слушно зауважує, що відсутність законодавчо визначених правил кваліфікації значно збільшує ризик прояву кваліфікаційних помилок. Автор класифікує їх на три групи: 1) неправильний вибір норми КК України для кваліфікації злочину; 2) невизнання наявності складу злочину в діяннях, де він є; 3) встановлення складу злочину в діяннях, коли він відсутній [184, с. 21]. Своєю чергою, В. О. Навроцький зазначає, що неправильне застосування кримінального закону може полягати у: 1) «підміні» статей КК України (коли замість статті, яка підлягає застосуванню, робиться посилання на іншу статтю); 2) «надлишковому» застосуванні статей КК України (поряд зі статтями КК, які підлягають застосуванню, діяння оцінюється з використанням таких, які до цього випадку не мають відношення, не повинні інкримінуватися); 3) безпідставному застосуванні статей КК України (має місце у тих випадках, коли скоєне повинно оцінюватися на підставі норм інших галузей права); 4) «пропуску» статей КК України (незастосуванні їх при наявності до того підстав) [219, с. 370]. Очевидно, що такі помилки зумовлені порушенням типових правил кримінально-правової кваліфікації, які давно вироблені наукою та сприйняті практикою.

У рамках дослідження особливостей кваліфікації злочинів, які полягають у прийнятті пропозиції, обіцянки або одержанні неправомірної вигоди, найперше необхідно з’ясувати, яких помилок припускаються правозастосовні органи під час кваліфікації аналізованих корупційних посягань. Далі слід вивчити питання їх розмежування від суміжних складів злочинів або злочинів, передбачених конкуруючими нормами.

У практичній діяльності під час застосування досліджуваних кримінально-правових норм трапляються такі помилки:

– «пропуск» статей КК України (неповна кримінально-правова кваліфікація (3,2%);

– невизнання наявності складу злочину в діяннях, де він є (3,2%);

– неправильний вибір норми КК України для кваліфікації злочину (6,4%);

– кваліфікація «із запасом» (9,6%)[113, с.143].

Так, поодинокими є випадки, коли під час кваліфікації злочинів, які полягають у прийнятті пропозиції, обіцянки або одержанні неправомірної вигоди, наявна неповна кримінально-правова кваліфікація, тобто дії особи необхідно додатково кваліфікувати ще за іншою кримінально-правовою нормою. «Пропуск» статей КК України суперечить принципу повноти кримінально-правової кваліфікації, відповідно до якого кваліфікація має охоплювати всі злочинні діяння, вчинені особою. Як приклад слід навести вирок Чернігівського районного суду Чернігівської області від 5 листопада 2013 р. Так, адвокат В. вступив у злочинну змову зі службовою особою А., яка займає відповідальне становище (щодо неї матеріали кримінального провадження зібрані в окреме провадження), з метою одержання неправомірної вигоди від Ю. за постановлення виправдувального вироку у кримінальному провадженні за вчинення останнім злочину, передбаченого ч. 2 ст. 367 КК України. Далі адвокат, попередньо узгодивши суму матеріальної вигоди, вказав Ю. на необхідність передачі ним коштів у сумі 30000 грн. З метою укриття неправомірної вигоди В. приніс до свого помешкання отримані від Ю. грошові кошти та сховав їх у кімнаті. Частину неправомірної вигоди в сумі 4000 грн. залишив собі. Згодом решту суми (26000 грн.) передав службовій особі А.

Такі дії адвоката орган досудового розслідування та суд кваліфікували за ч. 5 ст. 27 – ч. 4 ст. 368 КК України як пособництво в одержанні службовою особою, яка займає відповідне становище, неправомірної вигоди для себе за вчинення в інтересах того, хто дає неправомірну вигоду, будь-яких дій з використанням наданого їй службового становища [82].

Із таким рішенням суду можна погодитись лише частково, оскільки засуджений надав службовій особі, яка займає відповідальне становище, не всю суму, яка була обумовлена з Ю., а лише частину (26000 грн.). Натомість

грошові кошти у розмірі 4000 грн. він привласнив собі, тим самим ввівши в оману потерпілого Ю., оскільки сума у розмірі 30000 грн. повинна була бути передана А. для сприяння ним у постановленні виправдувального вироку. Із наведеного очевидно, що дії засудженого повинні отримати кримінально-правову оцінку як пособництво в одержанні службовою особою, яка займає відповідне становище, неправомірної вигоди та шахрайство (ч. 5 ст. 27 – ч. 4 ст. 368 та ч. 1 ст. 190 КК України).

Наступним видом помилок, яких допускаються правозастосовні органи під час кваліфікації аналізованих корупційних злочинів, є невизнання наявності складу злочину в діяннях, де він є. Як приклад слід навести вирок Тальнівського районного суду Черкаської області від 23 червня 2014 р. Так, О, перебуваючи на посаді начальника відділу містобудування та архітектури Тальнівської райдержадміністрації, використовуючи надану йому владу та службове становище, з корисливих мотивів вимагав від Л. неправомірну вигоду у розмірі 1000 доларів США за вирішення питання, що входить до його компетенції, а саме – за виготовлення, підписання і видачу останньому містобудівних умов та обмежень забудови земельної ділянки для проведення реконструкції приміщення.

Реалізуючи свій злочинний умисел, О. під час усної бесіди з Л. розпорядився перерахувати обумовлену раніше між ними суму грошових коштів на рахунок в обмін на видачу містобудівних умов та обмежень забудови земельної ділянки, однак не довів свій злочинний умисел, спрямований на одержання службовою особою, яка займає відповідальне становище, неправомірної вигоди з причин, що не залежали від його волі, оскільки 28 травня 2013 р. був ознайомлений з розпорядженням про його звільнення зі займаної посади. Водночас, будучи достовірно обізнаним про своє звільнення зі займаної посади, дав згоду на особисту зустріч з Л. з метою вирішення питання щодо видачі йому містобудівних умов та обмежень забудови земельної ділянки. Своєю чергою, Л., усвідомлюючи, що зможе

отримати зазначені документи лише у разі виконання умов О., перерахував на вказаний ним рахунок 8000 гривень згідно з попередньою домовленістю.

Суд прийняв рішення колишнього начальника відділу містобудування та архітектури виправдати за ч. 2 ст. 15 – ч. 4 ст. 368, ч. 1 ст. 190 КК України у зв'язку з відсутністю в його діях складу злочину, мотивуючи це тим, що органом досудового розслідування не надано достатніх належних доказів про те, що останній мав намір отримати винагороду саме за вчинення або невчинення певних службових дій із використанням своїх прав і повноважень [73].

Однак вироком Апеляційного суду Черкаської області від 16 січня 2015 р. винуватість О. у вчиненні злочину, передбаченого ч. 2 ст. 15 – ч. 4 ст. 368 КК України, була доведена повністю та підтверджена доказами, які всебічно досліджені на судовому засіданні, а його показання спростовуються зібраними за кримінальним провадженням доказами. Окрім того, Колегія суддів вважає недоведеним вчинення О. злочину, передбаченого ч. 1 ст. 190 КК України, оскільки потерпілому було відомо про звільнення останнього зі займаної ним посади і подальшу неможливість виконання ним взятих на себе зобов'язань, однак він, не зважаючи на це, перерахував грошові кошти під контролем працівників правоохоронних органів з метою викриття О. [58].

Таке рішення суду є обґрунтованим, оскільки суд першої інстанції неналежно дослідив доводи сторони обвинувачення щодо наявності в діях О. замаху на одержання неправомірної вигоди, не дав належної оцінки всім показанням свідків, зокрема про неодноразові звернення потерпілого до підсудного зі заявою та усіма необхідними додатками про видачу «містобудівних умов та обмежень» земельної ділянки, заявлені О. пропозиції про необхідність сплати йому винагороди в сумі 1000 доларів США, а також узгодження питання щодо перерахунку коштів на вказаний ним рахунок.

Як засвідчує практика, під час надання кримінально-правової оцінки діям осіб, котрі вчинили злочини, що полягають у прийнятті пропозиції,

обіцянки або одержанні неправомірної вигоди, трапляються випадки неправильного вибору норми КК України для кваліфікації злочину. Як приклад слід навести вирок Тернопільського міськрайонного суду Тернопільської області від 3 лютого 2014 р., за яким голову гаражного кооперативу «Промінь» Ю. визнано винним у зловживанні впливом (ч. 3 ст. 369-2 КК України). У вироку суду зазначено, що Ю. одержав неправомірну вигоду від А. та Л. у сумі 3000 доларів США за те, що він вплине на працівника міської ради для прийняття рішення про підготовку проекту рішення міської ради, яким буде вирішено питання передачі їм у власність земельних ділянок для будівництва гаражів [74].

Аналіз вироку суду засвідчує, що голова гаражного кооперативу «Промінь» Ю. був уповноважений вирішувати питання прийняття і виключення членів кооперативу, розподіляти земельні ділянки для членів кооперативу, а також вирішувати без доручення всі питання відносин із державними органами та іншими установами, організаціями. Окрім того, він, будучи службовою особою юридичної особи приватного права, вимагав у потерпілих грошові кошти за вчинення дій із використанням наданих йому повноважень в інтересах того, хто надав неправомірну вигоду. Іншими словами, засуджений одержав неправомірну вигоду за рішення, прийняття якого належить до його компетенції. Тому, очевидно, що його дії повинні отримати кримінально-правову оцінку як підкуп службової особи юридичної особи приватного права незалежно від організаційно-правової форми (ч. 4 ст. 368-3 КК України).

Як свідчить практика, під час надання кримінально-правової оцінки діям осіб, які полягають у прийнятті пропозиції, обіцянки або одержанні неправомірної вигоди, правоохоронні та судові органи стикаються з проблемою розмежування таких кримінально-правових понять, як «одержання неправомірної вигоди», «прохання її надати» та «вимагання» і, як наслідок, припускаються помилок під час здійснення кримінально-правової кваліфікації. Як приклад слід навести вирок Гусятинського районного суду Тернопільської області від 7 лютого 2014 р. Так, Ю., перебуваючи на посаді голови правління Гусятинського районного споживчого товариства та будучи службовою особою

юридичної особи приватного права, одержав від потерпілої А. неправомірну вигоду у розмірі 110000 грн. за сприяння останній у придбанні приміщення заготпункту. Орган досудового розслідування дії Ю. кваліфікував як вимагання неправомірної вигоди (ч. 4 ст. 368-3 КК України) [41].

Однак, із вироку простежується, що у діях підсудного суд не встановив жодних ознак вимагання. Натомість потерпіла сама виявляла ініціативу, цікавилася механізмом придбання приміщення і пообіцяла віддячити Ю., якщо він допоможе їй придбати його. Окрім того, А. було вигідно, щоб Ю. одержав неправомірну вигоду, оскільки він всіляко їй сприяв, консультував із приводу процедури проведення аукціону відповідного нерухомого майна. Тому, очевидно, що у діях А. немає ознак складу злочину, передбаченого ч. 4 ст. 368-3 КК України. Натомість наявне звичайне одержання службовою особою юридичної особи приватного права неправомірної вигоди (ч. 3 ст. 368-3 КК України). Відтак, у цьому випадку буде наявне неправильне застосування кримінального закону, що має назву кваліфікація «із запасом» (посилання на частину статті, яка містить кваліфікуючу ознаку, що тут відсутня), яка завжди означає погіршення становища особи, дії якої оцінюються, потенційно призводить до застосування до неї більш суворого покарання. Така кваліфікація здійснюється у випадках, коли слідчий має сумнів щодо кваліфікації вчиненого і здійснює своєрідну «підстраховку» на випадок зміни кваліфікації під час подальшого руху кримінального провадження [219, с. 375].

Наступним етапом під час дослідження кваліфікації злочинів, які полягають у прийнятті пропозиції, обіцянки або одержанні неправомірної вигоди, є вивчення питання їх розмежування від суміжних складів злочинів або злочинів, передбачених конкуруючими нормами. Всі ознаки складу злочину виконують відмежувальну роль і призначені головним чином для цього [150, с. 13]. Склад злочину упорядковує процес кримінально-правової кваліфікації, дає змогу здійснювати порівняння відповідних ознак у загальноприйнятій послідовності, гарантує, що певні ознаки будуть зігноровані чи пропущені [23, с. 90].За таких

умов увесь процес кваліфікації злочинів за своєю сутністю полягає в послідовному відмежуванні кожної ознаки вчиненого діяння від ознак інших суміжних складів злочинів або злочинів, передбачених конкуруючими нормами [182, с. 146].

Слід зазначити, що поняття «конкуренція» застосовується у кримінальному праві для позначення проблеми вибору кримінально-правової норми, яка виникає у процесі кваліфікації злочину, коли вчинене особою злочинне діяння «підпадає» під ознаки двох чи більше норм Особливої частини КК України [257]. О. К. Марін слушно зауважує, що правильне вирішення питання про застосування конкуруючих кримінально-правових норм має важливе значення для практики, оскільки є запорукою для використання кримінальної репресії в суворій відповідності зі законом [201, с. 7]. Автор пропонує виокремлювати таку конкуренцію: 1) загальної та спеціальної норм, де відбувається підпорядкування за обсягом; 2) частини і цілого, де відбувається підпорядкування за змістом; 3) спеціальних норм, де відсутнє підпорядкування між конкуруючими спеціальними нормами, але таке підпорядкування існує між кожною з них із єдиною загальною нормою [201, с. 106, 107].

Слід зазначити, що конкуренція кримінально-правових норм про злочини, які полягають у прийнятті пропозиції, обіцянки або одержанні неправомірної вигоди, існує у таких видах:

– конкуренція загальної та спеціальної норм;

– конкуренція частини і цілого;

– конкуренція кількох пунктів статті, які передбачають кваліфікуючі обставини[113, с.132-133].

Вид конкуренції кримінально-правових норм, котрий вирізняють і на існування якого вказують усі, без винятку, науковці, є конкуренція загальної та спеціальної норм. Задля встановлення наявності конкуренції загальної та спеціальної кримінально-правових норм у літературі рекомендується: уявити, що певної статті в Особливій частині КК України немає взагалі, і поставити питання про те, чи залишаться кримінально караними передбачені нею діяння.

Якщо знайдеться інша стаття, яка встановлює за них відповідальність, то наявна конкуренція [219, с. 319].

Зокрема, прикладом конкуренції загальної та спеціальної норм є норми, передбачені ст. 368 «Прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою» КК України та чч. 2, 3 ст. 369-2 «Зловживання впливом» КК України, які співвідносяться як загальна (ст. 368 КК України) та спеціальна (чч. 2, 3 ст. 369-2 КК України). Спільною ознакою зазначених складів злочинів є предмет складу злочину (неправомірна вигода), ознака об'єктивної (суспільно небезпечне діяння, яке полягає у прийнятті пропозиції, обіцянки або одержанні неправомірної вигоди) та суб'єктивної (прямий умисел) сторони складу злочину, а також ознака суб'єкта (службова особа). Окрім того, О. О. Дудоров наголошує, що формулювання «з використанням наданої їй влади чи службового становища», яке вказане у ст. 368 КК України, здатне охопити і «службовий вплив» (вплив із використанням можливостей, пов'язаних зі службовими повноваженнями) [105, с. 152].

Водночас у Пояснювальній записці до Кримінальної конвенції про боротьбу з корупцією зазначається, що відмінність між зловживанням впливом і хабарництвом полягає в тому, що особа, котра зловживає впливом, не повинна «учинити дію або утриматися від дії», як це б належало публічній посадовій особі. Під час «пасивного» зловживання впливом особа, використовуючи у своїх інтересах реальний або стверджувальний вплив на треті особи, вимагає, одержує або приймає неправомірну перевагу з метою допомогти особі, що надала неправомірну перевагу, шляхом здійснення неналежного впливу (п. 65). Зокрема, особа, яка зловживає впливом, перебуває в становищі стороннього: вона не може приймати рішення самостійно, однак неналежним чином використовує свій реальний або стверджувальний вплив на інших осіб (п. 66) [259].

У теорії кримінального права зауважено, що практичне значення розмежування складів злочинів не зводиться лише до з'ясування змісту

спільних та відмінних ознак порівнюваних складів злочинів, оскільки спрямоване на те, щоб застосувати саме ту норму, яка передбачає відповідальність за вчинення відповідного посягання. Зокрема, Л. П. Брич пропонує до кожного випадку розмежування конкретних складів злочинів встановлювати правила кримінально-правової кваліфікації, не останнє значення у виборі котрих належить тому, який характер співвідношення між собою мають склади злочинів зі спільними ознаками [25, с. 325]. За таких умов для подолання конкуренції необхідно виконати дві дії: 1) визначити вид конкуренції кримінально-правових норм; 2) застосувати вироблене теорією кримінального права правило подолання конкуренції певного виду [204].

Беззаперечним є те, що за правилом конкуренції загальної (ст. 368 КК України) та спеціальної (ч. 2, 3 ст. 369-2 КК України) норми, яке вироблене ще давньоримськими юристами, пріоритет надається останній. Відповідне правило сприймається також правозастосувачами під час кваліфікації злочинів, які полягають у прийнятті пропозиції, обіцянки або одержанні неправомірної вигоди. Так, вироком Ізюмського міськрайонного суду Харківської області від 14 травня 2015 р. заступника начальника райвідділу – начальника кримінальної поліції Ізюмського райвідділу ГУМВС України в Харківській області засуджено за вчинення ним злочину, передбаченого ч. 2 ст. 369-2 КК України, за те, що останній одержував щомісячно неправомірну вигоду у розмірі 4500 грн. від Л. за здійснення ним впливу на керівництво щодо невчинення ними дій по службі, а зокрема, невтручання у діяльність організації грального бізнесу [47]. Очевидно, що така позиція суду є справедливою, однак за відсутності у КК України складу злочину, передбаченого ч. 2 ст. 369-2 КК України, описані дії начальника кримінальної поліції Ізюмського райвідділу ГУМВС України в Харківській області отримали б кримінально-правову оцінку за відповідною частиною ст. 368 КК як одержання неправомірної вигоди службовою особою.

Окремого аналізу потребує дослідження наступного виду конкуренції кримінально-правових норм, зокрема частини і цілого, за якої вчинений злочин

підпадає під дію двох (або більше) кримінально-правових норм, одна з яких – норма про ціле, охоплює вчинене в цілому та разом, а інша – норма про частини, визнає як самостійні злочини лише частини вчиненого суспільно небезпечного посягання [203, с. 224]. «Якщо уявити частину і ціле у вигляді двох кіл, кожне з яких буде відображати змістовий обсяг кожної з цих категорій, то схематично вони будуть зображені як мале коло (частина), вписане у велике коло (ціле)» [340, с. 139].

Так, аналіз ознак складів злочинів, які полягають у прийнятті пропозиції, обіцянки або одержанні неправомірної вигоди, засвідчує, що за КК України норма про вимагання (ч. 1 ст. 189 – стосовно обмеження прав, свобод або законних інтересів потерпілого) співвідноситься із нормами про підкуп працівника підприємства, установи чи організації (ч. 4 ст. 354), прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою (ч. 3 ст. 368), підкуп службової особи юридичної особи приватного права незалежно від організаційно-правової форми (ч. 4 ст. 368-3), підкуп особи, яка надає публічні послуги (ч. 4 ст. 368-4), зловживання впливом (ч. 3 ст. 369-2) як частина і ціле. Спільною ознакою зазначених складів злочинів частково є предмет (майно чи право на майно), ознаки об'єктивної (суспільно небезпечне діяння у формі вимагання) та суб'єктивної (прямий умисел) сторони складів злочинів.

У такому випадку загальновизнаним є правило, відповідно до якого під час кваліфікації злочину при конкуренції частини і цілого завжди повинна застосовуватися та норма, яка охоплює з найбільшою повнотою всі фактичні ознаки вчиненого діяння. Вона має перевагу перед нормою, яка передбачає лише частину того, що вчинив злочинець [182, с. 226]. Тобто, наприклад, за конкуренції ч. 1 ст. 189 та ч. 4 ст. 354 КК України повинна застосовуватись норма про підкуп працівника підприємства, установи чи організації, поєднаного з вимаганням.

Окрім того, можлива конкуренція кількох пунктів статті, які передбачають кваліфікуючі обставини (наприклад, ч. 3 ст. 368 та ч. 4 ст. 368 КК України). У разі конкуренції цього виду Б. О. Курінов цілком виправдано

пропонує застосовувати ту частину статті кримінального закону, що передбачає найбільш небезпечні ознаки із наявних у конкретному випадку, оскільки законотворець кримінально-правовою нормою, яка містить особливо кваліфікуючі обставини, охопив і всі інші випадки вчинення відповідного посягання, коли одночасно у ньому були кваліфікуючі та особливо кваліфікуючі ознаки [188, с. 28]. Тобто у разі вимагання неправомірної вигоди службовою особою, яка займає особливо відповідальне становище, дії злочинця отримають кримінально-правову оцінку за ч. 4 ст. 368 КК України.

Кримінально-правові норми можуть перебувати не лише у відносинах конкуренції, а й колізії між окремими нормами Особливої частини КК України. У теорії права поняття «колізія» трактується як відношення між нормами при регулюванні одних суспільних відносин, яке внаслідок розходження цих норм за змістом обумовлює необхідність вибору лише однієї з них [257]. Єдиною спільною ознакою колізії та конкуренції кримінально-правових норм є подвійне нормативне регулювання одного і того ж суспільного відношення [203, с. 61–62, 66]. Прикладом колізії є такі кримінально-правові норми, як ч. 3 ст. 368 «Прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди» КК України та ч. 2 ст. 189 «Вимагання» КК України (в частині вимагання неправомірної вигоди службовою особою з використанням свого службового становища). Як у першому, так і в другому випадку існує загроза обмеженню прав, свобод або законних інтересів потерпілого внаслідок вчинення дій, передбачених ч. 3 ст. 368 та ч. 2 ст. 189 КК України. Відрізняються аналізовані склади злочинів частково за предметом. Зокрема, у складі злочину, передбаченого ч. 3 ст. 368 КК України, він є значно ширшим, оскільки охоплює не лише неправомірну вигоду, яка має майновий характер (що характерно для вимагання), а й немайновий. Окрім того, слід визнати слушною позицію О. О. Дудорова, який стверджує, що вимагання як кваліфікуюча ознака одержання неправомірної вигоди може набувати завуальованого вигляду, тоді як каране

за ч. 2 ст. 189 КК вимагання, учинюване службовою особою з використанням свого службового становища, завжди передбачає відкрите пред'явлення певної майнової вимоги [106, с. 94].

Очевидно, що наявність колізій між статями Особливої частини КК України є його недоліком та призводить до помилок у кримінально-правовій кваліфікації. До вирішення таких колізій не можуть бути застосовані вже існуючі правила подолання суперечностей між різними нормами, адже всі статті містяться в одному і тому ж законі та рівні за юридичною силою [255]. Долаючи колізію таких кримінально-правових норм, як ч. 3 ст. 368 та ч. 2 ст. 189 КК України, слід додержувати рекомендації, надані О. О. Дудоровим. Автор пропонує виходити з того, що законний інтерес, який належить особі відповідно до чинного законодавства та який зазнає утиску у разі вимагання неправомірної вигоди (ч. 3 ст. 368 КК України), з'являється не в момент заявлення відповідної погрози й сприйняття її потерпілим (що характерно для ч. 2 ст. 189 КК України), а раніше – під час виникнення у сфері службової діяльності відносин між особою, яка вимушена згодом надати неправомірну вигоду, і службовою особою. Тому, на думку науковця, якщо законний інтерес особи, що ставиться під загрозу службовою особою та у зв'язку з яким висувається майнова вимога, «створюється» самою ж службовою особою, і з цього моменту сприймається потерпілим, вимога передачі майнових благ повинна кваліфікуватися як вимагання, вчинене службовою особою з використанням службового становища (ч. 2 ст. 189 КК України) [106, с. 95].

Така позиція автора також має застосування на практиці. Так, вироком Центрального районного суду м. Миколаєва від 28 березня 2016 р. старшого дільничного інспектора поліції засуджено за вчинення злочину, передбаченого ч. 2 ст. 189 КК України за висловлення ним вимоги К. передати йому грошові кошти у сумі 3000 гривень за непритягнення до кримінальної відповідальності К. за, нібито, його злочинну діяльність, пов'язану з незаконним обігом наркотичних засобів. У разі відмови потерпілого надати

неправомірну вигоду старший дільничний погрожував сфальсифікувати щодо нього докази його злочинної діяльності та притягнути до кримінальної відповідальності [81].

У правозастосовній діяльності непоодинокими є випадки, коли під час здійснення кримінально-правової кваліфікації виникають ситуації, коли різні склади злочинів характеризуються, з одного боку, низкою спільних ознак, а з другого – ознаками, що їх відрізняють. Такі склади злочинів є суміжними, наявність рис подібності яких і зумовлює необхідність їх відмежування [202, с. 161]. Суміжні склади відображають злочини як із однаковим характером суспільної небезпеки, так і з різним характером суспільної небезпеки [26, с. 177]. Алгоритм розмежування суміжних складів злочинів запропонував В. О. Навроцький, який, зокрема, пропонує: знайти спільне (те, що об'єднує порівнювані об'єкти, які відзначаються як споріднені); вивести ознаки, за якими порівнювані об'єкти відрізняються між собою; встановити, у чому полягає відмінність розмежувальних ознак [215, с. 59]. Водночас слід зважати на те, що не всі ознаки складу злочину можуть виконувати роль розмежувальних (неможливо розрізняти злочини за загальним об'єктом, причиновим зв'язком, загальними ознаками суб'єкта злочину), оскільки ними виступають лише обов'язкові ознаки складу, які прямо передбачені в диспозиції відповідних статей Особливої частини КК України [220, с. 65].

Так, суміжними є склади злочинів, передбачені такими статтями: ст. 354 «Підкуп працівника підприємства, установи чи організації», ст. 368-3 «Підкуп службової особи юридичної особи приватного права незалежно від організаційно-правової форми», ст. 368-4 «Підкуп особи, яка надає публічні послуги», ст. 369-2 «Зловживання впливом» КК України. Спільними у названих складах злочинів є його предмет (неправомірна вигода), суспільно небезпечне діяння, яке полягає у прийнятті пропозиції, обіцянки або одержанні неправомірної вигоди, а також прямий умисел.

Крім наявності спільних ознак, характерною рисою суміжних складів злочинів є розмежувальні ознаки, завдяки яким є можливість розмежовувати відповідні склади [26, с. 239]. Такими ознаками у наведених складах злочинів є безпосередній об’єкт та ознака спеціального суб’єкта (його правовий статус) та, відповідно, зміст повноважень. Суб’єктами вчинення аналізованих злочинів є: працівник підприємства, установи чи організації, який не є службовою особою, або особа, яка працює на їх користь (ст. 354 КК України); службова особа юридичної особи приватного права незалежно від організаційно-правової форми (ст. 368-3 КК України); особа, яка надає публічні послуги (ст. 368-4 КК України); особа, яка зловживає впливом (ст. 369-2 КК України).

Відтак, підсумовуючи наведене, слід зазначити, що правозастосовні органи під час кваліфікації злочинів, які полягають у прийняття пропозиції, обіцянки або одержанні неправомірної вигоди, припускаються таких помилок: «пропуск» статей КК України (неповна кримінально-правова кваліфікація); невизнання наявності складу злочину в діяннях, де він наявний; неправильний вибір норми КК України для кваліфікації злочину; кваліфікація «із запасом». Зазначені помилки зумовлені відсутністю єдності у теоретичних розробках, недосконалістю законодавства у цій частині, а також відносно недавньою диференціацією кримінальної відповідальності за прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди.

Окрім того, під час кваліфікації злочинів, які полягають у прийнятті пропозиції, обіцянки або одержанні неправомірної вигоди, відображено види співвідношення між складами злочинів. Встановлено, що досліджувані корупційні посягання можуть перебувати у конкуренції загальної та спеціальної норм, частини і цілого, кількох пунктів статті, які передбачають кваліфікуючі обставини, перебувати у відносинах колізії між окремими нормами Особливої частини КК України, а також бути суміжними.

3.2 Караність та призначення покарання за прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди

Кожен факт вчинення злочинного діяння передбачає відповідну реакцію з боку держави, яка є необхідною умовою забезпечення реалізації правових норм та запобігання їх порушенням у майбутньому. Наслідки вчинення такого діяння визначаються у кримінально-правовій санкції [224, с. 113], яка є гарантом законності та дає змогу з'ясувати характер і ступінь суспільної небезпечності діяння й особи, яка його вчинила [144, с. 151]. У ній передбачено лише межі найбільш суворого покарання, яке може бути застосоване до особи, яка вчинила відповідний злочин, у разі реалізації щодо неї кримінальної відповідальності у формі осуду з призначенням та виконанням (відбуванням) покарання [3, с. 105]. Система кримінально-правових санкцій будується на основі системи різноманітних за змістом і значущістю кримінальних покарань. Відповідно, між системою санкцій і системою покарань існує міцний зв'язок, завдяки якому до санкції можуть бути включені лише ті види покарання та лише в тих розмірах, що встановлені системою покарань [145, с. 65–67].

Водночас покарання та кримінально-правова санкція не є тотожними поняттями, оскільки санкція описує лише ймовірні заходи впливу, натомість покарання є реальним заходом впливу, що позбавляє особу, яка вчинила злочин, відповідних благ, які вона до цього мала, і виражає негативну оцінку її діяння від імені держави. Покарання також має на меті виправлення й перевиховання засуджених у дусі точного виконання законів, а також запобігання вчиненню нових злочинів [350, с. 116–142]. Однак, як слушно зауважує Є. Ф. Фесенко, держава має формувати кримінально-правову політику на концепції не корисності кримінального покарання, а його необхідності, оскільки лише в окремих випадках і у певних межах можуть бути виправданими кримінально-правова заборона і кримінальне покарання [341, с. 370–371].

Питання, що стосуються караності та призначення покарання за прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди, необхідно розглядати у декілька етапів:

1) з’ясувати ступінь тяжкості злочинів, які полягають у прийнятті пропозиції, обіцянки або одержанні неправомірної вигоди;

2) проаналізувати види і міри покарань за вчинення досліджуваних корупційних злочинів, а також встановити, наскільки обґрунтовано визначені їх межі;

3) дослідити, чи можливе стосовно осіб, які прийняли пропозицію, обіцянку або одержали неправомірну вигоду, звільнення від покарання чи його відбування;

4) з’ясувати особливості призначення покарання за прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди[111, с.116-117].

Найперше необхідно з’ясувати ступінь тяжкості злочинів, які полягають у прийнятті пропозиції, обіцянки або одержанні неправомірної вигоди. Так, із положень ст. 12 КК України очевидно, що за ступенем суспільної небезпеки аналізовані посягання є злочинами невеликої тяжкості (ч. 3 ст. 354, ч. 1 ст. 368 КК України), середньої тяжкості (ч. 4 ст. 354, ч. 3 ст. 368-3, ч. 3 ст. 368-4, ч. 2 ст. 369-2 КК України), тяжкими (чч. 2, 3 ст. 368, ч. 4 ст. 368-3, ч. 4 ст. 368-4, ч. 3 ст. 369-2 КК України) та особливо тяжкими (ч. 4 ст. 368 КК України). Отже, ступінь тяжкості злочинів, які полягають у прийнятті пропозиції, обіцянки або одержанні неправомірної вигоди, є різним, оскільки це залежить від характеру (визначається такими елементами складу, як об’єкт злочину (його важливість) тощо) та ступеня їх суспільної небезпеки (визначається обставинами, що належать до об’єктивної сторони складу злочину та його суб’єкта). Так, наприклад, очевидно, що злочин, передбачений ч. 4 ст. 368 КК України за ступенем суспільної небезпеки є більш небезпечним, аніж той, що передбачений ч. 4 ст. 354 КК України, оскільки у першому випадку приймає пропозицію, обіцянку або одержує неправомірну вигоду службова особа, яка займає особливо відповідальне становище (Президент України, Прем’єр-міністр України, члени Кабінету Міністрів України та інші), натомість у другому – працівник підприємства, установи чи організації, який не є службовою особою. Окрім того, злочин, передбачений ч. 4 ст. 368 КК України, посягає на більш важливі

суспільні відносини (порядок діяльності службових осіб органів державної влади, місцевого самоврядування щодо їх непідкупності, а також законності та об'єктивності у прийнятті рішень), аніж той, що передбачений чч. 3, 4 ст. 354 КК України (посягає на суспільні відносини, що забезпечують нормальну діяльність осіб, які є працівниками підприємств, установ чи організацій, щодо їх непідкупності, тобто обмежується лише інтересами служби всередині певної структури).

Далі необхідно проаналізувати види і міри покарань за вчинення злочинів, які полягають у прийнятті пропозиції, обіцянки або одержанні неправомірної вигоди, а також встановити, наскільки обґрунтовано визначені їх межі. Так, законодавець до осіб, які вчинили досліджувані корупційні злочини, передбачає такі основні види покарань, як: штраф (чч. 3, 4 ст. 354, ч. 1 ст. 368, ч. 3 ст. 368-3, ч. 3 ст. 368-4, ч. 2 ст. 369-2 КК України); громадські роботи (чч. 3, 4 ст. 354 КК України); виправні роботи (ч. 3 ст. 368-3, ч. 3 ст. 368-4 КК України); обмеження волі (чч. 3, 4 ст. 354, ч. 3 ст. 368-3, ч. 3 ст. 368-4 КК України); арешт (ч. 1 ст. 368, ч. 3 ст. 368-3, ч. 3 ст. 368-4 КК України); позбавлення волі (чч. 3, 4 ст. 354, ст. 368, чч. 3, 4 ст. 368-3, чч. 3, 4 ст. 368-4, чч. 2, 3 ст. 369-2 КК України). Відтак за вчинення злочинів, які полягають у прийнятті пропозиції, обіцянки або одержанні неправомірної вигоди, передбачено покарання, які не пов'язані з позбавленням волі, а також ті, що передбачають ізоляцію від суспільства.

У кримінально-правовій літературі санкції прийнято поділяти на такі види: за кількістю основних видів покарань (одиничні та альтернативні); за наявністю чи відсутністю додаткових покарань (прості та кумулятивні); за можливістю обрання судом покарання (абсолютно визначені та відносно визначені) [319, с. 125; 7, с. 180–181]. Досліджуючи питання караності злочинів, які полягають у прийнятті пропозиції, обіцянки або одержанні неправомірної вигоди, слід зазначити, що санкції відповідних статей є простими, кумулятивними, альтернативними та відносно визначеними.

Так, простою є санкція, що містить лише основне покарання без наявності додаткових покарань (чч. 3, 4 ст. 354, ч. 2 ст. 369-2 КК України).

До кумулятивних належать санкції, які, крім основного, містять також і додаткове покарання, зокрема: позбавлення волі з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю (ст. 368, ч. 3 ст. 368-3, ч. 3 ст. 368-4 КК України); позбавлення волі з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю, з конфіскацією майна (ч. 4 ст. 368-4, ч. 4 ст. 368-4 КК України); позбавлення волі з конфіскацією майна (ч. 3 ст. 369-2 КК України). Така позиція законодавця є виправданою, оскільки аналізовані злочинні посягання особи вчиняють з використанням своїх повноважень, якими вони наділені. Відповідно, додаткове покарання спрямоване на коригування впливу основного покарання, яке містить основний тягар правообмежень. Воно за жодних умов не може бути суворішим за основне, адже в іншому випадку порушуються правила поділу покарань на основні і додаткові [143, с. 116–117].

Своєю чергою, альтернативними є санкції кримінально-правових норм, які містять вказівку на два або більше види покарань (чч. 3, 4 ст. 354, ч. 2 ст. 369-2 КК України). Санкції зазначених норм охоплюють доволі широкий перелік покарань, зокрема таких, як штраф, громадські роботи, обмеження волі, позбавлення волі (чч. 3, 4 ст. 354 КК України); штраф, позбавлення волі (ч. 2 ст. 369-2 КК України). У теорії кримінального права зазначається, що будь-яке покарання, яке не є абсолютно необхідним, є тиранічним [13, с. 94]. Відповідно, єдиний спосіб позбутися цього – використання альтернативних санкцій [7, с. 180]. Зазначене положення ґрунтується на одному із принципів конструювання кримінально-правових санкцій, відповідно до якого альтернатива основним видам покарань повинна бути майже в усіх санкціях кримінально-правових норм [349, с. 129; 146, с. 105; 351, с. 99–100].

Водночас у чч. 2, 3, 4 ст. 368, ч. 4 ст. 368-3, ч. 4 ст. 368-4, ч. 3 ст. 369-2 КК України передбачене лише одне основне покарання – у виді позбавлення волі, що, видається, законодавчо обґрунтованим, оскільки аналізовані посягання характеризуються високим ступенем суспільної небезпеки. Відповідно, передбачення інших основних видів покарань у санкціях вказаних статей не вважатиметься належною альтернативою позбавленню волі у цих випадках.

Окрім того, така побудова санкції кримінально-правових норм базується на одному із правил її конструювання, відповідно до якого при побудові санкції за кваліфікований та особливо кваліфікований вид злочину законодавцю необхідно поступово переходити від найбільш альтернативної санкції до найменш альтернативної або взагалі безальтернативної за рахунок скорочення кількості м'яких видів покарань [131, с. 41].

Нарешті, відносно визначеною є санкція, у якій передбачена можливість застосування основного покарання із визначенням його мінімальної та максимальної або лише максимальної межі покарання. У санкціях досліджуваних норм законодавцем визначено верхню та нижню межу покарання у виді позбавлення волі (ст. 368, ч. 4 ст. 368-3, ч. 4 ст. 368-4, чч. 2, 3 ст. 369-2 КК України) та штрафу (ч. 2 ст. 369-2 КК України). Натомість в інших санкціях норм передбачена і нижня, і верхня межа покарання, а також лише верхня межа покарання (чч. 3, 4 ст. 354, ч. 3 ст. 368-3, ч. 3 ст. 368-4 КК України). Г. Д. Борейко зауважує, що юридична техніка не визначає конкретних правил, які необхідно додержувати для визначення мінімальних та максимальних меж санкції кримінально-правових норм [20, с. 144]. Водночас у теорії кримінального права гостро критикується застосування законодавцем широких меж санкцій, які створюють загрозу зловживання судами своїми повноваженнями та перешкоджають формуванню єдиної судової практики [104, с. 29; 240, с. 207]. З цього приводу С. І. Дементьєв стверджує, що розрив між межами санкції статті у виді позбавлення волі не повинен перевищувати 3–5 років [103, с. 142]. Водночас аналіз санкцій досліджуваних кримінально-правових норм засвідчує, що вони позбавлені таких недоліків, оскільки максимальна різниця між нижньою і верхньою межами покарання у складі злочину, передбаченому ч. 3 ст. 368 КК України, становить 5 років, що є допустимим.

Задля встановлення обґрунтованості визначення меж покарань за злочини, які полягають у прийнятті пропозиції, обіцянки або одержанні неправомірної вигоди, необхідно керуватися правилами конструювання кримінально-правових санкцій, одним із яких є: мінімальна межа санкції

частини статті, яка посилює покарання, не повинна заходити за максимальну межу покарання, яке передбачене за менш суспільно небезпечне діяння [103, с. 32, 149]. Аналіз кримінально-правових санкцій досліджуваних складів злочинів засвідчує, що законодавець при їх побудові не завжди керується зазначеним правилом. Так, наприклад, санкція ч. 1 ст. 368 КК України за прийняття пропозиції, обіцянки або одержання службовою особою неправомірної вигоди передбачає альтернативне покарання у виді позбавлення волі на строк від двох до чотирьох років; санкція ч. 2 ст. 368 КК України –на строк від трьох до шести років; санкція ч. 3 ст. 368 КК України – на строк від п’яти до десяти років; санкція ч. 4 ст. 368 КК України – позбавлення волі на строк від восьми до дванадцяти років.

Схожа ситуація спостерігається також під час аналізу санкцій чч. 3, 4 ст. 354 КК України. Так, за прийняття пропозиції, обіцянки або одержання працівником підприємства, установи чи організації, який не є службовою особою, неправомірної вигоди передбачені альтернативні покарання у виді громадських робіт на строк від ста до двохсот годин або обмеження волі на строк до двох років (ч. 3 ст. 354 КК України). Натомість за вчинення тих же дій повторно або за попередньою змовою групою осіб чи в поєднанні з вимаганням неправомірної вигоди таким покаранням є громадські роботи на строк від ста шістдесяти до двохсот сорока годин або обмеження волі на строк до трьох років (ч. 4 ст. 354 КК України).

А. А. Музика та О. П. Горох вважають, що допустимим є те, коли «сходи» санкції будуються з «перекриттям» (наприклад, ч. 1 – до трьох років, ч. 2 – від двох до п’яти років, ч. 3 – від чотирьох до семи років) [212, с. 102]. Однак така позиція не є виправданою, адже за наявності такого підходу існує ймовірність призначення судом за вчинення більш тяжкого злочину однакового чи меншого покарання, ніж за менш тяжкий, що є неприйнятним, оскільки санкції повинні відповідати суспільній небезпеці вчиненого діяння. Відповідно, покарання із підвищенням значущості охоронюваного об’єкта повинно посилюватись. Однак у практичній діяльності

трапляються протилежні випадки. Як приклад слід навести вирок Приморського районного суду м. Одеси від 21 серпня 2015 р. Так, у липні 2014 року К., знаходячись у службовому кабінеті, маючи злочинний умисел на отримання неправомірної вигоди, повідомила тренерам школи, які звернулися до неї з проханням надати 68 путівок на дитяче оздоровлення вихованців, що для їх виділення необхідно передати неправомірну вигоду. Далі підсудна частинами отримала неправомірну вигоду на загальну суму 25284 (двадцять п’ять тисяч двісті вісімдесят чотири грн.). На підставі наведеного суд постановив визнати К. винною у вчиненні злочину, передбаченого ч. 1 ст. 368 КК України, та призначити покарання у виді позбавлення волі строком на три роки з позбавленням права обіймати посади в установах, організаціях та на підприємствах незалежно від форми власності строком на один рік та шість місяців [70].

В іншому кримінальному провадженні вироком Миколаївського районного суду Львівської області від 25 липня 2016 р. Ю. визнано винним у вчиненні злочину, передбаченого ч. 2 ст. 368 КК України, за те, що він, будучи начальником Миколаївської виправної колонії та головою адміністративної комісії щодо застосування пільг до засуджених, з метою протиправного особистого збагачення, під час особистої зустрічі з К., отримав від останнього неправомірну вигоду в розмірі 5000 доларів США за сприяння у вирішенні питання про надання умовно-дострокового звільнення його братові, який відбуває покарання у цій установі, а саме у затвердженні позитивних характеристик та наданні заохочень останньому. Суд прийняв рішення призначити покарання у виді трьох років позбавлення волі з позбавленням права обіймати посади, пов’язані з виконанням організаційно-розпорядчих та адміністративно-господарських функцій строком на два роки [53]. Таким чином, із наведеного випливає, що суд, у межах санкцій ч. 1 та ч. 2 ст. 368 КК України, за одержання службовою особою неправомірної вигоди призначив те ж саме основне покарання, що й за вчинення тих же дій у значному розмірі, що навряд чи є правильним, оскільки відповідні посягання є різними за

ступенем суспільної небезпеки. У цьому випадку порушене чи не найголовніше правило конструювання кримінально-правових санкцій, відповідно до якого санкція кримінально-правової норми має відповідати суспільній небезпеці описаного у її диспозиції діяння [355, с. 101–109].

Наступним правилом побудови кримінально-правових санкцій є положення, відповідно до якого зростання санкцій за основний, кваліфікований та особливо кваліфікований види злочину має відбуватися «у стик», залежно від особливостей конкретного складу злочину [271, с. 6; 134, с. 240; 103, с. 44]. Своєю чергою, аналіз санкцій статей, які передбачають відповідальність за прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди, дає змогу стверджувати, що наведене правило не було порушено законодавцем. Як приклад слід навести санкцію статті, яка передбачає відповідальність за підкуп працівника підприємства, установи чи організації (ст. 354 КК України). Так, санкція ч. 3 ст. 354 КК України передбачає одне з основних покарань у виді штрафу у розмірі від двохсот п’ятдесяти до п’ятисот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян, натомість санкція ч. 4 ст. 354 КК України – штраф від п’ятисот до семисот п’ятдесяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян. Іншим прикладом є санкція статті, яка регламентує кримінальну відповідальність за підкуп службової особи юридичної особи приватного права незалежно від організаційно-правової форми (ст. 368-3 КК України). Зокрема, у санкції ч. 3 ст. 368-3 КК України встановлене одне із основних покарань у виді позбавлення волі на строк до трьох років, натомість у санкції ч. 4 ст. 368-3 КК України – позбавлення волі на строк від трьох до семи років.

Ще одним правилом конструювання кримінально-правових санкцій є положення, відповідно до якого санкції норм, які передбачають однорідні за характером і ступенем суспільної небезпеки діяння, мають бути узгоджені [351, с. 99; 345, с. 74]. Для порівняння доцільно обрати санкції кримінально-правових норм, у яких передбачене покарання за вчинення діяння, що полягає у прийнятті пропозиції, обіцянки або одержанні неправомірної вигоди, поєднаного з її вимаганням (ч. 4 ст. 354, ч. 3 ст. 368, ч. 4 ст. 368-3, ч. 4 ст. 368-4,

ч. 3 ст. 369-2 КК України). Так, за прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди, поєднаної з її вимаганням, вчинене працівником підприємства, установи чи організації, який не є службовою особою, передбачене покарання у виді штрафу від п’ятисот до семисот п’ятдесяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або громадських робіт на строк від ста шістдесяти до двохсот сорока годин, або обмеження волі на строк до трьох років, або позбавлення волі на той самий строк (ч. 4 ст. 354 КК України). За вчинення тих самих дій службовою особою передбачене покарання у виді позбавлення волі на строк від п’яти до десяти років з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років з конфіскацією майна (ч. 3 ст. 368 КК України); службовою особою юридичної особи приватного права – позбавлення волі на строк від трьох до семи років з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років з конфіскацією майна (ч. 4 ст. 368-3 КК України); особою, яка надає публічні послуги, – позбавлення волі на строк від чотирьох до восьми років з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років з конфіскацією майна (ч. 4 ст. 368-4 КК України); особою, яка зловживає впливом, – позбавлення волі на строк від трьох до восьми років з конфіскацією майна (ч. 3 ст. 369-2 КК України).

Із наведеного випливає, що санкція ч. 4 ст. 354 КК України не відповідає суспільній небезпеці описаного у її диспозиції діяння та є надмірно лояльною порівняно зі санкціями ч. 3 ст. 368, ч. 4 ст. 368-3, ч. 4 ст. 368-4, ч. 3 ст. 369-2 КК України. Зазначимо, що різниця між вказаними посяганнями полягає в особливостях суб’єкта злочину та, власне, сфери відносин, у яких бере участь та чи інша особа. Натомість основною спільною рисою є те, що всі, без винятку, розглядувані злочини віднесені законодавцем до корупційних і полягають у прийнятті пропозиції, обіцянки або одержанні неправомірної вигоди. Відтак, якщо йдеться про вимагання неправомірної вигоди, то законодавець не повинен передбачати покарання у виді штрафу, громадських

робіт чи обмеження волі (як це простежується у санкції ч. 4 ст. 354 КК України), оскільки в цьому разі наявна погроза вчинити дії або бездіяльність із використанням свого становища стосовно особи, яка надає неправомірну вигоду, або умисне створення умов, за яких особа вимушена надати неправомірну вигоду з метою запобігання шкідливим наслідкам щодо своїх прав і законних інтересів. Тобто працівник підприємства, установи чи організації не просто погоджується прийняти пропозицію, обіцянку неправомірної вигоди або її одержує, а змушує потерпілу особу проти власної волі це зробити, здійснюючи на неї тиск.

Слід зазначити, що за прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди працівником підприємства, установи чи організації (ч. 3 ст. 354 КК України) передбачене покарання у виді штрафу, громадських робіт, обмеження волі або позбавлення волі. За вчинення тих самих діянь, поєднаних із вимаганням, законодавець не скоротив кількості покарань, а лише збільшив їх розмір (ч. 4 ст. 354 КК України). Натомість у санкціях статей, передбачених ч. 4 ст. 368-3, ч. 4 ст. 368-4, ч. 3 ст. 369-2 КК України, законодавцем за кваліфікований та особливо кваліфікований вид злочину здійснено перехід від найбільш альтернативної санкції до безальтернативної за рахунок скорочення кількості м’яких видів покарань. Отже, з метою врахування правила про те, що санкції норм, які передбачають однорідні за характером і ступенем суспільної небезпеки діяння, мають бути узгоджені, варто передбачити у санкції відповідної статті лише покарання у виді позбавлення волі на строк до трьох років, а відтак, санкцію ч. 4 ст. 354 КК України викласти у такій редакції: «карається позбавленням волі на строк до трьох років».

Також необхідно акцентувати на санкції ч. 3 ст. 369-2 КК України, яка, на відміну від санкцій ч. 3 ст. 368, ч. 4 ст. 368-3, ч. 4 ст. 368-4 КК України, не містить додаткового покарання у виді позбавлення права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю, що, вважаємо, є необґрунтованим. Попередньо у роботі доводилась позиція про те, що суб’єктом зловживання впливом може бути лише службова особа (в тому числі службова особа

юридичної особи приватного права), яка використовує можливості у межах своїх повноважень, для впливу на особу, яка уповноважена на виконання функцій держави (підрозділ 2.3 «Суб'єкт складів злочинів, які полягають у прийнятті пропозиції, обіцянки або одержанні неправомірної вигоди»). Тому очевидно, що вчинений особою злочин за своїм характером пов'язаний з посадою або діяльністю, яку вона обіймала чи якою займалася. У цьому контексті видається, що призначення додаткового покарання у виді позбавлення права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю за вчинення злочину, передбаченого ч. 3 ст. 369-2 КК України, є необхідним із метою недопущення особи, яка зловживає впливом, до певних посад чи діяльності, для вчинення злочинів аналогічного характеру. Отже, потрібно передбачити у санкції чч. 2, 3 ст. 369-2 КК України покарання у виді позбавлення права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю. Відтак, санкція ч. 2 ст. 369-2 КК України матиме такий зміст: «караються штрафом від семисот п'ятдесяти до однієї тисячі п'ятисот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або позбавленням волі на строк від двох до п'яти років з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю». Також санкцію ч. 3 ст. 369-2 КК України доцільно викласти у такій редакції: «караються позбавленням волі на строк від трьох до восьми років з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю з конфіскацією майна».

Це, зокрема, підтверджує й аналіз судової практики України. Як приклад слід навести вирок Івано-Франківського міського суду Івано-Франківської області від 16 березня 2016 р. Так, на початку грудня 2015 року до начальника Тисменицького РВ УДСНС України в Івано-Франківській області майора служби цивільного захисту О. звернувся його знайомий Д. із проханням у сприянні в переміщенні до одного місця проходження служби його сина Р. та невістки Л. Зважаючи на займану посаду, її авторитет і пов'язані із цим можливості, а також наявність знайомств в Управлінні ДСНС України в Івано-Франківській області, О. умисно, діючи з корисливих мотивів, під час

телефонної розмови із громадянином Д. повідомив останньому, що йому за вирішення вказаного питання необхідно передати грошові кошти в сумі 2000 доларів США, на що той погодився. Під час одержання грошових коштів підозрюваний був затриманий співробітниками поліції.

Суд постановив рішення визнати винним майора служби цивільного захисту О. у вчиненні ним злочину, передбаченого ч. 2 ст. 369-2 КК України, та призначити покарання у виді штрафу в розмірі двадцять п’ять тисяч п’ятсот гривень. Окрім того, на підставі ст. 55 КК України О. позбавлено права обіймати посади, пов’язані із виконанням організаційно-розпорядчих та адміністративно-господарських функцій на підприємствах, установах, організаціях всіх форм власності строком на три роки [46]. Така позиція суду ґрунтується на нормах чинного законодавства, оскільки позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю, як додатковий вид покарання, може призначатися у випадку, якщо воно не передбачено в санкції статті Особливої частини КК України. Тобто це є правом, а не обов’язком суду. Однак у такому разі рішення суду щодо неможливості збереження права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю має бути вмотивоване. Очевидно, що О. мав змогу вплинути на прийняття рішення щодо переміщення Р. та Л. до одного місця проходження служби завдяки займаній ним посаді та пов’язаними із цим можливостями. Метою ж призначення цього покарання є недопущення особи до певних посад чи діяльності, щоб вона не змогла використовувати свої важелі впливу для подальшої злочинної діяльності.

Наступним етапом під час аналізу караності та призначення покарання за прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди є з’ясування питання, чи можливе стосовно осіб, які вчинили досліджувані корупційні злочини, застосування судами інститутів звільнення від кримінальної відповідальності та звільнення від покарання чи його відбування. Слід зазначити, що ще донедавна щодо осіб, які вчинили корупційні злочини, поширеними були випадками застосування вказаних інститутів. Однак після внесення змін

до КК України, згідно з прикінцевими положеннями ЗУ «Про Національне антикорупційне бюро України» від 14 жовтня 2014 р. № 1698-VII [276], така можливість була виключена (ст.ст. 45–48, 75, 79 КК України). Так, наприклад, у ст. 45 КК України зазначено, що особа, яка вперше вчинила злочин невеликої тяжкості або необережний злочин середньої тяжкості, крім корупційних злочинів, в тому числі і тих, що передбачені чч. 3, 4 ст. 354, ст. 368, чч. 3, 4 ст. 368-3, ч. 3, 4 ст. 368-4, ч. 2, 3 ст. 369-2 КК України, звільняється від кримінальної відповідальності.

Водночас така заборона не має універсального характеру, оскільки в окремих передбачених кримінальним законодавством випадках існує така можливість, а саме: звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку із закінченням строків давності (ст. 49 КК України); звільнення від відбування покарання у зв'язку із закінченням строків давності виконання обвинувального вироку (ст. 80 КК України); звільнення від відбування покарання вагітних жінок і жінок, які мають дітей віком до трьох років (ст. 83 КК України); звільнення від покарання за хворобою (ст. 84 КК України); амністія (ст. 86 КК України) та помилування (ст. 87 КК України). Як приклад можливого звільнення від покарання за хворобою слід навести ухвалу Тарутинського районного суду Одеської області від 19 грудня 2016 р. Так, 19 грудня 2016 р. обвинувачена Ю. та її захисник заявили клопотання про призначення комісійної судово-медичної експертизи загального стану здоров'я обвинуваченої у вчиненні злочину, передбаченого ч. 3 ст. 368 «Прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою» КК України. У межах обґрунтування заявленого клопотання вони посилаються на те, що на цей час Ю. обвинувачується у вчиненні тяжкого злочину, за який передбачено покарання у виді позбавлення волі на строк від 5 до 8 років. Однак після вчинення злочину вона тяжко захворіла та перебуває на диспансерному обліку у терапевта і невропатолога, потребує медичного систематичного спостереження, проходження курсу амбулаторного (по 10 днів 4 рази на рік) та стаціонарного (2 рази на рік по 12–14 днів) лікування у зв'язку

з тяжким перебігом хвороби. Зазначені обставини перешкоджатимуть відбуванню покарання. На підставі наведеного суд постановив рішення задовольнити клопотання обвинуваченої та її захисника про призначення комісійної судово-медичної експертизи визначення загального стану здоров'я Ю. На час проведення експертизи провадження по справі зупинити [339]. Таким чином, якщо у висновку спеціальної лікарської комісії буде наявна інформація про наявність тяжкої хвороби Ю., яка входить до «Переліку захворювань, які є підставою для подання в суди матеріалів про звільнення засуджених від подальшого відбування покарання» (Додаток № 12 «Порядку організації надання медичної допомоги засудженим до позбавлення волі» від 15 серпня 2014 р. № 1348/5/572), а також про те, що така хвороба перешкоджає відбуванню покарання, суд має право прийняти рішення про таке звільнення Ю. на підставі ч. 2 ст. 84 КК України.

Далі необхідно з'ясувати питання призначення покарання за прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди, здійснивши насамперед узагальнення кримінальних проваджень, розглянутих судами різних регіонів України. Зокрема, задля цього проаналізовано 320 вироків судів у справах про вчинення злочинів зазначеної категорії, що містить Єдиний державний реєстр судових рішень.

Призначення покарання за прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди має свої особливості. Це зумовлено внесенням змін до КК України прикінцевими положеннями ЗУ «Про Національне антикорупційне бюро України» від 14 жовтня 2014 р. № 1698-VII [276], на підставі яких унеможливлено застосування на загальних підставах щодо осіб, які вчинили корупційні злочини, інститутів звільнення від кримінальної відповідальності чи від покарання або його відбування (ст.ст. 45, 75 КК України). Окрім того, є заборона щодо можливості призначення покарання нижчого від найнижчої межі, встановленої в санкції відповідної статті (ст. 69 КК України). Іншими словами, суд під час призначення покарання за вчинення злочинів, передбачених чч. 3, 4 ст. 354, ст. 368, чч. 3, 4 ст. 368-3, чч. 3, 4 ст. 368-4, чч. 2, 3

ст. 369-2 КК України, навіть за наявності кількох обставин, що пом'якшують покарання та істотно знижують ступінь тяжкості вчиненого злочину, з урахуванням особи винного, не може призначити покарання, нижче від найнижчої межі, встановленої в санкції статті, або перейти до іншого, більш м'якого виду основного покарання, не зазначеного в санкції статті за відповідний злочин. Відповідні зміни до КК України в частині регламентації кримінальної відповідальності за корупційні злочини є виправданими, оскільки законодавець таким чином обмежив можливості суддівського угляду, який системно простежувався під час звільнення осіб, які вчинили корупційні злочини від відбування покарання з випробуванням, призначення більш м'якого покарання, ніж передбачено законом тощо. Так, наприклад, вироком Білокуракинського районного суду Луганської області від 13 листопада 2013 р. заступника директора з кадрових питань ТзОВ «Білокуракинський будівник» Ю. визнано винним у вчиненні злочину, передбаченого ч. 4 ст. 368 КК України, за таких обставин. Під час працевлаштування осіб на підприємство в особистих інтересах та з корисливих мотивів Ю. запропонував А. передати йому особисто матеріальну винагороду в розмірі 2000 грн. за сприяння у вирішенні питання щодо працевлаштування, на що останній дав свою згоду. Зрозумівши факт протиправності дій Ю., потерпілий звернувся до правоохоронних органів із заявою про вимагання у нього неправомірної вигоди. Суд постановив призначити Ю. покарання у виді п'яти років позбавлення волі з позбавленням права обіймати посади, пов'язані з виконанням адміністративно-господарських функцій, строком на три роки. Однак, відповідно до ст. 75 КК України, звільнив засудженого від відбування основного покарання з іспитовим строком на три роки [34]. Таких випадків можна навести безліч. Тому, видається, що до моменту прийняття змін до КК України, що стосується заборони застосування до осіб, які вчинили досліджувані корупційні злочини, інститутів звільнення від кримінальної відповідальності чи від покарання або його відбування, саме покарання як таке не мало превентивного характеру та не було спрямовано на виправлення та перевиховання засуджених.

Аналіз судової практики України засвідчує, що у 98% випадків суди визнають осіб винуватими у вчиненні злочинів, які полягають у прийнятті пропозиції, обіцянки або одержанні неправомірної вигоди (зазвичай призначають покарання ближче до мінімальної межі санкції статті (58%), а також середнє в межах санкції покарання (34%); у 8% випадків призначають покарання, що відповідає максимальній межі санкції). Натомість, лише у 2% випадках виносять виправдальний вирок. Як приклад останнього – вирок Тальнівського районного суду Черкаської області від 23 червня 2014 р. Відповідно до обвинувального акта, Я. обвинувачується в тому, що, перебуваючи на посаді начальника відділу містобудування та архітектури Тальнівської райдержадміністрації, використовуючи надану йому владу та службове становище, з корисливих мотивів, вимагав від А. неправомірну вигоду у розмірі 1000 доларів США за вирішення питання, що входить до його компетенції, а саме – за виготовлення, підписання і видачу останньому містобудівних умов та обмежень забудови земельної ділянки. 28 травня 2013 р. Я. був ознайомлений із розпорядженням про його звільнення зі займаної посади. Водночас, маючи злочинний намір і зловживаючи довірою А., з метою заволодіння шляхом обману грошовими коштами останнього, достовірно знаючи про своє звільнення зі займаної посади, не повідомив про це А. та одержав 8000 гривень згідно з попередніми домовленостями. Органом досудового розслідування дії Я. кваліфіковано за ч. 2 ст. 15 – ч. 4 ст. 368, ч. 1 ст. 190 КК України.

Однак суд ухвалив рішення виправдати підсудного у зв’язку з відсутністю в його діях складу злочину за таких підстав: факт фіксації органами досудового слідства розмови між А. та Я., в якій йдеться про грошову суму, не є безперечним доказом злочинних дій обвинуваченого, оскільки органами досудового розслідування не надано достатніх належних доказів про те, що останній мав намір отримати винагороду саме за вчинення або невчинення певних службових дій із використанням своїх прав і повноважень; надані стороною обвинувачення матеріали аудіо- та відеофіксації

не містять твердження обвинуваченого або потерпілого про те, що зазначені кошти призначені саме за надання містобудівних умов та обмежень забудови земельної ділянки [73]. Така позиція суду видається справедливою, оскільки, відповідно до ст. 62 Конституції України, усі сумніви щодо доведеності вини особи тлумачаться на її користь. Також у ст. 17 КПК України зазначено, що особа вважається невинуватою у вчиненні кримінального правопорушення і не може бути піддана кримінальному покаранню, доки її вину не буде доведено у порядку, передбаченому КПК України.

Призначаючи покарання, суди, відповідно до положень ч. 1 ст. 65 КК України, враховують ступінь тяжкості вчиненого злочину, особу винного та обставини, що пом'якшують чи обтяжують покарання. Аналіз вироків засвідчив, що судами в жодному випадку не встановлено обставин, які обтяжують покарання за вчинення злочинів, які полягають у прийнятті пропозиції, обіцянки або одержанні неправомірної вигоди. Однак, зважаючи на особливості складів злочинів, передбачених чч. 3, 4 ст. 354, ст. 368, чч. 3, 4 ст. 368-3, чч. 3, 4 ст. 368-4, ч. 2. 3 ст. 369-2 КК України, можуть бути наявні обставини, які обтяжують покарання, а саме: вчинення злочину особою повторно та групою осіб за попередньою змовою. Своєю чергою, з-поміж обставин, які пом'якшують покарання, суд, зазвичай, враховує такі: визнання особою вини [44], щире каяття, активне сприяння розкриттю злочину [78], наявність на утриманні малолітніх дітей, вчинення злочину вперше [55], стан здоров'я, позитивна характеристика за місцем працевлаштування та проживання [76].

У теорії кримінального права зазначається, що підвищена небезпека злочинів та особа винного, наявність у справі тільки обставин, які обтяжують покарання, чи їх перевага над обставинами, які пом'якшують покарання, наближають покарання до верхньої межі санкції відповідної статті КК України. Натомість наявність у справі тільки обставин, які пом'якшують покарання, чи їх перевага над обставинами, які обтяжують покарання, – до нижчої межі міри покарання [179, с. 74]. Так, наприклад, вироком Тернопільського

міськрайонного суду Тернопільської області лікаря-хірурга обласної консультативної поліклініки КЗ ТОР «Тернопільська університетська лікарня» визнано винним у вчиненні ним злочину, передбаченого ч. 3 ст. 354 «Підкуп працівника підприємства, установи чи організації» КК України, а саме: одержання неправомірної вигоди у розмірі 1000 грн. за складення та видачу акта обстеження стану здоров'я К. з діагнозом пупкової грижі, що надало б останньому можливість бути звільненим від призову за мобілізацією. За вчинення вказаних дій підсудному призначено мінімальне покарання у межах санкції статті, а саме штраф у розмірі 250 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян, що становить чотири тисячі двісті п'ятдесят гривень. Зокрема, суд врахував те, що він вперше притягується до кримінальної відповідальності, повністю визнав свою вину та щиро розкаявся, є особою пенсійного віку, позитивно характеризується за місцем працевлаштування та проживання, незначний розмір отриманої вигоди, його сімейний стан та стан його здоров'я (інвалід 2-ї групи) [76]. Отже, суд, зважаючи на обставини, які пом'якшують покарання, призначив засудженому найменш суворе покарання, що передбачене санкцією ч. 3 ст. 354 КК України, що відповідає положенням чинного кримінального законодавства.

Відтак аналізуючи караність злочинів, які полягають у прийнятті пропозиції, обіцянки або одержанні неправомірної вигоди, зауважимо, що ступінь тяжкості аналізованих посягань є різним, оскільки залежить від важливості об'єкта складу злочину, особливостей його об'єктивної сторони та ознак суб'єкта. Дослідження питання щодо обґрунтованості визначення меж покарань за злочини, передбачені чч. 3, 4 ст. 354, ст. 368, чч. 3, 4 ст. 368-3, чч. 3, 4 ст. 368-4, чч. 2, 3 ст. 369-2 КК України, здійснювалось з урахуванням правил конструювання кримінально-правових санкцій, які, в окремих випадках, були порушені при побудові санкцій статей корупційних злочинів, зокрема не узгоджені:

– санкції в основному, кваліфікованому та особливо кваліфікованому складі злочину (чч. 1, 2, 3, 4 ст. 368, чч. 3, 4 ст. 354 КК України), що

суперечить правилу, відповідно до якого мінімальна межа санкції частини статті, яка посилює покарання, не повинна заходити за максимальну межу покарання, яке передбачене за менш суспільно небезпечне діяння;

– санкції норм, які передбачають однорідні за характером і ступенем суспільної небезпеки діяння в частині покарання за вимагання неправомірної вигоди (ч. 4 ст. 354, ч. 3 ст. 368, ч. 4 ст. 368-3, ч. 4 ст. 368-4, ч. 3 ст. 369-2 КК України).

Відтак запропоновано внести такі зміни до кримінального законодавства:

– санкцію ч. 4 ст. 354 КК України викласти у редакції: «карається позбавленням волі на строк до трьох років»;

– санкцію ч. 2 ст. 369-2 КК України викласти у такій редакції: «караються штрафом від семисот п’ятдесяти до однієї тисячі п’ятисот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або позбавленням волі на строк від двох до п’яти років з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю»;

– санкцію ч. 3 ст. 369-2 КК України викласти у такій редакції: «караються позбавленням волі на строк від трьох до восьми років з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю з конфіскацією майна».

Водночас аналіз караності та призначення покарання за прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди засвідчив, що суди, відповідно до положень КК України, не мають права на загальних засадах застосовувати до осіб, які вчинили аналізовані корупційні посягання, інститут звільнення від кримінальної відповідальності, а також звільнення від покарання чи його відбування, за винятком випадків, передбачених ст.ст. 49, 80, 83, 84, 86, 87 КК України, що є цілком виправданим, оскільки законодавець таким чином обмежив можливості суддівського угляду, який системно мав місце під час звільнення осіб, які вчинили корупційні злочини, від відбування покарання з випробуванням, призначення більш м’якого покарання, ніж передбачено законом, тощо.

Висновки до третього розділу

За результатами виконаного дослідження можна зробити такі висновки:

– встановлено групи складів злочинів, які перебувають у конкуренції загальної та спеціальної норм (ст. 368 «Прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою» та ч. 2 і ч. 3 ст. 369-2 «Зловживання впливом» КК України); частини і цілого (ч. 1 ст. 189 «Вимагання» КК України (щодо обмеження прав, свобод або законних інтересів потерпілого), ч. 4 ст. 354 «Підкуп працівника підприємства, установи або організації», ч. 3 ст. 368 «Прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди», ч. 4 ст. 368-3 «Підкуп службової особи юридичної особи приватного права незалежно від організаційно-правової форми», ч. 4 ст. 368-4 «Підкуп особи, яка надає публічні послуги», ч. 3 ст. 369-2 «Зловживання впливом» КК України); кількох пунктів статті, які передбачають кваліфікуючі обставини (ч. 3 ст. 368 та ч. 4 ст. 368 «Прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди» КК України);

– з’ясовано, що кримінально-правові норми можуть перебувати у відносинах колізії між окремими нормами Особливої частини КК України (ч. 3 ст. 368 «Прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди» та ч. 2 ст. 189 «Вимагання» (щодо вимагання неправомірної вигоди службовою особою з використанням свого службового становища);

– досліджено групи суміжних складів злочинів: ст. 354 «Підкуп працівника підприємства, установи чи організації», ст. 368-3 «Підкуп службової особи юридичної особи приватного права незалежно від організаційно-правової форми», ст. 368-4 «Підкуп особи, яка надає публічні послуги», ст. 369-2 «Зловживання впливом» КК України;

– констатовано, що санкції кримінально-правових норм, які регламентують відповідальність за прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної

вигоди, є простими (чч. 3, 4 ст. 354, ч. 2 ст. 369-2 КК України), кумулятивними (ст. 368, ч. 3 ст. 368-3, чч. 3, 4 ст. 368-4, ч. 3 ст. 369-2 КК України), альтернативними (чч. 3, 4 ст. 354, ч. 2 ст. 369-2 КК України) та відносно визначеними (чч. 3, 4 ст. 354, ст. 368, чч. 3, 4 ст. 368-3, чч. 3, 4 ст. 368-4, чч. 2, 3 ст. 369-2 КК України);

– з'ясовано, що суди, відповідно до положень КК України, не мають права на загальних засадах застосовувати до осіб, які вчинили корупційні злочини, що полягають у прийнятті пропозиції, обіцянки або одержанні неправомірної вигоди, інститут звільнення від кримінальної відповідальності, а також звільнення від покарання чи його відбування, за винятком випадків, передбачених ст.ст. 49, 80, 83, 84, 86, 87 КК України.

ВИСНОВКИ

У дисертації вирішено наукове завдання, що полягає в узагальненні сучасної кримінально-правової характеристики прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди, за результатами якої отримано важливі для теорії, законотворчої і судової практики результати та сформульовано відповідні пропозиції щодо правозастосування та законотворення. Виконане дослідження дозволили сформулювати такі висновки:

1. Завдяки аналізу кримінально-правової літератури виокремлено питання, які є: загальновизнаними (суспільно небезпечні діяння, які полягають у прийнятті пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди, належать до корупційних правопорушень; існує два основні способи одержання неправомірної вигоди: простий (полягає в безпосередньому наданні неправомірної вигоди службовій особі) та завуальований (приховування факту одержання неправомірної вигоди під зовні замасковану законну угоду тощо); щодо яких є дискусії (кого слід визнавати суб'єктом складу злочину, передбаченого ч. 2 ст. 369-2 КК України; досягнувши якого віку, можна бути службовою особою та виступати суб'єктом вчинення злочину, передбаченого ст. 368 КК України; чи слід відносити арбітражного керуючого до осіб, які надають публічні послуги, під час здійснення ним професійної діяльності тощо) та які не висвітлено взагалі чи описано поверхнево (комплексне вивчення складів злочинів, які полягають у прийнятті пропозиції, обіцянки або одержанні неправомірної вигоди; розгляд караності відповідних злочинів та обґрунтованість визначення меж покарань; розмежування окреслених посягань від суміжних складів злочинів або злочинів, передбачених конкуруючими нормами).

Аналіз пам'яток права засвідчив, що кримінальна відповідальність за прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди забезпечувалась не на всіх етапах розвитку суспільства. Відповідно, що складнішими ставали суспільні відносини, то більше впроваджувались у законодавство нові положення про заборону вчинення досліджуваних

корупційних посягань. Однак законодавчі норми, які передбачають кримінальну відповідальність за прийняття пропозиції, обіцянки або одержанні неправомірної вигоди, у сформованому вигляді з'явились вже у чинному КК України.

2. Розглянуто зарубіжний досвід регламентації кримінальної відповідальності за вчинення злочинів, які полягають у прийнятті пропозиції, обіцянки або одержанні неправомірної вигоди, який дає змогу впровадити у національну правову систему позитивні аспекти (передбачення кримінальної відповідальності лише за одержання неправомірної вигоди; встановлення однакового покарання для тих осіб, які одержують неправомірну вигоду (вигодонабувач), а також тих, хто її надає (вигододавець), а також вказати на ті невдалі положення кримінального законодавства, яких необхідно уникнути (диференціація відповідальності за прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди особою, залежно від того, чи суперечить закону дія (бездіяльність), яка нею вчиняється чи не вчиняється в інтересах особи, яка надає неправомірну вигоду, чи ця дія (бездіяльність) вчиняється (не вчиняється) згідно зі законом).

3. Встановлено, що родовим об'єктом складів злочинів, які полягають у прийнятті пропозиції, обіцянки або одержанні неправомірної вигоди, є суспільні відносини, що визначають і регулюють зміст правильної (нормальної), тобто такої, яка відповідає встановленим вимогам законодавства, діяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, юридичних осіб приватного та публічного права, підприємств, установ, організацій, а також осіб, які надають публічні послуги. У межах родового об'єкта виокремлено видові об'єкти складів злочинів, що полягають у прийнятті пропозиції, обіцянки або одержанні неправомірної вигоди, а також визначено їхні безпосередні об'єкти.

Безпосереднім об'єктом складів злочинів, що полягають у прийнятті пропозиції, обіцянки або одержанні неправомірної вигоди, є суспільні відносини, які визначають і регулюють порядок діяльності, яка ґрунтується на нормах чинного законодавства України, службових осіб органів державної влади, місцевого самоврядування, службових осіб юридичних осіб приватного

права, осіб, які уповноважені на виконання функцій держави, осіб, які провадять професійну діяльність, пов’язану з наданням публічних послуг, осіб, які є працівниками підприємств, установ чи організацій, щодо їх непідкупності, а також законності та об’єктивності у прийнятті рішень.

Предметом аналізованих складів злочинів є неправомірна вигода, зміст якої розкривається завдяки бланкетності диспозицій чч. 3, 4 ст. 354, ст. 368, чч. 3, 4 ст. 368-3, чч. 3, 4 ст. 368-4, чч. 2, 3 ст. 369-2 КК України, тобто залежить від іншогалузевих нормативних приписів.

Прийняття пропозиції та прийняття обіцянки неправомірної вигоди є дещо схожими поняттями, однак прийняття обіцянки має більш конкретний вияв, оскільки службова особа чи інша особа, дії якої підпадають під ознаки досліджуваних складів злочинів, не лише дає згоду прийняти пропозицію неправомірної вигоди, а й обумовлює місце, час, адресати її майбутнього одержання тощо. Тому у разі застосування оперативно-розшукових заходів, спрямованих на документування відповідних злочинних дій, показів свідків тощо, вину особи може бути доведено. Водночас коригування суми, форми чи виду неправомірної вигоди тощо є нічим іншим, як готування, яке вчиняється у формі «іншого умисного створення умов для вчин ення злочину», що полягає у вчиненні будь-яких дій, що полегшують можливість виконання подальших дій, безпосередньо спрямованих на вчинення злочину.

Прийняття пропозиції чи обіцянки неправомірної вигоди вважається закінченим злочином із моменту виявлення на це згоди спеціальним суб’єктом. Натомість аналіз судової практики України свідчить про те, що трапляються випадки, коли правоохоронні та судові органи за одержання особою частини неправомірної вигоди (що, видається, є більш суспільно небезпечним, ніж прийняття пропозиції чи обіцянки неправомірної вигоди), кваліфікують її дії як готування чи замах на вчинення злочину. Отже, чинна редакція чч. 3, 4 ст. 354, ст. 368, чч. 3, 4 ст. 368-3, чч. 3, 4 ст. 368-4, чч. 2, 3 ст. 369-2 КК України суперечить законам юридичної логіки.

4. З’ясовано, що суб’єкт вчинення злочинів, які полягають у прийнятті пропозиції, обіцянки або одержанні неправомірної вигоди, є спеціальним, якому притаманна низка загальних та додаткових ознак. Окрім того, відповідно до положень кримінального законодавства, до юридичних осіб можуть бути застосовані заходи кримінально-правового характеру за вчинення уповноваженою особою корупційного злочину (чч. 2, 3 ст. 369-2 КК України). Однак у судовій практиці України досі не встановлено вироків, на підставі яких до юридичних осіб застосовувались би заходи кримінально-правового характеру за вчинення аналізованого посягання, хоча de ure, згідно з положеннями ст. 96-3 КК України, не виключено такої можливості.

Суб’єктивна сторона складів злочинів, які полягають у прийнятті пропозиції, обіцянки або одержанні неправомірної вигоди, характеризується прямим умислом. Інтелектуальний момент умислу вчинення аналізованих злочинів характеризується тим, що винна особа, знаючи обсяг та особливості своєї компетенції як сукупності прав та обов’язків, усвідомлює, що приймає пропозицію, обіцянку або одержує неправомірну вигоду без законних на те підстав, а також те, що її дії є кримінально караними (вигадує різні способи одержання неправомірної вигоди, які б у подальшому унеможливили її викриття правоохоронними органами, залучає для цього третіх осіб як «підстрахівку», наперед обдумує виправдання у разі її затримання тощо). Окрім того, злочинець розуміє, що використовує свої повноваження, авторитет чи становище для вчинення дій в інтересах третьої особи, яка запропонувала чи пообіцяла йому надати неправомірну вигоду або надала її (наприклад, сприяння у вирішенні питання про продовження терміну інвалідності; швидке оформлення митних документів та зниження вартості розмитнення товару; виготовлення довідки про несудимість у стислі строки тощо). Тобто він має чітку уяву про вчинюване ним діяння, а також про те, що воно суперечить положенням чинного законодавства та є кримінально караним.

Злочини, які полягають у прийнятті пропозиції, обіцянки або одержанні неправомірної вигоди, описані як такі, що мають формальний чи

усічений склад. Вольовий момент умислу визначається бажанням спеціального суб'єкта злочину одержати неправомірну вигоду навіть за умови відсутності законних на те підстав. Для того, щоб отримати неправомірну вигоду, винний запевняє особу, яка її надає, що «вирішить» її питання та вчинить усі дії в її інтересах.

5. Вирішення окреслених у дисертаційній роботі завдань здійснювалось із урахуванням позиції правозастосовної практики, а також результатів анкетування працівників правоохоронних органів і суддів. Відповідний аналіз судової практики України засвідчує, що трапляються помилки під час застосування досліджуваних кримінально-правових норм, зокрема: «пропуск» статей КК України (неповна кримінально-правова кваліфікація (3,2%); невизнання наявності складу злочину в діяннях, де він є (3,2%); неправильний вибір норми КК України для кваліфікації злочину (6,4%); кваліфікація «із запасом» (9,6%).

6. Дослідження питання караності та призначення покарання за злочини, які полягають у прийнятті пропозиції, обіцянки або одержанні неправомірної вигоди, ґрунтувалося на вивченні таких питань: з'ясуванні ступеня тяжкості аналізованих посягань; аналізі їх видів і міри покарань, а також встановленні, наскільки обґрунтовано визначені їх межі; з'ясуванні, чи можливе стосовно осіб, які прийняли пропозицію, обіцянку або одержали неправомірну вигоду, застосування судами інститутів звільнення від кримінальної відповідальності та звільнення від покарання чи його відбування; встановленні особливості призначення покарання за прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди.

Розглянуто правила конструювання санкцій кримінально-правових норм та виявлено їх порушення, зокрема: не узгоджені санкції в основному, кваліфікованому та особливо кваліфікованому складі злочину (чч. 1, 2, 3, 4 ст. 368, чч. 3, 4 ст. 354 КК України), що може призвести до призначення судом за вчинення більш тяжкого злочину однакового чи меншого покарання, ніж за менш тяжкий; не узгоджені санкції норм, які передбачають однорідні за

характером і ступенем суспільної небезпеки діяння (ч. 4 ст. 354, ч. 3 ст. 368, ч. 4 ст. 368-3, ч. 4 ст. 368-4, ч. 3 ст. 369-2 КК України).

7. Констатовано, що суди за вчинення аналізованих корупційних злочинів у 98% випадків визнають осіб винуватими та призначають покарання ближче до мінімальної межі санкції статті (58%), середнє в межах санкції покарання (34%), а також покарання, що відповідає максимальній межі санкції (8%). Окрім того, відповідно до положень чинного кримінального законодавства, існує заборона призначати судом покарання, нижче від найнижчої межі, встановленої в санкції статті, або переходити до іншого, більш м'якого, виду основного покарання, не зазначеного в санкції статті за відповідний злочин, що є виправданим, оскільки таким чином обмежено можливості суддівського угляду, який системно мав місце під час звільнення осіб, які вчинили корупційні злочини, від відбування покарання з випробуванням, призначення більш м'якого покарання, ніж передбачено законом тощо.

За результатами дослідження окреслено напрями вдосконалення чинного кримінального законодавства України, а саме:

– ч. 3 ст. 354 КК України сформулювати так: «Одержання працівником підприємства, установи чи організації, який не є службовою особою та дії (бездіяльність) якого не породжують наслідків правового характеру, або особою, яка працює на користь підприємства, установи чи організації для себе чи третьої особи…». Відповідно, ч. 1 ст. 354 КК України матиме такий зміст: «Надання неправомірної вигоди працівникові підприємства установи чи організації, який не є службовою особою та дії (бездіяльність) якого не породжують наслідків правового характеру, або особі, яка працює на користь підприємства, установи чи організації…»;

– санкцію ч. 4 ст. 354 КК України викласти у такій редакції: «карається позбавленням волі на строк до трьох років»;

– виключити із ч. 1 ст. 368 КК України юридичні конструкції «прийняття пропозиції», «прийняття обіцянки», а також «прохання надати таку вигоду для себе чи третьої особи» та сформулювати так: «Одержання службовою особою

неправомірної вигоди для себе чи третьої особи за вчинення чи невчинення такою службовою особою в інтересах того, хто надає неправомірну вигоду…»

– виключити із ч. 3 ст. 368-3 КК України юридичні конструкції «прийняття пропозиції», «прийняття обіцянки» та сформулювати її так: «Одержання службовою особою юридичної особи приватного права незалежно від організаційно-правової форми неправомірної вигоди для себе чи третьої особи…». Відповідно, ч. 1 ст. 368-3 КК України матиме такий зміст: «надання службовій особі юридичної особи приватного права незалежно від організаційно-правової форми неправомірної вигоди або прохання її надати за вчинення нею дій чи її бездіяльність із використанням наданих їй повноважень…».

– виключити із ч. 3 ст. 368-4 КК України юридичні конструкції «прийняття пропозиції», «прийняття обіцянки» та викласти її у такій редакції: «Одержання аудитором, нотаріусом, приватним виконавцем, експертом, оцінювачем, третейським суддею або іншою особою, яка провадить професійну діяльність, пов’язану з наданням публічних послуг, а також незалежним посередником чи арбітром під час розгляду колективних трудових спорів неправомірної вигоди…». Також необхідно внести відповідні зміни до ч. 1 ст. 368-4 КК України, зокрема виключити юридичну конструкцію «пропозиція чи обіцянка»;

– доповнити ст. 368-4 КК України приміткою, в якій передбачити таке визначення поняття таких послуг: публічні послуги – це послуги, що надаються на звернення заінтересованої особи публічним суб’єктом, а в окремих випадках – приватним сектором під відповідальність публічної влади у процесі професійної діяльності, що регламентована законодавством України та перебуває під наглядом держави, особами, які відповідають встановленим кваліфікаційним вимогам, що підтверджують право займатись наданням відповідних послуг, породжують наслідки правового характеру та спрямовані на реалізацію прав, законних інтересів і виконання обов’язків фізичними або юридичними особами або пов’язані зі створенням організаційних умов;

– ч. 2 ст. 369-2 КК України наповнити таким змістом: «Одержання неправомірної вигоди для себе чи третьої особи за вплив силою влади та (або)

авторитету на прийняття рішення особою, уповноваженою на виконання функцій держави». Відповідно, потрібно внести зміни також і до ч. 1 ст. 369-2 КК України, а саме: «надання неправомірної вигоди особі, яка пропонує чи обіцяє (погоджується) за таку вигоду або за надання такої вигоди третій особі за вплив силою влади та (або) авторитету на прийняття рішення особою, уповноваженою на виконання функцій держави»;

– санкцію ч. 2 ст. 369-2 КК України викласти у такій редакції: «караються штрафом від семисот п’ятдесяти до однієї тисячі п’ятисот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або позбавленням волі на строк від двох до п’яти років з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю»;

– санкцію ч. 3 ст. 369-2 КК України сформулювати так: «караються позбавленням волі на строк від трьох до восьми років з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю з конфіскацією майна».

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Аветисян С. С. Соучастие в преступления со специальным составом: монография. М.: ЮНИТИ-ДАНА, Закон и право. 2004. 467 с.

2. Авраменко О. В. Ознаки суб'єктивної сторони складу злочину, що обтяжують відповідальність за КК України. *Кримінальний кодекс України 2001 р.: проблеми застосування і перспективи удосконалення*: тези доповідей та повідомлень учасників Міжнародного симпозіуму (21–22 вересня 2012 р.). Львів, 2012. С. 5–9.

3. Авраменко О. В. Стан сильного душевного хвилювання за кримінальним правом України: монографія. Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2009. 244 с.

4. Андрусів Г. В., Андрушко П. П., Беньківський В. О., Кобзаренко П. В. Кримінальне право України. Загальна частина: підручник для студентів юрид. вузів і фак. / Київський ун-т ім. Т. Шевченка; П. С. Матишевський (ред.). К.: Юрінком Інтер, 1997. 512 с.

5. Андрушко П. П., Стрижевська А. А. Зловживання владою або службовим становищем (ст. 364 Кримінального кодексу України): кримінально-правова характеристика. *Вісник Верховного Суду України.* 2005. № 2. С. 26–35.

6. Ансель М. Методологические проблемы сравнительного права. *Очерки сравнительного права* / отв. ред. В. А. Туманов. М.: Прогресс, 1981. С. 38–41.

7. Арманов М. Г. Покарання за вчинення злочинів, передбачених статтями 355 та 356 КК України. *Збірник наукових праць Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди.* «Право». 2011. Вип. 17. С. 177–186.

8. Бабенко К. Діяльність арбітражних керуючих як об'єкт державного регулювання. *Вісник Національної академії державного управління при Президентові управління.* 2012. № 2. С. 76–84.

9. Бажанов М. И. Уголовное право Украины. Общая часть. Днепропетровск: Пороги, 1992. 168 с.

10. Бабіков О. Майновий характер неправомірної вигоди. *Вісник Національної академії прокуратури України.* 2013. № 4. С. 35–38.

11. Бандурка І. О. Спеціальний суб'єкт як елемент складу злочинів, вчинених проти дітей. *Європейські перспективи.* 2015. № 1. С. 21–25.

12. Банникова (Bannikova) против Российской Федерации (Жалоба № 18757/06): постановление суда. Страсбург. 4 ноября 2010 г. URL: http://minjust.ru/ru/press/news/bannikova-bannikova-protiv-rossiyskoy-federacii-zhaloba-no-1875706

13. Беккариа Ч. О преступлениях и наказаниях / сост. и предисл. В. С. Овчинского. М.: ИНФРА-М, 2004. VI. 184 с.

14. Березнер В.В. Об'єкт підкупу працівника підприємства, установи чи організації. *Науковий вісник Ужгородського національного університету.* Серія ПРАВО. 2015. Вип. 35. Ч. І. Т. 3. С. 47–54.

15. Берзін П. С., Гацелюк В. О. Суб'єкт злочину. *Вісник Асоціації кримінального права України.* 2013. № 1 (1). С. 144–159.

16. Биковський Д. І. Оперативно-розшукова протидія отримання неправомірної вигоди посадовими особами контролюючих органів. *Оперативно-розшукова діяльність органів внутрішніх справ: проблеми теорії та практики.* Дніпропетровськ. 2013. 27 вересня. С. 21–23.

17. Болдарь Г. Є. Арбітражний керуючий як суб'єкт злочину, передбаченого ст. 221 КК України. *Проблеми запобігання службовим злочинам у сфері господарської діяльності*: матер. наук.-практ. семінару (м. Харків, 9 листопада 2004 р.) / редкол.: В. В. Сташис (голов. ред.) та ін. К.: Юрінком Інтер, 2005. С. 67–72.

18. Бойцов А. И. Преступления против собственности. СПб.: Юридический центр Пресс, 2002. 775 с.

19. Бондаренко О. С. Історичний аспект формування поняття «неправомірна вигода». *Юридичний вісник*. 2014. № 2 (31). С. 20–23.

20. Борейко Г. Д. Кримінально-правова охорона трудових прав людини: дис. ... канд.. юрид. наук.: спец. 12.00.08 «Кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право». Львів. 2016. 210 с.

21. Борисова В. І. До проблеми участі публічних юридичних осіб в цивільних правовідносинах. *Трансформація ринкових відносин в Україні: організаційно-правові та економічні проблеми*: матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 15 травня 2003 р.). Одеса, 2003. С. 7–11.

22. Брайнин Я. М. Уголовная ответственность и ее основание в уголовном праве. М.: Юрид. лит., 1965. 275 с.

23. Брич Л. П., Навроцький В. О. Кримінально-правова кваліфікація ухилення від оподаткування в Україні: монографія. К.: Атіка, 2000. 288 с.

24. Брич Л. П. Роль складу злочину у розмежуванні в кримінальному праві. *Вісник Академії адвокатури України.* 2009. № 1 (14). С. 267–269.

25. Брич Л. П. Співвідношення складів військових злочинів зі складами злочинів, що мають з ними тотожні за змістом ознаки. *Вісник Львів. ун-ту.* Серія юрид., 2011. Вип. 54. С. 323–334.

26. Брич Л. П. Теорія розмежування складів злочинів: монографія. Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2013. 712 с.

27. Бублик Г. В. Делегування повноважень місцевими органами влади: організаційно-правовий аспект: дис. … канд. юрид. наук: 12.00.07. К.: Національна академія державного управління при Президентові України, 2005. 177 с.

28. Бурдін В. М. Особливості кримінальної відповідальності неповнолітніх в Україні. К.: Атіка, 2004. 240 с.

29. Бурдін В. М. Пропозиція хабара: диференціація кримінальної відповідальності чи криміналізація наміру. *Науковий вісник Львівського державного університет внутрішніх справ.* 2011. № 4. С. 234–251.

30. Васильєв А. А. Формула та критерії осудності в кримінальному праві. *Форум права.* 2010. № 4. С. 127–136. URL: http://www.nbuv.gov.ua/e-journals/FP/2010-4/10vaavkp.pdf

31. Великий тлумачний словник сучасної української мови (дод., допов. та СД) / гол. ред. В. Бусел та ін. К.; Ірпінь: ВТФ «Перун». 2009. 1736 с.

32. Вереша Р. В. Суб'єктивні елементи підстави кримінальної відповідальності: підручник. К.: Атіка, 2006. 740 с.

33. Вирок Амур-Нижньодніпровського районного суду міста Дніпропетровська від 17 травня 2016 р. Справа № 199/2399/16-к. URL: http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/58341908

34. Вирок Білокуракинського районного суду Луганської області від 13 листопада 2013 р. Справа № 1-кп/409/97/13. URL: http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/35339458

35. Вирок Болехівського міського суду Івано-Франківської області від 27 травня 2015 р. Справа № 339/184/15-к. URL: http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/44412274

36. Вирок Борзнянського районного суду Чернігівської області від 4 червня 2014 р. Справа № 730/362/2014-к. URL: http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/39222480

37. Вирок Броварського міськрайонного суду Київської області від 31 липня 2014 р. Справа № 361/3012/14-к. URL: http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/39985227

38. Вирок Вінницького міського суду Вінницької області від 23 вересня 2013 р. Справа № 127/21739/13-к1-кп/127/816/13. URL: http://www.reyestr.court.gov.ua

39. Вирок Герцаївського районного суду Чернівецької області від 17 вересня 2014 р. Провадження № 1-кп/714/81/14. URL: http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/40938311

40. Вирок Городоцького районного суду Хмельницької області від 25 травня 2016 р. Справа № 672/1669/15-к. URL: http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/57921583

41. Вирок Гусятинського районного суду Тернопільської області від 7 лютого 2014 р. Справа № 596/2789/13-к. URL: http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/37102197

42. Вирок Деснянського районного суду м. Чернігова від 10 березня 2015 р. Справа № 750/13057/14. URL: http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/43015943

43. Вирок Деснянського районного суду м. Чернігова від 15 квітня 2014 р. Справа № 750/3260/14. URL: http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/38233434

44. Вирок Жовтневого районного суду м. Дніпропетровська від 5 травня 2015 р. Справа № 201/5153/15-к. URL: http://reyestr.court.gov.ua/Review/43979658

45. Вирок Залізничного районного суду м. Львова від 24 квітня 2014 р. № 1309/8774/12. URL: http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/39245687

46. Вирок Івано-Франківського міського суду Івано-Франківської області від 16 березня 2016 р. Справа № 344/2417/16-к. URL: http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/56491939

47. Вирок Ізюмського міськрайонного суду Харківської області від 30 вересня 2014 р. Справа № 623/2117/13-к. URL: http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/40809710

48. Вирок Ізюмського міськрайонного суду Харківської області від 14 травня 2015 р. Справа № 623/1621/15-к. URL: http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/44140803

49. Вирок Ладижинського міського суду Вінницької області від 19 серпня 2015 р. Справа № 135/1045/15-к. URL: http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/49120361

50. Вирок Липовецького районного суду Вінницької області від 2 лютого 2012 р. Справа № 1-229/11. URL: http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/21219037

51. Вирок Малиновського районного суду м. Одеси від 20 травня 2015 р. URL: http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/44305477

52. Вирок Маневицького районного суду Волинської області від 25 червня 2015 р. Справа № 164/694/15-к. URL: http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/45718009

53. Вирок Миколаївського районного суду Львівської області від 25 липня 2016 р. Справа № 447/2174/15-к. URL: http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/59198301

54. Вирок Мукачівського міськрайонного суду Закарпатської області від 4 березня 2016 р. Справа № 303/1116/16-к. URL: http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/56262629

55. Вирок Калуського міськрайонного суду Івано-Франківської області від 5 березня 2015 р. Справа № 345/640/15-к. URL: http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/430216234

56. Вирок Київського районного суду м. Одеси від 23 грудня 2015 р. Справа № 520/14730/15-к. URL: http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/54573658

57. Вирок Кіцманського районного суду Чернівецької області від 3 липня 2013 р. URL: http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/32200768

58. Вирок колегії суддів судової палати в кримінальних справах апеляційного суду Черкаської області від 16 січня 2015 р. Справа № 704/1250/13-к. URL: http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/42368798

59. Вирок Комсомольського районного суду міста Херсона від 19 серпня 2014 р. Справа № 667/5485/14-к. URL: http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/40230956

60. Вирок Лисичанського міського суду Луганської області від 3 червня 2016 р. Справа № 415/1955/16-к. URL: http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/58233580

61. Вирок Лубенського міськрайонного суду Полтавської області від 7 грудня 2015 р. Справа № 539/3955/15-к. URL: http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/54069147

62. Вирок Новоайдарського районного суду Луганської області від 17 липня 2013 р. Справа № 419/872/13-к. URL: http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/32448191

63. Вирок Октябрського районного суду м. Полтава від 7 квітня 2015 р. Справа № 554/4055/15-к. URL: http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/43515283

64. Вирок Оржицького районного суду Полтавської області від 23 липня 2015 р. Справа № 543/645/15-к. URL: http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/47461838

65. Вирок Первомайського міськрайонного суду Миколаївської області від 1 червня 2016 р. Справа № 484/1764/16-к. URL: http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/58064512

66. Вирок Придніпровського районного суду м. Черкаси від 12 квітня 2016 р. Справа № 711/3965/15-к. URL: http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/57141296

67. Вирок Приморського районного суду м. Одеси від 10 грудня 2014 р. Справа № 522/22299/14-к. URL: http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/41966816

68. Вирок Пустомитівського районного суду Львівської області від 21 квітня 2015 р. Справа № 450/687/15-к. URL: http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/44331182

69. Вирок Прилуцького міськрайонного суду Чернігівської області від 12 листопада 2013 р. Справа № 1-кп/742/249/13. URL: http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/35247907

70. Вирок Приморського районного суду м. Одеси від 21 серпня 2015 р. Справа № 522/2033/15-к. URL: http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/50146729

71. Вирок Сихівського районного суду м. Львова від 14 квітня 2016 р. Справа № 464/3029/16-к. URL: http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/57158327

72. Вирок Софіївського районного суду Дніпропетровської області № 1-кп/193/77/13 від 30 грудня 2013 р. URL: http:// http://www.reyestr.court.gov.ua/

73. Вирок Тальнівського районного суду Черкаської області від 23 червня 2014 р. Справа № 704/1250/13-к. URL: http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/40797931

74. Вирок Тернопільського міськрайонного суду Тернопільської області від 3 лютого 2014 р. Справа № 607/730/14-к. URL: http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/37011113

75. Вирок Тернопільського міськрайонного суду від 30 жовтня 2015 р. Справа № 607/4981/15-к. URL: http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/53671527

76. Вирок Тернопільського міськрайонного суду Тернопільської області від 1 жовтня 2015 р. Справа № 607/10451/15-к. URL: http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/52289978

77. Вирок Ульяновського районного суду Кіровоградської області від 29 грудня 2014 р. Справа № 385/990/14-к. URL: http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/42107834

78. Вирок Харківського районного суду Харківської області від 30 січня 2017 р. Справа № 635/7207/16-к. URL: http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/64384912

79. Вирок Хмельницького міськрайонного суду Хмельницької області від 23 липня 2014 р. Справа № 686/13994/14-к. URL: http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/39932485

80. Вирок Центрального районного суду м. Миколаєва від 28 березня 2016 р. Справа № 490/51/15-к. URL: http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/56836787

81. Вирок Центрального районного суду м. Сімферополя АР Крим від 19 серпня 2013 р. Справа № 124/2451/13-к. URL: http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/33251393

82. Вирок Чернігівського районного суду Чернігівської області від 5 листопада 2013 р. Провадження № 1-кп/748/157/13. URL: http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/34496850

83. Вирок Чортківського районного суду Тернопільської області від 11 березня 2015 р. Справа № 608/502/15-к. URL: http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/43048345

84. Вирок Шосткинського міськрайонного суду Сумської області від 7 квітня 2011 р. Справа № 1-179/11р. URL: http:// http://www.reyestr.court.gov.ua/

85. Вовк М. З. Кримінально-правова характеристика віку особи: дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.08 «Кримінальне право та кримінологія;

кримінально-виконавче право» / Львівський державний університет внутрішніх справ МВС України. Львів. 2016. 257 с.

86. Волженкин Б. В. Служебные преступления. М.: Юристь, 2000. 368 с.

87. WorldwideDictionary.org–2014. URL: http://uk.worldwidedictionary.org/

88. Гавриш С. Б. Кримінально-правова охорона довкілля в Україні. *Проблеми теорії, застосування і розвитку кримінального законодавства.* К., 2002. 634 с.

89. Гавриш С. Б. Уголовно-правовая охрана природной среды Украины. Проблемы теории и развитие законодательства. Х.: Основа, 1994. 640 с.

90. Галахова А. В. Уголовная ответственность за должностные преступления сотрудников органов внутренних дел. М., 1988. 34 с.

91. Гаухман Л. Д. Квалификация преступлений: закон, теория, практика. М.: Центр ЮрИнфоР, 2001. 316 с.

92. Глистин В. К. Проблема уголовно-правовой охраны общественных отношений (объект и квалификация преступлений). Л.: Ленинград. ун-т, 1979. 128 с.

93. Городецький Ю. В. Поняття неправомірної вигоди у кримінальному праві України. *Проблеми законності.* 2013. № 121. С. 118–129.

94. Господарський кодекс України від 16 січня 2003 р. № 436-IV. URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/436-15/page2

95. Грек Б. М. Кримінальна відповідальність юридичних осіб: чи бути їй в Україні? *Адвокат*. 2011. № 12 (135). С. 19–22.

96. Грибовський О. В. Деякі шляхи удосконалення законодавчого регулювання використання оперативної техніки в процесі документування неправомірної вигоди. *Теорія та практика протидії злочинності в сучасних умовах*: тези доповідей та повідомлень міжнародної науково-практичної конференції (м. Львів, 31 жовтня 2014 р.). Львів, 2014. С. 74–76.

97. Гришаев П. И., Здравомыслов Б. В. Взяточничество: понятие, причины, квалификация: учебное пособие. М., 1988. 136 с.

98. Грищук В. К. Кримінальне право України. Загальна частина: навч. посіб. для студентів юрид. фак. вищ. навч. закл. К.: Видавничий дім «Ін Юре», 2006. 568 с.

99. Грищук В. К., Пасєка О. Ф. Кримінальна відповідальність юридичних осіб: порівняльно-правове дослідження: монографія / Львів. держ. ун-т внутр. справ. Львів: ЛьвДУВС, 2013. 247 с.

100. Грудзур О. М. Поняття «хабар» та «неправомірна вигода»: питання співвідношення. *Політика української держави у сфері боротьби зі злочинністю.* 2009. 17 грудня. С. 69–71.

101. Гуторова Н. О. Кримінально-правова охорона державних фінансів України. Х.: Ви-во Національного університету внутрішніх справ, 2001. 320 с.

102. Гуторова Н. О. Проблеми кримінальної відповідальності неповнолітніх за злочини у сфері господарської діяльності. *Питання боротьби зі злочинністю*: збірник наукових праць. Х.: «Право», 2004, Вип. 8. С. 26–28.

103. Дементьев С. И. Построение уголовно-правовых санкций в виде лишения свободы. Ростов: Издательство Ростовского университета, 1986. 157 с.

104. Денисова С. Ф., Кулик Ю. С. Санкції за злочини проти моральності. *Держава і регіони.* Серія Право. 2004. № 1. С. 26–30.

105.Дудоров О. О. Зловживання впливом: у пошуках істини між «духом» і «буквою» кримінального закону. *Право і громадянське суспільство.* 2015. № 3. С. 136–178.

106. Дудоров О. О. Проблеми кваліфікації злочину, передбаченого статтею 368 Кримінального кодексу України. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ ім. Е. О. Дідоренка.* 2016. № 1. С. 80–98.

107. Дудоров О. О., Ризак Я. В. Проблемні питання вимагання неправомірної вигоди при вчиненні підкупу службової особи юридичної особи приватного права. *Вісник кримінального судочинства.* 2015. № 1. С. 180–191.

108. Желік М. Б. Зарубіжний досвід регламентації кримінальної відповідальності за прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди. *Науково-інформаційний вісник Івано-Франківського*

університету права імені короля Данила Галицького. Серія Право. Івано-Франківськ: УКД, 2017. № 3 (15). С. 261–268.

109. Желік М. Б. Співвідношення понять «прийняття пропозиції», «прийняття обіцянки» за кримінальним правом України. *Підприємництво, господарство і право*: загальноукраїнський науково-практичний господарсько-правовий журнал. 2017. № 9. С.179–182.

110. Желік М. Б. Співвідношення складів злочинів, спільною ознакою яких є суспільно-небезпечне діяння у вигляді прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди. *Європейські перспективи*: науково-практичний правовий журнал. 2017. № 3. С. 132–136.

111. Желік М. Б. Караність злочинів, які полягають у прийнятті пропозиції, обіцянки або одержанні неправомірної вигоди. *Право.ua*: науково-практичний журнал. 2017. № 2. С. 116–122.

112. Желік М. Б. Обсяг поняття «неправомірна вигода» за кримінальним правом України. *Наше право*: науково-практичний журнал. 2016. № 1. С. 129–133.

113. Желік М. Б. Питання кваліфікації злочинів, які полягають у прийнятті пропозиції, обіцянки або одержанні неправомірної вигоди. *Верховенство права*. Республика Молдова. 2017. № 4. С. 142–146.

114. Желик М. Б. Субъективная сторона составов преступлений, которые заключаются в принятии предложения, обещания или получении неправомерной выгоды. *Legea si Viata.* Республика Молдова. 2017. № 5. С. 44–48.

115. Желік М. Б. Об’єктивна сторона складів злочинів, які полягають у прийнятті пропозиції, обіцянки або одержанні неправомірної вигоди. *Науковий вісник Львівського торговельно-економічного університету*. Серія юридична. 2017. № 4. С. 142–149.

116. Желік М. Б., Канцір В. С. Історичні аспекти встановлення відповідальності за прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди. *Право.ua*: науково-практичний журнал. 2016. № 1. С. 74–79.

117. Жовтан П. В. Документування як засіб забезпечення оперативними підрозділами доказування прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою. *Проблеми правознавства та правоохоронної діяльності*: збірник наукових праць. 2014. № 4 (51). С. 87–93.

118. Загиней З. Окремі недоліки нормотворчої техніки Розділу XVII Особливої частини КК України «Злочини у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг» та їх вплив на тлумачення кримінально-правових норм. *Вісник національної академії прокуратури України.* 2013. № 4. С. 39–43.

119. Загиней З. Медичний працівник як спеціальний суб'єкт пасивного підкупу. *Вісник Національної академії прокуратури України.* 2015. № 1 (39). С. 67–73.

120. Загороднюк С. О. Неправомірна вигода як предмет корупційних злочинів. *Південноукраїнський правничий часопис.* 2014. № 2. С. 47–49.

121. Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо відповідальності за корупційні правопорушення»: наук.-практ. коментар / відп. ред.: С. В. Ківалов і Є. Л. Стрельцов. Х.: Одіссей, 2011. 344 с.

122. Злочини у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг: навч.-практ. посіб. / В. І. Тютюгін, Ю. В. Гродецький, С. В. Гізимчук; за ред. В. Я. Тація, В. І. Тютюгіна. Х.: Право, 2014. 232 с.

123. Золотопуп С. В., Суржан Р. Д. Ответственность должностных лиц контролирующих органов. *Консультант бухгалтера.* 1999. № 13. С. 5–9.

124. Золотухин Ю. В. Субъект должностного преступления по советскому уголовному праву: автореф. дисс. на соискание уч. степени канд. юрид. наук: спец. 12.00.08. М., 1976. 36 с.

125. Игнатов А. Н. Совершенствование уголовных санкций и общественное мнение. *Криминология и уголовная политика.* М., 1985. С. 59–67.

126. Іванов В. М. Історія держави і права України: навчальний посібник. К.: Атіка, 2003. 416 с.

127. Іллічов М. О. Кримінальна відповідальність службових осіб у світлі нового кримінального законодавства України / Інститут Держави і права ім. В. М. Корецького НАН України. *Держава і право*. 2002. Вип. 15. С. 421–427.

128. Кабанов П. А. Коррупция и взяточничество в России: исторические, криминологические и уголовно-правовые аспекты. Нижнекамск, 1995. 172 с.

129. Казанська Л.М Криміналістична характеристика злочинів, пов'язаних з корупцією. *Науковий вісник міжнародного гуманітарного університету.* Сер.: Юриспруденція. 2014, № 10-2. Т. 2. С. 169–172.

130. Калитаєв В. В. Кримінально-правова характеристика прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою. *Держава і право.* 2013. № 60. С. 375–380.

131. Калмиков Д. Аналіз санкції ст. 150 КК України. *Вісник національної академії прокуратури України.* 2012. № 4. С. 37–42.

132. Камынин И. Д. Проблемы совершенствования института наказаний в уголовном законодательстве. *Государство и право.* 2003. № 6. С. 86–89.

133. Карпенко М. І. Сучасні ознаки корупційної злочинності та їх зміст // Юридична наука. 2013. № 5. С. 54–61.

134. Карпец И. И. Наказание. Социальные, правовые и криминологические проблемы. М.: Юридическая литература, 1973. 228 с.

135. Карпец И. И. Современные проблемы уголовного права и криминологии. М.: Юрид. лит., 1976. 224 с.

136. Кашкаров О. О. Відмінність одержання незаконної винагороди працівником державного підприємства, установи чи організації від одержання хабара. *Форум права.* 2011. № 2 С. 387–391. URL: http://www.nbuv.gov.ua /e-journals/FP/2011-2/11koovox.pdf

137. Кашкаров О. О. Кримінально-правова характеристика одержання незаконної винагороди працівником державного підприємства, установи чи організації: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: 12.00.08 / МВС України, Харк. нац. ун-т внутр. справ. Х., 2012. 17 с.

138. Кимлик Н. В. Юридична особа як суб'єкт корупційного злочину // Європейські перспективи. 2014. № 3. С. 132–136.

139. Кириченко В. Ф. Должностные преступления по советскому уголовному праву: автореф. дисс. на соискание уч. степени канд. юрид. наук: спец.: 12.00.08. М., 1965. 30 с.

140. Киричко В. М. Кримінальна відповідальність за корупцію. Х.: Право, 2013. 424 с.

141. Клімова С. М. Ковальова Т. В., Тучак М. О. Юридична відповідальність за корупційні правопорушення: навч. посіб. Х.: Магістр, 2012. 200 с.

142. Ковальова С. Г. Судебник великого князя Казимира Ягайловича: монографія. Миколаїв: Вид-во ЧДУ ім. Петра Могили, 2009. 112 с.

143. Ковтун Н. Позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю як додаткове покарання для неповнолітніх. *Вісник національної академії прокуратури України.* 2009. № 3. С. 116–123.

144. Козаченко И. Я. Санкции за преступления против жизни и здоровья: обусловленность, структура, функции, виды. Томск: Изд-во Томск. ун-та, 1987. 232 с.

145. Козлов А. П. Система санкций в уголовном праве. Красноярск: Изд-во Красноярского ун-та, 1991. 120 с.

146. Козлов А. П. Уголовно-правовые санкции: проблемы построения, классификации и измерения. Красноярск: Издательство Красноярского университета, 1989. 176 с

147. Комментарий к пространной редакции Русской Правды. *Российское законодательство X–XX веков*: в 9 т. / под ред. О. И. Чистякова. М., 1984. Т. 1: Законодательство Древней Руси. С. 47–129.

148. Комісарчук Ю. А., Якимова С. В. Підкуп за кримінальним законодавством України. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ*. Серія юридична. 2014. № 4. С. 230–240.

149. Конвенція Організації Об'єднаних Націй проти корупції від 31 жовтня 2003 р. (ратифік. 18 жовтня 2006 р., набр. чинності для України 1 січня 2010 р.). URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_c16

150. Коржанський М. Й. Кваліфікація злочинів: навчальний посібник. Видання 2-ге. К.: Атіка, 2002. 640 с.

151. Коржанський М. Й. Кримінальне право і законодавство України. Загальна частина: курс лекцій. К.: Атіка, 2001. 432 с.

152. Коржанский Н. И. Объект и предмет уголовно-правовой охраны. М.: Акад МВД СССР, 1980. 248 с.

153. Коржанский Н. И. Объект посягательства и квалификация преступлений: учебн. пособие. Волгоград: НИиРИО ВСШ МВД СССР, 1976. 120 с.

154. Коржанський М. Й. Об’єкт і предмет злочину: монографія. Дніпропетровськ: Юрид. акад. МВС; Ліра ЛТД, 2005. 252 с.

155. Коржанський М. Й. Уголовне право України. Частина загальна: курс лекцій для студентів вищ. навч. закладів. К.: Наукова думка, 1996. 336 с.

156. Короленко М. П. Кваліфікація умисних вбивств за обтяжуючих обставин: монографія. К.: Інститут держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2004. 172 с.

157. Кочерова Н. О. Зловживання впливом: соціальна обумовленість криміналізації та характеристика складу злочину: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд.. юрид. наук: 12.00.08 / Держ. наук.-досл. ін-т МВС України. К., 2013. 22 с.

158. Кочерова Н. О. Зловживання впливом: соціальна обумовленість криміналізації та характеристика складу злочину: дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.08 / Держ. НДІ М-ва внутр. справ України. К., 2013. 200 с.

159. Кочерова Н. О. Об’єкт посягання зловживання впливом (ст. 369-2 КК України). *Часопис академії адвокатури України.* 2012. № 15 (2’2012). URL: http://e-pub.aau.edu.ua/index.php/chasopys/article/view/319

160. Кочерова Н. О. Поняття суб’єкта злочину, передбаченого статтею 369-2 Кримінального кодексу України // Митна справа. 2012. № 4 (82). Ч. 2. Кн. 2. С. 94–98.

161. Крайник Г. С. Неправомірна вигода як предмет корупційних злочинів в Україні. *Питання боротьби зі злочинністю.* 2014. Вип. 27. С. 192–201.

162. Кримінальна Конвенція про боротьбу з корупцією від 27 січня 1999 р. № ETS173. URL: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/994_101

163. Кримінальне право в запитаннях і відповідях. Загальна частина: посібник для підготовки до іспитів / за загальною редакцією В. А. Клименка. К.: Атіка, 2003. 288 с.

164. Кримінальне право України. Загальна частина: навч. посіб. перероб. та доп. Станом на вересень 2011 р. К.: Центр учбової літератури, 2012. 320 с. URL: http://pidruchniki.com/13140120/pravo/obyektivna_storona_skladu_zlochinu#864

165. Кримінальне право України. Загальна частина: підручник. 3-тє вид. / Ю. А. Александров, В. І. Антипов, М. В. Володько, О. О. Дудоров та ін.; за ред. М. І. Мельника, В. А. Клименка. К.: Атіка, 2009. 408 с.

166. Кримінальне право України: Загальна частина: підручник для студентів юридичних вузів і факультетів / П. С. Матишевський та ін. К.: Юрінком Інтер, 1997. 512 с.

167. Кримінальне право України: Загальна частина: підручник. 2-ге вид., перероб. і допов. / М. І. Бажанов, Ю. В. Баулін, В. І. Борисов та ін.; за ред. М. І. Бажанова, В. В. Сташиса, В. Я. Тація. К.: Юрінком Інтер, 2005. 480 с.

168. Кримінальне право України. Загальна частина: підруч. для студ. вищ. навч. закл. 4-те вид., перероб. і доп. / Ю. В. Баулін, В. І. Борисов, Л. М. Кривоченко та ін.; за ред. В. В. Сташиса, В. Я. Тація; Нац. юрид. акад. України ім. Я. Мудрого. Х.: Право, 2010. 456 с.

169. Кримінальне право України. Загальна та Особлива частини: навч. посібник / В. М. Стратонов, О. С. Сотула; за заг. ред. В. М. Стратонова. К.: Істина, 2007. 400 с.

170. Кримінальне право України. Загальна частина: практикум: навчальний посібник / І. П. Козаченко, О. М. Костенко, В. К. Матвійчук та ін. К.: КНТ, 2006. 432 с.

171. Кримінальне право України: навч. посіб. / С. Г. Волкотруб, О. М. Омельчук, В. М. Ярін та ін.; за ред. О. М. Омельчука. К.: Наукова думка; Прецедент, 2004. 297 с.

172. Кримінальне право України: Особлива частина: підручник. 4-те вид., перероб. і допов. / Ю. В. Баулін, В. І. Борисов, В. І. Тютюгін та ін.; за ред. В. В. Сташиса, В. Я. Тація. Х.: Право, 2010. 608 с.

173. Кримінальне право (Особлива частина): підруч. / за ред. О. О. Дудорова, Є. О. Письменського. Луганськ: Елтон-2, 2012. Т. 2. 780 с.

174. Кримінальний кодекс України від 28 грудня 1960 р. URL: zakon0.rada.gov.ua/law

175. Кримінальний кодекс України: науково-практичний коментар. Вид. восьме, перероб. та доп. / відп. ред. Є. Л. Стрельцов. Х.: Одіссей, 2012. 904 с.

176. Кримінальний кодекс України: науково-практичний коментар. 5-те вид., допов.: у 2 т. / за заг. ред. В. Я. Тація, В. П. Пшонки, В. І. Борисова, В. І. Тютюгіна. Х.: Право, 2013. Т. 2: Особлива частина / Ю. В. Баулін, В. І. Борисов, В. І. Тютюгін та ін. 2013. 1040 с.

177. Кримінальний кодекс України: науково-практичний коментар / за заг. ред. В. В. Сташиса, В. Я. Тація. К.: Концерн «Видавничий дім «Ін Юре», 2003. 1196 с.

178. Кругликов Л. Л., Васильевский А. В. Дифференциация ответственности в уголовном праве. СПб.: Юридический центр Пресс, 2002. 213 с.

179. Кругликов Л. Л. Смягчающие и отягчающие обстоятельства в советском уголовном праве: учеб. пособ. Ярославль: ЯрГУ. 1977. 83 с.

180. Кругликов Л. Л. Уголовно-правовые средства обеспечения справедливости наказания: уч. пособие. Ярославль: Яросл. гос. ун-т., 1986. 71 с.

181. Кудрявцев В. Н. Объективная сторона преступления. М.: Госюриздат, 1960. 244 с.

182. Кудрявцев В. Н. Общая теория квалификации преступлений. 2-е изд., перераб. и доп. М.: Юристъ, 2004. 304 с.

183. Кудрявцев В. Н., Малеин Н. С. Правовое поведение, его субъекты и пределы. *Правоведение*. 1980. № 3. С. 31–40.

184. Кузнецова Н. Ф. Проблемы квалификации преступлений: лекции по спецкурсу «Основы квалификации преступлений» / науч. ред. и предисл. академика В. Н. Кудрявцева. М.: Издательский Дом «Городец», 2007. 336 с.

185. Кузнецова Н. Ф. Цели и механизм реформы Уголовного кодекса. *Советское государство и право.* 1992. № 6. С. 82–89.

186. Кузьмін Р. Кримінальна відповідальність юридичних осіб (корпорацій) за господарські злочини. *Вісник Національної академії прокуратури України.* 2010. № 4. С. 7–11.

187. Кундеус В. Г. Щодо визначення злочинів, що полягають у пропозиції, обіцянці чи наданні неправомірної вигоди, як корупційних злочинів. *Кримінально-правові та кримінологічні засади протидії корупції*: збірник матеріалів Міжнародної науково-практичної конференції (м. Харків, 17 квітня 2014 р.) / МВС України; Харківський нац. ун-т внутр. справ; Наук.-дослід. ін-т вивч. пробл. злочинності ім. акад. В. В. Сташиса НАПрН України; Кримінологічна асоціація України. Х.: Золота миля, 2014. С. 59–62.

188. Куринов Б. А. Квалификация при совокупности преступлений и конкуренции уголовно-правовых норм. *Вестник МГУ*. Сер 11. Право. 1983. № 2. С. 20–28.

189. Курс советского уголовного права. Преступления против государственного аппарата и общественного аппарата. Воинские преступления / за ред. А. А. Пионтковского, П. С. Ромашкина, В. М. Чхиквадзе. М.: Наука, 1971. Т. 6. 334 с.

190. Курс советского уголовного права: в 6 т. / А. А. Пионтковский. М.: Наука, 1970. Т. 1: Уголовный закон. Часть общая. 1970. 311 с.

191. Курс уголовного права в пяти томах. Т. 5. Особенная часть / под ред. Г. Н. Борзенкова, В. С. Комисарова. М.: Зерцало, 2002. 660 с.

192. Кучер В. І. Кримінально-правові проблеми вчинення злочинів способом особливо жорстокого поводження: монографія. К.: Азимут–Україна, 2004. 120 с.

193. Кучеренко І. М. Організаційно-правові форми юридичних осіб приватного права: монографія. К.: Інститут держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2004. 328 с.

194. Кушпіт В. П. Кримінально-правова характеристика підкупу особи, яка надає публічні послуги. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. Юридичні науки. 2014. № 801. С. 202–211. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vnulpurn_2014_801_37

195. Лащук Є. В. Предмет злочину в кримінальному праві України: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: 12.00.08 / Національна академія внутрішніх справ України. К., 2005. 20 с.

196. Лепісевич П. М., Терлюк І. Я. Державно-правовий устрій України в імперську добу: навч. посібник. Львів: Край, 2005. 127 с.

197. Лузгин И. И. Корупция и ее общественная опасность: курс лекций для студентов неюридических специальностей. Новополоцк: ПГУ, 2012. 144 с.

198. Максимович Р. Л. Поняття службової особи у кримінальному праві України: монографія. Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2008. 304 с.

199. Максимович Р. Л. Розмір неправомірної вигоди у складі злочину, передбаченого в ст. 368 Кримінального кодексу України. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ*. Серія юридична. 2015. Вип. 3. С. 244–251.

200. Малахов А. Табель о взятках. *Коммерсантъ Деньги*. 2005. 27 червня. № 25 (530). URL: http://www.aferizm.ru/histiry/his_vzyatka_tabel.h tm

201. Марін О. К. Кваліфікація злочинів при конкуренції кримінально-правових норм: монографія. К.: Атіка, 2003. 224 с.

202. Марко С. І. Кримінально-правова характеристика виготовлення, зберігання, придбання, перевезення, пересилання, ввезення в Україну з метою збуту або збуту підроблених грошей, державних цінних паперів чи білетів державної лотереї: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08 / Львів. нац. ун-т ім. Івана Франка. Львів, 2009. 225 с.

203. Марін О. К. Конкуренція кримінально-правових норм: дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.08 «Кримінальне право і кримінологія; кримінально-виконавче право». Львів, 2001. 233 с.

204. Марін О. К Проблеми подолання конкуренції кримінально-правових норм при застосуванні КК України 2001 р. URL: http://www.lawyer.org.ua/?w=r&i=13&d=440

205. Матвійчук В. К., Тарарухін С. А. Суб'єктивна сторона складу злочину: лекція. К.: Українська академія внутрішніх справ, 1994. 36 с.

206. Матышевский П. С. Преступления против собственности и смежные с ними преступления. К.: Юринком, 1996. 240 с.

207. Мезенцева І. Кримінологічна характеристика корупційної злочинності. *Науковий часопис Національної академії прокуратури України.* 2014. № 4. С. 106–113. URL: http://www.chasopysnapu.gp.gov.ua/chasopys/ua/pdf/4-2015/mezenceva.pdf

208. Мельник М. І. Кримінологічні та кримінально-правові проблеми протидії корупції: дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.08. К., 2002. 506 с.

209. Мельник Р. Проблеми визначення родового об'єкта злочинів проти правосуддя. *Науковий часопис Національної академії прокуратури України.* 2014. № 1. С. 100–107.

210. Мирошниченко Н. А. Конструкція складу злочину та її значення для кваліфікації. *Актуальні проблеми держави і права.* 2004. С. 841–844.

211. Морозова І. Кримінальна відповідальність за корупційні правопорушення: порівняльно-правовий аналіз. *Вісник національної академії прокуратури України.* 2012. № 4. С. 114–119.

212. Музика А. А., Горох О. П. Покарання та його застосування за злочини проти здоров'я населення: монографія. К.: Паливода, 2012. 404 с.

213. Музиченко П. П. Історія держави і права України: навч. посіб. 6-те вид., перероб. і доп. К.: Знання, 2007. 471 с. URL: http://pidruchniki.ws/12191121/pravo/kriminalne_zakonodavstvo_rosiyska_imperiya

214. Мультимедійний навчальний посібник «Кримінальне право. Особлива частина». URL: http://www.naiau.kiev.ua/books/mnp_krum_pravo_osob/Files/Lekc/T18/T18_P2.html#211

215. Навроцький В. О. Кримінальне законодавство зарубіжних держав: питання особливої частини. Львів: юридичний факультет Львівського державного університету ім. Івана Франка, 1999. 56 с.

216. Навроцький В. Кримінальне право України. Особлива частина: курс лекцій. К.: Т-во «Знання», КОО, 2000. 771 с.

217. Навроцький В. О. Кримінально-правова оцінка експертної діяльності в Україні. *Вісник Запорізького державного університету.* 2003. № 1. URL: http://web.znu.edu.ua/herald/issues/archive/articles/2717.pdf

218. Навроцький В. О., Брич Л. П. Ознаки посадової особи та кваліфікація господарських злочинів, вчинених нею. *Підприємництво, господарство і право*. 2001. № 1. С. 58–62.

219. Навроцький В. О. Основи кримінально-правової кваліфікації: навч. посібник. К.: Юрінком Інтер, 2006. 704 с.

220. Навроцький В. О. Проблеми кваліфікації злочинів: конспект лекцій. Львів: Львівський держ. ун-т, 1993. 84 с.

221. Навроцький В. О. Теоретичні поняття кримінально-правової кваліфікації. К.: Атіка, 1999. 464 с.

222. Навроцький В. О. Чи є експерт службовою особою? *Взаємодія слідчих і експертів у процесі боротьби зі злочинністю*: зб. наук. праць. 2013. Додаток № 1 до Вісника 1’2003. Львів: Львівський інститут внутрішніх справ при НАВС України, 2003. С. 17–23.

223. Найдьон Є. М., Томма Р. П. Загальноправова характеристика фактів одержання неправомірної вигоди посадовими особами державних органів України (на основі діяльності підрозділів податкової міліції Міністерства доходів та зборів України щодо протидії корупції). *Митна справа.* 2013. № 5 (89). Ч. 2. С. 122–126.

224. Наконечна Л. А. Караність злочинів ознакою складів яких є насильство. *Європейські перспективи.* 2013. № 10. С. 113–117.

225. Настенко А. В. Стан наукової розробленості питання виявлення і розслідування підрозділами БОЗ МВС України одержання неправомірної вигоди службовою особою у сфері земельних відносин. *Право і безпека*. 2013. № 3 (50). С. 95–99.

226. Науково-практичний коментар до Кримінального кодексу України. 4-те вид., перероб. та доп. / П. С. Матишевський, Є. В. Фесенко, С. Д. Шапченко та ін.; за заг. ред. С. С. Яценка. К.: А.С.К., 2005. 848 с.

227. Науково-практичний коментар до Кримінального кодексу України. Особлива частина / під заг. ред. М. О. Потебенька, В. Г. Гончаренка. К.: Форум, 2001. 942 с.

228. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України. 9-те вид., переробл. та допов. / за ред. М. І. Мельника, М. І. Хавронюка. К.: Юрид. думка, 2012. 1316 с.

229. Науковий висновок щодо способу застосування Закону України «Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України щодо імплементації до національного законодавства положень статті 19 Конвенції ООН проти корупції» від 21 лютого 2014 р. № 746-VII. URL: http://pravo.org.ua/2011-07-05-15-26-55/2011-07-22-11-16-35/1639-naukovyi-vysnovok-shchodo-zastosuvanniazakonu.html

230. Національний класифікатор України (Класифікатор професій ДК 003:2010), затверджений наказом Держспоживстандарту України від 28 липня 2010 р. № 327. URL: http://www.kadrovik01.com.ua/dk_01_11_2010.html

231. Никифоров Б. С. Об умысле по действующему уголовному законодательству. *Советское государство и право.* 1965. № 6. С. 26–36.

232. Небава М. І., Рятушняк О. Г. Менеджмент організацій і адміністрування: підручник. Ч. І. URL: http://posibnyky.vntu.edu.ua/rat_1/index_slov.htm

233. Новий тлумачний словник української мови. 2-ге вид., виправ.: у 3 т. / уклад.: В. В. Яременко, О. М. Сліпушко. К.: АКОНІТ, 2001. Т. 2: К–П. 1354 с.

234. Новоселов Г. П. Учение об объекте преступления. Методологические аспекты. М.: НОРМА, 2001. 208 с.

235. Номоков П. В. Уголовно-правовая характеристика получения взятки: дисс. … канд. юрид. наук: 12.00.08. Иркутск, 2005. 187 с.

236. Обушенко О. М. Щодо елементів оперативно-розшукової характеристики одержання службовою особою неправомірної вигоди у сфері земельних відносин. *Оперативно-розшукова діяльність органів внутрішніх справ: проблеми теорії та практики* (25–26 вересня 2014 р.). Дніпропетровськ, 2014. С. 89–94.

237. Омельчук О. М. Кримінально-правова характеристика суб'єкта злочину, передбаченого ст. 304 Кримінального кодексу України. *Вісник Хмельницького інституту регіонального управління та права.* 2003. № 2. С. 110–115.

238. Омельянович О. Т. Напрями вдосконалення кримінально-правових засобів боротьби із неправомірними вигодами за зловживання впливом (ст. 369-2 КК). *Часопис Київського університету права.* 2013. № 4. С. 407–411.

239. Орымбаев Р. Специальный субъект преступления. Алма-Ата: Наука, 1977. 155 с.

240. Орловская Н. А. Уголовно-правовые санкции: проблемы определения, классификации и функционального анализа: монография. Одесса: Юридическая литература, 2010. 286 с.

241. Особливості розслідування прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою: метод. рек. / С. С. Чернявський, О. Ф. Вакуленко, О. М. Толочко та ін. К.: Нац. акад. внутр. справ, 2014. 67 с.

242. Павлов В. Г. Субъект преступления. СПб.: Издательство «Юридический центр Пресс», 2001. 318 с.

243. Палій Н. Р. Поняття прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою митних органів. Проблема застосування на практиці ст. 368 КК України. *Проблеми правової реформи та*

розбудови громадянського суспільства в Україні: тези доповідей та повідомлень (27 вересня 2013 р.). Львів, 2013. С. 173–177.

244. Палій Н. Р. Тактична операція «Затримання злочинця» при розслідування прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою митних органів. *Митна справа*. 2014. № 2 (92). С. 46–52.

245. Пам’ятка запобігання корупційним та пов’язаним з корупцією правопорушенням. URL: http://ck.dsp.gov.ua/?q=article/pamyatka-zapobigannya-korupciynym-ta-povyazanym-z-korupciyeyu-pravoporushennyam

246. Памятники русского права: Выпуск первый / под ред. проф. С. В. Юшкова. М.: Госюриздат, 1952. 288 с.

247. Панов М. І. Проблеми складу злочину та його функцій у доктрині кримінального права. *Вісник Асоціації кримінального права.* 2013. № 1 (1). С. 103–125.

248. Пасєка О. Ф. Кримінальна відповідальність юридичних осіб: порівняльно-правове дослідження: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.08 «Кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право». Львів, 2010. 20 с.

249. Петренко О. І. Об’єкт підкупу учасників та організаторів спортивних змагань. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія ПРАВО. 2014. Вип. 28. Т. 3. С. 30–33.

250. Пинаев А. А. Уголовное право Украины. Общая часть. Х.: Харьков юридический, 2005. 664 с.

251. Пионтковский А. А. Учение о преступлении по советскому уголовному праву. М., 1961. 666 с.

252. Податковий кодекс України від 2 грудня 2010 р. № 2755-VI. URL: http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/2755-17/page3

253. Положення про арбітра, затверджене наказом Національної служби посередництва і примирення 18 листопада 2008 р. № 132. URL: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/MUS9522.html

254. Положення про посередника, затверджене наказом Національної служби посередництва і примирення від 18 листопада 2008 р. № 133. URL: https://docs.google.com/document/preview?hgd=1&id=1ZXVYnlew1iXr0qdwzokxp6elKbiueJ6p UNj2A32LXfc

255. Поняття та види колізій в чинному КК і їх вплив на помилки у кваліфікації. URL: http://studopedia.org/1-10336.html

256. Поняття та ознаки соціальних пільг. Відмежування пільг від переваг // Студопедія. URL: http://studopedia.info/8-66478.html

257. Портнов А. В., Москалюк О. В. Конкуренція і колізія норм права: співвідношення понять. *Часопис Академії адвокатури України.* 2012. № 15 (2’2012). С. 1–6. URL: http://epub.aau.edu.ua/index.php/chasopys/article/viewFile/335/356

258. Про судову практику у справах про хабарництво: постанова Пленуму Верховного Суду України від 26 квітня 2002 р. № 5. *Вісник Верховного Суду України.* 2002. № 3. Вкладка. С. 9–16.

259. Пояснювальна записка до Кримінальної конвенції про боротьбу з корупцією. URL: http://crimecor.rada.gov.ua/komzloch/control/uk/publish/article;jsessionid=F3A149F998CA5D901366DEF8F6E8349E?art_id=49138&cat_id=46352

260. Права, за якими судиться малоросійський народ 1743 р.: наукове видання / під редакцією Ю. С. Шемшученка. К.: АТ «Книга», 1997. 214 с.

261. Практичний словник синонімів української мови (близько 17000 синонімічних рядів). 2-е вид. доп. й опрацьоване / уклад. Святослав Караванський. К.: Українська книга, 2012. 480 с.

262. Про аудиторську діяльність: Закон України від 22 квітня 1993 р. № 3125-XII.URL: http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/3125-12

263. Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом: Закон України від 14 травня 1992 р. № 2343-XII. URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2343-12

264. Про державну службу: Закон України від 10 грудня 2015 р. № 889-VIII. URL: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/889-19

265. Про захист прав споживачів: Закон України від 12 травня 1991 р. № 1023-XII. URL: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1023-12

266. Про нотаріат: Закон України від 2 вересня 1993 р. № 3425-XII.URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/3425-12

267. Про оцінку майна, майнових прав та професійну оціночну діяльність: Закон України від 12 липня 2001 р. № 2658-III. URL: http://zakon5.rada.gov.ua/ laws/show/2658-14

268. Про службу в органах місцевого самоврядування: Закон України від 7 червня 2001 р. № 2493-III. URL: http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/2493-14

269. Про судову експертизу: Закон України від 25 лютого 1994 р. № 4038-XII. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/4038-12

270. Про третейські суди: Закон України від 11 травня 2004 р. № 1701-IV. URL: http://zakon5.rada.gov.ua/ laws/show/1701-15

271. Проценко В. П. Построение уголовно-правовых санкций при повторности преступлений: автореф. дисс. на соискание уч. степени канд. юрид. наук: спец. 12.00.08. Саратов, 1989. 20 с

272. Приходько А. А. Особливості підготовки до затримання за фактами отримання неправомірної вигоди. *Актуальні питання протидії корупції: стан, проблеми та перспективи на майбутнє* (14 жовтня 2014 р.). Дніпропетровськ, 2014. С. 160–162.

273. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо приведення національного законодавства у відповідність із стандартами Кримінальної конвенції про боротьбу з корупцією: Закон України від 18 квітня 2013 р. № 221-VII. URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/221-18

274. Про державний бюджет України на 2017 рік: Закон України від 21 грудня 2016 р. № 1801-VIII.URL: http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/1801-19

275. Про запобігання корупції: Закон України від 14 жовтня 2014 р. № 1700-VII. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1700-18

276. Про Національне антикорупційне бюро України: Закон України від 14 жовтня 2014 р. № 1698-VII. URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1698-18/page2

277. Про схвалення Концепції розвитку системи надання адміністративних послуг органами виконавчої влади: розпорядження Кабінету Міністрів України від 15 лютого 2006 р. № 90-р. URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/90-2006-%D1%80

278. Психологія керівного впливу та дисципліни праці в організації: навч.-метод. посібник / уклад. Г. І. Дацевич. Донецьк: Донецький обласний центр перепідготовки та підвищення кваліфікації працівників органів державної влади, органів місцевого самоврядування, державних підприємств, установ і організацій, 2011. 20 с.

279. Радутний О. Е. Кримінальна відповідальність за незаконне збирання, використання та розголошення відомостей, що становлять комерційну таємницю (аналіз складів злочинів): дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Х., 2002. 204 с.

280. Рєзнікова В. В. Сутність категорії «послуга»: аналіз існуючих концепцій. *Вісник господарського судочинства.* 2009. № 1. С. 58–68.

281. Ризак Я. В. Проблеми об’єктивної сторони підкупу службової особи юридичної особи приватного права незалежно від організаційно-правової форми. *Порівняльно-аналітичне право.* 2013. № 3 (2). С. 276–280.

282. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 50 народних депутатів України щодо офіційного тлумачення окремих положень частини першої статті 4 Цивільного процесуального кодексу України (справа про охоронюваний законом інтерес) від 1 грудня 2014 р. № 18-рп/2004. Справа № 1-10/2004. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/v018p710-04

283. Розгляд кримінальних справ «Про злочини у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов’язаної з наданням публічних послуг» (Розділ XVII КК України). URL: http://www.scourt.gov.ua/clients/vsu/vsu.nsf/%28documents%29/794496FD41 1578BFC2257B7C004AACF0

284. Российское законодательство X–XX веков: в 9 т. Т. 3: Акты земских соборов. М.: Юрид. лит., 1985. 290 с.

285. Рубащенко М. А. Видовий об’єкт посягання на територіальну цілісність і недоторканість України. *Теорія і практика правознавства*: електр. наук. фах. вид. Нац. ун-ту «Юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого». 2013. Вип. 2. URL: http://nauka.jur-academy.kharkov.ua/download/el_zbirnik/2.2013/39_1.pdf

286. Рябенко М. В. Кримінально-правова охорона професійної діяльності, пов’язаної з наданням професійних послуг: дис. ... на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спеціальність 12.00.08 «Кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право». К., 2016. 267 с.

287. Рябцева Я. Г. Правовий статус арбітражного керуючого: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.04 «Господарське право; господарсько-процесуальне право» / Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка. К., 2006. 18 с.

288. Савченко А. В. Злочини у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов’язаної з наданням професійних послуг: науково-практичний коментар до розділу XVII Особливої частини Кримінального кодексу України / А. В. Савченко, О. В. Кришевич; за заг. ред. В. І. Шакуна. К.: Алерта, 2012. 160 с.

289. Савченко А. В. Порівняльний аналіз кримінального законодавства України та федерального кримінального законодавства Сполучених Штатів Америки: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра юрид. наук: спец. 12.00.08 «Кримінальне право; кримінологія; кримінально-виконавче право». К., 2007. 36 с.

290. Савченко А. В. Склад злочину: проблеми визначення конструктивних елементів та ознак. *Вісник Академії адвокатури України.* 2009. № 1 (14). С. 261–263.

291. Савченко А. В., Кузнецов В. В., Штанько О. Ф. Сучасне кримінальне право України: курс лекцій. 2-ге вид. випр. та доповн. К.: ПАЛИВОДА А. В. 2006. 636 с.

292. Сарнавський О. М. Об’єктивна сторона злочину, передбаченого ст. 262 КК України. *Вісник Академії адвокатури України.* 2008. Вип. 13. С. 42–49.

293. Светлов А. Я. Ответственность за должностные преступления. К.: Наукова думка, 1978. 303 с.

294. Сивопляс Ю. Ю. Окремі аспекти генезису терміна «неправомірна вигода». *Науковий вісник Херсонського державного університету.* 2014. Вип. 5-2. Т. 1. С. 79–82.

295. Скрекля Л. І. Експерт як суб’єкт складу корупційного злочину, передбаченого ч. 3 ст. 368-4 КК України. *Європейські перспективи.* 2017. № 3. С. 43–49.

296. Скулиш В. Є. Норми про корупційні злочини як необхідна складова Особливої частини Кримінального кодексу України. *Науковий вісник Чернівецького університету.* 2013. Вип. 660. Правознавство. С. 106–110.

297. Словарь української мови: в 4 т. / упор. з дод. влас. матеріалу Б. Грінченко. К.: Вид-во Академії наук Української РСР, 1958. Т. 3. URL: http://hrinchenko.com/slovar/znachenie-slova/48033-prypovidka.html#show_point

298. Словник української мови: в 11 т. / ред. колег. І. К. Білодід (голова) та ін. К.: Наукова думка, 1970–1980. Т. 1, 1970. 799 с.

299. Словник української мови: в 11 т. / ред. колег. І. К. Білодід (голова) та ін. К.: Наукова думка, 1970–1980. Т. 2. 1971. 552 с.

300. Словник української мови: в 11 т. / ред. колег. І. К. Білодід (голова) та ін. К.: Наукова думка, 1970–1980. Т. 5. 1974. 840 с.

301. Словник української мови: в 11 т. / ред. колег. І. К. Білодід (голова) та ін. К.: Наукова думка, 1970–1980. Т. 8. 1977. 928 с.

302. Советское уголовное право. Общая часть / Г. Н. Борзенков, Н. Д. Дурманов, Ю. А. Красиков и др.; под ред. Г. А. Кригера. М.: Изд-во МГУ, 1981. 517 с.

303. Соловйова А. М. Суб’єкт злочину та суб’єктивна сторона складу злочину примушування до виконання чи невиконання цивільно-правових зобов’язань. *Держава і право*: зб. наук. праць. Юридичні і політичні науки. Вип. 17. К.: Ін-т держави і права НАН України, 2002. 548 с.

304. Справа «Раманаускас проти Литви»: рішення від 5 лютого 2008 р. URL: http://www.viaduk.net/clients/vs.nsf/81b1cba59140111fc2256bf7004f9cd3/c48a563ee2b08a54c225758600379986?OpenDocument

305. Статистична інформація про зареєстровані кримінальні правопорушення за результатами їх досудового розслідування за 2014–2016 р.р. URL: http://www.gp.gov.ua/ua/statinfo.html

306. Стрельцов Є. Л. Суб'єктивна сторона злочину. *Вісник Асоціації кримінального права України*. 2013. № 1 (1). С. 160–170.

307. Строган А. Ю. Склад злочину як підстава кримінальної відповідальності: навч. посіб. К.: Атіка, 2007. 424 с.

308. Сучасний тлумачний словник української мови: 100000 слів / за заг. ред. д-ра філол. наук, проф. В. В. Дубічинського. Х.: ВД «Школа», 2009. 1008 с.

309. Таганцев Н. С. Русское уголовное право. Часть Общая: лекции: в 2 т. М.: Наука, 1994. Т. 1. 380 с.

310. Тацій В. Я. Об'єкт злочину. *Вісник Асоціації кримінального права України.* 2013. № 1 (1). С. 126–143.

311. Тацій В. Я. Об'єкт і предмет злочину в кримінальному праві України: навч. посібник. Х.: УкрЮА, 1994. 76 с.

312. Таций В. Я. Объект и предмет преступления в советском уголовном праве. Х.: Выща школа, 1988. 198 с.

313. Теорія кваліфікації злочинів: підручн. 5-те вид., перероб. / за заг. ред. В. І. Шакуна. К.: Алерта, 2013. 320 с.

314. Терентьев В. И. Ответственность специального субъекта преступления по уголовному праву Украины: дисс. … канд. юрид. наук: 12.00.08. Одесса, 2003. 195 с.

315. Тимченко Л. Теоретичні підходи українських дослідників до проблем надання публічних послуг URL: http://archive.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Dums/2009-01/Timchenko.pdf (18.10.2013).

316. Тихомиров Ю. А. Публичное право: учебник. М.: Издательство БЕК, 1995. 496 с.

317. Томма Р. П., Варивода В. І. Характеристика фактів одержання неправомірної вигоди державними службовцями. *Право і суспільство*. 2014. № 1. С. 166–170.

318. Трайнин А. Н. Состав преступления по советскому уголовному праву. М.: Юрид. лит., 1951. 388 с.

319. Турлова Ю. Проблеми педалізації злочинів проти довкілля в України. *Национальный юридический журнал: Теория и практика*. 2015. Березень. С. 124–129.

320. Тютюгін В. І., Гродецький Ю. В., Гізимчук С. В. Злочини у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг: навч.-практ. посіб. / за ред. В. Я. Тація, В. І. Тютюгіна. Х.: Право, 2014. 232 с.

321. Тютюгін В. І. Новели кримінального законодавства щодо посилення відповідальності за корупційні злочини: вирішення проблем чи проблем для вирішення? *Юридичний вісник України*. 2010. № 5–6.

322. Тютюгін В. І. Поняття та ознаки корупційних злочинів. *Вісник Асоціації кримінального права України*. 2015. № 1 (4). С. 388–396.

323. Уголовный кодекс Бельгии / науч. ред. и предисловие канд. юрид. наук доц. Н. И. Мацнева; перевод с фр. канд. юрид. наук Г. И. Мачковского. СПб.: Изд-во «Юридический центр Пресс», 2004. 561 с.

324. Уголовный кодекс Дании / научное ред. и предисл. С. С. Беляева; пер. с датского и английского канд. юрид. наук С. С. Беляева, А. Н. Рычевой. СПб.: Юридический центр Пресс, 2001. 230 с.

325. Уголовный кодекс Эстонской республики / науч. ред. и перевод с эстонского В. В. Запевалова; вступ. статья канд. юрид. наук доц. СПбГУ Н. И. Мацнева. СПб.: Издательство «Юридический центр Пресс», 2001. 262 с.

326. Уголовный закон Латвийской Республики / адапт. пер. с лат., науч. ред. и вступ. ст. А. И. Лукашова и Э. А. Саркисовой. Мн.: «Тесей», 1999. 176 с.

327. Уголовный кодекс Республики Болгария / науч. ред. канд. юрид. наук, проф. А. И. Лукашова; перевод с болгарского Д. В. Милушева, А. И. Лукашова;

вступ. статья И. И. Айдарова. СПб.: Издательство «Юридический центр Пресс», 2001. 298 с.

328. Уголовный кодекс Республики Польша / пер. с польск. Д. А. Барилович и др.; адапт. пер. и науч. ред. Э. А. Саркисова, А. И. Лукашов; под общ. ред. Н. Ф. Кузнецовой. Мн.: Тесей, 1998. 128 с.

329. Уголовный кодекс Украины: научно-практический комментарий / отв. ред. Е. Л. Стрельцов. Х.: Одиссей, 2012. 1235 с.

330. Уголовный кодекс Франции / науч. редактирование канд. юрид. наук, доц. Л. В. Головко, канд. юрид. наук., доц. Н. Е. Крыловой; перевод с французского и предисловие канд. юрид. наук., доц. Н. Е. Крыловой. СПб.: Издательство «Юридический центр Пресс», 2002. 650 с.

331. Уголовный кодекс ФРГ / пер. с нем. М.: Издательство «Зерцало», 2000. 208 с.

332. Уголовный кодекс Швеции / пер. с англ. С. С. Беляэва, М. 2000. 167 с.

333. Уголовное право России. Общая часть. 3-е изд., с изм. и доп. / В. С. Комиссаров, Н. А. Лопашенко, А. В. Наумов и др.; под ред. А. И. Рарога. М.: Эксмо, 2009. 496 с.

334. Ужва Л. О. Доцільність криміналізації пропозиції неправомірної вигоди чи хабара. *Державне управління: удосконалення та розвиток*: електронне наукове фахове видання. URL: http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=462.

335. Узунова О., Артьомов Є. Аналіз статті 368 Кримінального кодексу України на відповідність вимогам юридичної техніки, гуманності й верховенства права. *Вісник Національної академії правових наук України.* 2015. № 1. С. 141–150.

336. Устрицька Н. І. Кваліфікація повторності злочинів: монографія. Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2013. 216 с.

337. Ухвала Апеляційного суду Чернівецької області від 18 листопада 2014 р. Кримінальне провадження № 12012270050000183. URL: http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/41424476

338. Ухвала Миколаївського районного суду Львівської області від 27 серпня 2013р. Справа № 447/2414/13. URL: http://www.reyestr.court.gov.ua/ Review/35259995

339. Ухвала Тарутинського районного суду Одеської області від 19 грудня 2016 р. Справа № 514/724/16-к. URL: http://www.reyestr.court.gov.ua/ Review/63567116

340. Федоренко Д. М. Вимагання: конкуренція норм частини і цілого. *Збірник наукових праць Харківського національного педагогічного університету ім. Г. С. Сковороди*. «ПРАВО». 2012. Вип. 19. С. 138–145.

341. Фесенко Є. В. Злочини проти здоров'я населення та системи заходів з його охорони: дис. … д-ра юрид. наук: 12.00.08. К.: Академія адвокатури України, 2004. 301 с.

342. Фесенко Є. В. Кримінально-правовий захист здоров'я населення (коментар законодавства та судової практики). К.: Істина, 2001. 192 с.

343. Фесенко Є. Цінності як об'єкт злочину. *Право України.* 1999. № 6. С. 75–78.

344. Филимонов Ю. Нотариус – лицо должностное? *Российская юстиция.* 1996. № 9. С. 31–32.

345. Філей Ю. В. Кримінально-правові санкції та їх застосування за злочини проти власності: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Запоріжжя, 2005. 232 с.

346. Фріс П. Л. Кримінальне право України: Загальна частина: підруч. для студ. вищ. навч. закладів. К.: Атіка, 2004. 488 с.

347. Фріс П. Л. Реалізація кримінально-правової політики в діяльності органів внутрішніх справ. *Наука і правоохорона.* 2008. № 1. С. 31–36.

348. Фролов Е. А. Спорные вопросы общего учения об объекте преступления. *Сб. учен. тр. Сверд. юрид. ин-та*. 1969. Вып. 10. С. 201–209.

349. Фролова О. Г. Злочинність і система кримінальних покарань (соціальні, правові та кримінологічні проблеми й шляхи їх вирішення за допомогою логіко-математичних методів). К.: АртЕк, 1997. 208 с.

350. Хабибуллин М. Х. Личность преступника. Казань: Казан. ун-т, 1973. 167 с.

351. Хавронюк М. І. Довідник з Особливої частини Кримінального кодексу України. К.: Істина, 2004. 504 с.

352. Хавронюк М. І. Кримінальне законодавство України та інших держав континентальної Європи: порівняльний аналіз, проблеми гармонізації. монографія. К.: Юрисконсульт, 2006. 1048 с.

353. Хавронюк М. І. Наукове осмислення правової доктрини та кримінального законодавства зарубіжних країн. *Вісник Асоціації кримінального права України.* 2013. № 1 (1). С. 298–347.

354. Хавронюк М. І. Науково-практичний коментар до Закону України «Про засади запобігання корупції». К.: Атіка, 2011. 424 с.

355. Хавронюк М. І. Щодо відповідності санкцій кримінально-правових норм суспільній небезпеці діянь. *Науковий вісник Дніпропетровського юридичного інституту МВС України.* 2001. № 1. С. 101–109.

356. Харченко В. Б. Нематеріальні активи на об'єкти інтелектуальної власності у структурі неправомірної вигоди за кримінальним правом України. *Вісник Асоціації кримінального права України.* 2015. № 1 (4). С. 296–308.

357. Хашев В. Г. Кримінальна відповідальність за зловживання владою або службовим становищем: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08 / Дніпропетр. держ. ун-т внутрішніх справ. Дніпропетровськ, 2007. 259 с.

358. Холостенко А. В. Окремі проблеми підвищення ефективності розслідування злочинів, пов'язаних із неправомірною вигодою. *Порівняльно-аналітичне право.* 2014. № 5. С. 401–404.

359. Холостенко А. В. Проблематика проведення огляду та інших процесуальних дій за участю особи, що підозрюється у скоєнні злочину, в кримінальних провадженнях по злочинам в сфері одержання неправомірної винагороди. *Кримінальний процесуальний кодекс України 2012 р.: кримінально-правові та процесуальні аспекти*: тези доповідей (19–20 вересня 2013 р.). Львів, 2013. С. 385–391.

360. Хохлова І. В., Шем'яков О. П. Кримінальне право України (Загальна частина): навч. посіб. для студ. юрид. спец. вищ. закл. освіти. Донецьк: Норд-Прес, 2005. 217 с.

361. Хрестоматія з історії держави і права України: навч. посіб. / за ред. В. Д. Гончаренка. К.: Видавничий дім «Ін Юре», 2000. Т. 1. 472 с.

362. Цивільне право України: підручник: у 2 т. / за заг. ред. В. І. Борисової, І. В. Спасибо-Фатєєвої, В. Л. Яроцького. К.: Юрінком Інтер, 2006. Т. 2. 552 с.

363. Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 р. № 435-IV. URL: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/435-15/page2

364. Цитряк В. Я. Зарубіжний досвід криміналізації активного підкупу. *Держава і право.* 2012. Вип. 56. С. 444–449.

365. Цитряк В. Я. Хабарництво: історико-правові аспекти соціального явища та протидії йому в Україні. *Актуальні проблеми держави і права.* 2009. С. 241–245.

366. Чорней С. В. Поняття суб'єкта злочину. *Науковий вісник Чернівецького університету.* 2012. Вип. 618. Правознавство. С. 125–128.

367. Чугуников І. І. Об'єкт злочину як підстава для побудови системи Особливої частини Кримінального кодексу України. *Наукові праці НУ ОЮА.* 2010. С. 389–406.

368. Шемшученко Ю. С. Європейське право: теорія і практика. *Проблеми гармонізації законодавства України з міжнародним правом*: матеріали науково-практичної конференції. К., 1998. С. 26–28.

369. Шемякін О. В. Деякі питання притягнення до кримінальної відповідальності за підкуп особи, яка надає публічні послуги. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е. О. Дідоренка.* 2012. № 2. С. 268–275.

370. Шемякін О. В. Протидія і запобігання корупційним злочинам у сфері службової та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: 12.00.08 / Ген. прокуратура України, Нац. акад. прокуратури України. К., 2013. 19 с.

371. Шепітько М. В. Кримінальна відповідальність за завідомо неправдиве показання: дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.08 «Кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право». Х., 2011. 246 с.

372. Шило А. І. Поняття корупційних правопорушень в світлі нового антикорупційного законодавства. *Наше право.* 2011. № 4. С. 83–88.

373. Шиманський Ф. В. Злочини у сфері службової діяльності (кримінально-правовий аналіз): навч. посіб. Одеса: Юрид. л-ра, 2006. 272 с.

374. Шиндель Ю. І. Кримінально-правова характеристика зловживання повноваженнями особами, які надають публічні послуги: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08 / Харків. нац. ун-т внутр. справ. Х., 2014. 232 с.

375. Шумейко Д. О. Прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою: проблеми правової кваліфікації. *Юридичний часопис національної академії внутрішніх справ.* 2015. № 1. С. 39–51.

376. Шумейко Д. О. Розслідування прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09 / МВС України, Дніпр. держ. університет внутрішніх справ. Дніпропетровськ, 2015. 256 с.

377. Якимова С. Про коректність використання терміна «підкуп» при конструюванні диспозицій кримінально-правових норм. *Проблеми української термінології*: зб. наук. пр. 2014. С. 85–89.

378. Якимова С. В. Про предмет підкупу за кримінальним законодавством України. *Кримінальний процесуальний кодекс України 2012 р.: кримінально-правові та процесуальні аспекти*: тези доповідей та повід. (19–20 вересня 2013 р.). Львів, 2013. С. 170–173.

379. Янішевська Ю. Ю. Класифікація службових осіб іноземних держав як спеціальних суб'єктів злочину. *Актуальна юриспруденція*: юридична науково-практична Інтернет-конференція. URL: http://www.legalactivity.com.ua/

380. Ярмиш Н. М. Щодо відповідності поняттю корупційного правопорушення злочинів, передбачених ст. 45 Кримінального кодексу України. *Юридичний вісник*. 2015. № 3 (36). С. 158–162.

381. Ясінь І. М. Родовий та безпосередній об'єкти складу незаконного збагачення (ст. 368-2 КК України). *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ.* 2013. № 3. С. 369–379.

ДОДАТКИ

Додаток А

РЕЗУЛЬТАТИ АНКЕТУВАННЯ ПРАЦІВНИКІВ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ І СУДДІВ

АНКЕТА
для проведення соціологічного опитування працівників правоохоронних органів і суддів з питань кримінальної відповідальності за прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди (200 осіб)

В Інституті права та психології Національного університету «Львівська політехніка», на кафедрі кримінального права і процесу виконується дисертаційна робота на тему: «Прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди: кримінально-правова характеристика».

Зважаючи на Ваш досвід роботи у правоохоронних і судових органах України, запрошуємо Вас взяти участь у дослідженні питань, дотичних до вчинення злочинів, які полягають у прийнятті пропозиції, обіцянки або одержанні неправомірної вигоди. Просимо Вас взяти участь в анкетуванні та відповісти на вказані запитання. Будь ласка, відзначте варіант відповіді, який найбільшою мірою відображає Ваше ставлення до досліджуваної проблеми.

Анкетування анонімне. Конфіденційність гарантуємо. Ваші відповіді сприятимуть успіху дослідження. Заздалегідь вдячні!

Відомості про респондента

1. Місце Вашої праці:

□ поліція	**90 (45%)**
□ СБУ	**13 (6,5%)**
□ прокуратура	**45 (22,5%)**
□ суд	**52 (26%)**

2. Ваша посада:

□ слідчий	**64 (32%)**
□ оперуповноважений	**29 (14, 5%)**
□ начальник (заступник начальника) слідчого відділу	**10 (5%)**
□ суддя	**52 (26%)**
□ прокурор	**45 (22,5%)**

3. Досвід роботи за спеціальністю:

□ до 1 року	**18 (9%)**
□ від 1 до 5 років	**70 (35%)**
□ від 5 до 10 років	**59 (29,5%)**
□ понад 10 років	**53 (26,5%)**

4. Місцевість, у якій Ви працюєте:

□ міська **182 (91%)**
□ сільська **18 (9%)**

5. Чи стикалися Ви з проявами корупції?

□ так **184 (92%)**
□ ні **6 (3%)**
□ важко відповісти **10 (5 %)**

6. Чи доцільне вживання у КК України поняття «прийняття пропозиції (обіцянки) неправомірної вигоди»?

□ так **6 (3%)**
□ ні **192 (96 %)**
□ важко відповісти **2 (1%)**

7. Чи потрібно, на Вашу думку, внести зміни та доповнення у статті, які регламентують кримінальну відповідальність за прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди?

□ так **186 (93%)**
□ ні **14 (7%)**

8. Чи тотожні, з Вашого погляду, поняття:
1) «прийняття пропозиції неправомірної вигоди»;
2) «прийняття обіцянки неправомірної вигоди»?

□ так **134 (67%)**
□ ні **42 (21%)**
□ важко відповісти **24 (12 %)**

9. Чи вважаєте Ви, що визначення поняття «публічні послуги» має бути у КК України?

□ так **164 (82%)**
□ ні **36 (18%)**

10. Чи стикалися Ви з помилками у кваліфікації злочинів, які полягають у прийнятті пропозиції, обіцянки або одержанні неправомірної вигоди?

□ так **84 (42%)**
□ ні **116 (58%)**

11. Яких помилок під час кваліфікації злочинів, що полягають у прийнятті пропозиції, обіцянки або одержанні неправомірної вигоди, припускаються правозастосовні органи?

□ пропуск статей КК України (неповна кримінально-правова кваліфікація) **5 (2,5%)**

□ невизнання наявності складу злочину в діяннях, де він присутній **7 (3,5%)**
□ неправильний вибір норми КК України для кваліфікації злочину **14 (7%)**
□ кваліфікація «із запасом» **58 (29%)**
□ помилок не припускаються **116 (58%)**

12. Чи обґрунтовано законодавцем визначені види та міри покарань за вчинення корупційних злочинів, які полягають у прийнятті пропозиції, обіцянки або одержанні неправомірної вигоди?

□ так **62 (31%)**
□ ні **106 (53%)**
□ важко відповісти **32 (16%)**

13. Чи доцільними є запровадження законодавцем заборони застосування щодо осіб, які вчинили корупційні злочини, що полягають у прийнятті пропозиції, обіцянки або одержанні неправомірної вигоди, інститутів звільнення від кримінальної відповідальності та покарання?

□ так **166 (83%)**
□ ні **34 (17%)**

14. Які чинники, на Вашу думку, найбільше сприяють проявам корупції?

□ економічна криза, що призвела до значної деформації соціально-економічних відносин **89 (44,5%)**
□ неефективна система державного управління **57 (28,5%)**
□ відсутність дієвої системи контролю, зокрема за діяльністю органів державної влади та органів місцевого самоврядування, їхніх посадових і службових осіб, політичних та громадських діячів, що робить таку діяльність непрозорою **54 (27%)**
□ Ваш варіант _____ **0 (0%)**

15. Як Ви вважаєте: чи можна за допомогою кримінально-правових засобів побороти корупцію?

□ так **114 (57%)**
□ ні **68 (34%)**
□ важко відповісти **18 (9%)**

ДЯКУЄМО ЗА УЧАСТЬ У ДОСЛІДЖЕННІ

ЗВЕДЕНІ

дані щодо результатів анкетування працівників правоохоронних органів і суддів з питань кримінальної відповідальності за прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди (200 осіб)

У результаті анкетування працівників правоохоронних органів і суддів у Львівській та Тернопільській областях України, спрямованого на дослідження питань кримінальної відповідальності за прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди, яке відбувалося впродовж 2016 року (загалом роздано 200 анкет, усі анкети повернуто), отримано такі статистичні дані:

№	Зміст запитання	Варіанти відповідей	Кількість осіб	Показник, %
1.	Місце Вашої праці	Поліція	90	45
		СБУ	13	6,5
		Прокуратура	45	22,5
		Суд	52	26
2.	Ваша посада	Слідчий	64	32
		Оперуповноважений	29	14,5
		Начальник (заступник начальника) слідчого відділу	10	5
		Суддя	52	26
		Прокурор	45	22,5
3.	Досвід роботи за спеціальністю	до 1 року	18	9
		від 1 до 5 років	70	35
		від 5 до 10 років	59	29,5
		понад 10 років	53	26,5
4.	Місцевість, у якій Ви працюєте	міська	182	91
		сільська	18	9
5.	Чи стикалися Ви з проявами корупції?	так	184	92
		ні	6	3
		важко відповісти	10	5
6.	Чи доцільне вживання у КК України поняття «прийняття пропозиції (обіцянки) неправомірної вигоди»?	так	6	3
		ні	192	96
		важко відповісти	2	1
7.	Чи потрібно, на Вашу думку,внести зміни та доповнення у статті, які регламентують кримінальну відповідальність за прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди?	так	186	93
		ні	14	7

8.	Чи тотожні, з Вашого погляду, поняття: 1) «прийняття пропозиції неправомірної вигоди»; 2) «прийняття обіцянки неправомірної вигоди»?	так	134	67
		ні	42	21
		важко відповісти	24	12
9.	Чи вважаєте Ви, що визначення поняття «публічні послуги» має бути у КК України?	так	164	82
		ні	36	18
10.	Чи стикалися Ви з помилками у кваліфікації злочинів, які полягають у прийнятті пропозиції, обіцянки або одержанні неправомірної вигоди?	так	84	42
		ні	116	58
11	Яких помилок під час кваліфікації злочинів, що полягають у прийнятті пропозиції, обіцянки або одержанні неправомірної вигоди, припускаються правозастосовні органи?	пропуск статей КК України (неповна кримінально-правова кваліфікація)	5	2,5
		невизнання наявності складу злочину в діяннях, де він присутній	7	3,5
		неправильний вибір норми КК України для кваліфікації злочину	14	7
		кваліфікація «зі запасом»	58	29
		помилок не припускаються	116	58
12.	Чи обґрунтовано законодавцем визначені види та міри покарань за вчинення корупційних злочинів, які полягають у прийнятті пропозиції, обіцянки або одержанні неправомірної вигоди?	так	62	31
		ні	106	53
		важко відповісти	32	16
13.	Чи доцільними є запровадження законодавцем заборони застосування щодо осіб, які вчинили корупційні злочини, що полягають у прийнятті пропозиції, обіцянки або одержанні неправомірної вигоди, інститутів звільнення від кримінальної відповідальності та покарання?	так	166	83
		ні	34	17

14.	Які чинники, на Вашу думку, найбільше сприяють проявам корупції?	економічна криза, що призвела до значної деформації соціально-економічних відносин	89	44,5
		неефективна система державного управління	57	28,5
		відсутність дієвої системи контролю, зокрема за діяльністю органів державної влади та органів місцевого самоврядування, їхніх посадових і службових осіб, політичних та громадських діячів, що робить таку діяльність непрозорою	54	27
		Ваш варіант	0	0
15.	Як Ви вважаєте, чи можна за допомогою кримінально-правових засобів побороти корупцію?	так	114	57
		ні	68	34
		важко відповісти	18	9

Додаток Б

Пропозиції та обґрунтування внесення низки змін до чинного Кримінального кодексу України в частині регламентації кримінальної відповідальності за прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди.

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА
до проекту Закону України «Про внесення змін та доповнень до Кримінального кодексу України (щодо відповідальності за прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди)»

1. Обґрунтування необхідності прийняття проекту

Згідно зі Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо приведення національного законодавства у відповідність із стандартами Кримінальної конвенції про боротьбу з корупцією» від 18 квітня 2013 р. № 221-VII, поняття «хабар» у кримінальному законодавстві України було замінено на юридичну конструкцію «неправомірна вигода». Отож основною новелою в цій частині стала диференціація кримінальної відповідальності за спеціальним суб'єктом, а також встановлення кримінальної відповідальності не лише за одержання особою неправомірної вигоди, але й за прийняття її пропозиції чи обіцянки, які визнаються закінченими вже на початок виконання суспільно небезпечного діяння.

Однак, незважаючи на відповідні зміни в цій частині, у правозастосовній діяльності виникають труднощі зі застосуванням норм, які регламентують кримінальну відповідальність за прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди. Це зумовлено тим, що через велику розмаїтість форм учинення корупційних злочинів (прийняття пропозиції, прийняття обіцянки неправомірної вигоди, прохання її надати, пропозиція чи обіцянка здійснити вплив за надання такої вигоди) судові та правоохоронні органи не вміють чітко їх розмежовувати, та, як наслідок, припускаються помилок під час здійснення кримінально-правової кваліфікації (винному інкримінують ч. 3 ст. 368 КК України (вимагання неправомірної вигоди), однак у дійсності мало місце прохання (а точніше, пропозиція) надати неправомірну вигоду з подальшим її одержанням службовою особою (ч. 1 ст. 368 КК України). Проблеми правозастосовної практики значною мірою пов'язані з недосконалістю законодавчих конструкцій складів злочинів, які полягають у прийнятті пропозиції, обіцянки або одержанні неправомірної вигоди, що суттєво ускладнює забезпечення реалізації принципу верховенства права та не втілює вимоги принципу правової визначеності закону.

Норми, що містяться у чч. 3, 4 ст. 354, ст. 368, чч. 3, 4 ст. 368-3, чч. 3, 4 ст. 368-4, чч. 2, 3 ст. 369-2 КК України, потребують удосконалення, що обумовлено низкою обставин, із-поміж яких необхідно виокремити такі: по-перше, поява кримінально-правових норм про відповідальність за прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди, а також інших змін і доповнень до законодавства викликало труднощі у правозастосовній діяльності, які здебільшого обумовлені суперечливістю законодавчих конструкцій, що, своєю чергою, потребує узгодження відповідних змін; по-друге, в кожній із досліджуваних статей, враховуючи типовість, схожість їхніх законодавчих конструкцій (єдиної основи, спільних констатуючих ознак), не дотримано єдиного способу мовного вираження злочинного діяння; по-третє, така розмаїтість та «розмитість» форм злочинної поведінки («прийняття пропозиції (обіцянки) неправомірної вигоди», «прохання надати таку вигоду для себе чи третьої особи» та «пропозиція чи обіцянка здійснити вплив за надання такої вигоди») ускладнює розуміння змісту диспозицій аналізованих статей і, як наслідок, призводить до помилок під час здійснення кримінально-правової кваліфікації; по-четверте, аналіз статистичних даних, які використовувалися у підготовці проекту, засвідчує, що відповідних злочинів не стало менше, а навпаки – побільшало. Так, за узагальненими даними Генеральної прокуратури України, у 2014 р. за прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою (ст. 368 КК України) зареєстровано 600 злочинів, за якими 248 кримінальних проваджень направлено до суду з обвинувальним актом; у 2015 р. відповідно – 1588 та 730; у 2016 р. – 1578 та 594. Однак наведені показники не відображають повною мірою об’єктивної реальності, оскільки, очевидно, до статистичної звітності потрапляють не всі злочини, які полягають у прийнятті пропозиції, обіцянки або одержанні неправомірної вигоди, а тільки частина з них, решта не зареєстрована й становить відтак латентну злочинність, що вказує на несприятливу ситуацію у сфері боротьби зі злочинними корупційними проявами.

Таким чином, внесення запропонованих змін і доповнень до КК України в частині регламентації кримінальної відповідальності за прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди здатне забезпечити належний рівень єдності правозастосування у сфері кримінального права. Прийняття запропонованого проекту Закону сприятиме реалізації, вжиттю й посиленню заходів, спрямованих на дещо ефективніше й дієве запобігання корупції та боротьбу з нею, а також надасть можливість правильно здійснювати кримінально-правову кваліфікацію.

2. Цілі й завдання прийняття акта

Завданням проекту Закону є посилення боротьби з корупцією шляхом удосконалення норм, які передбачають кримінальну відповідальність за прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди.

Метою прийняття законопроекту є внесення змін до КК України в частині регламентації кримінальної відповідальності за прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди, що є необхідним для забезпечення типовості, схожості законодавчих конструкцій (єдиної основи, спільних констатуючих ознак), дотримання єдиного способу мовного вираження злочинного діяння, а також для створення умов, що гарантували б єдність кримінально-правової кваліфікації.

3. Загальна характеристика та основні положення проекту акта

Законопроектом пропонуються нові редакції ч. 3 ст. 354, ч. 3 ст. 368, ч. 4 ст. 368-3, ч. 4 ст. 368-4, ч. 3 ст. 369-2 КК України, в яких закріплено такі положення:

1. Пропозиція внести зміни до ч. 3 ст. 354, ч. 1 ст. 368, ч. 3 ст. 368-3, ч. 3 ст. 368-4, ч. 2 ст. 369-2 КК України, виключивши юридичні конструкції «прийняття пропозиції (обіцянки) неправомірної вигоди» та «пропозиція чи обіцянка здійснити вплив за надання такої вигоди», обумовлена тим, що факт прийняття пропозиції неправомірної вигоди без «підкріплення» його відповідними діями не має чіткого вираження на практиці, що свідчить лише про можливе виявлення умислу, за яке кримінальна відповідальність не передбачена. Натомість прийняття обіцянки неправомірної вигоди потрібно розглядати як готування до вчинення злочину та кваліфікувати відповідні дії за ч. 1 ст. 14 та відповідною статтею Особливої частини КК України, де передбачена відповідальність за одержання неправомірної вигоди конкретним суб'єктом. У випадках, коли спеціальний суб'єкт запропонує чи попрохає надати йому неправомірну вигоду, його дії повинні отримати кримінально-правову оцінку як готування чи замах на одержання неправомірної вигоди.

2. Зважаючи на те, що чинна редакція ст. 354 КК України не дає відповіді на запитання, до якої категорії суб'єктів корупційного злочину слід відносити медичних працівників та викладачів чи вчителів, оскільки вони є працівниками установ та водночас здійснюють професійну діяльність, пов'язану з наданням публічних послуг, пропонується у чч. 1, 3 ст. 354 КК України передбачити відповідальність за одержання (надання) неправомірної вигоди працівником підприємства, установи чи організації, який не є службовою особою та дії (бездіяльність) якого не породжують наслідків правового характеру. За таких умов вирішальною ознакою, яка стане орієнтиром у виборі тієї чи іншої кримінально-правової норми, є те, що якщо професійні дії медичного працівника чи іншого суб'єкта породжують наслідки правового характеру, то в такому разі застосовуються чч. 3, 4 ст. 368-4 КК України, натомість, якщо суб'єкт виконував

виключно професійні обов'язки, які не породжують наслідків правового характеру, – то чч. 3, 4 ст. 354 КК України.

3. Пропозиція виключити з ч. 3 ст. 354 та ч. 1 ст. 368 КК України юридичну конструкцію «прохання надати таку вигоду для себе чи третьої особи» обумовлена, по-перше, врахуванням типовості, схожості законодавчих конструкцій та дотриманням одного способу мовного вираження злочинного діяння, оскільки законодавець у складах корупційних злочинів, передбачених ч. 3 ст. 368-4, ч. 3 ст. 368-3, ч. 2 ст. 369-2 КК України, ознакою їхньої об'єктивної сторони визнає суспільно небезпечне діяння у формі прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди; а по-друге, вигодоодержувач завжди намагається приховати свою зацікавленість, переконати, що він діє не в своїх інтересах, а в інтересах особи (заради її блага), від якої має намір одержати неправомірну вигоду. Отож спеціальний суб'єкт, з огляду на семантичний зміст поняття «прохання», не може цього робити, а лише висловлює пропозицію надати йому неправомірну вигоду.

4. Недоліком законодавчої техніки є те, що законодавець, використовуючи у КК України поняття «публічні послуги», не наводить його нормативного визначення. Окрім того, з буквального тлумачення чч. 3, 4 ст. 368-4 КК України не зрозуміло, на які суспільні відносини посягає особа, котра приймає пропозицію, обіцянку або одержує неправомірну вигоду. У зв'язку з цим запропоновано доповнити ст.368-4 КК України приміткою, у якій передбачити визначення поняття публічних послуг.

5. Доповнення диспозиції ч. 2 ст. 369-2 КК України вказівкою на юридичну конструкцію «силою влади та (або) авторитету» обґрунтовується тим, що особа, яка уповноважена на виконання функцій держави, має перебувати в службовій залежності від того, хто зловживає впливом, або ж їхні посади повинні бути взаємопов'язані. Тобто в цьому разі ключову роль відіграє сила влади чи авторитету суб'єкта злочину, передбаченого ч. 2, 3 ст. 369-2 КК України. На цій основі, відповідно, потрібно внести зміни також у ч. 1 ст. 369-2 КК України, передбачивши відповідальність за надання неправомірної вигоди особі, яка пропонує чи обіцяє (погоджується) за таку вигоду або за надання такої вигоди третій особі за вплив силою влади та (або) авторитету на прийняття рішення особою, уповноваженою на виконання функцій держави.

6. Зміна санкцій викликана необхідністю усунення неспіврозмірності видів та розмірів (строків) покарань, передбачених у санкціях ч. 4 ст. 354, ч. 2 ст. 369-2, ч. 3 ст. 369-2 КК України, що суперечить принципу справедливості та адекватності покарання залежно від ступеня тяжкості вчиненого діяння та його наслідків. Відтак пропонується таке:

1) зважаючи на вищий ступінь суспільної небезпеки злочину, склад якого передбачений у ч. 4 ст. 354 КК України, аніж ступінь суспільної небезпеки

злочину, склад якого передбачений у ч. 3 ст. 354 КК України, пропонуємо встановити за цей злочин покарання у виді позбавлення волі на строк до трьох років. Запровадження таких змін до санкції відповідної статті усуне ймовірність призначення судом, за вчинення більш тяжкого злочину, однакового чи меншого покарання, ніж за менш тяжкий, що є неприйнятним, оскільки санкції повинні відповідати суспільній небезпеці вчиненого діяння. Відповідно покарання з підвищенням значущості охоронюваного об'єкта має посилюватись.

2) враховуючи те, що суб'єктом зловживання впливом може бути лише службова особа (зокрема службова особа юридичної особи приватного права), котра використовує можливості, що пов'язані з її повноваженнями для впливу на особу, яка уповноважена на виконання функцій держави, запропоновано за одержання нею неправомірної вигоди (ч. 2, 3 ст. 369-2 КК України) передбачити додаткове покарання у виді позбавлення права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю. Такі зміни є необхідними з метою недопущення особи, яка зловживає впливом, до певних посад чи діяльності для вчинення злочинів аналогічного характеру.

4. Стан нормативно-правової бази у зазначеній сфері правового регулювання

У цій сфері правового регулювання поряд з КК України діють норми Кодексу України про адміністративні правопорушення, Кодексу законів про працю України, норми міжнародних актів, законів України, укази Президента України, постанови Кабінету Міністрів України, розпорядження Кабінету Міністрів України, які регулюють правовідносини, що визначають порядок діяльності, яка ґрунтується на нормах чинного законодавства України, службових осіб органів державної влади, місцевого самоврядування, службових осіб юридичної особи приватного права, осіб, які уповноважені на виконання функцій держави, осіб, які провадять професійну діяльність, пов'язану з наданням публічних послуг, осіб, які є працівниками підприємств, установ чи організацій, щодо їх непідкупності, а також законності та об'єктивності у прийнятті рішень.

5. Фінансово-економічне обґрунтування

Реалізація проекту Закону України «Про внесення змін та доповнень до Кримінального кодексу України (щодо відповідальності за прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди)» не потребує виділення додаткових коштів з Державного бюджету України.

6. Прогноз соціально-економічних та інших наслідків прийняття акта

Прийняття проекту Закону України «Про внесення змін та доповнень до Кримінального кодексу України (щодо відповідальності за прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди)» сприятиме ефективнішій боротьбі з корупційними злочинними проявами та належним чином врегулює питання відповідальності осіб за вчинення відповідних посягань у цій сфері. Запропоновані конструкції складів злочинів будуть більшою мірою відповідати потребам правозастосовної практики.

Аспірант кафедри кримінального права і процесу
Інституту права та психології
НУ «Львівська політехніка» **М. Б. Желік**

ПРОЕКТ ЗАКОНУ УКРАЇНИ

«Про внесення змін та доповнень до Кримінального кодексу України (щодо відповідальності за прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вимоги)»

Верховна Рада України п о с т а н о в л я є:

І. Внести зміни до Кримінального кодексу України (Відомості Верховної Ради України, 2001 р., № 25-26, ст. 131):

1. Частину 3 статті 354 КК України викласти у такій редакції:

«Одержання працівником підприємства, установи чи організації, який не є службовою особою та дії (бездіяльність) якого не породжують наслідків правового характеру, або особою, яка працює на користь підприємства, установи чи організації, неправомірної вигоди для себе чи третьої особи за вчинення чи невчинення будь-яких дій з використанням становища, яке займає працівник на підприємстві, в установі чи організації, або у зв'язку з діяльністю особи на користь підприємства, установи чи організації, в інтересах того, хто надає таку вигоду, або в інтересах третьої особи».

2. Частину 1 статті 354 викласти у такій редакції:

«Надання неправомірної вигоди працівникові підприємства, установи чи організації, який не є службовою особою та дії (бездіяльність) якого не породжують наслідків правового характеру, або особі, яка працює на користь підприємства, установи чи організації, за вчинення чи невчинення працівником будь-яких дій з використанням становища, яке він займає, або особою, яка працює на користь підприємства, установи чи організації, в інтересах того, хто пропонує, обіцяє чи надає таку вигоду, або в інтересах третьої особи».

3. Санкцію частини 4 статті 354 КК України викласти у такій редакції:

«карається позбавленням волі на строк до трьох років».

4. Частину 1 статті 368 КК України викласти у такій редакції:

«Одержання службовою особою неправомірної вигоди для себе чи третьої особи за вчинення чи невчинення такою службовою особою в інтересах того, хто надає неправомірну вигоду, чи в інтересах третьої особи будь-якої дії з використанням наданої їй влади чи службового становища».

5. Частину 3 статті 368-3 КК України викласти у такій редакції:

«Одержання службовою особою юридичної особи приватного права незалежно від організаційно-правової форми неправомірної вигоди для себе чи третьої особи за вчинення дій або бездіяльність з використанням наданих їй повноважень в інтересах того, хто надає таку вигоду, або в інтересах третьої особи».

6. Частину 1 статті 368-3 КК України викласти у такій редакції:

«Надання службовій особі юридичної особи приватного права незалежно від організаційно-правової форми неправомірної вигоди або прохання її надати за вчинення нею дій чи її бездіяльність з використанням наданих їй повноважень в інтересах того, хто надає таку вигоду, або в інтересах третьої особи».

7. Частину 3 статті 368-4 КК України викласти у такій редакції:

«Одержання аудитором, нотаріусом, приватним виконавцем, експертом, оцінювачем, третейським суддею або іншою особою, яка провадить професійну діяльність, пов'язану з наданням публічних послуг, а також незалежним посередником чи арбітром під час розгляду колективних трудових спорів неправомірної вигоди для себе чи третьої особи за вчинення дій або бездіяльність з використанням наданих їй повноважень в інтересах того, хто надає таку вигоду, або в інтересах третьої особи».

8. Частину 1 статті 368-4 КК України викласти у такій редакції:

«Надання аудитору, нотаріусу, оцінювачу, іншій особі, яка не є державним службовцем, посадовою особою місцевого самоврядування, але провадить професійну діяльність, пов'язану з наданням публічних послуг, зокрема послуг експерта, арбітражного керуючого, приватного виконавця, незалежного посередника, члена трудового арбітражу, третейського судді (під час виконання цих функцій), неправомірної вигоди або прохання її надати за вчинення особою, яка надає публічні послуги, дій або її бездіяльність з використанням наданих їй повноважень в інтересах того, хто надає таку вигоду, або в інтересах третьої особи».

9. Доповнити статтю 368-4 КК України приміткою, яку викласти у такій редакції:

«Примітка. Публічні послуги – це послуги, що надаються на звернення заінтересованої особи публічним суб'єктом, а в окремих випадках – приватним сектором, під відповідальність публічної влади у процесі професійної діяльності, що регламентована законодавством України та перебуває під наглядом держави, особами, які відповідають встановленим кваліфікаційним вимогам, що підтверджують право займатись наданням відповідних послуг, породжують наслідки правового характеру та спрямовані на реалізацію прав, законних інтересів і виконання обов'язків фізичними чи юридичними особами або пов'язані зі створенням організаційних умов».

10. Частину 2 статті 369-2 КК України викласти у такій редакції:

«Одержання неправомірної вигоди для себе чи третьої особи за вплив силою влади та (або) авторитету на прийняття рішення особою, уповноваженою на виконання функцій держави».

11. Частину 1 статті 369-2 КК України викласти у такій редакції:

«Надання неправомірної вигоди особі, яка пропонує чи обіцяє (погоджується) за таку вигоду або за надання такої вигоди третій особі за вплив силою влади та (або) авторитету на прийняття рішення особою, уповноваженою на виконання функцій держави».

12. Санкцію частини 2 статті 369-2 КК України викласти у такій редакції:

«караються штрафом від семисот п’ятдесяти до однієї тисячі п’ятисот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або позбавленням волі на строк від двох до п’яти років з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю».

13. Санкцію частини 3 статті 369-2 КК України викласти у такій редакції:

«караються позбавленням волі на строк від трьох до восьми років з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю, з конфіскацією майна».

ІІ. ПРИКІНЦЕВІ ПОЛОЖЕННЯ

1. Цей Закон набирає чинності з дня, наступного за днем його опублікування.

Президент України

Додаток В

ВЕРХОВНА РАДА УКРАЇНИ

Комітет з питань законодавчого забезпечення правоохоронної діяльності

01008, м. Київ-8, вул. М. Грушевського, 5, тел.: 255-35-06

№ 04-18/12-2363 "22" грудня 2017 р.

п. Ортинській В.М.
02.01.2018

Проректору з наукової роботи
Національного університету
«Львівська політехніка»
Чухрай Н.І.
вул. С.Бандери, 12, м. Львів, 79013

п. Жук Л.В.
02.01.2018

Шановна Наталіє Іванівно!

Повідомляємо, що пропозиції, підготовлені аспірантом кафедри кримінального права і процесу інституту права та психології Національного університету «Львівська політехніка» Желіком М.Б. Комітетом отримані та доведені до відома народних депутатів України – членів Комітету з питань законодавчого забезпечення правоохоронної діяльності.

З повагою

Перший заступник
Голови Комітету **М. Паламарчук**

Інститут права та психології
09.01.18
Індекс 01-13-02

НДЧ НУ "ЛП"
№ 2
02.06.2018

Додаток Г

АПЕЛЯЦІЙНИЙ СУД ЛЬВІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ
пл. Соборна, 7, м.Львів, 79008 тел./факс 235-90-15
E-mail: inbox @lva.court.gov.ua Web: http://lva.court.gov.ua. Код ЄДРПОУ 02892356

13.10.2017 року № 0116/39/2017

ДОВІДКА
про впровадження та апробацію результатів дисертаційного дослідження Желіка Максима Борисовича на тему: «Прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди: кримінально-правова характеристика»

Питання кримінальної відповідальності за прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди є надзвичайно актуальними як для суспільного життя, так і для сучасної юридичної науки і практики. Проблема корупції в Україні виступає навіть більш гостро, ніж безробіття населення та високий рівень цін, оскільки вона підриває соціальну справедливість, порушує конституційні права громадян та послаблює економічний розвиток суспільства.

Основні положення дисертаційної роботи, а також пропозиції щодо внесення змін у кримінальне законодавство України з метою посилення боротьби з корупцією, шляхом удосконалення норм, які передбачають кримінальну відповідальність за прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди, викладені Желіком М.Б. у дисертаційному дослідженні на тему: «Прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди: кримінально-правова характеристика», поданого на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук зі спеціальності 12.00.08-кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче, заслуговують на увагу з огляду на те, що мають необхідний теоретичний і методологічний рівень, а також є науково обґрунтованими.

Дисертаційне дослідження Желіка М.Б. має практичне спрямування. Сформульовані у роботі висновки, пропозиції та рекомендації можуть бути використані у практичній діяльності судових органів як рекомендації щодо кваліфікації відповідних злочинів. Особливе практичне значення в діяльності судових органів мають запропоновані автором підходи щодо відмови від використання у КК України юридичних конструкцій «прийняття пропозиції (обіцянки) неправомірної вигоди», та «пропозиція чи обіцянка здійснити вплив за надання такої вигоди». Актуальними та важливими для

1

д

правозастосовних органів є також з'ясування об'єктивних та суб'єктивних ознак складів злочинів, які полягають у прийнятті пропозиції, обіцянки або одержанні неправомірної вигоди; питання розмежування відповідних посягань від суміжних складів злочинів; особливості караності та призначення покарання за вчинення корупційних злочинів. Впровадження результатів дисертаційного дослідження Желіка М.Б. у діяльність судів дозволяє уникнути труднощів під час кваліфікації злочинів, а також дає можливість врахувати запропоновані пропозиції на практиці.

Заступник голови Апеляційного
суду Львівської області В.Ревер

Додаток Д

00245

УКРАЇНА

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ «ЛЬВІВСЬКА ПОЛІТЕХНІКА»

вул. С. Бандери, 12, Львів, 79013, тел. (380-32) 237-49-93, 258-27-58, факс: (380-32) 258-26-80
ел. пошта: coffice@lp.edu.ua, інтернет: www.lp.edu.ua

07.09.2017 №67-01-1459

на №

ДОВІДКА
про використання результатів дисертаційного дослідження Желіка Максима Борисовича на тему «Прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди: кримінально-правова характеристика» у викладанні навчальних дисциплін

Основні положення та результати дисертаційного дослідження Желіка Максима Борисовича на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук впроваджені в навчальний процес Національного університету «Львівська політехніка» та застосовуються при підготовці магістерських кваліфікаційних робіт, викладанні дисциплін «Кримінальне право», «Основи кримінально-правової кваліфікації», передбачених навчальним планом підготовки студентів за спеціальністю «Право». Зокрема, у навчальний процес впроваджені запропоновані Желіком М.Б.:

- **ідеї щодо розуміння змісту та співвідношення понять «прийняття пропозиції», «прийняття обіцянки» та «одержання» неправомірної вигоди** (розділ 2, підрозділ 2.2 «Об'єктивна сторона складів злочинів, які полягають у прийнятті пропозиції, обіцянки або одержанні неправомірної вигоди»);
- **теоретичні позиції з урахуванням яких обґрунтовуються умови відповідальності за зловживання впливом службовою особою** (розділ 2, підрозділ 2.2 «Об'єктивна сторона складів злочинів, які полягають у прийнятті пропозиції, обіцянки або одержанні неправомірної вигоди», підрозділ 2.3 «Суб'єкт складів злочинів, які полягають у прийнятті пропозиції, обіцянки або одержанні неправомірної вигоди»);
- **наукові положення, з урахуванням яких обґрунтовуються умови відповідальності за підкуп працівника підприємства, установи чи організації** (розділ 2, підрозділ 2.2 «Об'єктивна сторона складів злочинів, які полягають у прийнятті пропозиції, обіцянки або одержанні неправомірної вигоди», підрозділ 2.3 «Суб'єкт складів злочинів, які полягають у прийнятті пропозиції, обіцянки або одержанні неправомірної вигоди»);
- **питання кваліфікації злочинів, які полягають у прийнятті пропозиції, обіцянки або одержанні неправомірної вигоди** (розділ 3, підрозділ 3.1 Питання кваліфікації злочинів, які полягають у прийнятті пропозиції, обіцянки або одержанні неправомірної вигоди).

Проректор
з науково-педагогічної роботи
Національного університету
«Львівська політехніка»,
к.т.н., доцент **О.Р. Давидчак**

Видавництво Львівської політехніки. Наклад 2000. Зам. 1820 15. 2016.

Додаток Е

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

1. Наукові праці, в яких опубліковані
основні наукові результати дисертації:

1. Желік М. Б. Обсяг поняття «неправомірна вигода» за кримінальним правом України. *Науково-практичний журнал* «*Наше право»*. 2016. № 1. С. 129–133.

2. Желік М. Б., Канцір В. С. Історичні аспекти встановлення відповідальності за прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди. *Науково-практичний журнал* «*Право.ua»*. 2016. № 1. С. 74–79. – Персональний внесок автора становить 90%: за результатами аналізу пам'яток права узагальнено висновок, що кримінальна відповідальність за прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди забезпечувалась не на всіх етапах розвитку суспільства. Відтак, законодавчі норми, які передбачають кримінальну відповідальність за прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди, у сформованому вигляді з'явились вже у чинному КК України.

3. Желік М. Б. Караність злочинів, які полягають у прийнятті пропозиції, обіцянки або одержанні неправомірної вигоди. *Науково-практичний журнал* «*Право.ua»*. 2017. № 2. С. 116–122.

4. Желік М. Б. Зарубіжний досвід регламентації кримінальної відповідальності за прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди. *Науково-інформаційний вісник Івано-Франківського університету права імені короля Данила Галицького*. Серія Право. Івано-Франківськ: УКД, 2017. № 3 (15). С. 261–268.

5. Желік М. Б. Співвідношення понять «прийняття пропозиції», «прийняття обіцянки» за кримінальним правом України. *Загальноукраїнський науково-практичний господарсько-правовий журнал «Підприємництво, господарство і право»*. 2017. № 9. С. 179–182.

6. Желік М. Б. Співвідношення складів злочинів, спільною ознакою яких є суспільно-небезпечне діяння у вигляді прийняття пропозиції, обіцянки або

одержання неправомірної вигоди. *Науково-практичний правовий журнал «Європейські перспективи»*. 2017. № 3. С. 132–136.

7. Желік М. Б. Питання кваліфікації злочинів, які полягають у прийнятті пропозиції, обіцянки або одержанні неправомірної вигоди. *Верховенство права*. Республика Молдова. 2017. № 4. С. 142–146.

8. Желик М. Б. Субъективная сторона составов преступлений, которые заключаются в принятии предложения, обещания или получении неправомерной выгоды. *Legea si Viata*. Республика Молдова. 2017. № 5. С. 44–48.

2. Опубліковані праці апробаційного характеру:

9. Желік М. Б. Грошові кошти та інше майно як вид неправомірної вигоди. *Актуальні питання кримінального права, кримінального процесу та криміналістики (на вшанування пам'яті Ганса Гросса):* зб. матер. Міжнар. наук.-практ. конф. Інституту права і психології НУ «Львівська політехніка» (м. Львів, 29 січня 2016 р.). Львів: Видавництво «Львівська політехніка», 2016. С. 17–18.

10. Желік М. Б., Канцір В. С. Зарубіжний досвід регламентації кримінальної відповідальності за прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди. *Правова держава: напрямки та тенденції її розбудови в Україні:* матер. Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 13–14 травня 2016 р.). Одеса: Громадська організація «Причорноморська фундація права», 2016. С. 87–90. – Персональний внесок автора становить 90%: на підставі аналізу закордонного досвіду встановлено доцільність упровадження в національну правову систему кримінальної відповідальності лише за одержання неправомірної вигоди; а також встановлення однакового покарання і для осіб, які одержують неправомірну вигоду, і тих, хто її надає.

11. Желік М. Б. Форма вини злочинів, які полягають у прийнятті пропозиції, обіцянки або одержанні неправомірної вигоди. *Вдосконалення*

правового механізму захисту прав і свобод людини і громадянина в умовах євроінтеграції: зб. матер. Міжнар. конф. Інституту права і психології НУ «Львівська політехніка» (м. Львів, 28 лютого 2017 р.). Львів: ЛігаПрес, 2017. С. 221–225.

12. Желік М.Б. Прийняття пропозиції неправомірної вигоди як ознака об'єктивної сторони складу злочину. *Міжнародні та національні правові виміри забезпечення стабільності:* матер. Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Львів, 14–15 квітня 2017 р.). Львів: Західноукраїнська організація «Центр правничих ініціатив», 2017. С. 24–26.

13. Желік М. Б. Поняття «прохання неправомірної вигоди» за кримінальним правом України. *Права людини та проблеми організації і функціонування публічної адміністрації в умовах становлення громадянського суспільства в Україні:* зб. матер. Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Запоріжжя, 21–22 квітня 2017 р.). Запоріжжя: Запорізька міська громадська організація «Істина», 2017. С. 133–136.

14. Желік М. Б., Канцір В. С. Особливості призначення покарання за прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди. *Захист прав і свобод людини та громадянина в умовах формування правової держави:* зб. тез IV Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Львів, 30 травня 2017 р.). Львів: Вид-во «Львівська політехніка», 2017. С. 158–160.– Персональний внесок автора становить 90%: обґрунтовано висновок про те, що суди не мають права на загальних засадах застосовувати інститут звільнення від кримінальної відповідальності щодо осіб, які вчинили аналізовані корупційні злочини; а також звільнення від покарання чи його відбування, за винятком випадків, передбачених ст.ст. 49, 80, 83, 84, 86, 87 КК України.

15. Желік М. Б. Розмежування складів злочинів, спільною ознакою яких є суспільно-небезпечне діяння у вигляді прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди. *Проблеми та стан дотримання захисту прав людини в Україні:* зб. матер. Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Львів, 18–

19 серпня 2017 р.). Львів: Західноукраїнська організація «Центр правничих ініціатив», 2017. С. 33–36.

3. Опублікована праця, яка додатково відображає наукові результати дисертації:

16. Желік М. Б. Об'єктивна сторона складів злочинів, які полягають у прийнятті пропозиції, обіцянки або одержанні неправомірної вигоди. *Науковий вісник Львівського торговельно-економічного університету*. Серія юридична. 2017. № 4. С. 142–149.

ВІДОМОСТІ

про апробацію результатів дисертації

1. Міжнародна науково-практична конференція «*Актуальні питання кримінального права, кримінального процесу та криміналістики (на вшанування пам'яті Ганса Гросса») (* м. Львів, 29 січня 2016 р.). – форма участі заочна.

2. Міжнародна науково-практична конференція «*Правова держава: напрямки та тенденції її розбудови в Україні»*(м. Одеса, 13–14 травня 2016 р.).– форма участі очна.

3. Міжнародна науково-практична конференція «*Вдосконалення правового механізму захисту прав і свобод людини і громадянина в умовах євроінтеграції»* (м. Львів, 28 лютого 2017 р.). – форма участі заочна.

4. Міжнародна науково-практична конференція «*Міжнародні та національні правові виміри забезпечення стабільності»*(м. Львів, 14–15 квітня 2017 р.). – форма участі очна.

5. Міжнародна науково-практична конференція «*Права людини та проблеми організації і функціонування публічної адміністрації в умовах становлення громадянського суспільства в Україні»* (м. Запоріжжя, 21–22 квітня 2017 р.). – форма участі заочна.

6. Всеукраїнська науково-практична конференція «*Захист прав і свобод людини та громадянина в умовах формування правової держави»* (м. Львів, 30 трав. 2017 р.). – форма участі заочна.

7. Міжнародна науково-практична конференція «*Проблеми та стан дотримання захисту прав людини в Україні»* (м. Львів, 18–19 серпня 2017 р.) – форма участі очна.